

MAGYAR TÖRVÉNYHOZÁS

ÉS

MAGYARORSZÁG TÖRTÉNELME.

1. FERENCZ JÓZSEF.

IX. KÖTET.

ÍRTA: MÁRIÁSSY BÉLA.

GYŐR, 1889.

FISCHER ISTVÁN ÉS F. KÖNYVNYOMDA-INTÉZETE.

TARTALOM.

Lap.

I. Fejezet 1—20-ig.

Deák vagy Teleky birt-e többséggel? — Komáromy kápráztató, alaptalan kimutatása. — Teleky kívánalmainak minimuma. — Az országgyűlés alakulása. — Deák, Teleky, Andrássy, Somsich, Lónyay, Kazinczy, Horvát, Eötvös, Nyáry, Révész, Tisza, Madarász. — Az országgyűlés megnyitását Budára teszik. — Palóczy korelnök. — A nagy többség Budára nem akar menni. — Értekezlet Apponyival. — A király kijelenti, hogy az országgyűlés Pesten fog tartatni. — Apponyi meghatalmazása. — Gr. Apponyi György beszéde. — A főrendek a Lloydban üléseznek. — Ghiczy Kálmán elnöknek, alelnököknek Tisza Kálmán és bt. Podmaniczky Frigyes választatnak. — Benedek napi parancsa. — A felsőház tiltakozik a főispányi kinevezés ellen. — A főrendek férfias nyilatkozata Benedek ellen.

II. Fejezet 21—30-ig.

Ki képviselte az országot? — Mi közt választhatott az országgyűlés? — Deák- és Teleky-párt. — A pártok állása. — Gr. Teleky és Deák Ferencz párbeszéde. — Gr. Teleky öngyilkossága, valószínű indokai.

III. Fejezet 31—91-ig.

Deák Ferencz első felirata és beszéde. — Lónyay Menyhért beszéde a pénzügyi helyzetről.

IV. Fejezet 93—158-ig.

Tisza Kálmán határozati javaslata és beszéde. — Révész és Nyáry beszédei.

V. Fejezet 159—185-ig.

Deák Ferencz második beszéde.

VI. Fejezet 187—212-ig.

A vita befejezése. — A pártok modora. — A felirat és határozat közti különbség. — A felirat 3 mesterkélt szavazattal elfogadtatik. — A felsőház 1 ellenében elfogadja. — Scitovszky régi szerelméhez visszatér. — A császár a feliratot német kíséreléssel visszaküldi. — A czim megváltoztatván, a császár elfogadja. — Válasz. Forgách kancellár. — A feloszlátás kétségkívüli.

VII. Fejezet 213—298-ig.

Deák Ferencz második felirata. — 30 hijjával elfogadtatik. — Feloszlató rendelet. — A képviselők névsora.

Vili. Fejezet 299—314-ig.

Házszabályok. — Nemzetiségi javaslat. — Az országbírói értekezlet bírálata.

I. FEJEZET.

Deák vagy Teleky bírt-e többséggel? — Komáromy kápráztató, alaptalan kimutatása. — A Teleky kívánalmainak minimuma. — Az országgyűlés alakulása. — Deák, Teleky, Andrássy, Somsich, Lónyay, Kazinczy, Horvát, Eötvös, Nyáry, Révész, Tisza, Madarász. — Az országgyűlés megnyitását Budára teszik. — Palóczy korelnök. — A nagy többség Budára nem akar menni.

— Értekezlet Apponyival. — A király kijelenti, hogy az országgyűlés Pesten fog tartatni. — Apponyi meghatalmazása. — Gr. Apponyi György beszéde. — A főrendek a Lloydban üléseznek. — Ghiczy Kálmán elnöknek, alelnököknek Tisza Kálmán és br. Podmaniczky Frigyes választatnak. — Benedek napiparancsa.

— A felsőház tiltakozik a főispányi kinevezés ellen.

— A főrendek férfias nyilatkozata Benedek ellen.

Deák sem az országgyűlésen, sem az országban többségben nem volt, sokan kegyelettel ragaszkodtak 49-hez, sokan a 48-iki törvényeket 49-es szemmel nézték, sokan a 48- és 49-iki események által az uralkodó házzali köteléket megszakítottak tekintették, kétségtelen biztosítékokat követeltek, sokan a francziák- és olaszokban bíztak, önálló, független Magyarországot reményltek. Mindezek nem bíztak sem Deák-, sem a megtért emigránsokban, Deákot tisztelték, becsülték, de politikáját rosszalták. Ezen párt Teleky László hazajöttéig vezérrel nem bírt; Schmerling megszerezte a vezért, a túlzók, a bizalmatlanok, az erővel haza kényszerített forradalmár körül csoportosultak. Telekyt az erőszak le nem győzte, a nem kért kegyelem meg nem nyerte, a 10 éves folytonos csalódások dacára még mindég bízott Napóleonban, az olaszokban, a forradalom csillagában. Telekyt félre vezette Komáromy Györgynek az emigráció főügynökének csalékony és alaptalan kimutatása. Komáromy a forradalmi erőt 112,500 gyalog- és 13,900 lovasra számította; ezen erőt következőleg részletezte:

Gyalog Lovas

1. Trencsény, Pozsony felső része, Nyitra
 felső része, Bars és Hont alsó része 10500, 1000
2. Árva, Liptó, Turóc, Zólyom, Bars
 Hont, Nógrád, Gömör egy része 8000, 400

3. Gomör, Szepes, Sáros, Abauj, Torna, Zemplény.....	12400,	1200
4. Borsod, Heves, alsó Nógrád, Jász- kunság, Pest, Kiskunság, Csongrád	19000,	3000
5. Ung, Bereg, Ugocsa, Marmaros	2500,	300
6. Szabolcs, Bihar, Hajdúság, Nagykuns.	11000,	1000
7. Békés, Csanád, Arad, Krassó, oláh határvidék.....	5600,	600
8. Temes, Torontál, bánáti ezredek	3000,	300
9. Bács, Szerém, pétervárad ezredek, Csajkások, Pozsega, Brod, Verőcze, Gradiska.....	4000,	500
10. Tolna, Baranya, Somogy.....	8000,	1000
11. Vas, Zala.....	7000,	1000
12. Soprony, Mosony, alsó Pozsony, Győr, Komárom.....	8500,	1200
13. Veszprém, Esztergom, Fehér.....	7000,	1200

Ebből 14,700-at mint bizonytalant jelez, az összes erőt tehát 111,800-ban mutatta ki. Ez ugyan az országot higgadt számítás szerint nem menthette volna meg, a rajongók előtt azonban nagy erőt képezett. Teleky tehát, ha az akkori viszonyok közt nem kívánta a forradalmat, nem félt a forradalom esélyeitől, ennél fogva 48-bul sem engedni nem akart, sem nem akarta, hogy az ország magát Ferencz József császár előtt legkevésbé is megalázza. Teleky és pártja tehát 48-al megelégedett volna, de a nehézségek elhárítására nem vállalkozott, az előzmények, az októberi diploma követelése teljesen elkeserítették, a bizalom leggyengébb csiráját

is jelölték, gróf Teleky egyénisége, a párt zömének harcziás hangulata a politikus, a mérsékelt Tisza Kálmánt is pillanatra elragadták.

A képviselőház soha szerencsésebben nem alakult, mint 1861-ben, benne volt az ország értelmiségének színe virága. A képviselőiséget ez időben még nem tartották kenyérkeresetnek, a pártgyűlölet még nem zárta ki az ellenvéleményűeket, a szélsőségek még nem fejlődtek ki, a szabadelvű eszméknek meg a régi politikai libériás-inasok is hódoltak, a fekete-sárga madarak odujokba vonultak, a politikai közönyt a társadalom minden rétegeiben lelkesedés, elszántság váltá fel, a múmiák feléledtek, az államüzleteket nem ösmerték, a nép erkölce nem volt megvesztegetve, a középosztály vagyonos volt, a főurak többsége becsülettel kiállt a síkra. A nép a középosztályhoz kegyelettel ragaszkodott, az aristocratia és főpapság befolyását és pénzét nem érvényesítette, az ügyvédek a zsidókkal a politikai téren még nem szövetkeztek, Vay kancellár a választásokba nem avatkozott. A képviselő-választásoknál a megyékben a középosztály, a városok felkarolták az országos kitűnőségeket. A 315 igazolt képviselő közül 39 főnemes, 228 nemes főleg a középosztályból és 48 polgár volt. A régi családok közül, melyek neveivel törvénykönyvünkben folytonosan találkozunk: a Kubinyibul megválasztatott 4, a Zichyekbül 4, Lónyaybul 3, Máriássybul 3, Vaybul 3, Tiszából az élő 3 testvér, Telekybül 3. A két párt közt nagyon kevés volt a különbség; a Teleky párt Teleky halálakor 6 többséggel bírt. Az országgyűlés neveze-

tességei voltak: a Deák-párton Deák Ferencz, báró Eötvös József, gróf Andrassy Gyula, Gorove István, Somsich Pál, Lónyay Menyhért, Szalay László, Kazinczy Gábor. A határozati párton: gr. Teleky László, Tisza Kálmán, Révész Imre, Nyáry Pál, Kállay Ödön. Deák Ferencz egy fejjel magasabb volt minden kortársánál, már jellemeztem, ennél fogva nem ismétlem, remek művéből legjobban megítélheti az olvasó a valóban nagy férfit. Báró Eötvös európai műveltséggel bírt, Magyarország közjogával azonban nem foglalkozott, csillogó szónoklata a hallgatót elvarázsolta, hazájához minden időben ragaszkodott, lágy, ábrándos egyénisége reszketett a viharban, a válságok megoldását, a kétséges küzdelmeket erősebb idegzetű barátjaira bízta. Gróf Andrassy Gyula 24 éves korában lépett a politikai pályára, már első fellépésével nagy reményeket gerjesztett, hazáját 12 évig híven szolgálta Konstantinápoly-, Páris-, Londonban, mindaddig künn maradt, míg a kedvező fordulatban reménykedhetett; éles elme, világos ítélőtehetséggel bírt, élceivel, kedves modorával mindenkit elbájolt, hazáját híven szerette, a szabadelvű eszméket felkarolta, mint szónok gyakori akadozásai miatt a fényes szónokok közé nem emelkedhetett; Európa és hazája viszonyait teljesen ösmerte. Somsich Pál tudományosan művelt, ragyogó szónok volt, de sem kellő higgadtság-, sem szilárdsággal nem bírt; 48 előtt az udvari pártot vezette, 48 után azonban őszintén megtért, a conservatív eszméknek hódolt; az ország múltját megbocsájtotta, bizalmával azonban nem ruházta fel. Lónyay Menyhért sokat tanult, sokat

tudott, már 22 éves korában a pénzügyeket tanulmányozta és főleg ezen szakmával foglalkozott, a számokat ügyesen csoportosította, pongyolán és hidegen beszélt, meghallgatták, de nem gyűjtött, tehetségeit becsülték, de nem szerették. Gorove eszes ember volt, szépen beszélt; beszédjei azonban semmi belbecscsel sem bírtak. Horvát Boldizsárt 61-ben még csak százada és vasmegyei cliensei, a birodalmi hűségre felkészítő Bach-huszár elnök ismerte, a sofismák mestere, a szóvirágok ügyes kertésze volt, a democratiát negélyezte, demagog ügyvéd pajtásai nagyságát harsonával hirdették, a közönség azonban még ekkor a demagógok lelkesedését nem osztotta. Kazinczy Gábor szóművészetét mindenki méltányolta, de mint politikust debreczeni múltja miatt kevésre becsülték. Gróf Teleky László Magyarország gáncs és félelem nélküli lovagja, esze, ítélőtehetsége, Ösmereteinel fogva az ország és kora elősmert kitűnőségei közé tartozott, ölben azonban korán kimúlván, csakis rövid ideig szerepelt. Nyáry Pál tudományos, éles elméjű egyéniség volt; a magyar közjogot Deák Ferencz után ő ösmerte legjobban, de unalmasan, pongyolán, hosszasan beszélt, ennél fogva még társait is untatta; 48-ban demagog, 49-ben fél forradalmár, fél békepárti volt, a 48-asok nem szerették 48-iki, a mérsékeltek 49-iki szerepléséért. Madarász József 61-ben csakis az igazolások- és házszabályokkal bíbelődött. Kállay eszét és tudományát gyengén értékesítette. Révész Imre csak egyszer szólak fel, beszéde azonban a parlamenti szónoklatok gyöngyei közé tartozik, a 61-iki országgyűlésen nálá-

nál alaposabban, szebben senki sem beszélt, beszédje pártját fellelkesítette, ellenfele és az utókor tiszteletét kivívta és valóban sajnálni kell, hogy a jeles férfiú a színpalak közti működésről meggyőződve, a politikaiul visszavonult. Tisza Kálmán, a 31 éves ifjú, fényes határozati beszéde által azonnal a magyar államférfiak első sorába emelkedett; pártvezér lett, mert éles esze, kitűnő ítélőtehetsége, tudománya, műveltsége és gondos előadásánál fogva vele egész pártjában senki sem mérkőzhetett, mert a párt eszméit világosan és méltósággal képviselte.

Bár a választások már nagyrészt decemberben befejeztettek, az országgyűlés csak áprilisban nyitattott meg. Az országgyűlést a király nem maga, de gróf Apponyi György országbíró, felsőházi elnök és e végre megbízott királyi biztos által nyitatta meg és pedig Budán. A király távolmaradása által ugylátszik jelezni akarta, hogy Magyarországot csak tartománynak nézi és az októberi diploma az engedmények maximuma. Mindkettő felingerelte a követeket, a városházánál a legidősebbkövetek Palóczy elnöklete alatt tanácskozást tartottak, az 1848-iki törvény az országgyűlés helyül világosan Pestet jelölte, sokan tehát kijelenték, hogy Budára nem mennek; Deák a 48-iki törvényt úgy magyarázta, hogy a tanácskozás helye kétségkívül Pest, de ezen törvény a megnyitás helyül nem rendelkezik, ő tehát tanácskozni Budán nem fog, de a megnyitásra, habár maga marad is, elmegy. Teleky érdemileg nem nyilatkozott; Tisza Kálmán kijelenté, hogy ugyan Budára nem megy, de a budai megnyításban törvenyte-

lenséget nem lát; a gyűlés teliát elhatározta, hogy Palóczy jelentse ki a királyi biztosnak, hogy a képviselők Budán tanácskozni nem fognak. Deák Ferencz magyarázata kétségkívül álokoskodás volt, mert a megnyitás az országgyűlés kiegészítő részét képezi, mert ez által nyílik meg a tanácskozás, megnyitó beszédében nyilatkozik a király, tekintve azomban a helyzet fontosságát, a megnyitásért okszerűleg szakítani nem lehetett; gróf Apponyi azonnal sürgönyözött Bécsbe. Bécsben két áramlat küzdött, báró Vay remélte, hogy a királyt a módosított 48-nak megnyerheti, Schmerling és társai feltétlenül az októberi diplomához ragaszkodtak, a szakítást báró Vay hazafiságbul nem akarta, Schmerling országgyűlést akart, mert az októberi diploma szerint első sorban a magyar országgyűlésnek kellett a birodalmi tanácsba a követeket megválasztani; de nem kívánt rögtön szakítani azért sem, mert a birodalmi gyűlésben a csehek és lengyelek erősen a magyarok felé hajoltak, az októberi diplomát nem tartották remeknek, a magyar országgyűlésnek ily csekélységérti felosztatása konstatalta volna, hogy az októberi diploma is szemfényvesztés, kényuralmi alakoskodás. Apponyit tehát annak kijelentésére megbízták, hogy ő felsége a budai megnyitás után az országgyűlés Pesten tartását nem ellenzi. Apponyi tehát 6-ikára kitűzte a napot, a megnyitáson a főrendek és a képviselők kis része jelent meg. Az országgyűlésen mindenek előtt felolvasták gróf Apponyi következő megbízását:

Gróf Apponyi György királyi biztosi kinevezése az országgyűlés megnyitására.

Első Ferencz József, Isten kegyelméből Austriai császár, Magyar, Cseh, Halics és Lodomér országok apostoli, úgy Lombardia, Velence és Illiria királya, Austria főhercege. Hív Magyarországunk és az ahhoz kapcsolt részek zászlósainak, egyházi és világi főrendéinek és képviselőinek, kik az általunk 1861. ápril 2-án szabad királyi Buda városunkba Összehívott országgyűlésen egybegyűlvék, üdvöt és kegyelmünket.

Kedvelt Híveink! Miután azon óhajunk teljességében, miszerint hív Magyarországunk f. 6. ápril 2-án egybehívott országgyűlését megnyitni és királyi személyünkben vezérelni szándékoztunk, jelenleg akadályozva vagyunk, ezennel legkegyelmesebben tudósítjuk hűségteket, miként a jelen országgyűlésnek legfelsőbb királyi nevünkben megnyitásával őszintén kedvelt hívünket, tekintetes és nagyságos nagy-apponyi gróf Apponyi György belső titkos tanácsosunkat és Magyarországunk biráját, mint egyenesen evégre meghatalmazott királyi biztosunkat bíztuk meg, ki is hűségteknek az 1848. év december 2-án Olmütz városában kelt azon lemondó levelet, mely által felséges nagybátyánk 1. Ferdinánd császár, Magyar- és Csehországban e néven ötödik király, trónruli lelépését és fenséges atyánk Ferencz Károly cs. k. főherceg a trónhoz! jogáru való lemondását ünnepélyesen nyilvánították, törvénybe iktatás végett hiteles fordítás- s másolatban átadandja és egyszersmind az 1723: 1., 2. tör-

vénycikkekben foglalt *pragmatica sanctio* czéljainak biztosítása iránti kegyelmes királyi szándékunkat külön meghagyásunkhoz képest nyilvánítandja, hogy eszerint a mi, s hűségtek közmegegyezésével szerkezendő királyi hitlevél megállapítása után Magyarországunk ősi alkotmánya értelmébeni királyi felavatásunkat s ünnepélyes megkoronáztatásunk végett hű körötökben megjelenve, ezen országgyűlést királyi előadásaink átadása mellett személyesen vezérelhessük.

Bízván a mennyei Felség kegyelmében és hű magyar nemzetünk hódolatos ragaszkodásában, hogy kis idő múlva teljesülve láthatandjuk azon őszinte élénk óhajtasunkat királyi személyünknek mikénti ünnepélyes fogadtatása iránt, a mai napról kelt s hűségötöknek nevezett királyi biztosunk által kézbesítendő külön utasító rendeletünk a bevett szokás szerint intézkedik. Hozzátok egyéb iránt császári királyi kegyelmünkkel állandóan hajlandók maradunk. Kelt birodalmi fővárosunkban Bécsben, Austriában, szent György hava első napján 1861. évben.

Ferencz József m. k.

B. Vay Miklós m. k.

Zsedényi Eduard m. k.

April 6.

Apponyi megnyitó beszéde.

Felséges urunk beváltva múlt év mindszent hava 20-án adott királyi szavát, az egybegyült törvényhozó testnek bizalomteljes üdvözlését jelenti ki általam. Teszi azt azon meggyőződésben és erős hitben, hogy

nincsen előítélet, nincsen félreértés, nincsen akadály, melyet őszinteség, férfias és kölcsönös jóakarattal legyőzni képes ne volna.

Midőn felséges urunk a komoly idők szülte súlyos gondjai közt reményeit az ország gyűlésének megtartásába helyező, midőn e hív és lovagias Rendei- és Képviselőinek közreműködéséül várta atyái szívét sújtó aggályainak megszüntetését, a bonyolult viszonyoknak kiegyenlítését, s a létező nehézségek szerencsés megoldását: akkor a nemzetnek alkotmányos érzetének és hazafiul lelkületének legélénkebb kívánatával találkozott.

Mélyen érzi felséges urunk, hogy a lefolyt viszontagságos idők emlékei, ha szeretett Magyarorszá-
gában aggasztják a kedélyeket, egyszersmind ő felsége atyái keblén is fájdalmas sebeket ejtettek és tudja, hogy egyedül kölcsönös jogtisztelet és viszonyos érdek - méltánylat létesíthetik az egyetértést, bizalmat, őszinte békülést és hogy csak ezek hozhatják meg a fájdalmakra az enyhületet és tehetik le egyszersmind alapját a jobb és megnyugtatóbb jövőnek.

Felséges urunk összehívá a törvényhozó testet, hogy vele az ország alkotmányos állapotainak visszaállítása, biztosítása, a viszonyokhoz leendő átadomítása, a tapasztalás tanúságaihoz mért tökéletesítése iránt tanácskozhassék; tette ezt különösen azért, hogy ezen ország első nagy királyának szent koronájával ősi szer-
tartások szerint magát felavattassa, miután felséges nagybátyja, ő cs. k. apostoli felsége V.. Ferdinándnak a trónrul történt lelépte és fenséges édesatyjának cs.

k. főherczeg Ferencz Károlynak az uralkodáshoz! jogáról való lemondásával az összes birodalom és így Magyarország és az ahhoz kapcsolt részek feletti uralkodás felséges urunkra szállott, mely cselekvényekről szóló okmány az ország Rendei és Képviselőivel együtt kezeltetik, és hogy ezt megelőzőleg királyi hitlevele kiadásával, Isten és világ előtt mondandó esküfogadással, szeretett Magyarországa és a hozzá kapcsolt részeknek királyi kötelme hű teljesítését, magának pedig a magyar nemzet hű ragaszkodását minden időkre biztosítsa.

Ezen legmagasabb szándékoktól áthatva lévén felséges urunk, annál később a nemzet jogszerű igényeinek eleget tenni, mert hinni akarja azt, hogy épen azon elveknél fogva, melyek az országnak alkotmányos intézvényei iránti ragaszkodását a kegyelet legmagasabb fokára emelik, a nemzet ép úgy tudandja a fejedelmi jogoknak és tekintélynek épségét és sérthetlenségét, az állam fennmaradásának és jóllétének eme nélkülözhetlen feltételeit szentül fenntartani, valamint ennek az őseitől öröklött hűségnek, a birodalom egyes részei közt fenálló százados kötelék irányában pedig az őszinte méltánylatnak kétségtelen jeleit adni.

Felséges urunk abban látja legszentebb fejedelmi feladatát, hogy uralkodó jogainak biztosítása mellett országaira és népeire egyaránt áraszsza ki a mindnyájunkra kiterjesztett alkotmányos életnek áldásos eredményeit, és hogy ezen viszonyban találjuk fel mindnyáján nemcsak saját létünknek biztosítékát, hanem az

egész állam boldogabb jövődjének kezességét és esz-közét ebben őrizték és ápolják.

Felsőges urunk a birodalom összegét képező országok között azon százados kapcsolat fentartása és szilárdítása céljából, mely az uralkodóház közösségén alapulva és a *pragmatica sanctio* által biztosítva, úgy a külveszélyek elhárítása, mint a jótékony belfejlődés előmozdítása legbiztosabb eszközének bizonyult és a melyek kölcsönös egyetértés alapjani fentartását úgy a legmagasabb uralkodóház, mint az annak uralma alatt álló népek Összegének érdekei követelik; múlt év október 20-án kibocsájtott diplomájában kijelelte ugyan azon elveket, melyek a *pragmatica sanctio* céljainak ezen biztosításához, az annak megállapítása óta megváltozott viszonyokra tekintve, mind Magyarországon, mind birodalma egyéb részeiben vezethetnek, azonban érzi felsőges urunk, hogy ezen viszonyok végleges alkotmányos rendezése azon mértékben ígér üdvös sikert, amennyiben szeretett Magyarországa alkotmányos belállapotával Összhangzásba hozatik.

Ezen indokok vezérlették felsőges urunkat, midőn az érintett diplomát kibocsátotta. Ennek célja Magyarországra nézve az alkotmány jótéteményeinek visszaállítása. A többi tartományokra nézve azoknak hasonló politikai jogokbani részesítése az egész birodalomra nézve pedig abban áll, mindazon ügyekre és érdekekre, melyek a birodalom minden országaival közösek, az alkotmányos országok közreműködését lehetővé tenni.

Noha ő cs. k. felsőgeének e részbeni szilárd meg-

győződése és uralkodói legmagasabb kötelességeinek érzete és az alkotmányos jog élvezetébe lépő birodalom egyéb részeinek szükségelt megnyugtatója, valamint a közállam anyagi viszonyai által sürgetőleg követelt megállapodása az alkotmányos szerkezeteknek elkerülhetlenné tévők, miszerint ő felsége október 20-án a népeinek biztosított alkotmányos jogokra nézve adott fejedelmi szavát beváltsa; nem akarhatta mégis felséges urunk Magyarország és a hozzá kapcsolt részeknek sem saját belügyeit illető törvényszerű illetékeségét és azokra vonatkozó jogait, sem alkotmányos utón gyakorolható ama befolyását a birodalom közös ügyeire kizárni, melyek ezelőtt a többi országok befolyása nélkül egyedül a fejedelem akarata szerint intéztetvén, ő felsége által olyanoknak mondattak ki, melyek ezentúl alkotmányos utón és amaz országok képviselőinek részvételével lesznek tárgyalandók és elintézendők.

Ha e szerint az ő felsége által elhatározott uralkodási rendszerváltoztatás szükséges következként az ez irányban később kibocsájtott legmagasabb intézkedéseknek, a magyar törvényhozó test alkotmányos tevékenységének kezdetét meg kelle előzniük; mégis teljes bizodalommal hívja fel a törvényhozó testet az ide vonatkozó ügyeknek tárgyalására és azon módoknak, melyek után a birodalom megváltozott belhelyzetének következtében azok végleges rendezése a magyar alkotmányos állapotokkal összhangzásba hozható, megvitatására és e feletti őszinte nyilatkozatának előadására, és annál inkább óhajtja az idevonatkozó tár-

gyalások megindulását, minél szükségesebb, hogy szeretett Magyarországnak érdekei magukat az egész birodalom közös ügyeit illető tárgyalás már első alkalmával is érvényesíthessék. Szívesen adja magát ezek folytán felséges urunk azon megnyugtató reménynek, hogy midőn az országos rendek és képviselők ezen, a birodalom békeszerető népeinek egyetemét oly mélyen érdeklő tárgy felett, a trón irányában egész őszinteséggel nyilatkozandnak, szemeik előtt tartandják azon ősök példáját, kik hazájok alkotmányos jogait az idő és viszonyok szükségeivel megegyeztetni és kiegyenlítve összekapcsolni tudták. Azon viszonyok, melyek felséges urunknak most említett gondjait oly nagy mértékben vevék igénybe, okozták azt is, hogy midőn szeretett Magyarországnak alkotmányos intézvényeit visszaállítani elhatározá, nem látta lehetőnek ezt s oly mértékben teljesíteni, mint azt atyai szive kívánta volna, kénytelen lévén az országnak óhajtott kiegészítése tekintetében a közbejött események és a minden népfajokban kifejlődött nemzetiségi és alkotmányos érzelem folytán, minden kényszer mellőztével, a békés és szabad akaratbul folyó kiegyenlítésre időt és módot engedni, kénytelen lévén továbbá az ország törvénye némely rendeletéit, melyek tapasztalás szerint a fejedelmi jogoknak és a közbirodalmi kapcsolat ép-ségben tartására nézve elégséges biztosítékot nem nyújtottak, újabb átvizsgálás után helyt foglalandó további alkotmányos intézkedésig függőben tartani. Es épen azért, ismervén az országnak a törvény szentségéhez való ragaszkodását, szem előtt tartván másrésről a

létező viszonyoknak kifejlődését és azokból folyó fejlődési kötelességeit, mit sem óhajtott felséges urunk élénkebben, mint azt, hogy legszorgosabb gondjainak mindezen tárgyait szeretett Magyarországnak törvényhozó testületével bizalmasan közölvén, annak buzgó közremunkálásában hathatós támaszt és alkotmányos nyilatkozataiban megnyugtatót találhasson, valamint őszintén kívánta azt is, hogy alkalma legyen az országban felnevelni és megszilárdítani azon meggyőződést, miszerint felséges urunk a nemzet üdvös kívánságainak kielégítésében helyezi uralkodói hivatásának legkedvesebb feladatát.

Ezen szándéktul indítatva, szívesen járult felséges urunk azon országosan nyilvánult közkívánathoz, hogy az országgyűlési tanácskozások azonnal sz. k. Pest városába tétetvén át, ottan folytattassanak és midőn a föllebbi két nagy fontosságú ügy feletti tárgyalásokra előlegesen felhívni rendelé az ország Rendéit és Képviselőit, fenntartja magának az országos hivatalok betöltése és egyéb a haza boldogságának előmozdítására irányzott királyi előterjesztvényeinek velünk annak idejében leendő közlését.

A megnyitó beszéd után a főrendiház üléseit gróf Eszterházy Mihály korelnök a Lloyd-teremben megkezdte. Eszterházy fájdalmasan megemlékezett gróf Batthyány Lajos haláláról, a ház hazafias nyilatkozatát hallgatással kísérte. Gróf Zichy Károly kijelenté, hogy mind gróf Apponyi, mind a főispányok miniszteri el-

lenjegyzés nélkül lévén kinevezve, kineveztetésük törvénytelen, kéri Apponyit, hogy ez jövőre ne történjék. A főispányok nevében gróf Cziráky János, Fehérmegye főispánja következőleg válaszolt: Éreztük mi magunk is a kinevezés hiányát és a főispányságot azon hitben fogadtuk el, hogy a törvényes hiányok később ki fognak pótoltni. Apponyi elnöki és Majlát György tárd ok alelnöki kinevezései felolvastatván, gr. Apponyi György országbíró az elnöki széket elfoglalta, a főrendiház gróf Apponyi királyi biztosi kinevezését, V. Ferdinánd és Ferencz Károly főherczeg lemondásaikat, az októberi diplomát és februári nyílt parancsot az alsóházhoz átküldte, előismerve, hogy ezen okmányok elsősorban az alsóházzal lettek volna közlendők. A főrendek szokatlan számban: 160-an megjelentek, vagyis a jogosultak egy ötödé.

Ápril 8. Az alsóház Palóczy korelnöksége alatt üléseit megkezdte, az alsóház tiltakozott a felsőház kezdeményezése ellen, a melynek jogtalanságát a felsőház maga előlegesen elősmerte, a képviselőház a képviselők igazolásával bajlódott. Ápril 17-én elnöknek 5 szavazat híjjával, tehát majdnem egyhangúlag Ghiczy Kálmánt választák meg, alelnököknek 246 közül 131-eJ Tisza Kálmán és báró Podmaniczky Frigyes 138-al választattak meg. Tisza Kálmán ellenében 88 gróf Andrassy Gyulára, 13 Lónyay Menyhértre szavazott. Erdélyben a kormányshék ápril 12-én alakult meg, a megyék szervezését is megkezdték, — a megyék 48-as alapon szervezkedtek, az unióhoz őszintén ragaszkodtak.

A dinastia és Schmerling népszerűségének nevelésére Benedek tábornagy a katonasághoz napi parancsot bocsájtott ki, melyben a birodalmi alkotmányt dicsőíti és a következően nyilatkozik: Austriát ellenséges kormányoktól támogatott forradalmárok akarják szétrombolni, szándokaikat munkátlan doktorok, ügyvédek, becsszomjas hírlapírók, az eladósodott nemesség (melynek adósságai kifizetésére az Isten sem tudna alkalmas alkotmányt teremteni) és néhány gyáva, népszerűségüket féltő mágnások támogatják.

A napi parancs megjelent a Wandererben, tehát a kormány részéről eltagadni nem lehetett, a gyáva czim különösen sértette a főurakat, felboszantotta a legbékésebbeket is, a nyomorult gunyiratra tehát a pesti főrendek nyilatkozatot adtak ki:

Miután Benedek tábornagy nyilatkozata mindnyájunkra alkalmazható, mert az octroyált alkotmány ellenében minden főrend őssalkotmányunkat kívánja fenntartani, tartozunk kimondani, miszerint igen is szerintünk gyáva volna minden magyar mágnás, ki királyaink esküje által szentesített, ősei bölcsesége és véráldozatai által szentesített alkotmányát minden perczen megvédeni kész nem volna.

Bűnösnek volnánk kénytelenek kimondani azt, ki őseink alkotmányát törvényesen nem védelmezné, bűnösnek mondanánk azt, ki politikai véleménykülömbőség miatt gyáváknak czimezné azokat kik a had mezején a hazát és becsületet vitézül védték.

Egyenkét és összesen visszautasítjuk az ellenünk ^elhozott rágalmakat. Pest, ápril 15-én.

Ezen nyilatkozat jogos, méltányos és hazafias volt, tenni kellett, mert Benedek általánosságban rágalmazva, azt mindenki magára vehette, mert némelyeket nevezve meg, valósággal a többséget hazafiatlanság sőt hazarúlás színében tüntette fel.

II. FEJEZET.

Ki képviselte az országot? — Mi közt választhatott az országgyűlés? — Deák- és Teleky-párt. — A pártok állása. — Gr. Teleky és Deák Ferencz párbeszéde. — Gr. Teleky öngyilkossága, valószínű indokai.

Az országot minden időben, minden viszonyok közt, minden államban az országgyűlés képviseli, ha az a nemzet választottjaibul áll, mert még a törvényes király is csak egyik, bár tényező tagja az országnak, monarchiában a király az országgyűlésnek törvényes kiegészítő része. Az 1861-iki viszonyok közt pedig az országot törvényesen csakis az országgyűlés képviselte, mert törvényeink szerint a királyi jogos hatalom nemcsak az 1723-iki leányági örökösödési cikkelyeken alapul, de törvényes királynak csak az volt tekinthető, ki az ország törvényeit, alkotmányát királyi eskű- és hitlevelével megerősítette, a király csakis a törvények korlátái és felelős ministerei által kormányozhatott. Ferencz József ő felsége pedig sem az alkotmányt nem biztosította, sem a törvények korlátái közt nem kormányzott, nyilatkozni sőt intézkedni kellett azért is, mert a bitor hatalom az országot feldarabolta, a kétségkívül! királyi trónörökös nem mint magyar király, de még az országgyűlés alatt is mint osztrák császár uralkodott, nyilatkozni kellett, mert a kétségkívül! trónörökös az országot a nyilatkozatra felszólította, az alkotmányos uralmat kilátásba helyezte, az alkotmány módosítását meg nem parancsolta, csak javasolta, nyilatkozni kellett, mert az ország az anyagi romlás lejtőjén állt, mert az osztrák császár az őseitől öröklött hatalma egy részét örökös tartományaira ru-

háza, gondolkozni kellett tehát arról: mi módon kell a közös viszonyokat a jogutódokkal rendezni.

Az országgyűlés előtt két ut állott:

1. Az országgyűlés vagy ridegen a nemzetfelségi jogalapra lép, a trónörökösnek az engedelmességet, a vele való érintkezést vagy örökre felmondja, vagy ideiglenesen felfüggeszti addig míg a trónörökös törvényes kötelességeit nem teljesíti és ezt egy határozat- vagy nyilatkozványban, mi lényegileg egyértelmű, kihirdeti az országnak és világnak.

2. Vagy tiltakozva a jogtalan uralom ellen, törvényes követelményeit kifejti, a trónörököst kötelezettségei teljesítésére felhívja, az osztrák tartományokkal szemben a törvény korlátái közt egyezkedési hajlamát kijelenti.

Az első férfias, de veszélyes politika lett volna, a másodikat az eszély ajánlotta; politikai testületeknél az egységes vélemény, midőn az országgyűlést vagy országot rögtöni nagy veszély nem fenyegeti, majdnem lehetetlen, mert az egyéni véleményt erősen befolyásolja a vérmérséklet, a viszonyok, a társadalmi kör, a szenvedélyek, az egyéni hiúság, a tüzesvérü akadályt nem ismervén, mindennek bátran neki ront, ellenben a higgadtabb minden akadályt óvatosan kikerül, a hiú csillogás! vágybul ellent mond, a nyakas szenvedélybül ellenkezik, az önhittet, ha valamiben meggyőződésre emelkedik, Isten sem bírná meggyőzni, különösen nehéz az egyöntetűség, midőn a czélszerűség a joggal áll szemben, midőn idegen ámitók szerepelnek, midőn a czélszerűség a nemzet souv éráin jogai egy

részének feláldozását követeli, midőn az egyezkedik egymást gyűlölik, midőn a bizalmatlanság indokolt. A magyar országgyűlés is két pártra oszlott, gróf Teleky László az első, Deák Ferencz a második módot ajánlotta.

Mind Deák Ferencz, mind gróf Teleky László önzés, hiúság, tüntetés és hatalmi vágy nélkül szereték hazájukat, mindkettő eszes ember volt, mindkettő a hazát meg akarta menteni, útjaik eltértek különböző egyéniségök, múltjuk és fogalmaik miatt. Gróf Teleky László eszményét a régi önálló független Magyarország képezte, gyűlölte Ferencz Józsefet, nemcsak 49, de a háromszázados absolutismusi harczért, Teleky maga után ítélte meg a rajongó hazafiakat, hitt a hangos nyilatkozatokban, bízott Napóleonnal, ki a magyarokat gyakorta kecsgettette, de határozottan soha semmit sem ígért, bízott az olaszokban, kik az olasz egységet sem tudták saját erejükkel kiküzdeni, bízott a szabadság eszméinek európai diadalában, kételkedett Ferencz József királyban, ki a törvénytelen uralmat folytatta és Magyarországot nyíltan az osztrák birodalomba be akarta olvasztani, az osztrák dinastiát anyagilag kimerültnek, erkölcsileg bukottnak, vagyis haldoklónak tekintette, a magyar ügyet Európa zöld asztalára akarta vinni, vérmes természete az ország ügyeit szebb színben tüntette fel, a bárgyú kétkedőknek be akarta bizonyítani, hogy a királyi kegyelem elvein, meggyőződésén hajszálnyit sem változtatott, mert a viszonyok sem változtak.

Deák az ábrándokat nem ismerte, a válságokat, a

forradalmat nem kedvelte, megalkudott a létező magyar és európai viszonyokkal, nem hitte, hogy Magyarország a mohácsi vész előtti állását visszaszerezhesse, nem hitte, hogy a 14 millió magyar a nemzetek nagyhatalmi alakulása után egymaga önállását fenntarthassa. Deák elnéző volt adinastia múltja iránt, monarchicus érzelmű volt, ennél fogva ragaszkodott a dinastiához, a rajongó hazafiak áldozatkészségét ösmerte, a keserű tapasztalatok a külhatalmak ígéreteinek ürességéről meggyőzték, óhajtotta áldozatok árán is az osztrák birodalom nemzetei őszinte szövetségét megnyerni, meg akarta nyerni a helyzet urát a királyt, a 48-iki törvényeket nem nagyító üvegen nézte, de valódi mére meg, azt hívé, hogy főleg és mindenek előtt, habár áldozatok árán is, alapot kell nyerni és ezért kerulte a kétséges kísérleteket, a király felbőszítését, mint jog embere követelte az országnak az országét és meg kívánta adni a királynak a királyét, módot és alkalmat akart nyújtani a korona és nemzet kölcsönös közeledésére.

A két ellentétes pártot nem a két jeles vezér genialitása teremtette meg, a két alapeszme már három század óta küzdött egymással; I. Ferdinánd óta megvolt a nemzet nagy részében a függetlenségi. Önállási vágy, a dinastia elleni gyűlölet, elszunnyad! ez II. Lipót, Ferencz és Ferdinánd alatt, de nem aludt ki, 49 felszította, a 12 évi kény uralom lángra lobbantá és megerősítette. Viszont Rákóczy Ferencz bukása után Károly uralma alatt egy ellenkező párt alakult, mely Magyarország függetlenségének és önállásának eszméjét teljesen

feladta, nemcsak a dinastiához, de az osztrák szövetséghez is ragaszkodott, a királyokat soha, de mindég a ministereket kárhóztatta, ha tehát Telekyt haza nem kényszerítik is, a határozati párt tömörült volna Nyáry Pál vagy a nagyratörő Tisza Kálmán alatt; miután a pártok nem vezényszóra, alakultak, mindkét párt erős és tömör volt. A béke- vagyis Deák-párthoz tartoztak igen csekély kivétellel a főrendek, a főpapság, a képviselőházban 150, a Teleky szakadár párthoz 165, a felsőházat is tekintve tehát a Deák-párt az országgyűlésen nagy többséggel bírt, ez azonban az ország hangulatát tekintve csakis képzelt többség volt, mert a Deák-párti képviselőknek nagy részét is a választók szakadár színezetű programmal választák meg, ezek tehát nem kerületeiket, de csak magukat képviselték, a főrendek az országban semmi tekintéllyel nem bírtak, tekintve a válságos helyzetet, mindkét vezér egyhangú határozatra törekedett, tehát midőn elvileg szétváltak is, egymást igyekeztek meggyőzni vagy legalább hallgatásra hangolni, Teleky és Deák sőt a párt egyes tagjai is tehát folytonosan érintkeztek. Teleky a halála előtti időben felkereste Deákot, a midőn Deák jelenlevő rokona Nedeczky István tanúsága szerint következőleg nyilatkozott: Édes Laczim, én tégedet nagyra becsüllek, feltétlenül bízom jellememben és szavadban, ha tehát te szavaddal biztosítasz engemet, hogy ha a határozat következtében törésre kerül a dolog, Napoleon Magyarországot seregeivel támogatni fogja, nem adom be felirati javaslatomat, ha azonban nem biztosítasz, nem vonulhatok vissza, mert

köztudomásra jut, mint minden párbaj, de ha párbaja lett volna, bizonyosan nem foglalkozik beszédével, vagy ha azt politikai végrendeletnek akarta volna tekinteni, nem töredékekben hagyja hátra, de elkészíti és tudva halálát, pártvezér! utódjárul okvetlenül gondoskodik, mit nem tett, a politikai orgyilkosságnak sem foroghat fenn semmi gyanúja sem, mert tulajdonképen a forradalmat Magyarországon nem ő, de Kossuth Lajos vezette, Telekyt minden értelmes ember Ösmerte, tisztelte, de a tömeg, a nép csakis Kossuthért rajongott; az osztrák kormányt a határozati javaslat semmivel sem fenyegette jobban a feliratnál, mindkettő iránt közönyös volt, mert általában a magyarországgali kibékülést nem óhajtotta, ezt a felirat csak úgy akadályozta mint a határozat, mert akkor Becsben még a német és az öszsbirodalomrul álmodoztak, Teleky megkegyelmezése után semmivel sem volt veszélyesebb mint elfogatásakor, ha félnek tőle vagy gyűlölik, elküldik a spielbergi vagy kufsteini várfenékbe, az egészségtelen levegő a beteges, izgatott embert golyó nélkül is kivégzi. Ez időben sokat meséltek a kapusrul, ki a gyilkosokat beeresztette és Teleky inasárul, a vádat azonban bebizonyítani nem tudták, az inas azután is inas maradt, a kapus azontúl is kapuskodott és szegényen halt el. Teleky halála azonban lélektani indokok- és egészségi viszonyaibul megfejtethő, gr. Teleky gyomorrákban szenvedett, gyakori rohamos fájdalmai voltak, tudta, hogy ez gyógyíthatom és élete csak hónapokig tarthat, az embereket magárul ítélte meg, azt hitte, mindenki oly rajongó híve a hazának mint ő,

hazámat nem kockáztathatom; erre Teleky nem felelt, az alkudozások befejeztettek, Deák felirati javaslatát bejelentette, az országgyűlés teendői feletti tárgyalások határnapjául május 8. tűzetett ki, gróf Teleky azomban a tárgyalás napját megelőző éjjel agyonlőtte magát, Deák indítványára e rémhírre a tárgyalás elhalásztatok, az országgyűlés fájdalmát jegyzőkönyvben jelentette ki, székét fátýollal vonatta be, 14 napi országos gyászt rendelt és üléseit néhány napra felfüggesztette.

Gróf Teleky László mint hazafi, mint polgár és politikus, Magyarország kitűnőségei közé tartozott, háttározott, gáncs és gyengeség nélkül, mindig meggyőződését követte, nem hajlott meg soha semminemű hatalom előtt, a népszerűséget elfogadta, de sem nem vadászta, sem általa magát vezetetni nem engedte, vagyonát, életét a hazáért, a szabadságért habozás nélkül kockáztatta, az anyagi érdeket nem ösmerte, szavát soha, semmi körülmények közt vissza nem vonta, gyermekkorától kezdve tanult, a legműveltebb magyarok egyike volt, magyarul érzett, gondolkozott és beszélt, egész életében azomban ideges és izgatott volt, ez magyarázza némileg öngyilkosságát; ezen szenvedélyes korszakban a közönség, mely nagy politikai egyéniségek halálánál mindig gyanakszik, halálát orgyilkosság, vagy Benedek tábornokkal vívott amerikai párbajnak tulajdonítá, egyik sem bizonyítható, sőt nem is valószínű, Telekynek sok párbaja volt, de ha csakugyan Benedekkel lett volna párbaja, akkor ezt segédeinek tudni kellett volna és ez halála után

látta azomban pártja ingadozását és ez elkeserítette, a határozati javaslattal Napoleon császárnál tüntetni akart, ezen tüntetés csak úgy bírt volna nyomatékai, ha az országgyűlés azt vagy egyhangúlag, vagy nagy többséggel elfogadja, e helyett azomban már halála előtt kis többséggel bírt, e kis többség elporlásátul félhetett, a királyt és királyi házat gyűlölte, beszédjében azomban, tekintve a körülményeket, kénytelen lett volna, habár feltételesen, elösmerni, mint az beszéde ezen töredékéből is kitetszik: „Midőn mi a lábbal tapodott kötést mindannak daczára, mi annak megsemmisítésére történt, nem akarjuk megsemmisítettnek tekinteni, hanem, bár nem feledve a múltat, készek vagyunk mindazon lélekrázó tények után, melyekre utaltam, azt mint még fennállót tekinteni, akkor mi sok mindennel, de túlzással, forradalmi tendenciákkal nem vádoltathatunk/ Beszédjében tehát legalább részben 12 éves forradalmi múltját meg kellett volna látszólag tagadni, ehez járulhatott az is, hogy belátta, miszerint a határozat forradalomra vezethet, belátta, hogy a forradalom sikere Franciaország nélkül bizonytalan, Napoleon segélye több mint kétséges, mint becsületes hű hazafi visszarettent a forradalom valószínű kedvezőtlen esélyeitől, vas jelleme, túlzott lovagiassága elzárta a visszavonulást, valószínű tehát, hogy politikai kételyektől gyötörve, egy erős testi fájdalmi rohamban végezte ki magát.

Május 13-án beadta Deák Ferencz felirati javaslatát és következő beszéddel ajánlotta.

III. FEJEZET.

Deák Ferencz első felirata és beszéde. — Lónyay
Menyhért beszéde a pénzügyi helyzetről.

Június 24.
Deák Ferencz mindkát ház által elfogadott
felirata.

Az eredetiben „Felséges király és császár“ használtak, mit azomban Ivánka Imre indítványára megváltoztattak.

Felséges Úr!

A közelébb lefolyt tizenkét esztendő súlyos szenvedések kora volt reánk, ősi alkotmányunk eltörültt s a korlátlan hatalom idegen rendszere nehezedett reánk és e nyomasztó rendszert még súlyosabbá tették azok, kik azt ellenséges indulattal, korlátolt felfogással, gyakran rosszakarattal kezelték. Bűn volt előttük a szabadság érzete, bűn volt ragaszkodásunk nemzetiségünkhöz, bűn volt még a legtisztább hon-szeretet is. Országunk erejét kimerítették, a nemzet vagyonát jogtalanul elidegenítették, nemzetiségünket üldözés tárgyává tették. Minden nap új szenvedést hozott, minden új szenvedés egy gyökerét szakította el keblünkben a hitnek és bizalomnak.

Isten úgy akarta, hogy szenvedjünk, de ne csüggedjünk s hűtlenek ríe legyünk önmagunkhoz és úgy akarta, hogy Felségedet 12 évi tapasztalás végre meggyőzze, miként a korlátlan hatalom abszolút rendszere nem vezetheti a birodalom népeit boldogságra, de veszélybe döntheti a trónt és birodalmat.

lökkor Felséged az eddig követett abszolút rend-

szert félre vetve, át kívánt lépni az alkotmányosság ösvényére, s népeinek kezébe akarta letenni saját sorukat.

Összegyűltünk mi is, mint a magyar nemzet képviselői, hogy alkotmányos működésünket ismét megkezdjük s első lépésünk fájdalmas felszólalás, melyet Felségedhez intézünk, nem a múlt idők szenvedései miatt, mikre ezúttal fátyolt borítunk, hanem azon jogtalanságok miatt, mik most is fennállnak, s miknek azonnali elhárítása nélkül sem alkotmányunk visszaállítását, sem általában az alkotmányosságot lehetőnek nem tartjuk.

z Alkotmányos életünknek s nemzeti létünknek alapfeltétele az ország törvényes önállása s függetlensége. Első és legszentebb kötelességünk tehát minden erőnket, minden tehetségünket arra fordítani, hogy Magyarország Magyarország maradjon s alkotmányoszerű önállása s függetlensége sértetlenül fentartassék. Es midőn ezen önállás lényegében megtámadtatik, midőn rzt veszély fenyegeti, nem ismerünk teendőink közt fontosabbat, nem ismerünk sürgetőbbet, mint az ily megtámadás ellen haladéktalanul felszólítani.

Meg van pedig támadva országunk, alkotmányunk önállása már az első lépésben, melyet Felséged az alkotmányosság ösvénye felé irányzott; meg van támadva az által, hogy a magyar alkotmány visszaállítása csak feltételesen s leglényesebb feltételének kivételével ígértetik; meg van támadva az október 20-án kiadott diplomában, melyet alapul vesz fel az országgyűlést megnyitó beszéd is.

Meg akarja végkép fosztani ezen diploma Magyarországot azon ősi alkotmányos jogátul, hogy a közadónak és katonaszerzésnek minden kérdéseit egész terjedelmekben saját országgyűlésén határozhassa el; kivieszi a nemzet kezéből azon jogot, hogy legfontosabb anyagi és közjogi érdekei felett királyával egyetértőlőg önmaga hozhasson törvényeket. Pénz- és hitelügy, vám és kereskedelem, hadügy, ezen leglényegesebb kérdései a nemzet politikai életének, egy közös birodalmi tanács alá rendeltetnek, hol azok felett Magyarországra nézve is egy többségében idegen hatalom, nem magyar szempontbal, nem magyar érdekek szerint intézkednék. Es a közigazgatás terén is függővé teszi ezen diploma Magyarország kormányzatát az osztrák kormányzattal, oly kormányzattal, mely nem is felelős, de ha felelős volna is, nem felelne Magyarországnak, hanem a birodalmi tanácsnak, hol a mi érdekeink, midőn azok az ő érdekeiktől eltérnek, a többségnél aligha elegendő biztosítékot találnának.

Ha ezen eszme tettelesen életbe lépne, Magyarország nem lenne többé önálló sem törvény hozásában, sem kormányzatában, hanem legfontosabb érdekeire nézve alatta állana az osztrák birodalom közös törvényhozásának s kormányzatának; egy szóval csak névre volna Magyarország, tetteleg pedig osztrák provincia. .

Λ hatalomnak ezen ellenünk s alkotmányos önállásunk ellen intézett jogtalan törekvése nemcsak törvényeinkkel ellenkezik, hanem egyenesen megtámadja magát a *pragmatica sanctiót*, azon állami alapszerződést, mit a magyar nemzet 1723-ban az uralkodó házzal kötött

Őseink, midőn az említett évben Magyarország koronájára nézve a Habsburgi-ház nőágára is átruházták az örökösödést, ahhoz határozott feltételeket kötöttek. Kimondták, hogy Magyarországon is szintúgy, mint az örökös tartományokban az első szülöttség sora tartassák meg, s ennél fogva mind Magyarországon, mind az örökös tartományokban az uralkodó háznak ugyanazon tagját illesse a trón. Kimondták mind Magyarországra és a magyar korona országaira, mind az örökös tartományokra nézve együtt és viszonyosan az elválaszthatlan és feloszthatlan birtoklást, mert sem

III. Károly, sem Magyarország, sem az örökös tartományok nem akarták, hogy jövendőben a fejedelem gyermekei közt feloszthassa tartományait, mint ez korábban gyakran és I. Ferdinánd alatt is megtörtént. De midőn az elválaszthatlanság és feloszthatlanság elvét kimondták, azt az országiásnak és kormányzatnak sem formájára, sem lényegére ki nem terjesztették, sőt ellenkezőleg világosan kikötötték a II. 98.-ban „hogy a nőágnak ekképen elfogadott örökösödésére is terjesztessék ki az 1715: 3. rendelete, mely szerint a nemzet biztosittatik, hogy a fejedelem Magyarországon soha másképp országglani s kormányzani nem fog, mint az országnak alkotott s jövendőben alkotandó világos törvényei szerint“. Kikötötték határozottan azt is, hogy a király az ország jogait, szabadságát, törvényeit köteles leendő mindenkor megtartani, uralkodásra léptekor magát megkoronáztatni, királyi hitlevelét kiadni, s a koronázási hitet letenni.

A *pragmatica sanctio* tehát Magyarország önállá-

sát s függetlenségét világosan fenntartotta, a nemzet ezen jogához minden időben szorosán ragaszkodott, s ezen feltétel mellett szállott a magyar korona minden magyar királya, ki a sanctio pragmatikának megkötése óta Magyarország trónjára lépett. Csak II. József császár volt III. Károly maradékai közül, ki magát meg nem koronáztatta és uralkodott abszolút hatalommal, de Magyarország törvényes királyának el nem ösmertette, s nemcsak törvényhozási s közigazgatási rendeletéi, miket élete végnapjaiban maga is visszavont, hanem a magánosait részére kiadott adománylevelei s privilégiumai is törvény által érvényteleneknek nyilvánítottak, mint azt az 1790: 32. bizonyítja.

Mária Terézia volt az első magyar király, ki a sanctio practica erejénél fogva lépett Magyarország trónjára. Az ő trónra lépte által lépett tehát a sanctio practica életbe, és midőn a magyar trónt elfoglalta, pontosan teljesítette is azon feltételeket, mikhez örökösödési joga kötve volt; kiadta a királyi hitlevelet, letette a koronázási esküt, sőt az 1741: 8.-ban újra biztosította Magyarországot, hogy az ország jogait, szabadságát, törvényeit szentül megtartja, s ünnepélyesen kijelentette, „hogy Magyarország az örökös tartományok módja szerint soha sem fog kormányoztatni¹⁴.

A második magyar király II. Leopold, ki bátyjának a meg nem koronázott Józsefnek halála után lépett a trónra, kiadván koronázásakor a királyi hitlevelet s letevén a koronázási esküt, azonfelül külön egy törvényczikkben Magyarország önállását és független-

ségét még részletesebben biztosította. Ugyanis az 1790: 10.-ben elősmeri, „hogy ámbár az uralkodóház nőágának az 1723: 1. 2. trvczikkékben Magyarországra nézve megállapított örökösödése ugyanazon fejedelmet illeti, kit a megállapított örökösödési rend szerint az elválaszthatlanul és eloszthatlanul bírandó örökös tartományokban illet az uralkodás; Magyarország mindazonáltal szabad ország s egész országglási formájára nézve független és semmi más országnak vagy népnek lekötve nincs, hanem saját önállással s alkotmány-nyal bír, s abban a király csak az országnak saját törvényei szerint, nem pedig a többi tartományok módjára országolhat és kormányozhat⁴⁴. Es egy másik törvényben, az 1790: 12.-ben elismeri azt is, „hogy Magyarországbán a törvények alkotásának, eltörlésének és magyarázásának joga a törvényesen koronázott királyt és az országgyűlésre törvényesen összeseroglett országos rendeket közösen illeti és ezen jogot az országgyűlésen kívül gyakorolni nem lehet⁴⁴. A végrehajtó hatalmat pedig „a felség csak a törvények értelmében gyakorolhatja⁴⁴. A törvények ezen szavai s a fejedelemnek ily világosan határozott elősmerése után lehet-e Magyarország alkotmányos önállásán kétkedni?

Első Ferencz, ki édesatyja után a magyar koronát öröklötté, nemcsak a királyi hitlevélben biztosította a nemzet jogainak, szabadságának s törvényeinek megtartását, hanem későbbben is, uralkodásának 33-ik évében, az 1825: 3.-ban újabban kijelentette, hogy a fennemlített 1790: 10. rendeletét szorosán meg fogja tartani, s nyíltan elősmerte, hogy az adó és katoná-

állítás kérdéseit az országgyűléstől elvonni s az országgyűlésileg megajánlott adót országgyűlésen kívül soha semmi szín alatt felemelni nem lehet.

Hasonló biztosításokat adott a nemzetnek V. Ferdinánd is királyi hitlevelében, sőt még bővebbeket azon törvényekben, miket 1848-ban szentesített, s mik által nem új jogokat szerzett a nemzet, csakis a kormányzatra nézve tisztábban, korszerűbben állította össze azokat, melyekkel már régebben birt.

A *sanctio pragmatica* nem egyszerű diploma, nem octroyirozott adomány vagy ígélet, hanem kölcsönös egyezkedés folytán kötött alapszerződés, melyben egy részről őseink a Habsburgi-ház nőágának javára ünnepelesen lemondottak azon jogról, hogy a Habsburgi-ház fiágának kihaltával szabadon választhassák királyukat, más részről pedig III. Károly, ki a nemzet ezen szabad választási jogát az 1715: 3.-ban nyíltan elismerte, a nemzet által kikötött feltételek teljesítését az ország önállásának, függetlenségének, jogainak, szabadságának, törvényeinek fenntartását ígérte. Az ekkép szabad egyezkedés mellett kötött kétoldalú alapszerződés, teljes erejében s minden feltételeivel együtt életbe lépett, minden azután következett koronás királyok által megtartott, az abban foglalt biztosítások újabban és részletesebben ismételtettek s a jogszerűen kötött szerződést jogszerű gyakorlat szentesítette. Lehet-e most azon szerződést egyoldalúilag megszegni, s a nemzetől követelni azon kötelezettséget, mi abban foglaltatik, de a kötelezettségek feltételeit mellőzni, vagy hiányosan és csak némely részben teljesíteni?

Midőn egyrésről mind a sanctio pragmaticában, mind egyéb törvényeinkben ily világosan ki van tüntetve a közöttünk és az örökös tartományok közt létező azon törvényes kapocs, mi az uralkodóház ugyanazonosságában áll, vagyis a personal-unio, ennél szorosabb kapcsolatnak, a valóságos real-unionak nyoma törvényeinkben nincs, sőt a felhozottak kétségtelenné teszik, hogy a realunio közöttünk és közöttük nem is létezett és azt létrehozni Magyarországnak szándéka soha sem volt.

Világos ez Magyarország és az örökös tartományok közjogi helyzetének természetéből is. Ha 1723-ban a sanctio pragmatica meg nem köttetik, III. Károlynak 1740-ben történt halálával, minthogy benne a Habsburgi-ház fiága kihalt, Magyarország szabadon választhatta volna királyát és ekkor nem lett volna lehetetlen, sőt tekintve a nagy befolyást, mit azon korban Franciaország gyakorolt az európai politikára és tekintve Nagy Fridrich személyiségének hatását, tekintve azt is, hogy mind a francia udvarnak, mind Nagy Fridrichnek érdekében volt az Austriai-házat gyengíteni, nem lett volna valószínűtlen, hogy nem Mária Terézia, de más választassék Magyarország királyának. Ez esetben Magyarországnak külön királya lévén, a birodalom úgy mint most van, nem is alakulhatott volna.

Es ha bármikor megtörténnék, mi ha talán a közel jövőben nem valószínű is, még sem lehetetlen, hogy a most uralkodó ház női ágban is kihalt, Magyarország király választási joga a sanctio pragmatica értelmében a nemzetre ismét visszaszálland s ha akkor Magyarország külön királyt választ, felbomlik azon állam,

melynek egységét az osztrák államférfiak Magyarország önállásának megsemmisítésével akarják most létrehozni. Felbomlik erőszak nélkül, jogszerűen, felbomlik azért, mert az egyetlen kapocs, az uralkodóháznak ugyanazonossága megszűnt, pedig ha léteznék ezenkívül más kapocs is közöttünk és közöttük, az még fennmaradván, az egész államot összetartaná, valamint például Anglia, Scotia és Irland között nem szűnnék meg a kapcsolat az uralkodóház kihaltával, mert azok nem personal-, de real-unióban vannak egymással.

Sőt megtörténhetik a birodalomnak ilyképeni jogszerű felbomlása a fejedelmi-háznak kihalta előtt is; mert azon *pragmatica sanctio*, mely az örökös tartományokra nézve megállapított s azok által elfogadott, azt rendeli, hogy III. illetőleg VI. Károly és I. József ágainak teljes kihaltával I. Leopold leányait s azok maradékait, ezek után pedig a fejedelmi háznak minden egyéb ágait illesse az örökösödés elsősültségi sorban. A magyar trónöröklési törvény, az 1723. II., Károly és József ágainak teljes kihaltával a trónöröklést egyedül I. Leopold maradékaira szorítja s azt a fejedelmi ház többi ágaira semmi esetben ki nem terjeszti. Ha tehát III. Károlynak, I. Józsefnek és I. Leopoldnak minden maradékai teljesen kihálnának, Magyarország szabadon választaná királyát, az örökös tartományok pedig az általuk elfogadott *sanctio pragmatica* értelmében ugyanakkor a fejedelmi-háznak más, még valamely fennlevő ágát tartoznának uralkodójukul elősmerni. Ez a lényeges különbség is figyelmet érdemlő bizonyosága annak, hogy Magyarország és az örökös tartományok közt *real-unio* nem kötött.

Megemlítünk még egy körülményt, mi világosan arra mutat, hogy Magyarország és az örökös tartományok között országiás és kormányzat tekintetében real-unio nem létezett és nem létezhetik. Magyarország törvényei szerint a kiskorú magyar királynak gyámja az ország nádora, határozottan kimondja ezt a nádori hivatalról alkotott 1485: 2, melyet az 1681: 1, 1715: 5 és a *sanctio pragmatica* megkötése után is az 1741:9 és 1790: 5 cikkek újabban megerősítettek, ellenben az örökös tartományokban a kiskorú fejedelem gyámsága annak legközelebbi atyai rokonait illeti, a fejedelem kiskorúsága esetében tehát, törvény szerint Magyarországon is más, az örökös tartományokban is más áll az országiás és kormányzat legmagasabb fokán. Lehet-e oly országok közt, melyekben az országiás és kormányzat mind személyzetre, mind rendszerre és formára nézve annyira különböző, más és szorosabb kapcsolat mint az uralkodóház ugyanazonossága, képzelhető-e ily viszonyok közt egyik vagy másik ország közjogi állásának felforgatása nélkül szorosabb real-unio?

De tekintsük az örökös tartományok politikai helyzetét, múltban és jelenben; akkor, midőn a *sanctio pragmatica* köttetett, az örökös tartományok a német-római birodalomhoz tartoztak, Magyarország pedig annak része soha sem volt. A német-római birodalom egyes országainak feudális természete annyira különböző volt Magyarországnak nem feudális, semmi más hatalomtól nem függő közjogi állásátul, hogy ily különböző jogállású tartományok között mást mint csupán personal-uniot létrehozni nem is lehetett volna.

Midőn később a német-római birodalom bomladozni kezdett, I. Ferencz 1804-ben a római császársági czim mellé az austriai örökös császársági czimet vette fel, de Magyarországra nézve az augusztus 17-én kelt ünnepélyes nyilatkozatában kijelentette, hogy e czim felvétele által Magyarország jogait, törvényeit s alkotmányát legkevésbé sem kívánja csorbítani s hogy Magyarország előbbeni státuszjogi állásában továbbra is megmarad.

Jelenleg az austriai örökös tartományok tagjai a német szövetségnek. A szövetség iránt kötelezettségeik vannak, melyek terhekkal járnak; a szövetség határozatai kötelező erővel bírnak minden a szövetséghez tartozó országokban, Magyarország ellenben nem tagja a német szövetségnek. A német érdekek, miket az osztrák tartományok védeni és előmozdítani kötelesek, reánk nézve idegen érdekek, a szövetséges hatalom, mely az osztrák tartományokban némely tárgyakra nézve parancsoló hatalom, előttünk teljesen idegen, Németországnak lehet háborúja, határai megtámadtathatnak és azon háborúban Austria köteles részt venni, köteles védeni a megtámadott határokat, de az ő háborújuk nem a mi háborúnk, az ő érdekeik nem a mi érdekeink, ők a mi harcainkban nem állanak mellettünk, nem fogják védeni megtámadott határainkat, mert mi nem vagyunk a szövetség tagjai. Ily különböző politikai helyzetű országok közt lehet-e szorosabb kapcsolat mint personal-unio? Azon birodalmi tanácsban, melynek túlnyomó többsége a német szövetségnek éppen a szövetség értelmében le van kötelezve, mi biztosítana minket, hogy akkor, midőn a mi érde-

keink és a német szövetség érdekei nem ugyanazok, jogaink méltányoltatni, érdekeink kiméltetni fognak? a szorosabb kapcsolat alárendelne minket az osztrák többségnek, sőt alárendelne a reánk nézve teljesen idegen német szövetség politikájának is, melytől mi viszont semmit sem követelhetnénk.

Felhozzák ellenünk, hogy a birodalom érdeke a legfőbb tekintet s annak egyes részek kötelesek saját érdekeiket alárendelni; nem vonjuk kétségbe ezen állítás igazságát oly birodalomra nézve, mely ugyanazon egy közjogi alapon áll, melynek egyes részei feltétlenül csatlakoztak egymáshoz, melyet szorosabb real-unio köt össze. De Magyarország az uralkodóházzal szerződött, nem az örökös tartományokkal, szerződött az örökösödés felett, nem valami közjogi szorosabb kapcsolat felett, sőt még azon szerződésben is kikötötte független önállásának biztosítását, ezen szerződést kész leendő Magyarország mindenkor megtartani, de azt megváltoztatni s helyébe szorosabbat állítani, magát az örökös tartományok érdekeinek lekötni s ez által alkotmányos önállásáról lemondani szándéka bizonyosan nincs. Számtalan jogviszony létezik mind a köz- mind a magánjog körében, mi az egyik vagy másik félnek alkalmatlan, de ha minden ilyen jogviszonyt fel lehetne forgatni, mert az egyik félnek érdekei annak megváltoztatását kívánják s kívált ha fel lehetne forgatni olyképen, hogy az egyik fél tartsa meg a mire kötelezte magát, a másik azomban nem teljesíti a kikötött feltételeket, mert azok neki terhesek, úgy sem a törvény, sem a szerződések nem nyúj-

tanának biztosítást hanem egyedül az *erő* volna a jog-nak mértéke.

Es ha tekintjük Svecia és Norvégia példáját, lát-hatjuk, hogy két állam csupán personal-unio mellett is megállhat egymással s mi, kik az örökös tartomá-nyokkal hasonlóul personal-unio mellett ugyanazon uralkodó-ház alatt állunk, közjogilag egy mástul füg-getlenül miért nem állhatnánk meg testvéreleg egymás mellett, ha egymás jogait és érdekeit kölcsönösen tiszteletben tartjuk? midőn mi Magyarország alkotmá-nyos önállását, függetlenségét a hatalom szava ellen védjük, midőn óvakodunk azon szorosabb kapcsolattal, melyet alkotmányunk némi visszaállításának feltétele gyanánt akarnak reánk kényszeríteni, nem kívánunk ellenségesen fellépni az örökös tartományok alkotmá-nyos népei ellen. Nem akarjuk mi a birodalom fennállását veszélyeztetni s készek vagyunk azt, a mit tennünk szabad s mit önállásunk s alkot-mányos jogaink sérelme nélkül tehetünk, a törvény szabta szigorú kötelesség mértékén is túl, a méltányosság alapján, politikai tekintet-ből megtenni, hogy azon súlyos terhek alatt, melyeket az eddig fennállott absolut rendszer fonák eljárása összehalmozott, az ő jólétük s azzal együtt a mienk is össze ne roskadjon s a lefolyt idők káros követke-zései róluk is, rólunk is elháríttassanak, de csak mint önálló, független, szabad országokkal érintkezni; csak ezen utón foghatjuk érdekeinket és az ő érdekeiket összhangzásba hozhatni s határozottan visszautasítunk minden alárendeltséget, minden egybeolvadást, akár a

törvényhozás, akár a kormányzat terén, mert ez önállásunk feláldozása volna, mit tennünk merőben lehetetlen.

Szükségesnek látjuk tehát ünnepélyesen kijelenteni, hogy mi az országnak állami alapszerződés által, törvények által, királyi hitlevelek s koronázási eskük által biztosított alkotmányos önállását, törvényes függetlenségét semmi tekinteteknek, semmi érdekeknek fel nem áldozhatjuk s ragaszkodunk ahhoz, mint nemzeti létünk alapfeltételéhez. Ugyanezért meg nem egyezhetünk abban, hogy a közadónak s katonaaállításnak, általában a p é n z- s h a d ü g y n e k kérdései a m a gyár országgyűlést ül bármi részben elvonásának, a törvényhozási jogot valamint mi nem akarjuk más országokra nézve semmi részben gyakorolni, úgy Magyarországra nézve azt a magyar királyon kívül senki mással meg nem oszthatjuk; Magyarország kormányzatát s közigazgatását a magyar királyon kívül senkitül mástul függővé nem tehetjük s azt más országok kormányzatával nem egyesíthetjük, nem akarunk tehát sem a birodalmi tanácsban, sem valamely birodalmi népképviseletben részt venni s annak rendelkező hatalmát Magyarország ügyei felett el nem ismerjük s az örökös tartományok alkotmányos népeivel csak úgy, mint önálló szabad nemzet más önálló szabad nemzettel, függetlenségünk teljes megóvása mellett vagyunk hajlandók esetenként érintkezni.

Másik lényeges tárgy, mire nézve felszólalni kötelességünk, az országgyűlésnek kiegészítése.

Sem Erdély, sem Horvát- és Tótország, sem a Határ-

örvidék, sem Fiume és a Tengeremellék közöttünk képviselve nincsenek, mert az országgyűlésre meg nem hivat-
tak, pedig ezek is kiegészítő részei az országgyűlésnek s
a törvények világos rendeletei szerint meghívandók let-
tek volna.

A *sanctio pragmatica*, a királyi hitlevelek, a feje-
delmi eskük határozottan kimondják, hogy az ország
integritása 'mindenkor sértetlenül fenntartandó, de ez az
integritás nem csupán abból áll, hogy az ország terüle-
téből semmi el ne szakíttassék, hanem az a politikai in-
tegritást is magában foglalja.

Midőn tehát a végrehajtó hatalom lehetlenné teszi,
hogy az országnak valamely része, vagy a magyar ko-
ronához tartozó valamely ország, alkotmányszerűleg részt
vehessen az ország legfontosabb politikai működésében
s együtt gyakorolhassa a törvényhozás jogát, az ország
politikai integritása van megsértve.

A mult idők szomorú eseményei káros félreértése-
ket idéztek elő közöttünk és nem magyar polgártársaink
között, ezen polgártársainknak nemzetiségük érdekében
és Horvátországnak közjogi állása érdekében is követel-
éseik vannak, miket ignorálnunk nem lehet, de nem is
akarunk.

El vagyunk határozva mindent elkövetni, hogy a
félreértések elháríttassanak s teszünk mit az ország szét-
darabolása s önállóságának feláldozása nélkül tehetünk,
hogy a honnak minden nemzetiségű polgárai érdeken
és érzelemben összeforrtanak.

Óhajtjuk törvényeink azon rendeleteit, mik e rész-
ben akadályul szolgálhatnak, közös érdekeink szerint

méltányosság alapján módosítani s hogy ezt eszközölhesük, mulhatlanul szükséges az országgyűlésnek mielőbbi kiegészítése.

Erdélynek haladék nélküli meghívását s megjelenését semmi sem gátolja, Erdélynek egyesítése Magyarországgal 1848-ban törvényesen létre jött és pedig a két országnek közös óhajtása folytán, melyet mind a magyar, mind az erdélyi országgyűlés ünnepélyesen s egyhangúlag kijelentett.

Mind Magyarországnak, mind Erdélynek azon egyesülés iránt hozott törvényei ő felsége által szentesítettvén, azonnal végre is hajtattak, akkor midőn az alkotmányosság félretételével absolut rendszer lépett az alkotmányosság helyébe, Erdély Magyarországiul közigazgatási tekintetben ismét külön választatott: most azomban, midőn Felsőged az absolut rendszert megszüntetettnek nyilvánította, okvetlen meg kell szűnni azon rendszer jogtalan következményeinek is, azon törvények tehát, mik Erdélyt Magyarországgal egyesítették s miket az absolut hatalom ideiglenesen mellőzött, de meg nem semmisíthetett, az alkotmányosság elvének kimondásával szükségkép kell hogy életbe lépjenek ismét, és az egyesülést kérdésbe vonni, efelett újra határozni és ez által a kedélyek nyugalmát felzavarni, nemcsak törvénszegés, de káros politikai tévedés is volna.

A tetteges egyesülésnek mielőbbi végrehajtását pedig megtagadni nem annyi volna, mint Erdélyt nem egyesíteni Magyarországgal, hanem annyi, mint azt Magyarországtul valóságosan elszakasztani, és ez a sanctio pragmaticával merőben ellenkezik.

Hiszszük, hogy Erdélynek nem magyar nemzetiségű polgárai sem fogják koczkáztatva látni az egyesülés által érdekeiket, mert megnyugvást és teljes biztosítást fognak találni azokban, miket mi más nemzetiségű polgártársaink irányában határozni s tenni fogunk.

A mi Horvátországot illeti, nem követeljük, hogy az ő kisebb számú képviselőik ellenében a mi nagyobb számunk határozzon az általuk netán előadandó követelések és feltételek felett. Horvátország saját territóriummal bir, külön állása van s nem volt soha bekeblezve Magyarországba, hanem kapcsolatban állott velünk és társunk volt, ki jogainkban és kötelességeinkben, szerencsénkben, bajainkban osztozott. Ha tehát most Horvátország mint ország akar részt venni törvényhozásunkban, ha előbb tisztába akar jönni velünk azon feltételekre nézve, mik mellett közjogi állását Magyarországgal kész összekötni, ha erre nézve úgy akar velünk érintkezni, mint nemzet nemzettel, nem fogjuk azt visszautasítani, csak azt kívánjuk, hogy Horvátország ne gátoltságos, miszerint küldöttjeit az országgyűléshez küldhesse és ez által nekünk is és nekik is mód és alkalom nyujtassék az értekezést közjogi alapon megkezdeni.

Mindaddig tehát, míg azok, kik törvény szerint < az országgyűlésre meghívandók, meghíva nem lesznek, mi az országgyűlést kiegészítettnek nem tekinthetjük és törvények alkotásába s koronázási egyezkedésekbe nem bocsátkozhatunk.

Legfontosabb alaptörvényeink, különösen az 1848-iki lényeges közjogi törvények, hatályon kívül tették. Parlamentáris kormányunk, felelős ministeriumunk most

sincs. Eskütszéki eljárással párosult sajtótörvényünk vissza nem állíttatott, világos törvényeink ellenére az országgyűlés beleegyezése nélkül, idegen ujonczozási rendszer léptetett életbe; a katonaság törvényellenesen szaporított; hazánkfiái közül számosán nem magyar, hanem örökös tartományokbeli ezredekbe Boroztattak, s midőn ők és a magyar ezredek hazánkon kívül kénytelenek szolgálatot tenni, az országot és várait idegen katonaság tartja megszállva. Világos törvényeink ellenére a közadó, országgyűlésen kívül, absolut hatalommal állapított meg, törvényeinkben ismeretlen s a nemzet által soha el nem fogadott indirect adók hozattak be, s mind a törvény ellen megállapított direct adó, mind a jogtalanul behozott indirect adók még: most is követeltetnek; sőt, hogy az absolut rendszernek ígért megszüntetése iránt hitünk végkép elenyészszék s remény és bizalom keblünkben újra fel se ébredhessenek, keserű gúny gyanánt most legújabbán a törvénytelen adót fegyveres erőszakkal is behajtatja az alkotmányellenes absolut hatalom.

Es ez azon pillanatban történik, midőn a Felséged által összehívott országgyűlés együtt van, s a nemzetiül az követeltetik, hogy teljesítse a *pragmatica sanctio* szerint kötelezettségét és koronázzon, holott más részről az ezen kötelezettségekkel viszonos feltételek teljesítésére nézve még komoly szándék sem mutatkozik. Nem csodáljuk, hogy az absolut hatalom, midőn alkotmányunkat félre tette, felfüggesztette egyszersmind ezen törvényeket is, mert parlamentáris kormány, eskütszéki eljárással párosult sajtószabadság, és a nemzetnek azon sarkalatos joga, miszerint országgyűlésen kívül semmiféle közadót

kivetni s behajtani nem szabad, egyenes ellentétben vannak az absolut rendszerrel. De miután Felsőged ünneplésen kinyilatkoztatta, hogy az absolut hatalom rul lemondván, az alkotmányosság ösvényére tér, az absolutismus által felfüggesztett törvényeknek ismét valósággal vissza kell éllaniok teljes erejükben, s meg kell szünni azonnal úgy a törvénytelen adó fegyveres erőveli behajtásának, mint az ezzel kapcsolatban levő lázító erőszakoskodásoknak, melyeknek eszköziönt a hazai törvények külföldben is szigorúan rendelik büntettetni.

Szentesített törvényeket csak azon hatalom függeszthet fel, mely azokat alkotta. Alkotmányos országban csak az összes törvényhozás alkothat törvényeket, azokat tehát egyoldalú hatalommal felfüggeszteni, vagy a mit az absolut hatalom mint rendszerével össze nem férőt, hatályon kívül tett, azt az alkotmányosság mellett is egyoldalúig függőben tartani, ellenkezik az alkotmányosság fogalmával.

A sanctio pragmaticának egyik világos feltétele az, hogy a király minden országgyűlésileg alkotott törvényeket megtartsa. Törvényeink, miket az absolut rendszer felfüggesztett, rendes törvényhozás útján lőnek alkotva és szentesítve s inig azok megváltoztatásába a nemzet bele nem egyez, kötelező törvények maradnak, miket hatályon kívül tenni s függésben tartani annyi, mint a sanctio pragmatica világos feltételét megszegni.

Parlamentáris kormány, felelps ministerium, eskütszéki eljárással párosult sajtószabadság, az adó meghatározásának joga és a törvények értelmében alakult had-

sereg, az alkotmányos szabadságnak legerősebb biztosítékai. Nekünk ezen biztosítékokat megadták szentesített törvényeink, s mi azoknak megszüntetésébe vagy bármi korlátozásába soha sem egyezünk és azoknak ideiglenes felfüggesztését is az alkotmány felfüggesztésének, sőt minden alkotmányosság megtagadásának tekintjük.

Mi teljes jogegyenlőség alapján akarjuk kifejteni s biztosítani alkotmányos életünket. Akarjuk, hogy a polgári jogok teljes élvezetére nézve sem vallás, sem nemzetiség a hon polgárai közt különbséget ne tegyen s akarjuk, hogy más nemzetiségű honfitársaink igényei mindenben, mi az ország feldarabolása s törvényes függetlenségének feláldozása nélkül eszközölhető, még ezen országgyűlésen törvény által is biztosíttassanak. De ha felfüggesztett törvényeink teljes erejükben tetteleg vissza nem állítatnak, s a jogtalan felfüggesztésnek minden, még fenálló jogtalan következményei azonnal el nem töröltetnek, a nemzet, mely most meg van fosztva alkotmányos szabadságának minden biztosítékától, nem bocsájtkozhatik semmi újabb törvényalkotási értekezletekbe, semmi egyezkedésekbe, mert miként s mi célbul alkosson újabb törvényeket, midőn azt látja, hogy egyoldalú hatalommal felfüggesztett alaptörvényeinek hatálya még akkor is függőben tartatik, midéin a fejedelem a nemzet képviselőit összehívta, hogy alkotmányos működésüket ismét megkezdjék. Kijelentjük tehát, hogy az absolut rendszer által még most is függőben tartott törvényeinknek tüsténti teljes visszaállítását s az absolut rendszer által jogtalanul behozott s még tetteleg fenálló minden

törvényellenes intézkedéseknek, törvénytelenül kivetett terheknek s azok jogtalan behajtásának azonnali megszüntetését sürgetjük.

A mi továbbá ő felségének V. Ferdinándnak a trónruli lemondását illeti, mellőzve jelenleg azt, hogy az ide vonatkozó okiratok velünk nem törvényes alakban és utón közöltettek, kijelentjük: miként országgyűlésünknek az 1848:V. értelmében! teljes kiegészítése s azon évi III. t.-cikk által kijelölt közegek helyreállítása előtt az érintett okiratok megbirálásába nem bocsátkozhatunk és a trónváltás kérdése iránt nem nyilatkozhatunk.

Több honfitársaink tartózkodnak idegen földön, politikai vádak folytán száműzve a hazából, többen még most is börtönben sinlődnék. Ugyanazon abszolút rendszer száműzte őket, mely a mi alkotmányos szabadságunkat elnyomta. Idegen bíróságok által, idegen törvények szerint lettek politikai vádak miatt elítélve, s elítéltetésök az akkor behozott abszolút rendszernek volt következménye. De ha ezen abszolút rendszer megszűnt, ha annak helyébe most az alkotmányosság lép, lehet-e azon megszűnt rendszernek következményeit most az alkotmányosság mellett is fenntartani?

Mi tehát az említett Ítéleteknek minden még fennlevő következményeit az alkotmányosság visszaállításával megférhetlennek, ennél fogva megszüntéknek tekintjük s mindaddig, míg politikai okokból száműzött honfitársaink visszatérhetésének minden tetteges akadályai el nem lesz hárítva, a letartóztatottak szabadon nem bocsájtatnak, az elkobzott javak vissza nem adatnak,

hitünk és bizodalunk nem lesz az absolut rendszer megszüntetésében és az alkotmányosság visszaállításában, e hit és bizalom nélkül sikeres tanácskozásaink lehetlenek.

Ezek azok, miket mély tisztelettel, de őszintén s tartózkodás nélkül mindenek előtt kijelenteni kötelességünknek tartottunk.

Az uralkodásnak végcélja nem lehet a hatalom nagysága; a hatalom csak eszköz, végcél a népek boldogítása. Ha Felséged, ki egykor a hatalom absolut rendszerét hitte legbiztosabb rendszernek arra, hogy népeit boldogítsa, tizenkét évi tapasztalás után meggyőződött, miszerint ez utón célzt érni nem lehet, s ezen meggyőződésbül az alkotmányosság ösvényére lépett, ha Felséged el van határozva ingatlanul megmaradni ezen ösvényen, ha Felséged azt akarja, hogy a hitnek és bizalomnak megszaggatott gyökerei újabb szálakat hajtsanak, méltányolni fogja teljes mértékben őszinte előterjesztésünket.

A magyar király csak koronázás által lesz törvényes magyar király, a koronázásnak pedig törvényszabta feltételei vannak, miknek előleges teljesítése mulhatlanul szükséges. Alkotmányos önállásunk sértetlen fenntartása, az országnak területi s politikai integritása, az országgyűlésnek kiegészítése, alaptörvényeink tökéletes visszaállítása, parlamentáris kormányunk s felelős ministeriumunk ismétli életbe léptetése, az absolut rendszer minden még fennálló jogtalan következményeinek megszüntetése oly előleges feltételek, miknek teljesítése nélkül tanácskozás és egyezkedés lehetlenek. Kik egyébiránt

mély tisztelettel vagyunk, Pest, június 24. Felsőgednek legalázatosabb szolgálói, Magyarországnak országgyűlésszerűen összegyűlt képviselői és főrendéi.

Gróf Apponyi György,

a főrendiház elnöke.

Gróf Károlyi Gyula,

a főrendiház jegyzője.

Ghiczy Kálmán,

a képviselőház elnöke.

Keglevich Béla,

a képviselőház jegyzője.

Május 13.

Deák Ferencz beszéde.

Nehéz idők, vészteljes évek mentek el felettünk, végényészet szélén állt nemzetünk, de az isteni gondviselés, midőn egy részről annyi szenvedéssel sújtott, más részről erőt ébresztett keblünkben, hogy el ne csüggedjünk és a veszélyben forgó hazát még forróbban szeressük; adja Isten, hogy tanultunk legyen a kisértet nehéz napjaiban s kik egyesek voltunk szenvedésben, egyesek legyünk működéseinkben is.

Képviselői vagyunk e nemzetnek, mely kezeinkbe tette le sorsát, becsületünkre, belátásunkra bízta jövődjének biztosítását. Feladatunk fontos, állásunk nehéz, mert rendkívüli a helyzet, melybe jutottunk. Voltak alkotmányos életünkben máskor is esetek, melyekben fontos közjogi kérdésekre fejedelem és nemzet egyet nem értettek; voltak idők midőn a vitákból káros viszályok támadtak, de akkor fejedelem és nemzet ugyanazon egy alapon állottak, a közösen elismert magyar alkotmány alapján, ugyanazon törvényekre hivatkozott mindenik fél s nem a törvények érvénye, hanem azok magyarázata volt a vita tárgya. Most azonban nem állunk közösen elismert

alapon, nem egyes közjogi kérdések, nem a törvények értelme, hanem alkotmányunk lényege s alaptörvényeink érvénye vonatik kétségbe, alkotmányt nekünk is akartak adni, de nem azt, mit tőlünk hatalommal elvettek, hanem egy másikat, újat, idegenszerűt, darabját azon közös alkotmánynak, melyet az egész birodalomra készítettek, de nekünk adott alkotmány nem kell, mi vissza követeljük ősi alkotmányunkat, mely nem volt ajándék, hanem kölcsönös szerződések által állapított meg s a nemzet életéből fejlett ki, azon alkotmányt, melyet időnkint a kor kívánataihoz mi magunk alkalmaztunk s mi magunk akarunk ezentúl is alkalmazni, azon alkotmányt, melynek alapelveit századok szentesítették. Mellettünk jog és törvény állanak s a szerződések szentsége, ellenünk az anyagi erő.

Ennyi baj és veszély között kettőre lesz főleg szükségünk: szilárdságra és óvatosságra; engedni ott, hol az engedés öngyilkosság, kockáztatni ott, hol arra szükség nem kényszerít, egyiránt bűn volna a nemzet ellen.

Az országgyűlés megalakult s tanácskoznunk s határozunk kell első ünnepélyes felszólalásunk alakja és tartalma felett. Három kérdés áll előttünk: mit mondjunk? kinek mondjuk el azt mit mondanunk kell? s minő alakba öntsük megállapodásunk eredményét? e három kérdés szoros kapcsolatban áll egymással, elmondom tehát mind a háromra igénytelen nézeteimet.

Szóllani akarok mindenek előtt arról, mi legyen ezen első ünnepélyes felszólalásunknak tartalma. Előadásomban nem fogok egyedül arra szorítkozni, hogy elősoroljam egyszerűen a tárgyakat, miket e felszólalásba

felvételni óhajtok, hanem mivel ily fontos ügynél az előadásnak mikénti összeállítása is figyelmet érdemel, a tisztelt háznak engedel mével form alázott javaslatot fogok felolvasni, melyszerint első felszólalásunkat szerkeszteni óhajtom, e javaslat következő:

Felolvassa a feliratot.

Ezek azok miket első felszólalásunkban elmondani óhajtok, áttérek most azon kérdésre: kinek mondjuk el mindezeket?

Véleményem erre nézve az, hogy a mit mondanunk kell és mondani akarunk, mondjuk el annak ki az országgyűlést összehívta és kinek összehívása nélkül most együtt nem tanácskoznánk, annak, ki a fejedelmi hatalmat tetteleg gyakorolja, ő felségének Ferencz Józsefnek. Ha valaki azt hiszi, hogy mi nem a fejedelem meghívása következtében jöttünk össze, hanem, mert a meghívó levelekből értesültünk, miszerint összejöveteleinket erőszakkal nem fogják gátolni, nézetem szerint tévedésben van; magyar országgyűlés önmagától soha sem jön össze, azt mindég vagy a fejedelem hívja össze, vagy az kit a törvény e joggal felruházott. 1790-ben, a koronázási oklevél készítésénél javaslatba hozta az országos küldöttség, miszerint az országgyűlés minden harmadik évben május 1-ső napján Pesten meghívás nélkül is összejöjjön, de ezen javaslatot maguk az ország rendei elvetették, annál fogva mert az országgyűlésnek összehívását fejedelmi jognak tekintették. Az 1848: IV. is azt rendeli, hogy a Pesten tartandó évenkénti országgyűlést ő felsége hívja össze, voltak ugyan történelmünk régiebb korában rendes összehívás nélküli összejövetelek is, melyek

közügyek felett határoztak, de azokat a nemzet országgyűléseknek el nem ismerte, határozataikat törvényeknek nem tekintette, az ily gyülekezetek néha szomorú emléket hagytak maguk után.

A tettleg fennálló hatalom tizenkét évvel ezelőtt alkotmányunk mellőzésével absolut rendszert hozott be Magyarországra is. Tizenkét év múlva keserű tapasztalások után meggyőződött rendszere fonákságáru s az alkotmányosság ösvényére lépett, de feltételekhez kötötte az alkotmányosság visszaállítását, mi a feltételeket el nem fogadhattuk, de a tért, mi az alkotmányosságnak a közigazgatás körében megnyílt, azonnal elfoglaltuk és országgyűlést kívántuk, mint az alkotmányosság első postulatát, nem azt sürgettük, hogy a nemzetek képviselőinek összejövetele ne gátoltassék, hanem azt, hogy az országgyűlés összehivassék.

Midőn hónapok múlva az országgyűlés összehivatott, a választókerületek, melyek minket képviselőül megválasztottak, nem azt mondták: „nincs már tetteleges akadály, mely az összejöhetést gátolná, jöjjetek össze s tanácskozzatok hanem határozottan azon országgyűlésre küldöttek, mely a fejedelem nevében ápril 2-ára hivatott össze, mi összejöttünk mint országgyűlés, akarnánk működni és azt látjuk, hogy kiegészítve nem vagyunk, mert nincsenek meghíva mindazok, kiknek meghívását a törvény parancsolja, ki előtt mondjuk el tehát, hogy ez törvénytelenység, kitül követeljük a meg nem hívottaknak törvényszerű meghívását s az országgyűlésnek kiegészítését? kétségkívül attul, ki minket meghívott s azokat meghívni elmulasztotta, kinek egyedül van tetteleg ha-

talma utólagos meghívás által pótolni a hiányt, kinek meghívása nélkül mi sem volnánk most együtt s azok sem fognának valószínűleg megjelenni.

Mi szükségesnek látjuk alkotmányos önállásunk megtámadása ellen felszóllalni s kijelenteni, hogy a birodalmi tanácsban részt venni nem fogunk, szükségesnek látjuk kimondani, hogy a magyar király csak törvényes koronázás által lesz törvényes király, a koronázásnak pedig feltételei vannak, miket előbb okvetlenül teljesíteni kell. Ki akarjuk mondani, hogy a parlamentáris kormánynak, felelős ministeriumnak életbe léptetése, felfüggesztett közjogi törvényeink teljes visszaállítása oly feltételek, mik nélkül további egyezkedésekbe nem ereszkehdhetünk.

Es kinek mondjuk meg mindazokat? kétségkívül azon tettleges fenálló hatalomnak, mely alkotmányos önállásunkat megtámadta, midőn leglényegesebb alkotmányos jogainkat a birodalmi tanácsra akarta átruházni, annak ki alaptörvényeinket felfüggesztette és függőben tartja, ki a felelős ministeriumot ismét felállítani mind eddig elmulasztotta, annak ki egyedül bir tettleg hatalommal az alkotmányosság mindezen postulátumait teljesíteni.

Tudjuk, érezzük, hogy abnormis helyzetben vagyunk, a nemzet óhajt ezen abnormis helyzetűül békés utón kivergődni s ha mindezeket csak magunk közt panaszoljuk el, de azzal ki egyedül képes az abnormis helyzetet törvényessé átváltoztatni, még csak szóba sem állunk s a békés orvoslásnak még csak megkezdhetését sem kísértjük meg, azt hiszem nem cselekszünk a béke érdekében.

Nem ismeretlen előttem némelyek azon ellenvetése, hogy miután Ő felsége V. Ferdinánd 1848. december 2-án a császári koronáról mondott le s a lemondásban Magyarország külön megemlítve nincs, e lemondás Magyarországra ki nem terjedhetvén, ő felsége Ferencz József a magyar trónra nézve még nem valóságos koronaörökös, s így az ország vele felirat által közvetlen érintkezésbe nem teheti magát.

Ha érdekünkben volna helyzetünket újabb bonyoldalmakkal nehezíteni, azt e téren egyidőre könnyen tehetnénk, mert a magyar közjogi szempontból a lemondás formájában csakugyan hiányos.

De vizsgáljuk elfogultság nélkül: mi czélt, mi hasznot érünk el a honra nézve, ha a formahiány miatt előre határozottan lehetetlenné teszünk minden érintkezést a fenálló hatalommal?

Senki, úgy hiszem, kételkedni nem fog azon, hogy ő felsége V. Ferdinánd, midőn a császári koronáról lemondott, azzal együtt Magyarország koronájára! is le akart mondani. Kétségtelen az is, hogy ezen szándékát tetteleg Magyarországra is végrehajtotta, s nem gondolom, hogy valaki lehetőnek tartsa, miszerint V. Ferdinánd a magyar trónt ismét elfoglalja. A sanctio pragmatica tehát ő felségének Ferencz Károlynak s ennek lemondásával ő felségének Ferencz Józsefnek nyitotta meg az utat a magyar koronára és az örökösödést. Ha mi azt jelentenénk ki, hogy V. Ferdinánd lemondása az említett formahiány miatt törvénytelen Magyarországra, de érvényes az örökös tartományokra, egyenes összeütközésbe jönnék a sanctio pragmaticával, mely határozottan azt mondja:

hogy az örökösödésnek megállapított elsőszülöttségi rendje szerint, mind Magyar országban, mind az örökös tartományokban ugyanazon egy fejedelmet illeti PZ uralkodás. Ha pedig a sanctio pragmatica fennemlített rendelete nyomán azt akarnánk vitatni, hogy mivel a lemondás formahiány miatt Magyarországra nézve érvénytelen, az örökös tartományokban pedig más fejedelem nem lehet, mint a ki a pragmatica sanctio értelmében Magyarországon uralkodik, érvénytelen az az örökös tartományokra nézve is: összeütközésbe jönnénk az örökös tartományok kétségtelen jogaival, és az európai diplomatával, mely V. Ferdinánd lemondását és ő felsége Ferencz Józsefnek trónraléptét ünnepélyesen elismerte, s vele mint osztrák császárral szerződéseket, szövetségeket, békealkukat kötött.

A helyett tehát, hogy a lemondás érvénytelensége s annak közjogi következményei felett helyzetünket nehezítő, de positiv célra nem vezető vitatkozásokba bocsátkoznánk, czélszerűbb leendő a már megtörtént s többé meg nem másítható lemondásnak formahiányát következményeiben az ország jogára nézve kártalanná tenni oly módon, mint azt felolvasott javaslatomban előadtam.

Némelyek azon véleményben vannak, hogy miután a magyar király csak a koronázás által lesz az országnak törvényes királya, ő felsége Ferencz József pedig megkoronázva nincsen, az országgyűlés ő hozzá mint nem koronázott királyhoz egyenes és közvetlen felszólalást nem intézhet. Nem osztom ezen nézetet a magyar közjog folytonos gyakorlatánál fogva.

Három század alatt csak négy fejedelem lépett a

magyar trónra, ki nem elődjének uralkodása alatt lón megkoronázva. TI. Mátyás testvérének, Rudolfnak lemondása után, III. Károly testvérének, Józsefnek halálával, II. Leopold testvérének halála után és I. Ferencz atyjának halála után.

TI. Mátyás bátyjának, Rudolfnak lemondása után összehívta a magyar országgyűlést 1608. szeptember 29-ik napjára, megkoronáztatott november 19-én. Ezen időben több alkalommal érintkezésben volt vele az országgyűlés, sőt fontos törvények iránt, mik koronázás előttieknek neveztek, elhatározó egyezkedésbe is bocsátkozott vele.

III. Károly bátyjának halála után összehívta az országgyűlést 1712. április 3-ára, megkoronáztatott május 22-én. Ezen két hét alatt érintkezésbe tette magát vele az országgyűlés küldöttség által, a koronának Bécsből leendő lehozatal a végett, felírás által azon kérdésre nézve, váljon a királyi hitlevél koronázás előtt adassék-e ki, vagy koronázás után? Ezenfelül a koronázási hitlevél is kölcsönös egyezkedések által lön megállapítva.

II. Leopold bátyjának II. József császárnak halála után összehívta az országgyűlést 1790. június 5-ére, megkoronáztatott november 15-én. Ezen öt hónap alatt irt az országgyűlés ő felségének:

Julius 20-rul az iránt: hogy a sistovi békekötésnél a törvények értelmében magyar tanácsosok is alkalmaztassanak. Erre válaszolt is ő felsége július 30-án.

Augusztus 13-án gróf Festetich Györgynek és több magyar tisztnek szabadon bocsáttatása tárgyában.

Aug. 16-án felel az országgyűlés ő felsége július 30-iki válaszára.

Ezen iratok nem feliratoknak, hanem leveleknek neveztetnek.

Szeptember 5-én felírást küldenek a rendek a királyi hitlevél érdemében. Október 5-én szintén.

November 14-én felírnak a királyi hitlevélből kihagyott némely törvénycikkelyek iránt. E három utolsó representatiónak neveztetik.

I. Ferencz összehívta az országgyűlést 1792. május 20-ra, megkoronáztatott június 6-án és ezen időközben május 23-án felírást intéznek hozzá az ország rendei a koronázási hitlevélre nézve.

Mindezek a még meg nem koronázott királyoknak íratnak s kétségtelen, hogy az ország rendei nem kételkedtek a koronázás előtt is közvetlen érintkezésbe jönni a fejedelemmel, de ez nem is lehetett másképp; mert érintkezés nélkül a koronázási hitlevélre sem lehetett volna egyezkedni.

Végre azon harmadik kérdésre, minő alakban mondjuk el mit mondani akarunk? feleletem úgyhiszem már benfoglaltatik azokban, miket előbb elmondottam, egyszerűen tehát felírást indítványozok.

Határozatot bármely hatóság vagy testület csak oly személyek irányában hozhat, kik felett rendelkezni joga s hatalma van. Határozatok által megkötheti önmagát vagy saját tagjait, parancsolhat a tőle függő egyéneknek, de azok irányában, kik tőle nem függenek, kik alatta nem állanak, kikkel úgy áll szemben, mint egyik fél a másikkal, hasonló joggalapon megosztott hatalommal, ilyenek irányában a határozatnak sem ereje, sem célja nincs.

Tudom, hogy vannak példák közjogi életünkben, midőn az országgyűlés valamely egyes tárgy felett határozatot hozott, de az ily határozat vagy a két tábla közt sokáig sikertelenül folytatott vitatkozások megszakasztására, vagy a fejedelem és nemzet közt megkezdett, de célra nem vezető egyezkedések további folytatásának abbanhagyására vonatkoztak, vagy akkor történtek, midőn a két hatalom nyílt ellenségeskedés küszöbén fegyverben állott egymás ellen, de hogy az országgyűlés pusztán határozattal kezdette volna meg működését, oly határozattal, melyben kimondja mit követel a másik féltől s mi föltételekhez köti működésének folytatását, határozatának tartalmát azomban épen azon hatalommal, melytől a feltételek teljesítését várja, még közleni sem akarja, arra példát én legalább nem tudok.

És én célját sem látom ily határozat hozatalának. Önmagunkat akarjuk-e arra nézve megkötni, hogy míg ez vagy amaz meg nem történik, mi semmit sem teszünk? Hiszen ez teljesen szükségtelen, mert míg határozatunk okai fenállanak, míg a többség, mely a határozatot hozta, többség marad, csak az történik, a mi határozat nélkül történt volna. Ha pedig az okok megszűntek, vagy a többség változott, az ellenkező többség a határozatot is felforgathatja.

Vagy talán másokat akarunk határozatunk által kötelezni? De ne felejtjük, hogy határozataink másokra nézve csak akkor lesznek kötelezők, ha törvényekké válnak, ehhez pedig épen azon másik félnek beleegyezése szükséges, melylyel mi nem akarunk érintkezni.

Vannak, kik azért is inkább óhajtják tán a határo-

zatot, mert nézetök szerint a felírás csak kérelem, a határozat pedig komoly nyilatkozata a nemzet akaratának; nem szeretném ha valaki azon elvet állítaná fel, hogy a felirat pusztán kérelem, minek megadása vagy megtagadása kegyelemtől függ. Közjogi törvényeink nagy része felírások s arra kiadott királyi válaszok alapján készült s ki fogja állítani, hogy alkotmányunk alaptörvényei kérelemre, kegyelemből adattak meg? a törvényhozás hazánkban fejedelem és nemzet közt egyenlő joggal van megosztva; ennél fogva törvény csak közös egyezkedés útján jöhet létre. E közös egyezkedés a nemzet részéről feliratok, a fejedelem részéről királyi válaszok által történik. feliratok kérelem hangján iratnak, a királyi válaszok a nemzet kérelmének meghallgatásául szólnak, mert azt a fejedelem iránti hódoló tisztelet így hozta szokásba még a legszabadabb országokban is. A szabad angol nép legmélyebb hódolat és tisztelet hangján szól mindég alkotmányos királyához, de azért tudja mindenki, hogy ezen hang nem a szolgaság hangja s honunkban is tudja mindenki, hogy felírások és leiratok nem kérelem és kegyelem, hanem a két egyenjogú félnek szabad egyezkedése. (Helyeslés.) Arról, hogy felírás vagy határozat helyett manifestumot adjon-e az országgyűlés, tüzetesen nem szóltok. Manifestumok nem a békés kiegyezés eszközei, azokat csak akkor lehet írni, midőn van erő és hatalom, mely tartalmukat érvényesítse. A manifestumok rendszeren fegyverre támaszkodnak, manifest uniókkal nem békés tanácskozásokat szoktak kezdeni, hanem azon vészteljes stádiumot, mely gyakran a sikertelen tanácskozásoknak szomorú eredménye.

Ne felejtjük mennyi baj, mennyi veszély környezi helyzetünket. A múlt idők eseményeiből sok félreértés, sok keserűség maradt fenn e hazában, mik ha talán itt-ott csillapodtak is, el még nem enyésztek és egy újabb ballépés lángra gyújthatná ismét a káros viszonyok lap-pangó szikráját. Komolyan óhajtunk méltányosak lenni Horvátország és közöttünk lakó más nemzetiségű honfi-társaink igényei iránt s azt akarjuk, hogy ne csak tör-vények, ne csak szerződések, hanem közös érdekek, közös érzelmek is egyesítsenek bennünket. De ha mi már az országgyűlés kezdetén oly lépéseket teszünk, mit az ellen-séges indulat könnyen felhasználhatna káros izgatásokra s azon gyanúnak ébresztésére, hogy ígéreteink csak pusztá Ígéretek s mi szándékosan nehezítjük az országgyűlésnek még megkezdését, csakhogy más nemzetiségű honfitársaink-nak tett ígéreteink valósítását halaszthassuk; ha azon tetteleg fenálló hatalommal, melyért ők 12 év előtt annyi vért ontottak, mi csak azért, mert az formájában még nem törvényes, szóba sem akarunk állani, még azokra nézve sem, mik annak törvény esítéséhez szükségesek, akkor — úgy hiszem — a közöttünk és más nemzetiségű honfi-társaink között oly igen szükséges egyesüléshez remé-nyünk alig lehet.

Nem állítom én, hogy az általam javaslatba hozott felirat minden bajt és vizályt elhárít, nem mondom, hogy annak óhajtott sikere leend. Lehet, sőt valószínű is, hogy az osztrák államférfiak politikája ezentúl is oly követelésekkel lép fel ellenünk, miket teljesítenünk lehetetlen és akkor végre mégis törésre kerül a dolog. De ne idézzük mi magunk elé a törést (általános zaj, helyeslés)

s ha kikerülni nem tudjuk, az ne a mi vétkünk legyen. Hiszen ha mi azt mondhatjuk önmagunk előtt, a nemzet előtt és Európa előtt, hogy megtettük a mi szabad volt, de alkotmányos önállásunk feláldozását követelték tőlünk, el akarták venni a nemzettüi az adó és katona megajánlásának jogát, meg akarták fosztani a parlamentáris kormányt, a felelős ministeriumtól, egy szóval azt akarták, hogy Magyarország ne legyen önálló független Magyarország, lumcm legyen alkotmányos osztrák provincia és e miatt törésre került, mert mi ezen feltételeket el nem fogadhattuk s az országnak, mint önálló országnak politikai megsemmisülését alá nem írhattuk, igazolva leszünk és sem magunk, sem más nekünk joggal szemrehányást nem tehet, s jobb téren állunk, mintha a törést s annak következeit legalább némely részben nekünk is tulajdoníthatják.

Ezek igénytelen nézeteim; ezek fővonásai azon politikának, melyet én követni óhajtok. Lesznek talán, kik e politikát nem találják eléggé merésznek, lesznek kik azt félénknek fogják mondani.

Igenis uraim, ezen politika nem a kockázatos merészség politikája, hanem az óvatosságé, nem félénk, hanem erőnkhez s helyzetünkhöz van mérve (helyeslés); harezban és a cselekvés terén gyakran szükséges a merészség, mert az erőt felfokozza s ez által a sikert biztosíthatja, de köztanácskozásokban inkább szeretem a szilárdsággal párosult Óvatosságot (helyeslés), merészség a politikában csak akkor van helyén, midőn tetemes erőre támaszkodik, e nélkül mindég kocka, mely többnyire vakra fordul.

Félénk, sőt gyáva az, ki önszemélyét félti, midőn

hazájának sorsa forog kérdésben, de ki maga nem fél, de félti a hazát (hosszas éljenzés), ovatos nem azért, hogy magát baj ne érje, hanem hogy a haza ne szenvedjen, az uraim nem félénk, nem gyáva.

Onsorsunkról magunk rendelkezhetünk s ha koczkára teszszük azt, önmagunk szenvedjük kárát. De mások sorsát, mit a bizalom hitünkre bízott, a haza sorsát, mely becsesb előttünk saját éltünknel, féltünk kell minden veszélytül s a szeretet óvatosságával kell azt megőriznünk; koczkáztathatunk mindent a hazáért, de a hazát koczkáztatnunk nem szabad.

Tudom én azt, hogy ellenségeink a lefolyt nehéz idők alatt csordultig töltötték méltatlan szenvedéseink poharát. Tudom, hogy jól esnék a fájdalomnak keblünkbe fojtott árját kiöntenünk s tudom, hogy midőn a méltó neheztelésnek felzaklatott indulata elragad, kárt és veszélyt, mi abbul következhetik, fontolóra venni felette nehéz. Érzem én is mit minden magyar érez, kik annyi életet és életörömet, annyi boldogságot feldúltak a hazában. De érzem keblemben azon erőt is, hogy jobban tudom szeretni e hazát, mint gyűlölni ellenségeinket s inkább elfojtom szivemben a keserűséget, semhogy az oly lépésre ragadjon, mely káros lehetne a hazára.

Oly időben, midőn a méltatlan szenvedések özöne minden honfikeblet fellázított s a, feldúlt bizalom helyébe gyanakodás. sőt talán gyiilölség lépett, könnyebb a merészség politikáját követni mint az óvatosságét. Ilyenkor a keserűség szava minden kebelben visszhangra talál s a felzúdult szenvedély örömejobb hallgat a merész tanácsra, mint az óvatosság intő szavára. Izgatott időben könnyebb

az indulatok árját követni, mint azt a hon érdekében csillapítani.

A ki ellenben a hon erejét a helyzet veszélyeihez mérve, azon meggyőződésre jutott, hogy több óvatosságra van szükség mint merészségre s el van határozva a türelmet vesztett kedélyek ingerültségével szemben szilárdság mellett óvatosságot is tanácsolni, gyakran kiteszi magát félreértéseknek, sőt talán gyanúsításoknak is, miket eltűnni csak azért, hogy a haza ne szenvedjen, lelki erőt kíván s politikai bátorságot. Az óvatosság, még ha túlzott volna is, mindég figyelmet érdemel, mert a túlzott merészség több kárt okozhat, mint a túlzott óvatosság.

Tisztelem én a közvélemény hatalmát s tudom, hogy az oly hatalom, mely vagy elsodor, vagy eltipor. De tudom azt is, hogy izgatott időben gyakran felette nehéz elhatározni, mi a valóságos közvélemény, mert minden ember hajlandó közvéleménynek tekinteni azt, a mit maga óhajt s több ízben tapasztaltam, hogy nem a lehangosabb szó volt a valóságos közvélemény. De van egy hű barátom, kinek szava még a közvélemény szavánál is fontosabb előttem, kivel én soha nem alkuszom, mert parancsát szentnek tartom s kinek neheztelését magamra legsúlyosabb csapásnak tekinteném, és ezen hű barátom: önlelkismeretem. Ennek parancsát követtem most is, midőn nyíltan, határozottan s tartózkodás nélkül jelentettem ki meggyőződésemet; a tisztelt ház határozni fog belátása szerint, én teljesítettem kötelességemet. Nincs egyéb hátra mint benyújtanom az indítványozott felirati javaslatot, mit ezennel teljesítek. (Hosszas, szünni nem akaró éljenzés.)

A pénzügyi helyzetet Ló n y a y Meny h é r t tün-
tette fel érdekes beszédében:

Midőn azon kilátás nyílt meg az ország előtt, hogy országgyűlésünk, még pedig az 1848. törvények alapján, összehívandó és így a nép választási) ul eredő országgyűlésünk leend, szép remények köttettek azon eredményekhez, melyeket az országgyűlés által kivinni sikerülend.

Megvallom, én nem tartozom azok közé, kik vérmes reményeket tápláltak és nagy eredményeket vártak s az utóbbi napokban kifejlett körülmények mindinkább meggyőztek arról, hogy a jelen országgyűlés által elérhető eredmények inkább erkölcsi hatásnak fognak lenni.

De erkölcsi tekintetben nagy fontosságúnak hiszem tanácskozmányainkat, mert azon nevezetes történeti ténynek, melyet őseink századokon át annyiszor következetesen, szóval, tettel és ha kellett fegyverrel is érvényesítettek, melyet a jelen nemzedék a jelen körülmények közt magáénak vallott, mely az utolsó hónapok alatt a nemzet minden lehető módon nyilvánuló meggyőződésének kövesült, az országgyűlésnél fog az ország nevében határozott kifejezést adni, és ez más nem lehet mint alkotmányunk és szentesített törvényeinkhez! osztatlan és szilárd ragaszkodás.

De más fontos eredménye tanácskozásunknak az, hogy hazánk jogállapotául az eszmék tisztán fognak állani a hazában, Austriában, és miután hála istennek a magyar kérdés Európa figyelmét magára vonta, Austrian kívül is alkalom adatott ezen vitatás által megczáfolni mindazon rágalmakat, melyek ellenünk évtizedek óta szórat-
tak, el fogja oszlatni azon álfogalmakat, melyek elleneink

által annyiszor ismételteitek, hogy majdnem általánossá váltak.

Szabad legyen reménylenünk, hogy azon ünnepélyes nyilatkozatok, melyek itt általunk a világ színe előtt az ország nevében tételnek, az annyit szenvedett s az anynyira félreismert nemzet barátainak számát neveljék, elleniét kevesbítsék.

Az álfogalmak, melyek ellenünk felállítatnak, leginkább a következők.

Magyarország Austriától el akar szakadni minden áron, valóságos subversiv és forradalmi politikát követ. Ezt el akarták hitetni mindenütt, hol Austriának fenállása az európai sulyegyen egyik feltételül szerepel. Erre megingathatlan logicával és mindenütt a szerződésekre s törvényekre hivatkozva fényesen megfelelt nagy hazánkfia Deák Ferencz. Ismerje el, tartsa meg és tisztelje az uralkodó mindenekben szentesített törvényeinket és alkotmányunkat: akkor a kötelező szerződés mindnyájunkra nézve kötelező lecmd. Mi most nem kívánunk többet, de viszont nem kívánhatunk kevesebbet.

Midőn Európa minden államaiban a forradalmat, a forradalmi irányt látjuk elterjedve, akkor csak két nemzet van, mely valóban inonarchicus. Az angol uralkodó nyugodtan ül trónján míg nemzete törvényeit szentül megtartja, a történet fényesen igazolá, hogy azt, ki szent István koronájával megkoronázva, törvényeit és alkotmányát megtartá és a koszorús költő e szavaival szólva: „a legelső magyar ember a király⁴⁴, mint ilyen a magyar érdekek első védője és előmozdítója volt, a tisztelet, dicsőség osztatlan nyilvánítása környező.

Hogy e nemzet annyi törvénytörés, annyi méltatlan szenvedés után is a *pragmatica sanctio*ra hivatkozik: mutatja, hogy nem *sub versi v, de monarchicus*, sőt mondhatni *conservativ* jellemű. Ily nemzet jogai felett alkudni nem lehet, de azokat egész épségükben elős merni kell; visszaköveteljük azokat egész épségükben, sőt a szomorú csalattatások után új garantiát kívánunk és lelmi is fogunk: mikor? az csak idő kérdése.

Ne csináljanak maguknak illúsiót azon államférfiak, kik folytatni akarják más alakban azon rendszert, mely százados alkotmányunkat és törvényeinket lerombolni igyekezvén, ezen romok felett kívánták építeni az egységes Austriának, ezen egy háromszázéves politikai aberrationak csalékony képét, mely mindannyiszor akkor hiúsult meg, midőn a *sisifusi* munkában már a tetőpontra elérni véltek, akkor gördült alá a súlyos szikla; most ismét a másalakban azon sikertelen munkához akarnak fogni, most, midőn előre jósolni lehet, hogyha a tető felé a népek szenvedésein, anyagi és szellemi romlásán felgördíteni lehet is, az oly súlylyal fog visszaesni, hogy őket, rendszerüket, az összes államot — meglehet a mi tetemes sérülésünkkel — széjjel zúzhatja.

Nálunk a törvényhez! ragaszkodás nemcsak meggyőződés, de hitté vált s meggyőződhetnének a hittedés történetébül, hogyha egy időre az erőhatalom által el is lehet nyilvánosan némitani és rejtekekbe szorítani a hitvallomást, az első alkalommal százszoros erővel tör magának utat és úgy a hitnek mint a szabadságnak nincsen erősebb előmozdító eszköze, mint az elnyomatás.

A második álfogalom. melyet ellenünk terjesztettek,

az, hogy mi a más velünk lakó nemzetiségeket és társországokat elnyomni és jogaiktól megfosztani akarjuk, erre nézve a dolog törvényes és gyakorlati állását, a testvéries szellemet, mely nálunk létezik, Deák Ferencz és ntánna többen kifejezék.

A harmadik álfogalom, mely elleneinknek jó darabig kedvencz themájuk volt, az: hogy mi egy feudalismuson alapult aristokratikus államrendszert minden néposztályok szabadságának és érdekeinek elnyomásával szándékozunk viszsza hozni, hogy az egész elég illetlenségnek a művelt osztály némely tagja eszközölje, hogy az egész mozgalom a társadalom felszínén van. Mily fényesen czáfolja meg október 20-ika óta az egész nemzet ezen gyanúsítást. Igen is, kilátásba tettek egy 1848-iki megyei és kormányzati rendszert, egy új modorú országgyűlést, szóval az 1848-iki állapotot, azt vélvén, hogy e jogait önként megosztó nemesség és értelmiség fog kapni az alkalmon, előbbi kizárólagos állásának visszafoglalásán, de csalódtak, mert nem volt kiváltásos osztály, mely szívesebben és önként megosztá a néppel a szabadságot. Nincs választási és népképviselési törvény az európai monarchiákban, mely szabadelvűbb lenne. De viszont nincs aristocratia mely alkotmányosság és szabadság tekintetében inkább a néppel érezne, és nincs nép, mely irányában őszintébb bizalommal viseltetnék. Ezt fényesen igazolták az országgyűlési választások.

A negyedik álfogalom, melylyel vádolnak, az, hogy mi háladatlanok, nem ösmerjük el mindazon anyagi jótéteményeket, melyekkel bennünket az egységes kormány már eddig tetézett, nem látjuk be azon jólétet,

mely reánk nézve anyagi és pénzügyi tekintetben az Ausztriában! beolvadásból következnek, és különösen: hogy Magyarországnak különállása és a personalis unió létesítése Austria anyagi és pénzügyi érdekeivel összeegyeztethetlenség lévén, Magyarország beolvasztása Austria életkérdése.

Engedje meg a tisztelt ház, hogy ezen utóbbi álfogalmak visszautasítására és gyengítésére vonatkozó nézeteimet előadhassam s habár fontos kérdéseink anyagi részének fejtegetése talán kissé hosszabb s már a tárgy természeténél fogva is unalmasabb lenne, előre is a tisztelt ház figyelmét bátor vagyok kikérni; nemzetünk jellemében fekszik ugyan bizonyos közöny anyagi érdekei előmozdítása iránt, de nem is csuda, ha a múlt időkben arra kevés hajlam és ösztön mutatkozott, mert politikai úgy anyagi életünk, az osztrák állammal vegyes házaságnál fogva, örökös zsidóságban tartva, a legerélyesebb igyekezetét is kifárasztá és tétlenségre kárhóztatá.

Első volt a nagy Széchenyi, ki belátva szellemi hátramaradásunkat, bátor s fáradhatlan lelkével felfogva anyagi érdekeink előmozdításának fontosságát, élete egyik legnemesebb feladatául tüze ki ezen célra munkálni és igaz, úgy vagyok meggyőződve, hogy az anyagi természetes előnyökkel megáldott hazá oly sok kincset rejt, mely természetszerűleg kifejlődve, népünk minden osztályát vagyonossá és így függetlenné is teheti. Mint magánosoknál úgy a nemzeteknél is a vagyonosság szüli a függetlenségi érzetet, ez pedig első alapfeltétele a szabadság megszilárdításának.

A volt rendszer nagy mesterének fogásai közé tar-

tozott elhíttetni az uralkodóval és a művelt világgal, hogy rendszere felvirágzást hozott a nézete szerint hátra maradt barbar Magyar országra is.

Ezen az álfogalmak terjesztésére szánt előadásokban mindazt ignorálták, mi a múlt idők fáradoalmas teremtménye volt s az 1848. törvények által eszközölt szabad föld és szabad munka gyümölcseit is saját műveknek állíták.

Elfeledték, hogy anyagi hátramaradásunk egyik oka volt épen azon többszázados harcz a török ellen, mely ha nemzetünk által nem vivatik, egyenesen Austriát érte volna, de leginkább oka volt az osztrák államférfiak félszeg rendszere, mely szerint a magyar birodalmat mindég mint mostoha gyermeket, mint coloniát tekintek, hol az anyagi felvirágzást kitelhetőleg akadályozni — kivéve József császár korszakát — politikai elv volt, azért hogy a független érzetű ország kellőleg meg ne erősödhessék, hogy könnyebben hajtható legyen. A bécsi kormány ezen irányra azon stereotippá vált oskoskodásbul vette eredetét: miért tegyen a fejedelem oly ország felvirágzására, mely törvényes külön állásánál fogva maga szavazza meg adóját s melyre egyenes adósságot törvény szerint csinálni nem lehet.

Tehát ha árral vádolják hazánkat, hogy anyagilag hátramaradt, annak a BJcsbul tett akadályok voltak főokai. (Helyeslés.) Nem onnét ellenzék-e a régi országgyűlések törekvését, az örökváltság, ösiség eltörlése, közlekedésünk előmozdítása, a hitelviszonyok rendezése és hitelintézetek felállítása iránt.

Nem onnét hátráltatták-e 1848-ban az országos pénz-

tár adó utjáni megalapítását, melyből az anyagi érdekek lettek volna előmozdítandók? Ugyanakkor Bécsben szenvedett hajótörést a földbirtok! hitelintézet, mely földbirtokunknak oly nagy lendületet adhatott volna. Es a gyorsan bevégzett pozsonyi országgyűlés nem gondoskodott-e mindazon kellékekről, melyek az anyagi jobblét gyors felvirágzását elmaradhatlanul eszközük? a szabad munka, a szabad föld, földbirtok! hitelintézet, a vasutak építése az 1848-iki törvényekben mind befoglaltatnak.

Es mi volt az annyira magasztalt 12 évi korszaknak anyagi eredménye?

A véres háború bevégzése után, midőn a haza minden népei kimerülve voltak, midőn a hűbéri viszonyok megszüntetése után, munkás-kéz hiánya a földművelést zsibbasztá, az ügyis annyira szegény országban 64 millió forgalmi jegy megsemmisítése által mennyi fáradság és munka eredménye lett semmivé. Ily nyomott viszonyok közt a rendszer emberei egyszerre, kíméletlenül hozták be és egész mértékben mindazon súlyos egyenes és közvetett adónemeket, melyek Austriában már századok óta megszokott terhek voltak, a földbirtokosok csak évek után kapták az úrbéri kárpótlást, hosszadalmas eljárás mellett oly kötvényekben, melyek mindég tetemesen névbeli értékek alatt állottak és állanak ma is. Minden jogi fogalom kíméletlenül elszaggatva, egy idegen, senki által nem ismert, viszonyainkhoz nem illő polgári törvénykönyv reánk erőltetve. A súlyos és egyenetlenül s igazságtalanul kivetett országos adók mellett mindennemű országos és községi pótlékokkal, a kényszerítőleg behozott önkéntes kölcsön és hozzá az agio örökös hullámozása, mely az ipar

és kereskedés biztos felvirágzását, a magán- és közhitei megszilárdulását lehetetlenné teszi és e mellett súlyos adók, a passiv külkereskedés, a külföldön lévő állam- és értékpapírok kamataira kiküldött sok milliók, az örökös pénzügyi deficit fedezésére tett minden alakú kölcsönök, a nemzetnél a tőkék szaporodását lehetetlenítik.

A múlt korszak tekintetre méltó eredménye közé számítható a közbenső sorompók megszüntetése és több vasút engedélyezése, melyeknek földművelésünkre üdvös hatása tagadhat!an.

De a vámviszonyokat illetőleg is a német vámszö-
vetséggel kötött szerződéseknél hazánk érdekei és viszonyai tekintetbe sem vétettek; például midőn Austria részéről a német érdekeknek minden lehető kedvezmény adatott, a földművelési termények s különösen a bor kivitelére nézve semmi kedvezmény sem eszközöltetett egy oly államban, melynek passiv kereskedésénél fogva végtelen súlyt kellett volna helyezni ily nevezetes cikk kivitelére.

A vasúti vállalatok már 48 előtt keletkeztek s bizony el lehet mondani, számosán keletkeztek volna nélkülük is s bizonyára az ország érdekeire nézve sokkal kedvezőbb engedmény! feltételek mellett.

Kedves kérésekünk tárgya volt a Tisza szabályozása.

Ezen nagyszerű vállalat még 1846-ban keletkezett s a mi siker a rendszer alatt eszközöltetett, a magán társulati munkálat eredménye volt, még pedig a rendszer által tett sok szerű zsidbasztó akadályok daczára, melyek ezen vállalatban is oly zavart okoztak, hogy abból csak idő folytával s nagy munkával bontakozhatik ki.

Mily nehéz volt a legüdvösebb tárgyat is kivinni,

azt sokszor magam is tapasztalául; egy idegen, hazánk viszonyaival ismeretlen, az iránt inkább ellen-, mint rokonszenvvel érező burocratiában oly szívósság van, mely a legedzettebb akaratot is zsibbasztani képes. Többek közt példája, a néhány barátimmal a magyar földhitelintézet körül tett fáradozásaink sikertelensége.

Pedig lehet-e fontosabb feladata egy kitünő'leg földművelő nemzet kormányán ülőkre nézve, mint megmeníteni a birtokos osztályt az uzsora emésztő hatásától, a a munkás gazdának rendelkezésére lehető olcsó és nyugalmas kölcsön által módot nyújtani hasznos beruházásokra.

Még szám nélküli tényeket idézhetnék, melyek által bizonyítható, hogy anyagi felvirágzásunkra semmi sem történt. De még egy más álfogalmat is terjesztenek felőlünk, miszerint a barbar Magyarországbán a civilisatiót honosítá meg a rendszer.

Fogalmam szerint minden előrehaladott népnél a valódi civilisatio a következőkből ismerhető: biztosított személy- és vagyonbátorság, rendes és igazságos törvénykezés, a nevelés és általános művelődés előhaladása, a vagyonosság emelkedése által.

Már emberemlékezet óta, vagy talán a török- és tatárjárást kivéve, soha oly gyenge lábon nem állott az egyesek személy- és vagyonbátorsága. Az ostromállapot alatt az egyéni szabadság minden biztosítékai megszűntek. Hires volt az igaz a magyar perlekedés! rendszer lassúsága, de csak az ősiségi perekben, váltó- és szóbeli perek gyorsan jártak le, az ide átplántált igazságszolgáltatás mily bizonytalan, mennyire a bíró önkényétől függő,

hosszadalmas és költséges volt, azt tapasztaltuk mindnyájan.

A nevelés — és különösen a népnevelés — előmozdítására misem történt, idegen nyelven, idegen tanárok, idegen kézi könyvek szerint a germanizálás céljából tanítanak s ha a népnevelés nem ment vissza, az egyes hitfelekezeteknek egyedüli érdeme.

Hogy az általános művelődés előhaladása meg nem akadt, az irodalomnak, magánosok igyekezetének és áldozatkészségének köszönhető.

Vagyoni tekintetben előre nem, de igenis hátra mentünk. Az adó súlya alatt nem fejlődhetett ki kellőleg az 1848-ban felszabadult földművelés, birtokos osztályunk eladósodva s az uzsora által emésztve, a nép minden osztályai szükségüket összeszorítva, a másképp hasznos beruházásra fordítandó összegeket nélkülözve, mondhatni a súlyos adókat sok helyt a vagyon-tőke rovására teljesíthetik.

Valamely állam közvagyonosságának legbiztosabb hévmérője az adóképesség, hogy az adóképesség hazánkban évről évre fogyott, bizonyítja az, hogy p. o. az 1849-iki közigazgatási évben az egész monarchiában kényszerítő rendszabályokkal kellett 53 V₂ millió adót behajtani, ez Összeből a magyar birodalomra 40 millió esett, az adó-behajtásra 1859-ben 147,650 katona és büntető küldött használtatott az egész birodalomban, ebből Magyarországra esett 120,473, az exequált egyének száma volt 3.852,702, ebből Magyarországra 2.879,903 esett, megzálogolási eset fordult elő összesen 1.277,243, a magyar birodalomban 1.023,831, oly birtok pedig, hol már maga a birtok té-

tetett zár alá, összesen 25,251 volt, ebből országunkra 18,439 esett; azon országban, hol egy oly évben, midőn még az adónak törvényes szempontbuli megtagadása el nem terjedt s valóban fizetési képtelenségből annyi záloglasi, executionalis és sequestrationalis eset fordult elő, ezek az adóképesség megszűntének s így az anyagi jobblét romlásának legvilágosabb jelül szolgálnak, ezen a nemzetek pénzügyi történetében hallatlan számok bizonyítják, hogy hazánk törvénytelen korszakában is mennyi kárt szenvedett. Áttérve a pénzügyi kérdésre: szomszédainknál azon törekvés félreismerhetlen s azt minden erejükkel kivinni akarják, hogy a magyar birodalomnak ne legyen külön pénzügye, az országgyűlés mondjon le adó- és ujonczszavazási jogáról, mindezekről egy közös birodalmi tanács intézkedjék, a nélkül a monarchia állása nem is képzelhető s a t. Ezen, a *pragmatica sanctio* és minden sarkalatos törvényeinkbe ütköző s reánk erőszakolandó kívánalmak ellenében azt állítom: 1. hogy azt belenyugvásunkkal bármely körülmények közé helyező országgyűlés által vagy a nélkül kivinni lehetetlen; 2. hogy ez hazánk anyagi érdekei ellen is van; 3. hogy az osztrák tartományok saját jól felfogott érdekei ellen is lenne; 4. s végre, hogy a pénzügyi kérdésnek más szerencsésebb megoldása is lenne.

Az elsöre nem nagy ismerete kívántatik nemzetünk jellemének, hazánk történetének s hazai törvényeinknek, hogy belássák az osztrák államférfiak azt, miszerint lehetetlen, hogy a törvényhozás lemondhasson valaha adómegszavazási jogáról, lemondjon jogáról, bármi ügyeit saját törvényhozása által elintéztetni. Hazánkban a törvényknczi ra-

gaszkodás oly mély, oly határozott, oly általános, hogy ezen annyi törvényeink által biztosított és az alkotmányosság első feltételét tevő jog ellen nála még az országgyűlés mellőzésével megkísértendő eszközök bármelyike által is czélt érni lehetetlen; ámbár az indítványozó hazánk nagy fia, hazánknak ezen tárgyra vonatkozó főbb törvényeit fényesen kiemelvén, az adótörvények közül csak a nevezetesebbeket említem meg. Első Mátyás király csak hatalmas, nemzetét dicsőséggel és fénynyel elárasztó fejedelem volt és súlyos de dicsőséges háborúi között keletkezett az 1471: 11., mely így szól: „Egyébiránt mi semmi adót vagy díjat általában a haza lakóitúl bármely ok miatt sem követelendünk, vagy mások által követeltethetünk azok akarata és beleegyezése nélkül.” De a Habsburg! ház uralkodása alatt is, József korát kivéve, mindég az országgyűlés szavazta meg az adót, így III. Károly király alatt az 1715: 8. azt mondja: „A segélyeknek vagy szükségesség adóknak tárgya, az országgyűlésen összegyűlt karokkal és rendekkel tanácskozás alá veendő.⁴⁴ Boldog emlékeztető II. Lipót király a törvénytelen József-korszak után az 1790: 19.-ben biztosítja az országot ezen jog sérthetlenségéről, midőn mondja: „Arrul teljesen biztosítani méltóztatott cs. k. felsége az ország rendéit, hogy bármi néven nevezendő segély, legyen az készpénzben, terményekben, vagy ujonczokban, sem az ország karaitul és rendeitul, sem a nemtelenektől királyi hatalom által, országgyűlésen kívül követeltetni nem fog, az adó összege pedig mindég az országgyűlésen, egy országgyűléstul a másik országgyűlésig fog meghatá-

roztatni.“ Sőt. a mostan uralkodó császár ő felsége nagyatyja I. Ferencz az 1802: és 1827: 3.-ban minden utódaira nézve is kötelezőleg kimondá, V. Ferdinánd pedig az 1848: V. és VII-ben ezen jogot ismét szentesítő. De a kivetett adónemekről is az országgyűlés rendelkezett mindenkor, számos törvényczikkek keletkeztek mindezen tárgyakról az 1405: 17.-től egész 1848-ig, az állami és korona-javakról, harminczadról, mindennemű regaleról azaz királyi jövedelmekről s a t., melyeket Pap Mór képviselőtársunk tegnap idézett. Λζ tagadhatóan tehát, hogy a törvény mellettünk szól, mellettünk a törvényes gyakorlat is. Hol a jog ily világos, hol annak betöltéseül függ magának a törvényhozásnak életereje, képezni sem lehet, miszerint a pénzügyeink feletti szabad rendelkezésről valamikor lemondhassunk.

De másodsor hazánk nem csak közjogi, de egyenes anyagi érdekei ellen is lenne a bécsi birodalmi tanácsba beolvadni s az által gyakoroltatni az adó és ujonczok megszavazás! jogát. Nem akarok itt szólni a kérdés politikai oldaláról, kiviteli lehetetlenségét nem akarom fejtegetni s bár kisebbségben a magyarok zavarba hoznák az egész monarchiát, de szorítkozom egyedül a kérdés anyagi részére.

Miután az anyagi érdek tagadhatlanul nagy fontosságú tényező mind a magánosok, mind a népek elhatározásánál, c kérdésnél pedig szó van Magyarország anyagi érdekének az osztrák tartományok anyagi érdekeibe olvasztásáról, szó van arról, hogy minden időre egyesítsük anyagi jobblétünket az osztrák érdekekkel, sőt annak közös elintézésében bizonyos számbeli felső-

séget s így rendelkezési hatalmat adjunk szomszédainknak, ha mellőzhetlen jogi nehézségek nem volnának is, bizonyára meg fognék fontolni szomszédaink anyagi tekintetbeni múltját, jelen állását, a jövő kilátásait és különösen azon biztosítékokat, melyeket egy biztosabb jövő tekintetében nyújtani képesek.

Az osztrák pénzügy a múltban nem sok kedvező eredményeket mutatott. A jelen század elején, sok pénz és véráldozaton kívül, egy háromszoros devalvatio súlya hazánk vagyoni állapotát mélyen megrongálta, a béke korszakában érdekeink előmozdítására semmit sem tettek, sőt saját igyekezetünk ezer akadályra talált, a közelmúlt korszak a legszomorubb képét mutatja a könnyelmű pénzkezelésnek, a minden közgazdaszat! keresmények adók általi megemésztésének, a folytonos deficitznek s az agio megörökítésének.

De ha a február 26-iki patensbeni alapokat tekintjük, nemcsak pénzügyünk, adózásunk, de;kereskedési, közlekedési és hitelérdekeink is és így mindazon tényezők, melyek nemzetgazdaszati befolyással lehetnek, a bécsi birodalmi tanács kezeibe tétetnének le s azon bécsi befolyás által szabályoztatnának, mely saját veszélye esetében ugyan mindég „perchara gens hangáradnak tudott nevezni, de anyagi szempontba! csak gyarmatnak tekintett s mindég anyagi érdekeink árán; ezen kapcsolat valóban perchara volt és valószínűleg lesz ránk nézve.

Hazánk szerencsés fekvésénél, áldott földénél fogva anyagilag csak akkor fog felvirágozhatni, ha kellő tekintettel a pragmatica sanctio értelmében, az 1790:

X. és 1848: III-nál fogva, anyagi és pénzügyi teendőit saját felelős kormánya fogja intézni, ha mindezen tereni teendőket saját törvényhozása fogja elhatározni. Úgy hiszem, szomszédaink a Lajthán túl már kezdik belátni, hogy önként soha nem megyünk a birodalmi tanácsba, ennél fogva még azt is merem állítani, hogy az osztrák örökös tartományok saját jól felfogott anyagi és szellemi érdekében nem feketik a magyar birodalomnak az egységes Auszriábai beolvasztása.

Engedje meg a tisztelt ház, hogy ezt számok- és okokkal igazolhassam.

Ha arról meggyőződtek, hogy a magyar birodalom egyakarattal és mindenek előtt a törvényes állapotot, a restitutio in integrumot, a pragmatica sanctio által föltételezett personalis uniót követeli s ez nem csak meggyőződése, de valóságos hitté vált, igen természetes következménye, hogy az egyesítés eszméje csak erőhatalommal, és különösen egy oly nemzet irányában, mely a passiv ellentállásnak nagy mestere, tetemes erőhatalomnak kifejtésével létesíthető, sőt merem állítani, miután az ország saját erejét és lehető ellenei gyengeségét érezni kezdi, a közel múlt időben alkalmazott erőnél az erőltetett egyesítés tetemesebbet igényelne.

Hogy pedig ezen állítás való, meggyőződhetnek a magánosok, a törvényhatóságok és mindenki az országgyűlés egyhangú nyilatkozatából.

Ahhoz nem kell valami nagy bölcsesség, azt előre látni, hogy a monarchia egyik felében alkalmazandó erőhatalom, azaz a felelevenített absolutismus, a mon-

archia másik részében is az ügyis gyenge gyökerű alkotmányosságnak megsemmisítését eredményezendi.

De a másik nagyszerű csalódás, mely pedig a börze embereinél, az állampapírok birtokosainál, úgy látszik el van terjedve, az, hogy a magyar birodalomnak kényszerítése nekik rózsákat fog teremni, sokan a rövidlátó pénzemberek, kik remegnek azért, hogy valahogy államkötvényeik jövedelmei csökkenhetnének, Magyarország ujoni leigázására és igában tartására, hogy a mostan élvezett jövedelmeket biztosítsák, áldozatokat, tehát e célra új kölcsönt is adni készek lennének, mellőzve azt, hogy Magyarország kényszerítése, tehát az ostromállapot behozatala a legkedvezőbb jel volna az Austria-ellenes hatalmaknak, legalább is az olasz kérdés megindítására, azaz hadüzenetre. Tehát nem ismerik saját államuk történetét, mely tanúsítja, hogy Austria csak akkor volt erős, tekintélyes és hatalmas, midőn Magyarországgal békében élt s mindannyiszor létele kérdésbe volt hozva, midőn hazánk törvényeit, önállóságát sérteni igyekezett.

Tehát pénzügyi tekintetben nem tanultak a múlt 12 év keserű tapasztalataiul.

Pedig, hogy messzire ne menjünk, emlékezhetünk ő felsége V. Ferdinánd szelíd és takarékos kormányzatának idejére, midőn még nem támadtak fel a beolvasztási eszmék, mily hallatlan virágzásnak örvendett az állam pénzügye. Az állam összes bevételei 130—150 millió közt állottak, tehát félannyi volt mint a mostani rendes adó, az állam 5 percentes kötvényei 110—120 közt s pedig ezüst-értékben adattak és vétettek, akkor nem hogy defícit lett volna, de 1836-tul 1843-ig

5—10 millióig menő évi felesleg mutatkozott; az első 7 év alatt 50 milliót haladott ezen felesleg, azután egész 1847-ig az 58 millió deficitet 73 milliónyi, vasutakba s más hasznos beruházásokba tett befektetések látszólagosakká tevék.

Az 1847-ben támadt olasz zavarok, az 1848. és 49-ben folytatott véres belháboruk után, az igaz, hogy az állam terhei 200 millióval szaporodtak, az 1848-iki deficit 58V_a, a 49-iki 135^{1/2}? összesen 194 milliót tesz és így az 1848. júniusi 913 milliót tevő teher 1100 millió körül lehetett. Ha ekkor a kormány élén állók, tisztelve a *pragmatica sancti*ót, a magyar birodalom szentesített törvényeit, a kibékités nyugalmat és megnyugvást hozó útjára lépnek, megadva hazánkknak azt, mi jogszerűen illeti, megadva a többi népeknek alkotmányos kívánalmaikat, a népek szeretetére és megalégedésére építik az állam és uralkodóház jövőjét: ez esetben könnyű lett volna az előbbi állapotba visszahozni a közigazgatás és hadsereg költségeit; legfeljebb a szaporodott teher kamatjaival, 10—12 millióval növekszik az állam kiadása, és így az államháztartás egyensúlyának helyreállítására 160—165 millió adó igényeltek volna, ez esetben mily könnyen helyreáll a megingatott bizalom, megszűnik az agio. Az államháztartásban az előbbi rend és egyensúly, a népek nagyobb terhelhetése, több adósság kötésének szüksége nélkül, a monarchia megújul erőben, mint nagyhatalom régi fényében és tekintélyében, helyre áll az anyagi jobblót, a népek megalégedése és az alkotmányosság megerősödése lett volna a népek rég megérdemelt osztályrészük.

De a magyar birodalom beolvasztásának eszméje, ezen monarchia sorsát intéző államférfiak százados traditionalis monomaniája, mely erősebb nálok mint az ész tanácsa, mint a szív sugallata, mint az eskük és kétoldalú szerződések szentsége, megragadá ismét őket, a korlátlan hatalmak szédítő mámora elhomályosítá ítélő tehetségüket, élté veszték a századot melyben élnek, magukat a középkor népamalgamizáló korában képzelték, és mert csak erőhatalommal lehetett a nemzetre hatni, politikai ábrándjuk létesítésére szolgáló eszközökül a két sereg: egyik a hivatalnokok, másik a hadseregnek növelését kellett foganatba venni, s miután a deficit a súlyos, mindég növelt adók mellett is rémitően növekedett, kölcsön kölcsön után minden kecsgetőbb alakban, sőt kényszerítve is létesített s nem számítva a tehermentesítési 500 milliót haladó államkötvényeket, majd 2500 millióra szaporodott Austria adósága. E mellett eladattak az államvasutak, nagy részt eladattak és elzálogosítottak az államjóságok, a múlt korokban nagyszerű gonddal gyűjtött államadósági törlesztési alap elköltetett, a birodalom egyik legszebb királysága elveszett a nélkül, hogy jövedelemaránylag az államterhekben osztozott volna, és a népeknek kelletén túl fizetett adóját is számítva, harmadfélezer millió érték áldoztatott fel, s mindez miért? hogy Magyarországnak beolvasztása Austriába ismétsikerotlonül megkisérttessék.

Első tekintetre talán maguk a rendszer szerzői is kételkedni fognának, hogy ezen roppant összegbe került a monarchia népeinek, siker nélküli műtételük. De hadd szóljanak a számok.

1848. előtt, V. Ferdinánd ő felsége uralkodása alatt, a rendes kiadások 1836-tul 1846-ig 130—150 millió közt állottak, még 47-ben is, midőn hadi készülétek tétettek, az 158 milliónál több nem volt. Ha 48-ban helyreállván a béke, Magyarország régi jogaiba visszahelyeztetik és a többi népek is alkotmányos szabadságban részesítetvén, mindenütt helyreáll a nyugalom, a közigazgatásba a takarékoság behozatik, a hadsereg előbbi béke-lábra állittatik, úgy 160 millióval a rendes közös adósságok fedeztetnek, ide nem számítva hazánk municipalis igazgatási költségeit. Tehát mindazon adóösszeg, mely ezen felül bevétett, az egységes állam tervének kényszerített kivitelére szükséges nagy haderő és nagy hivatalserg kedvéért, vagy a tekintélyt veszített állam védelmi eszközeiért vetetett ki.

Mennyit tesz ezen túlfizetés? nem számítva az úrbéri kárpótlás és az úgynevezett országos pótlékok végett kiirt és behajtott összegeket, csak 1851-től bezárólag 1860-ig roppant, 887 millióra megy azon összeg, mely adó útján a régi adórendszer szerinti 160 millió évi adón felül valósággal bevétetett.

Mennyire nevelte volna ezen közel 900 millióra menő összeg a földművelést, ipart és kereskedést, mennyi új vállalatok, hasznos beruházások és tőkék képzésére szolgált volna, az általános vagyonosság emelését nem képzelte mértékben előmozdította volna, ha az a népek kezeiben marad! (Általános helyeslés.)

Ezen összeghez járul a szaporodott államadósságok összege; volt 1848. januárban az államadósság 913 millió 872,000 forint, 49. végével 1,100.000,000, 1860-ban

az úrbéri kötvényeken kívül 2,339 millió forint, hozzá számítva az újabb 200 millió lotteria- és 35 millió legújabb kölesönt, nem fogunk sokat hibázni, ha azt állítjuk, hogy az adósság 49 óta 1400 millióval szaporodott. Ezen kívül elköltetett 200 millió törlesztési alap, eladtak 73 milliónyi vasúti beruházások és eladtak államjóságok 120 millióért, harmadfélezer millióba került tehát az egységes Austria ideiglenes létesítése.

Tisztelt ház! Talán sok unalmas számokat idéztem, de a számoknak is van logikája, Göthe mondta: „Mán sagt: die Zahlen regieren die Welt; das ist aber gewiss: die Zahlen zeigen wie sie régiért werden.“ És ebben igaza volt; ezen harmadfélezer millió roppant összegben a népek mennyi nélkülözése, mennyi megsemmisített gyümölcse a szorgalomnak, mennyi csirája millió család jövő jobblétének foglaltatik, nem mutatják-e ezen számok, hogy hosszabb időre Austriában az abszolutismust behozni lehetetlen?

Mondhatnák erre: Austria háborúja és hadkészületei okozták, de ha Magyarország megelégedett, ellenei nem merik megtámadni, sőt a nagyravágyó hatalmak is barátságát keresik.

És most, midőn Austria szövetséges nélkül, zavart helyzetben van, az olasz kérdés elintézetlen, a keleti kérdés előtérbe lép, roncsolt pénzügyeivel, zavart belhelyzetben megkísértenék azon eszmét létesíteni, melyért mi és minden népei annyit szenvedtünk.

De mit nyernének? kiábrándulhattak már, hogy hazánk kimeríthetetlen kincseket nem rejt, melylyel a romlott finacziákat helyre lehetne állítani, de jelenben

úgy mint 1850-ben, a rendszer új életbe léptetését az adóexecutiók, vagyontalanság, fizetési képtelenség bizonyossága szerint erővel kivinni nem lehet.

Bátran mondhatjuk tehát, hogy Magyarországnak a birodalmi tanácsba való beerőltetése, biztos dóvalvatio, reductio vagy banquerott.

Az állam anyagi és pénzügyi kérdéseinek megoldására csak az a biztos út, ha Magyarország jogait visszanyerve, az örökös tartományokkal egyenjoguan esetrül-esetre egyezkedhet.

A népek közt könnyű egyességet eszközölni, mert a szabadság, a jólét, az alkotmányosság alapjai minden népnél ugyanazok.

Ha a Lajthán túliak szilárd, tartós békét akarnak, le kell mondaniok a felső'ségi, uralmi vágyakról.

A magyar annyira szereti alkotmányát, hogy ha alkotmánya és jogai visszaállíttatnak és biztosíttatnak, a terhek egy részének elvállalása- s a vámegység megkötésében Austria iránt méltányos lesz.

Áttérek most már a formakérdésre.

Angliában minden nemzeti életkérdésnél megszűnik minden párt, egy az akarat, egy az irány, a fontos pillanatokban megszűnik a mellékes érdek, a személyes hiúság. Az angol boldog, mert nemzetiségét, alkotmányát, szigeti helyzeténél fogva integritását nem féltheti.

Ellenben nálunk legdrágább kincseink: állami integritásunk, alkotmányos szabadságunk, minden lépten veszélyben forognak; most is mindez kérdésbe hozva, valójában egy szilárdul kitartó, de óvatos és egységes eljárás menthet meg a veszélytől.

Elvben mind egyetértünk s hiszem hogy ha a forma-kérdésen túl leszünk, mindaddig míg életkérdéseink teljesen biztosítva nem lesznek, egység és együttartás fogja jellemezni eljárásunkat, mert az egység ad erőt, erőre pedig hazánknak végtelen szüksége van.

Miután előttem legdrágább kincs nemzetiségünk és annak érdekei óvatosságot kívánnak, miután én egy régi határaiban megerősödött nagy Magyarországot kívánok, melyet nem a különbözőleg fejlődhető külpolitikai conjuncturák, de a történelmi jog határozzon meg, miután a feliratban találok a törvényesség és törvényes gyakorlat minden kellékeit: Deák Ferencz feliratát pártolom.

Teleky László halála után Tisza Kálmán jelezte a később beadott határozati javaslatot és következőleg támogatták.

IV. FEJEZET.

Tisza Kálmán határozati javaslata és beszéde. — Révész
és Nyáry beszédei.

Június 1.

Tisza Kálmán határozati javaslata az országgyűlés teendői iránt.

Λ közelebb lefolyt 12 év súlyos szenvedések kora volt reánk nézve, ősi alkotmányunk eltöröltetett és a korlátlan hatalom idegen rendszere nehezedett reánk. Es e nyomasztó rendszert még súlyosabbá tették azok, kik azt ellenséges indulattal, korlátolt felfogással, gyakran rosszakarattal kezelték. Bűn volt előttük a szabadság érzete, bűn volt ragaszkodásunk nemzetiségünkhöz, bűn volt még a legtisztább hazaszeretet is. Országunk erejét kimerítették, a nemzet vagyonát jogtalanul elidegenítették, nemzetiségünket üldözés tárgyává tették. Minden nap új szenvedést hozott, minden új szenvedés egy gyökerét szakasztotta el keblünkben a hitnek és bizodalomnak.

Isten úgy akarta, hogy szenvedjünk de ne csüggedjünk és hűtlenek ne legyünk önmagunkhoz és az általunk következetesen gyakorolt semleges ellentállás egyfelől s a rossz kormányzat okozta pénzzavar, tekintély-, csatavesztés és ezek folytán egy tartomány elvesztése, arra bírták végre a tényleges hatalmat, hogy belátva eddigi kormányrendszerének tarthatatlan, célra nem vezető voltát, az alkotmányos tér felé adjon engedményeket, melyek bár önkormányzatunkat nemcsak vissza nem állíták, hanem azt sarkalatos részeiben újra

megsértek, lehetővé tévők a nemzetnek, hogy ósi alkotmányos jogainak egy részét visszafoglalhassa.

Megszüntette a tényleges hatalom az akadályokat, melyek 12 szomorú éven át az országgyűlés tartását lehetetlenné tévők, összejöttünk mi is mint a magyar nemzet képviselői, de midőn ezen minőségünkben az első lépést tenni akarnék, fájdalmasan kell tapasztalnunk, hogy hazánk némely részeire nézve még mais fennállnak az akadályok, hogy hazánk Királyhágón túli része, Horvát- és Tótország, valamint a határörvidék, Fiume és a Tengermellék is, még ma is gátolva vannak abban, hogy képviselőiket jog és törvény szerint ide ktildhessék.

Ily körülmények közt törvényeinkhez, alkotmányunkhoz való hű ragaszkodásunk épen úgy, mint hazánk ama nevezetes részei s a magyar koronához tartozó amaz országok iránti testvéries kötelességünk elutasíthatlanul parancsolják, hogy mindaddig míg amaz akadályok elhárítva nem leendnek, semminemű törvényhozási tényékbe ne bocsátkozzunk.

Tekintve azonban a pereznek fontos voltát, tekintve azt, miszerint lehet, hogy nem lesz egy időre módunk hazánk ügyében ünnepélyesen nyilatkozhatni, kötelességünknek ismerjük felfejteni, az egész világ előtt érhetővé tenni hazánk közjogi állását szemben Austriával, felmutatni a viszonyt, melyben annak az örökös tartományokhoz állani kell, kimutatni annak alkotmányos szabadsághoz és törvényes függetlenséghez való jogát egyfelől és meggyőzni a világot arrul másfelül, hogy hazánk jogszerű helyzete Európának és a civilisatió-

nak érdekében van s nyilatkozni végre a megoldásra váró kétkedésekben oly célbul, hogy bebizonyítsuk, miszerint az általunk követni óhajtott politika valóban szabadelvű, hogy bebizonyítsuk hazánk minden rangú, ajkú s hitfelekezetű lakóinak, hogy érdekeikről egy perczig sem feledkeztünk meg s azoknak a teljes jog-egyenlőség alapján eleget tenni szándékozunk.

A tényleges hatalomnak minden eljárása, az október 20-iki diploma és február 26-iki patens, melynek alapján az összes birodalmat szervezni, hazánkat abba beleolvasztani akarja, nemcsak törvényeinkkel ellenkezik, hanem egyenesen megtámadja azon államszerződést, mit a magyar nemzet 1723-ban az uralkodóházzal kötött, pedig az és az oltalma alá helyezett régibb s oltalma alatt alkotott újabb sarkalatos törvények jelelik ki hazánk törvényes állását.

Őseink, midőn az említett évben Magyarország koronájára nézve a Habsburg! ház nőágára is átruházták az örökösödést, ahhoz határozott feltételeket kötöttek. Kimondták, hogy Magyarországon is szintúgy mint az örökös tartományokban az elsőszülöttség sora tartassák meg s ennél fogva mind Magyarországbán, mind az örökös tartományokban az uralkodóháznak ugyanazon tagját illesse a trón. Kimondották mind Magyarországra és a magyar korona országaira, mind az örökös tartományokra együtt és viszonyosan az elválaszthatlan és feloszthatlan birtoklást, mert sem III. Károly, sem Magyarország, sem az örökös tartományok nem akarták, hogy jövendőben a fejedelem gyermekei közt feloszthassa tartományait, mint ez korábban gyakran

és még L Ferdinánd alatt is megtörtént. De midőn az elválaszthatlanság és feloszthatlanság elvét a birtoklásra nézve megállapították, azt az országiásnak és kormányzatnak sem formájára, sem lényegére ki nem terjesztették, sőt ellenkezőleg világosan kikötötték a 2-ik t.-czikk 9. §-ában, hogy a nőágnak ekképen elfogadott örökösödésére is kiterjesztessék az 1715: 3. rendeleté, mely szerint a nemzet biztosittatik, hogy a fejedelem Magyarországon soha másként kormányozni és országolni nem fog, mint az országnak alkotott és jövőendőben alkotandó világos törvényei szerint. Kikötötték határozottan azt is, hogy a király az ország jogait, szabadságait, törvényeit köteles leendő mindenkor megtartani, uralkodásra lépésekor magát megkoronáztatni, királyi hitlevelét kiadni s a koronázási hitet letenni.

A *sanctio pragmatica* tehát, mely alatt hazánkra nézve soha mást, mint az 1723-iki törvényekben lefektetett kétoldalú szerződést érteni nem lehet, Magyarország önállását és függetlenségét világosan fen tartotta, a nemzet ezen jogához minden időben szorosán ragaszkodott s ezen feltétel mellett szállott a magyar korona minden magyar királyra, ki a *sanctio pragmaticának* megkötése óta Magyarország trónjára lépett. Csak II. József császár volt III. Károly maradékai közül, ki magát meg nem koronáztatta s uralkodót absolut hatalommal, de Magyarország törvényes királyának el nem ismertetett s nemcsak törvényhozási és közigazgatási rendeletei, miket élete végnapjaiban maga is visszavont, hanem a magánosok részére kiadott adománylevelei

s privilégiumai is törvény által érvényteleneknek nyilvánítottak, mint ezt az 1790: 32. bizonyítja.

Mária Terézia volt az első magyar király, ki a *sanctio pragmatica* erejénél fogva lépett Magyarország trónjára, az ő trónra lépte által lépett tehát az először életbe, és midőn a magyar trónt elfoglalta, pontosan is teljesítette azon feltételeket, mikhez örökösödési joga kötve volt, kiadta a királyi hitlevelet, letette a koronázási esküt, sőt az 1741: 8.-ban újra biztosította Magyarországot: hogy az ország jogait, szabadságát, törvényeit szentül megtartja s ünnepélyesen kijelentette, hogy Magyarország az örökös tartományok módja szerint soha sem fog kormányoztatni.

A második magyar király II. Leopold, ki bátyjának a meg nem koronázott II. Józsefnek halála után lépett trónra, kiadván koronázáskor a királyi hitlevelet s letévőn a koronázási esküt, azonfelül külön egy törvény-cikkben Magyarország önállását s függetlenségét még részletesebben biztosította. Ugyanis az 1790: 10. világosan elősmeri, hogy: „Ámbár az uralkodóház nőágának az 1723: 1. és 2.-ben Magyarországra nézve megállapított örökösödése ugyanazon fejedelmet illeti, kit a megállapított örökösödési rend szerint, az elválaszthatlanul és eloszthatlanul bírándó örökös tartományokban illet az uralkodás, Magyarország mindazonáltal szabad ország s egész országlási formájára nézve független és semmi más országnak vagy népnek lekötve nincs, hanem saját önállással s alkotmányval bír s abban a király csak az országnak saját törvényei szerint, nem pedig a többi tartományok módjára országol-

hat és kormányozhat.“ Es egy másik törvényben, az 1790: 12.-ben elősmeri azt is, hogy: Magyarországbán a törvények alkotásának, eltörlésének s magyarázásának joga a törvényesen koronázott királyt és az országgyűlésre törvényesen összcsercrglett országos rendeket közösen illeti s ezen jogot az országgyűlésen kívül gyakorolni nem lehet, a végrehajtó hatalmat pedig a felség csak a törvények értelmében gyakorolhatja.“ A törvénynek ezen szavai és a fejedelemnek ily határozottan világos elősmerése után, lehet-e Magyarországnak alkotmányos ön állásán kételkedni?

I. Ferencz, ki édesatyja után a magyar koronát örökölte, nemcsak a királyi hitlevélben biztosította a nemzet jogainak, szabadságainak s törvényeinek megtartását, hanem későbbben is, uralkodásának 33-ik évében, az 1825: 3.-ban újabban kijelentette, hogy az 1790: 10. rendeletét szorosán meg fogja tartani s nyíltan clösmerete, hogy az adó- és katonaállítás kérdését az országgy Liléstül elvonni s az országgyűlésileg megajánlott adót országgyűlésen kívül soha semmi szín alatt felemelni nem lehet.

Hasonló biztosításokat adott a nemzetnek V. Ferdinánd is királyi hitlevelében, sőt még bővebbeket azon törvényekben, miket 1848-ban szentesített, mely törvények legsarkalatosbjai semmi egyebet nem tartalmaznak, mint a kormányzatnak a kor igényeihez] módosítását, nem új jogokat szerzett általok a nemzet, csak tisztábban, korszerűbben állította össze azokat.

A sanctio pragmatica nem egyszerű diploma, nem octroyált adomány vagy ígéret, hanem kölcsönös egyez-

kedés útján kötött alapszerződés, melyben egy részről ősünk a Habsburgi-ház nőágának javára ünnepélyesen lemondottak azon jogról, hogy a Habsburgi-ház Hágának ki haltával szabadon választhassák királyukat, másrészt ill. Károly, ki a nemzet ezen szabad választási jogát az 1715: 3.-ban nyíltan elösmerte, a nemzet részéről kikötött feltételek teljesítését, az ország önállóságának, jogainak, szabadságának, törvényeinek fenntartását ígérte. Az ckkép a szabad egyezkedés mellett kötött kétoldalú alapszerződés, teljes erejében s minden feltételével együtt életbe lépett, minden azután következett koronás királyok által elősinertetett, az abban foglalt biztosítások újabban és részletesebben ismeltettek s a jogszerűen kötött szerződést jogszerű gyakorlat szentesítette. Lehet-e most azon szerződést egyoldalúig megszegni s a nemzettől követelni azon kötelezettséget, mi abban foglaltatik, de a kötelezettség feltételeit mellőzni vagy hiányosan és csak némely részben teljesíteni?

Midőn egy részről mind az 1723-iki, mind egyéb törvényeinkben ily világosan ki van fejezve a közöttünk és az örökös tartományok közt létező azon kapocs, mi az uralkodóház ugyanazonosságában áll, vagyis a personal-unio, akkor másrészt ennél szorosabb kapcsolatnak, a valóságos real-uniónak nyoma törvényeinkben nincs, sőt a felhozottak kétségtelenné teszik, hogy a real-unio közöttünk és közöttük nem is létezett s azt létrehozni Magyarországnak célja soha sem volt.

Világos ez Magyarország és az örökös tartományok közjogi természetének helyzetéből is. Ha 1723-ban a

sanctio pragmatica meg nem köttetik, III. Károlynak 1740-ben történt halálával, minthogy benne a Habsburgi-ház fiága kihalt, Magyarország szabadon választhatta volna királyát s akkor nem lett volna lehetetlen, sőt tekintve a nagy befolyást, mit azon korban Franciaország gyakorlott az európai politikára és tekintve nagy Fridrich személyiségének hatását, tekintve azt is: hogy mind a francia udvarnak, mind nagy Fridrichnek érdekében volt az austriai házat gyengíteni, nem lett volna valószínűtlen, hogy nem Mária Terézia, hanem más választassák Magyarország királyának. Ez esetben Magyarországnak külön királya lévén, a birodalom úgy mint most van, nem alakulhatott volna.

Es ha bármikor megtörténik, mi ha talán a közel jövőben nem valószínű, de még sem lehetetlen, hogy a most uralkodó ház nőágában is kihalt, Magyarország királyválasztás! joga a sanctio pragmaticaértelmében a nemzetre ismét visszaszálland s ha akkor Magyarország külön királyt választ, felbomlik azon állam, melynek egységét az osztrák államférfiak Magyarország önállóságának megsemmisítésével akarják most létrehozni. Felbomlik erőszak nélkül, jogszerűen; felbomlik azért, mert az egyetlen kapocs: az uralkodóháznak ugyanazonossága megszűnt. Pedig ha léteznék ezenkívül más kapocs is közöttünk és közöttök, az még fennmaradván, az egész államot összetartaná, valamint Anglia, Scotia és Irland között nem szűnnék meg a kapcsolat az uralkodó-ház kihaltával, mert azok nem personal-, hanem real-unióban vannak egymással.

Megemlítünk még egy körülményt, mi világosan

arra mutat, hogy Magyarország és az örökös tartományok közt országlás és kormányzat tekintetében real-unió nem létezett és nem létezhetik. Magyarország törvényei szerint a kiskorú magyar királynak gyámja az ország nádora, határozottan kimondja azt a nádori hivatalról alkotott 1485: 2., melyet az 1681: 1., az 1715: 5. t.-cz. és a *sanctio pragmatica* után is az 1741: 9. és 1790: 5. cikkek újabban megerősítettek. Ellenben az örökös tartományokban a kiskorú fejedelem gyámsága annak legközelebbi atyai rokonát illeti. A fejedelem kiskorúsága esetében tehát törvény szerint Magyarországon is más, az örökös tartományokban is más áll az országlás és kormányzat legmagasabb fokán. Lehet-e oly országok közt, melyekben az országlás és kormányzat mind személyzetre, mind rendszerre és formára nézve egymástul annyira különböző, más és szorosabb kapcsolat, mint az uralkodóház ugyanazonossága? Képezhető-e ily viszonyok közt az ország közjogi állásának teljes felforgatása nélkül szorosabb real-unio?

De tekintsük az örökös tartományok politikai helyzetét múltban és jelenben; akkor midőn a *sanctio pragmatica* köttetett, az örökös tartományok a német-római birodalomhoz tartoztak, Magyarország pedig annak része soha sem volt. A német-római birodalom egyes országainak feudális természete annyira különböző volt Magyarországnak nem feudális, semmi más hatalomtul nem függő közjogi állásatul, hogy ily különböző jogállású tartományok között más, mint csupán personal-uniót létrehozni sem lehetett.

Midőn később a német-római birodalom bomladozni

kezdett, I. Ferencz a római császársági czim mellé az austriai örökös császárság! czimet vette fel, de Magyarországra nézve az augusztus 17-én kelt ünnepélyes nyilatkozatában kijelentette, hogy e czim felvétele által Magyarország jogait, törvényeit s alkotmányát legkevésbé sem kívánja csorbítani s hogy Magyarország előbbeni statusjogi állásában továbbra is megmarad.

Felhozzák ellenünk, hogy a birodalom érdeke a legfőbb tekintet és annak az egyes részek saját érdekeiket kötelesek alá rendelni. Nem vonjuk kétségbe ez állítás igazságát oly birodalomra nézve, mely ugyanazon egy közjogi alapon áll, melynek egyes részei feltétlenül csatlakoztak egymáshoz, melyet szorosabb realunio köt össze. De Magyarország az uralkodóházzal szerződött, nem az örökös tartományokkal, szerződött az örökösödés, nem valamely szorosabb közjogi kapcsolat felett, sőt még azon szerződésben is kikötötte független önállásának biztosítását. Ezen szerződést kész Magyarország megtartani, de azt megváltoztatni és helyébe szorosabbat állítani, magát az örökös tartományok érdekeinek lekötni s ez által alkotmányos önállásáról lemondani, szándéka bizonyosan nincs.

Számtalan jogviszony létezik mind a köz-, mind a magánjog körében, mi az egyik vagy másik félnek alkalmatlan, de ha minden ilyen jogviszonyt fel lehetne forgatni, mert az egyik félnek érdekei annak megváltoztatását kívánják s kivált ha fel lehetne forgatni olyképen, hogy az egyik fél tartsa meg a mire kötelezte magát, a másik azonban nem teljesíti a kikötött feltételeket, mert azok neki terhesek, úgy sem a törvény,

sem a szerződések nem nyújtanának biztosítást, hanem egyedül az erő volna a jognak mértéke.

Midőn mi Magyarország alkotmányos önállását, függetlenségét a hatalom szava ellen védjük, midőn óvakodunk azon szorosabb kapcsolatiul, melyet alkotmányunk némi visszaállításának feltétele gyanánt akarunk reánk kényszeríteni, nem kívánunk ellenségesen fellépni az örökös tartományok alkotmányos népei ellen. De csak mint önálló, független, szabad ország akarunk velők, mint önálló, független, szabad országokkal érintkezni, csak ezen utón fogjuk érdekeinket és az ő érdekeiket összhangzásba hozhatni s határozottan visszautasítunk minden alárendeltséget, minden egybeolvadást akár a törvényhozás, akár a kormányzat terén, mert ez önállásunk feláldozása volna, mit tennünk merőben lehetetlen.

Szükségesnek látjuk tehát ünnepélyesen kijelenteni, hogy mi az országnak állami alapszerződés által biztosított alkotmányos önállását s törvényes függetlenségét semmi tekinteteknek, semmi érdekeknek fel nem áldozhatjuk és ragaszkodunk ahhoz, mint nemzeti létünk alapfeltételéhez.

A törvényhozási jogot valamint mi sem kívánjuk más országokra nézve semmi részben gyakorolni, úgy Magyarországra nézve azt a magyar királyon kívül senkivel mással meg nem oszthatjuk, Magyarország kormányzatát s közigazgatását a magyar királyon kívül senki mástul függővé nem tehetjük s azt más országok kormányzatával nem egyesíthetjük; nem akarunk tehát sem a birodalmi tanácsban, sem valami birodalmi nép-

képviselőben részt venni s annak rendelkező hatalmát Magyarország ügyei felett el nem Ősmerjük 3 az örökös tartományok alkotmányos népeivel csak úgy mint önálló szabad nemzet más önálló szabad nemzettel, függetlenségünk teljes megóvása mellett vagyunk hajlandók esetenként érintkezni.

Ugyancsak a *sanctio pragmatica*, a királyi hitlevelek s fejedelmi eskük határozottan kimondják, hogy az ország integritása mindenkor sértetlenül fentartandó. De az integritás nem csupán abból áll, hogy az ország területéből semmi el ne szakittassék, hanem az a politikai; midőn tehát a végrehajtó hatalom lehetetlenné teszi, hogy az országnak valamely része, vagy a magyar koronához tartozó valamely ország alkotmányszerűleg részt vehessen az ország legfontosabb politikai működésében s együtt gyakorolhassa a törvényhozás jogát, az ország politikai integritása van megsértve.

A múlt idők szomorú eseményei káros félreértéseket idéztek elő közöttünk és nem magyar nemzetiségű polgártársaink közt. Ezen polgártársainknak nemzeti-ség ok érdekében és Horvátországnak közjogi állása érdekében is követeléseik vannak, miket ignorálnunk nem lehet, de nem is akarunk.

El vagyunk határozva mindent elkövetni, hogy a félreértések elháríttassanak s teszünk mit az ország szét-darabolása s önállóságának feláldozása nélkül tehetünk, hogy a honnak minden nemzetiségű polgárai érdekekben s érzelemben összeforrijanak.

Óhajtjuk törvényeink azon rendeleteit, mik e részben akadályul szolgálhatnak, közös érdekeink szerint

méltányosság alapján módosítani s hogy ezt eszközölhessük, mulhatlanul szükséges az országgyűlésnek mielőbbi kiegészítése.

Erdélynek haladék nélküli megjelenését semmi sem gátolhatja, Erdélynek egyesülése Magyarországgal 1848-ban törvényesen létrejött és pedig e kétországnak régi közös óhajtása folytán, melyet mind a magyar, mind az erdélyi országgyűlés ünnepélyesen s egyhangúlag kijelentett.

Hiszszük, hogy Erdélynek nem magyar nemzetiségű polgárai sem fogják koezkáztatva látni az egyesülés által nemzeti érdekeiket, mert megnyugvást és teljes biztosítást fognak találni azokban, miket mi más nemzetiségű polgártársaink irányában határozni és tenni fogunk.

A mi Horvátországot illeti, nem követeljük, hogy az ő kisebb számú képviselőik ellenében ami nagyobb számunk határozzon az általuk netalán előadandó követelések s feltételek felett. Horvátország saját terri-tóriummal bir, külön állása van s nem volt soha Magyarországba bekeblezve, hanem kapcsolatban állott velünk és társunk volt, ki jogainkban s kötelességeinkben, szerencsénkben, bajainkban osztozott. Ha tehát most Horvátország mint ország akar részt venni törvényhozásunkban, ha előbb tisztába akar jönni azon feltételekre nézve, mik mellett közjogi állását kész Magyarországgal összekötni, ha erre nézve úgy akar velünk érintkezni, mint nemzet nemzettel, nem fogjuk azt visszautasítani, csak azt kívánjuk, hogy Horvátország ne gátoltassék, miszerint küldöttjeit országgyűlésünkhöz küldhesse s ez

által nekünk is, nekik is, módunk és alkalmunk legyen az értekezést közjogi alapon megkezdhetni, nyilvánítjuk egyszersmind azt is, hogy a határőrvidék viszonyainak saját kívánatuk s érdekeik szerinti átadomításába is beleegyezni készek vagyunk.

Legfontosabb alaptörvényeink, különösen 1848. évi lényeges közjogi törvények hatályon kívül helyezettek, parlamentarizmusunk felelős ministeriumunk most sincs. Eskütszéki eljárással párosult sajtótörvényünk vissza nem állíttatott. Világos törvényeink ellenére a közadó országgyűlésen kívül absolut hatalommal állapított meg, törvényeinkben ismeretlen s a nemzet által soha el nem fogadott indirect adók hoztak be s mind a törvény ellen megállapított direct adó, mind a jogtalanul behozott indirect adók még most is követeltetnek, sőt hogy az absolut rendszernek ígért megszüntetése iránt hitünk végkép cleyészségek s a remény s bizalom keblünkben fel se éledhessenek, keserű gúny gyanánt most oly rendeletet adott ki az absolut alkotmányellenes hatalom, miszerint a törvénytelen adó fegyveres erőszakkal is behajtatik. Ez azon pillanatban történik, midőn a nemzeti képviselők együtt vannak s a nemzetül az követeltetik, hogy teljesítse a *pragmatica sanctio* szerinti kötelezettségét, holott másrésről az ezen kötelezettségekkel viszonyos feltételek teljesítésére nézve még csak komoly szándék sem mutatkozik. Nem csodáljuk, hogy az absolut hatalom, midőn alkotmányunkat félre tette, felfüggesztette egyszersmind ezen törvényeket is, mert parlamentáris kormány, eskütszéki eljárással párosult sajtószabadság és a nemzetnek

azon sarkalatos joga, miszerint országgyűlésen kívül semmiféle közadót kivetni, behajtani nem lehet, egyenesen ellentétben vannak az abszolút rendszerrel, de ha azt akarják, hogy bizzunk abban, miszerint a tényleges hatalom őszintén az alkotmányos útra akar térni, meg kell szűnni azonnal a törvénytelen adó fegyveres erővel behajtásának s ezzel kapcsolatban álló vériáztató erőszakoskodásoknak, azok pedig, kik ezen zsa-rol á s n á] segédkezet nyújtanak, ne feledjék a súlyos f e l e l e t t e r h e t, mely reájok az 1504: 1. értelmében nehezedik, s legyenek készek a haza-és alkotmányellenes cselekedeteik minden következtetésére.

Szentesített törvényeket csak azon hatalom függeszthet fel, mely azokat alkotta. Alkotmányos országban csak az összes törvény hozás alkothat törvényeket, azokat tehát egyoldalú hatalommal felfüggeszteni, vagy a mit az abszolút hatalom mint rendszerével össze nem férőt hatályon kívül tett, azt az alkotmányosság mellett is egyoldalulag függőben tartani, ellenkezik az alkotmányosság fogalmával.

Az 1723. évi sarkalatos törvényeknek egyik világos feltétele az, hogy a király minden országgyűlésileg alkotott törvényeket megtartsa; törvényeink, miket az abszolút rendszer felfüggesztett, rendes törvényhozás útján lőnek alkotva és szentesítve s míg azok megváltoztatásába a nemzet bele nem egyez, kötelező törvények maradnak, miket hatályon kívül tenni s függőben tartani annyi, mint a *pragmatica sanctio* világos feltételét megszegni.

Kötelességszerűleg kívánjuk tehát, hogy mielőbb

egy lépéssel is tovább mehetnénk, minden rendes után alkotott s koronás fejedelem által szentesített törvényeink, jelesen ezeknek utolsó, az idők kívánalmaihoz, a kor igényeihez alkalmazott kinyomata, az 1848-iki törvények elismertessenek, és mert megtanított a szomorú tapasztalás, hogy az elismerés maga csak képzelt eredmény a nemzetre nézve, mert annyiszor elismert törvényei mindannyiszor ismét megszegettek a hatalom részéről, kívánjuk ezen törvényeknek saját biztosításuk tekintetéből azonnali teljes életbe léptetését; csak ha az megtörtént, lehetünk hajlandók azoknak, melyek netán megváltoztatandók lennének, módosítása felül tanácskozásokba bocsájtkozni.

Kívánunk kell hasonlóan mindazon törvénytelen eljárással hozott, magukban semmis ítéletek minden még fenálló következtetéseinek azonnali megszüntetését, melyek hazánk annyi jeleseit hazájokhozi hűségekért még ma is jószágvesztéssel, számkivetéssel és börtönnel sújtják, mert míg az absolut rendszer ezen maradványai fennállanak, lehetetlen addig az önkényuralom megszűnésében hinnünk és bízunk, eme hit, eme bizalom nélkül pedig minden tanácskozás sikertelen.

Tisztán törvényes és jogi alapokon kívánjuk mi ezek szerint hazánk alkotmányos szabadságát és törvényes függetlenségét helyreállítani, nincs abban semmi új mit követelünk, mindez elévülhetlen jogainknak tiszta kifolyása s hogy ebben célzt érzünk, hogy hazánk azzá legyen mivé e szerint lennie kell, az érdekében van Európának és a civilizációnak,

Érdekében van először az osztrák örökös tartomá-

nyoknak, mert az alkotmányos független Magyarország lesz, saját biztossága érdekénél fogva is, legnagyobb előmozdítója annak, hogy kiszabadulva ők is az önkény vas járma alul, mely szellemileg eltörpíteni igyekszik s anyagilag tönkre juttat, valóban és nem csak szinleg mint most, alkotmányosan kormányoztassanak, egy ilyen Magyarország lesz egyedül képes arra, hogy biztosítva érezvén magát a tudtán, akaratán, beleegyezésén kívül rá rótt terhek megújulásai ellen, nem tekintve szorosán arra a mi jog és törvény, ezek rendelkezésein túl méltányos lehessen anyagi tekintetben a vele századokon keresztül személyes unióban élt örökös tartományok érdekei irányában.

De érdekében van a törvényesen független Magyarország létele az összes Európának és civilisatióknak is.

Ez biztosíthatja Európát az iránt, hogy az osztrák kormány nem fogja eddigi népellenes, nemzetek jogaiba ütköző külpolitikáját követhetni, ez biztosítja arról, hogy lehetlenné lesz az, 1851. évi drezdai congressusban a nagyhatalmak által meggátolt ama szándék, miszerint az összes birodalom a német szövetségbe belépven, egy 70 millió lelket számító roppant birodalom alkottassák, mely Magyarországnak Austriába olvasztása által mellékes utón, de bizonyosan elő fogna állani, s valamint magának Németországnak, mint ilyennek érdekeire vészes volna, mert hatalmas nem német elemeket olvasztva be Németországba, Németország érdekére gátólólag hatna, épen úgy vészes lenne az európai egyensúlyra és a szabadságra nézve is, egy az osztrák poli-

tika túlnyomó befolyása alatt álló roppant hatalmat képezvén Európa közepén.

Csak egy ily Magyarország lehet biztosítéka annak, hogy a mindinkább előtérbe lépő keleti kérdés megoldásánál Austria nem fogja a határainál levő, ma még a török birodalomhoz tartozó keresztény népek irányában az elnyomó szerepét játszhatni, hanem az eddig is alkotmányos szabadsága idejében a felvilágosodás és szabadelvűség zászlóját lobogtató magyar nemzet befolyása által a nagy eszmék terjesztőjévé lesz szomszédai közt. Magyarország alkotmányos szabadsága s törvényes függetlensége visszaadása s biztosítása általi megnyugtatósa, kibékítése végre az egyedüli eszköz arra, hogy Austria ama kötelességeknek, melyeknek teljesítését az európai egyensúly és a civilisatio érdekében tőle helyzeténél fogva követelik, megfelelhessen; mert ha ez nem történik, ha sikerül is Austriának fegyverhatalmával magához láncolni Magyarországot, megmutatta a 12 évi tapasztalás, hogy az e miatti folytonos küzdelem erejét a világeseményekben! tevőleges részvétre képtelenné teszi s előáll ismét ama gyenge Austria, mely saját alattvalóit rabokká tenni igen, de világtörténet! célokra működni nem képes, melynek fennállása senkinek érdekében nincs és nem lehet, mely nem hogy az európai béke biztosítására szolgálhatna, de ellenkezőleg a forradalom tűzhelyévé válnék.

Az önmagának visszaadott, a zsarnokság erőszakoskodásaitul megmenekült Magyarország leendő belpolitikájának jellemzésére előlegesen meg kell említenünk néhány legfontosabbat ama kérdések közül, melyekben.

mihelyest meg lesznek szüntetve az akadályok, melyek hazánk már említett részeit képviselőik ide küldésében gátolják, törvényhozásilag intézkedni akarunk.

Első ezek között a hazánkban lakó különböző nemzetiségekkel! félreértések eloszlatása, melynek céljából megadni szándékozunk minden nemzetiségnek a teljes jogegyenlőség alapján mindent, mi a közös haza integritásával nem ellenkezik; azt akarjuk, hogy valamint nines hazánkban kiváltságos osztály, úgy ne legyen kiváltságos nemzet, legyen mindenik egyenlő, hogy egyenlően szerethesse a hazát mindenik, a mi tehát törvényeink közül ezen egyenlőséggel ellenkeznek, azt eltörölni óhajtjuk.

Egyenlő fontosságú ezzel a hazánkban lévő minden hitfelekezet teljes politikai jogegyenlőségének biztosítása, eddig ezzel ellentétben álló törvényeink hatályon kívül tétele s ezek folytán az izraeliták emancipációjának törvényes életbe léptetése.

Ilyen az örök időkre megszüntetett urbériségekkel rokontermészetű bármily birtoklásoknak, valamint a királyi kisebb haszonvételeknek is, a mindkét fél iránti méltányosság, megváltás, illetőleg kárpótlás alapjáni megszüntetése.

Ilyen hazai iparunknak minden nyügtóli felszabadítása, szabaddá tétele.

Ilyen a szabad kereskedés nagy európai elvének hazánkra nézve életbe léptetése, a melyekben lehet azonnal, a melyekben pedig nem lehetne, a lehetőség fokozatos előkészítése.

Ilyen a közlekedési eszközöknek szaporítása és cél-

szerű rendezése, például hazánk királyhágóntúli részének, a felföldnek és Fiúmének az ország központjával! egyenes összekötése.

Ilyen az országos hitelnek egy központi s több vidéki hitelintézetek felállítása általi biztosítása.

Ilyen végre a megyéknek, alkotmányunk eme véd-bástyáinak, melyeket a parlamentarizmus kormányzat alapjainak tekintünk, az 1848: 16. első §-nak értelmében népképviselői alapjainak rendezése.

De bár a jog oly tisztán áll mellettünk, bár hazánk törvényes függetlenségének biztosítása oly európai érdekű, bár ily fontos teendők várnak reánk, mégis mintegy megkötve vannak kezeink, s bármennyire érezzük is a szükségét, mely eme kérdések mielőbbi megoldását parancsolja, éppen ily fontos kérdésekben országunk minden részei itteni képviseltetésének lehetővé tétele előtt törvényhozási tényékhez nem foghatunk. Ezen határozatban lehet egyedül kifejteni jogainkat, kimutatni Európának hazánk sorsában! érdekeltségét és kijelölni teendőink főbbjeit, mert nincs e tekintetben hova fordulnunk, ügyünk szentségében, saját kitartásunkban s helyzetünk erejében bízva, el kell várnunk, hogy a tényleges hatalom álljon a nemzet mellé a törvényes térre, mert csak ekkor, csak ha elismerte a fennebb kifejtett kétoldalú szerződések és sarkalatos törvények szentségét, ha életbe léptette azokat, lehet nekünk vele ama nevezetes kérdések megoldása végett a törvényhozás terén érintkeznünk, addig pedig bár uralkodhatok felettünk a fegyver hatalmával, mint ezt 12 év óta teszi, de mi mint törvényhozók, hozzá mint

a törvényhozó test másik részéhez nem szólhatunk, törvényes jogát felettünk uralkodni addig sem szóval, sem tettel el nem ismerhetjük, mert Magyarországot csak két úton lehet bírni: vagy úgy mint meghódított tartományt, mely lánczait szétzúzni törekszik; vagy a kétoldalú szerződések teljesítése által, azok alapján, mint erőteljes és hű nemzet lakta országot, de kegyelmi adományok, oetroyák által elszédíteni nem lehet.

Május 16.

Tisza Kálmán beszéde.

Midőn országgyűlésünk legelső és legfontosabb teendői tárgyában szavamat emelem, midőn az előttem lévő indítványhoz szólani akarok, érzem a Perez komoly voltát, érzem a felelősség terhét, melyet az országgyűlésnek magára vennie kell, érzem a helyzet nehézségeit, mert bármi éles elmével és lelkiismeretes kutassa is valaki a jövő titkait, azt, hogy mily esetben mi lesz megállapodásunk következménye, csak valószínűleg is senki ki nem számíthatja.

Nem szükséges ennek indoklásául a t. házat sem az osztrák bel-, sem az általános külpolitika ingadozásaira s az utóbbinak az elsőre gyakorolt nagy befolyására figyelmeztetnem, az utolsó 6 hónap eseményei ezeket mindenki előtt nyilvánvalókká tették.

Ha a bécsi kormány következetes politikát folytatna, lehetne tettünk valószínű következményérül véleményt alkotnunk, de midőn kivéven a hűséget, melylyel alkotmányos szabadságunk és törvényes függetlenségünk megtámadtatik, következetességet semmiben sem talá-

lunk, sőt e tekintetben is, — bár kitetszik a valódi szándék, — az eljárásban a legnagyobb eltéréseket tapasztalunk, minden hozzávetés lehetetlen, s az legfeljebb egyesek képzelődő tehetségének szüleménye.

Ilyen körülmények közt csak egy lehet szerintem eljárásunk kiindulási pontja, csak egy lehet a főelv, melyet megtagadunk nem szabad, egy általános kötelességünk: tántoríthatlanul ragaszkodni törvényeinkhez, azoknak elismertetését, életbe léptetését követelni mindenek előtt, s szenvedni inkább az önkény vas járma alatt, mint törvényeinket megtagadva, saját kezünkkel tönkre tenni hazánk alkotmányos szabadságát és törvényes függetlenségét, s lerombolni az egyedül biztos: a törvényes alapot, melyre, ha mi arrul leszorítottunk is, a jövő majd építhet még.

A törvényeinkhez, alkotmányunkhoz s ezek minden következményeihez hű ragaszkodás kötelessége tehát azon első szempont, melyből én teendőinket tekintem.

Első és legfőbb kötelességünknek tartom tehát kifejteti az egész világ előtt, tisztán kimutatni Austriával szemben törvényes állásunkat, pontosan kijelölni a viszonyt, melyben hazánknak az osztrák örökös tartományokhoz állani kell.

De van még más szempont is. Eltűntek már azon idők, midőn minden állam egy elszigetelt egészet képezett s egyiknek jó vagy balsorsa, népeinek elégedett vagy elégedetlen volta, szóval mindaz ami kebelében történt, a többiekre nézve majdnem közömbös volt.

A felvilágosodás terjedése, a napi sajtó, az irodalom s a közlekedés könnyebbé tétele s ezek folytán a gyors eszmecsere egy-, s a kereskedelmi kötelékek másfelül, az érdekek solidaritását egyes államok közt oly fokra emelék már, miszerint egyik állam sorsa a többit is közelebbről érdekli, miszerint egyik is a másiktól elszigetelten semmit sem tehet és annak, amely létezni és erősbödni akar, meg kell a többit győzni afelül, hogy az érdekükben van.

Midőn tehát hazánknak független önkormányzatához! jogát kimutatjuk, meg kell győznünk a világot egyszersmind arrul is, hogy ezen jog érvényre emelése érdekében van. Értve természetesen nem egyes absolut kormányok, hanem a nemzetek, az államok érdekeit.

De még ezzel nincs befejezve teendőnk, mert van egy harmadik szempont is, melyről megfeledkeznünk nem szabad, mely azt igényli, hogy midőn hazánk alkotmányos szabadsága és törvényes függetlensége érdekében felszólalunk, nyugtassuk meg egyszersmind hazánk minden rangú, ajkú és hitfelekezeti lakosait az iránt, hogy az ő érdekeikről sem feledkezünk meg, azok irányában is a demokrácia igényei s a teljes jog-egyenlőség kívánalmai szerint akarunk intézkedni.

E három szempontba! tekintem én teendőinket, e három szempontba! akarok az előttünk fekvő indítványhoz szólni.

Az elsőre vonatkozólag hazánk törvényes függetlenséget, az osztrák tartományokhoz való jogviszonyát, a magyar közjog szempontjából, a kétoldalú kötések alapján, az előttünk lévő indítványban oly szépen, oly

tisztán, oly alaposan kifejezve találom, hogy mindazt, mi abban erre vonatkozólag elmondatik, csak osztanom, csak pártolnom lehet és egész terjedelmében elfogadom.

De szemeim előtt tartva azt, hogy őseink is hasonló alkalommal, mi fájdalom elég volt, mindig elösmertették az alkotmányt, sőt jobbnál-jobb új törvényeket is alkottak annak biztosítására, az eredmény mégis az lett, hogy a kormány, amint biztosságban érezte magát, együtt szegte meg a régi és új törvényeket: én törvényeinknek nemcsak elismerését, hanem azoknak, jelesen az 1848. sarkalatos törvényeknek, önmagunk biztosításául azonnali életbe léptetését is követelem.

Hasonló alapossággal látom az indítványban kifejtve hazánk integritásának kérdését és kifejezve azt, hogy míg az ennek teljesedését gátló akadályok elhárítva nem lesznek, a fennforgó nagyfontosságú kérdések megoldásába nem ereszkedünk.

Erre vonatkozólag is kevés az, mit hozzátéetni kívánok.

Ilyen az unióra vonatkozólag annak kifejtése, hogy az unió nem mint hirdetni szokták, 1848-ban rögtönözve életbe léptetett tény, hanem az ország mindkét része régi óhajtásának teljesülése.

Horvátországra vonatkozólag pedig, az oly tökéletes szerkezetben annak megemlítését, hogy a katonai határőrvidékek viszonyainak érdekeik és kívánataihoz mért megváltoztatásában is segítségükre lenni akarunk.

Teljes mértékben osztom az indítványnak a mene-

kültek vagy a haza iránti hűségért törvénytelen eljárással hozott, magukban semmis ítéletek folytán s bármely más módon sújtott honfitársainkra! követelését.

Lehetetlen az önkény e részbeni hagyományainak megsemmisítése nélkül a bizalom megújítására csak gondolnunk is, s ha megsemmisítették is mindaz, mi még megsemmisíthető, marad elég, mit helyrehozni többé nem lehet. Vértanuk drága életét, a száműzöttek vagy bezártak elrablói életörömét többé senki vissza nem adhatja.

Hasonlóul osztom mindazt, mi a mindennemű adók törvénytelenységéről s különösen a törvénytelen adónak erőszakos módoni behajtásáról az indítványban foglaltatik, de óhajtom ezeken felül figyelmeztetni mindazokat, kik az eljárásnál segédkezet nyújtanak, az ily esetekre vonatkozólag törvényeinkben kifejezett felelősségre.

A trónruli lemondásokat illetőleg is alig van mit mondanom. Tökéletesen áll azoknak forma- és lényegben! érvénytelensége, de részemről e tárgyban bővebben nyilatkozni, tanácsokat adni s ezek folytán kötelezettséget vállalni nem tartom helyesnek addig, míg országunk minden népei itt képviseltetve nem lesznek.

Atmegyek most arra, mi második szempontom szerint az indítványbul teljesen kihagyatott.

Érdekében van-e Európának és a civilizációnak az alkotmányosan szabad s törvényesen független Magyarország létele? az itt a kérdés és én határozottan igennel felelek.

Hazánk elhunyt nagy fiának — kit neveznem nem szükséges — beszéde kezeink közt van, az oly bőven

és alaposan kimeríti a tárgyat, hogy nékem elég lesz azt röviden említenem.

A törvényesen független Magyarország fennállása először érdekében van az osztrák örökös tartományoknak; mert egyfelől az lesz az ő, valóban és nem csak mint most szószerinti, alkotmányos életüknek — már jogaik biztossága érdekénél fogva is — legnagyobb előmozdítója, és másfelől nyugodt lehetvén az iránt, hogy többé tudta, akarata, beleegyezése nélkül nem lehetend rá új meg új terheket róni, nem lesz kénytelen szorosán ragaszkodni a joghoz, hanem anyagi tekintetben is méltányosabb lehetend a vele személyes unió kapcsában élő országok és tartományok érdekei irányában, mint különben lehetne.

De érdekében van az a német szövetségnek is, mert ha létesítetnék némely osztrák államférjak lidércze, az egységes osztrák birodalom, annak a szövetséghez nem tartozó részei is részt vennének a birodalmi tanácsban s így Austria azoknak súlyával is nehezednék a német szövetség ügyeire, holott az iránti kötelezettségei csak az ahhoz tartozó részek után lennének. Sőt feltéve, hogy a jelenleg tervezett képviseltetési arány egy méltányosabb által váltatnék fel, megeshetnék az is, hogy a szövetséghez nem tartozó részek túlsúlyra vergődnének a birodalmi tanácsban, s ők határoznának Austriának a német szövetségben! politikája felett, holott attul semmi függésben s az iránt semmi kötelezettséggel nem lennének.

Érdekében van ez Európának es a civilisatio-nak is.

Magyarország volt hajdan védbástyája mindkettőnek a török uralom ellen, Magyarország terjesztette újabb időkben rajta kívül is annyi milliók hasznára a szabadelvű eszméket szomszédai közt, s egy szabad s törvényesen független Magyarország lehet egyedüli biztosítéka egy szabadelvű osztrák külpolitikának, s ha majd, minek nem sokára be kell következni, a keleti kérdés is szőnyegre kerül, ez biztosíthatja a török birodalomhoz tartozó határos nemzeteket az iránt, hogy Austria nem fogja irányukban az elnyomó szerepét játszhatni. Magyarország ily módoni kielégítése az egyedüli mód arra, hogy Austria azon köteleességeknek, melyeket fekvésénél fogva a civilisatio s az európai egyensúly érdekében teljesíteni kell, megfelelhessen, mert ha az nem történik, ha sikerülhet is Magyarországot fegyveres erővel magához lánczolnia, csak a most elmúlt 12 év története is bizonyítja, hogy az e miatti folytonos erőlködés annyira kimerítő erejét, hogy a világ eseményeiben tevőleges részt venni képtelen lesz.

Ezen itt előadottakat is kívánom én első felszólalásunkban kifejteni.

A harmadik szempontból indulva ki: vannak több kérdések, melyeket meg kell említenünk mind azért, hogy bebizonyítsuk, miszerint mi egy valóban szabadelvű politikát óhajtunk követni, mind pedig azért, hogy hazánk minden lakosait legnevezetesebb érdekeik irányában megnyugtathassuk.

Kettő ezek közül, s talán a legfontosabb, az indítványban, bár röviden, de igen helyesen említve van. Ugyanis a hazánkbeli nemzetiségeknek és vallásfele-

kezeteknek a teljes jogegyenlőség alapján megnyugtatósa, s ezzel ellenkező törvényeink megváltoztatása. Mindkét tekintetben pártolom én az indítványt, mert valóban alig lehet valami kívánatosabb, mint hogy hazánk minden lakója, mind nemzetisége, mind vallása tekintetében tökéletesen egyenjogú legyen, s ezek miatt semminemű politikai jogok gyakorlatából ki ne zárrassák.

De ezenkívül kívánom megemlíteni, hogy mi hazai iparunkat minden nyügtől felmentve, szabaddá tenni szándékozunk, óhajtom megemlíteni, hogy a szabad kereskedés nagy és európai érdekű elvének hívei vagyunk, azt kívánjuk hazánkban életbe léptetni, amelyekben lehet azonnal, amelyekben azt rögtön tenni nem lehetne, mennél előbb; szükségesnek tartom továbbá, hogy első teendőink közt említsük meg ezenkívül az örök időre eltörlött urbériséggel rokontermészetű bármimemű birtoklásoknak s a kisebb királyi haszonvételeknek mindkét fél iránti méltányosság, megváltás, illetőleg kárpótlás utjáni megszüntetését. Említsük meg egy országos hitel-intézet felállítását; említsük meg a vizen és szárazon való közlekedés czélszerű rendezését. (Helyes.) Hazánk minden részeinek, például a királyhágóntúli résznek, a felföldnek s Fiúmének hazánk központjával! összeköttetését. Említsük meg végre! alkotmányunk védbástyáinak, a megyéknek, melyeket a parlamentáris kormányzat legbiztosabb alapjai gyanánt tekintünk, az 1848: XVI. értelmében népképviselőt alapján rendezését.

Ha így felfejtettük törvényes állásunkat, Európá-

nak és a civilisatiónak az általi érdekelttségét, ha kijelöltük jobbjaikat azon teendőknél, melyek egyfelől jövő politikánk szabadelvüségének bebizonyítására, másfelül honfitársaink megnyugtatóására szolgálhatnak: nyugodtan várhatjuk el mit a sors reánk mért, — netaláni ideiglenes szenvedések közepette is vigasztalni fog azon tudat, hogy ügyünk szentségénél és nemzetünk erejénél fogva hazánk jobb sorsa közel van.

Pártolom tehát az előttünk levő indítványt mindazon pontokra nézve, melyek benne foglaltatnak; egyes észrevételeim indokolását, valamint az általam ajánlott észrevételek kifejtését, ha ugyan azokat elfogadni méltóztatnak, a részletes tárgyalásra tartom fenn, most át-
tértek: kinek és minő alakban mondjuk el azt, mit mondani akarunk.

E két kérdésre én egyszerre felelek. Nem lehetek e tekintetben a mélyen tisztelt indítványozóval egy véleményen, mert alkotmányos szempontból nem látom, hogy kihez lehetne felírni, nem látom tehát a felírás lehetőségét, s épen azért mindazt, mit elmondanunk szükséges, határozatban kimondatni óhajtom.

Nem akarok én a conjecturalis politika terére lépni, ezen a legnagyobb tehetség is csak eltévelyedhetnék, törvényes szempontból akarom a dolgot tekinteni.

Az országgyűlés mikénti összejövetelét illetőleg azt hiszem senki sem tagadhatja meg a nemzetnek azon jogot, hogy mihelyt neki a mód erre megadatott, országgyűlési képviselőket választhasson, országgyűlésbe összejöjhessen (helyeslés), mert azt hiszem, hogy a

fejedelmeknek adott összehívási jog nem foglalja magában az országgyűlés-tarthatás jogának megadhatását vagy felfüggeszthetését, hanem csak ezen jog gyakoroltatása idejének kitűzését, sőt e tekintetben is általánosságban a törvények intézkednek. A jelen tényleges hatalom részéről szétküldött regalisokat nem tekinthetem az összejöhetségi jog, hanem csak az összejöhetségi lehetőség megadásának, és pedig nemcsak azért, mert a hatóságok valamint szervezkedésökkor kimondák, hogy ezt nem az október 20-iki diploma, hanem, mert azt lehetővé tette, a törvényes alapon kívánják eszközölni: épen úgy nyilváníták, midőn a képviselőválasztásra szükséges előintézkedéseket megtették, hogy ezeket nem a regalis, hanem az 1848-iki törvények alapján teszik, sőt némelyek a regalisok szétküldését be sem várták, hanem főleg azért, mert mind 1790-ben, mind az 1848: 10. alkotásakor csupán törvényes fejedelem jogának tartották és tarthatták az országgyűlés összehívását (helyes), de e joggal egy még nem törvényes hatalmat bizonyosan felruházni nem akartak; hogy a mai tetteges hatalom pedig mily messze áll még attól, hogy törvényes legyen, ezt maga az indítvány legjobban bebizonyítja. Annak tehát hatalma igen is, de joga az összehívásra nem lehet. (Helyeslés.)

Igaz, hogy a tetteges hatalom egyedül képes az abnormis helyzetet törvényessé változtatni, de ezt csak az által teheti, ha törvényessé lesz, mert a nemzet eleitől fogva a törvényes téren akar állani. A béke és orvoslás tekintetében pedig annyi és oly határozottan előzékeny lépéseket tett, hogy e tekintetben a nemze-

tet mulasztással vádolni, túlzást, vagy mit hasonlólag tesznek némely elleneink, forradalmi vágyakat szemére vetni nem lehet.

Lássuk e tekintetben a helyzetet.

1849. márczius 5-én, most is uralkodó austriai császár ő felsége széttepte a kétoldalú szerződést, széttepte a *pragmatica sancti*ót, mert megsemmisítette az az által biztosított magyar alkotmányt, feldarabolta az országot, fegyverrel igyekezett azt meghódítani, (ügy van.)

Ennek folytán ugyanazon év april 14-én a nemzet is megsemmisítő a kétoldalú szerződést, melynek érvényére az, ki azt maga részéről széttepte volt, úgy sem hivatkozhatott őt kötelező részére. A fegyver hatalmának kellett döntenet, s mert a harcz kockája idegen hatalom beavatkozása folytán az osztrák hatalom részére dőlt el, következett a 11 évi kormányzat, nem a kötések, nem a törvények, hanem egyedül a hódítási jog, a fegyveres erő alapján.

Mindnyájan tudjuk, mi lön e kormányzat eredménye: elszegényedése a népeknek, elszegényedése az államnak, bonyodalmak bent az országban, a tekintély lesülyedése a külpolitikában, s végre egy alig néhány hónapig tartó háború után egy szép tartomány elvesztése, a roppant, a minden áloozatokkal fenntartott hadsereg vitézsége daczára.

Át kelle utóljára látni, hogy az eddigi utón tovább haladni nem lehet és sok vajúadás után megszülemlt az október 20-iki diploma. A nemzet látta bár és meg is mondta, hogy ez épen nem ősi alkotmányának vissza-

állítása, hanem ellenkezőleg annak épen több sarkalatos részeiben új megsértése; mégis engedett a fejedelem bizalomra hívó szavának, békülékeny szelleméül indítatva, hozzá fogott a szervezkedéshez, s nem feledve bár, de fátyollal borítva a múltakat, visszaállott a széttépett kétoldalú szerződések, a *pragmatica sanctio* vagyis az 1723: L, II, III. t.-cikkek és ezek folytán alkotott sarkalatos törvények által kijelölt térre, s ahelyett, hogy a múltakért szemrehányásokat tett volna, hogy igényeit túlfeszítette volna, nem kívánt semmi egyebet, mint hogy a tényleges hatalom is ismerje el az elsőben is általa széttépett szerződések és törvények szentségét, álljon a nemzet mellé a törvényes alapra, legyen törvényes.

És mi lett mégis ennek következése? Az, hogy a törvényes téren álló nemzet január 16-án e térről anyagi erővel is leszorítással fenyegettetett, február 26-án országunknak az egységes Austriáiban beolvasztása kimondatott, törvényei folytonosan sértetnek, honfitársaink elfogdosztatnak s az ország határain kívül bebörtönöztetnek, legközelebb pedig a törvénytelen adó erőszakosan behajátik.

Csoda-e tehát ily körülmények közt, ha a nemzet azt kívánja a tényleges hatalomtól, hogy mielőtt őt törvényesnek elismerhetné és vele mint nemzet a törvényhozás terén érintkezhetné, álljon törvényes alapra, teljesítse az örökösödését biztosító törvények által eléje szabott feltételeket. Válgjon nem akkor sértenők-e meg igazán a *pragmatica sanctio*t, ha annak egyik, a minket kötelező részét érvényben levőnek elismernők, a

másik, a bennünket biztosító résznek elismertetése nélkül (helyeslés); nem tagadja azt senki, hogy a pragmática sanctio értelmében az örökösödésnek megállapított elsőszülöttségi rendje szerint ugyanazon egy személyt illeti az uralkodás mind Magyarországon, mind az örökös tartományokban, sőt azt is elösmerem, hogyha a lemondások törvényes alakban, törvényesen hozzánk megküldetnek, ezen személy épen jelenlegi osztrák császár, Ferencz József ő felsége; de tudni kell mindenkinek ama feltételeket is, melyek mellett egyedül illethet az uralkodás Magyarországon, s ha e feltételek mellőzésével ismernők el az uralkodói jogot, a magyar koronát tetteleg alárendelnénk az osztrák császárnak, s azon következtetésre adnánk alkalmat, hogy ki ez utóbbit bírja, annak az első is bírnia kell, akár teljesítette a törvényes feltételeket, akár nem. Magunk rontanánk le a pragmática sanctiónak az indítványban oly remekül kifejtett értelmét, két oldalra kötelező erejét, s váljon ha az európai diplomácia, nem lővén felvilágosítva törvényeink szerint, irányunkban tévedett, az-e kötelességünk, hogy e tévedésben meghagyjuk, vagy az, hogy felvilágosítsuk nem csak meddő óvások, hanem tetteinkkel is. (Helyeslés, éljenzés.)

Óvásokban elég gazdagok törvényhozásunk és hatóságaink jegyzőkönyvei, de váljon aratott-e ezek által sikert csak egyszer is nemzetünk?

Nem a lemondások törvénytelen voltára fektetem én a főszólyt, midőn azt mondom, hogy austriai császár ő felségéhez felírnunk nem lehet, mert magam is azt hiszem, V. Ferdinand ő felsége minden koronái-

rul visszavonhatlanul le akart mondani, s bár előle-
sen kívánom a lemondásokat törvényesekkel felcse-
rélni, ezt könnyen eszközölhetőnek tartom. E téren
tehát vitatkozni nem akarok, mert nékem sincs szán-
dékomban helyzetünket újabb bonyodalmakkal nehe-
zíteni.

Azonban a felírás lehetőségéről a magyar közjog-
bul felhozott példák engem az ellenkezőről győznek
meg.

II. Mátyás idejében Magyarország még választó
királyság volt, habár választási joga a Habsburg-ház
tagjaira volt szorítva; választó királyságban pedig az
országgyűlést az interregnum alatt oly teljhatalom il-
leti, a minőt hogy jelen országgyűlésünk gyakoroljon,
nem hiszem hogy valaki kívánatosnak vagy lehető-
nek tartaná. Ezen eset tehát a jelenlegire nem nyúj-
that következtetéseket. III. Károly midőn a trónra lé-
pett, nem helyezte magát kívül a törvényes téren, nem
tagadta meg alkotmányunk érvényét. II. Leopold pedig,
habár trónraléptét törvénytelen kormányzat előzte meg,
valamint az nem az ő nevében s nem általa gyako-
roltatott, sőt a törvénytelen rendeletek egy-kettő ki-
vételével már elődje ált^l visszavonattak, úgy, midőn
maga trónra lépett, elsőben is a törvényes kellékek-
nek igyekezett eleget tenni, visszaáll íta a törvények
uralmát s összehívá az országgyűlést. I. Ferencz trónra
lépte pedig a már akkor érvényben levő 1790—91. III.
törvény rendelkezése szerint történt, mely meghatá-
rozta, hogy a trónra lépő fejedelem magát 6 hónap
alatt megkoronáztatni tartozik, s úgy hatalmazza fel

őt a fejedelmi jogok egy részének, de csak törvényeink értelmében s alkotmányunk szerint megkoronáztatása előtt is gyakorolbatására.

Látom mind törvényes lehetőségét, mind szükségét annak, hogy a még nem koronás fejedelemhez felirat intéztessék, épen a koronázási hitlevél elkészíthetésének érdekében is, de a fennebbi példákra utalva, azt kell elvárnom, hogy a tényleges hatalom álljon a törvényes térre, mint az idézett fejedelmek állottak, s ha ezt ami-ben lehet, mert a 6 hónapi törvényes időt már meg nem tarthatja, — megteszi, nem akadékoskodva a lemondások helyrehozható törvénytelenységében, nem akarva kihúzni a 12 évi és még ma is folytatott törvénytelen uralkodásbui kihúzható következéseket, magam is felírásra fogok szavazni, de addig míg ez meg nem történik — nem.

A szabad angol nép példája csak az esetben, ha az uralkodó a törvényes térre állott, lesz reánk alkalmazható, mert inig ez meg nem történt, bármennyire hivatkozunk is törvényeinkre, feliratunk nem lesz egyéb, mint a tényleges hatalom által el nem ösmert kérelem.

Arra, hogy kit akarok a határozat által kötelezni, azt felelem, senkit sem. Határozatot akarok azért, mert a fentebbiek szerint meggyőződéseim, hogy felírnunk nem lehet, a manifestumra nézve pedig osztom indítványozó véleményét. Határozatban lehet tehát egyedül elmondani azt, mit elmondani szükséges. Valóban csodálkozom azon, hogy a törvényekhez! ily szoros ragaszkodást hogy lehet a törvényes alapokoni békés kiegyenlítés gátjául tekinteni, s még annyival inkább valamely forra-

dalmi irányú lépésnek tartani, midőn forradalmat mindég és egyedül a törvények áthágása által lehet előidézni. És valóban átkos forradalmat akkor, ha ez átlépés hátrafelé történik. (Általános helyeslés.)

Az országgyűlés működésének megkezdését nézetem szerint nem azáltal nehezítjük, ha határozatot hozunk felírás helyett, mert magának az osztrák kormánynak félhivatalos nyilatkozatai megmondják, hogy e tekintetben minden attul függ, ragaszkodunk-e a 48-iki törvényekhez, erre nézve pedig mindnyájan egyetértünk. A törvényes hatalom tudja mik törvényes igényeink, s alig képzem, hogy hinni lehessen, miszerint, ha azoknak eleget tenni óhajt, a határozat ebben gátolhatná, ha pedig tenni nem akar, a felírás erre bírhatná.

Senki jobban nem óhajthatja, mint én, a Horvátországgal s különböző nemzetiségekkel! félreértések kiegyenlítését, senki jobban nem óhajthatja, mint én, hogy mindaz, mit érdekükben tenni akarunk, mielőbb valósággá legyen, de ha az izgatás köztök czéloztatik, ennek útját felirat által elválni nem fogjuk, az ellenében nincs más fegyverünk, mint irányukbani testvéries szándékunknak minden alkalommal szavakban és tettekben! kimutatása, nem lehet másban reménylenünk mint abban, miszerint tudják ők, hogy ha néha Ígéreteinkben fősvények is valánk, azoknak megtartásában igazak voltunk, míg a 12 év előtt ontott vér eredménye, más irányban szemeiket felnyithatta.

Távol vagyok én attul, hogy a törést előidézni óhajtánám, de nyugodt afelül, hogyha az mégis bekövetkeznék, az törvényeinkhez ragaszkodásbul fog bekövetkezni,

s nem hiszem, hogy csak megkísérteni is lehessen elhite-
tését, hogy a törésnek azért kellett bekövetkezni, mer
határozatban fejeztük ki kívánatainkat.

Bátornak, de nem vakmerőnek, óvatosnak, de nen
gyávának kell lenni politikánknak, ezt mondtam én nen
régiben, s a legnagyobb örömmel tapasztalom, hogy £
tisztelt indítványozó velem e tekintetben egyetért, helye-
sen adta ő elő a vakmerő politika veszélyét, helyesen
választja el egymástul a személyes és politikai gyáva-
ságot, igen szépen, s szebben nem lehet, jellemzi a honfi-
kötelességet: kockára tenni mindent a hazáért, de a
hazát nem kockáztatni soha.

Érzem azt s teljesítem is ama nehéz kötelességet:
visszafojtani az elkeseredett lélek félj ajánlásait, mérsé-
kelni az oly méltó harag fellobbanásait, s tenni nem azt
mire ezek ösztönöznének, következtetni a tényleges hata-
lom eljárásából nem azt, mi annak logikai következése
volna, hanem a törvényt véve fel egyedüli fegyverül, a
visszafojtott szenvedély nehéz lélegzetével ugyan, de a
haza érdekei által parancsolt mérséklettel és nyugalom-
mal mérlegezni az eshetőségeket, de épen azért, valamint
nem akarom az általam ajánlott politikát mint az egye-
dül bátrat feltüntetni, abba sem egyezhetem bele, hogy
valaki az óvatosságot saját politikája kizárólagos jellemé-
nek tekintse, — tudom, hogy izgalmas időben könnyű
csalatkozni a közvéleményben, épen azért, bár az az általi
elismertetést a tiszta honfiszándék s a hazafi-tett egye-
dül kívánatos jutalmának tekintem, — lelkiismeretemet,
mert ez is nékem legjobb barátom, óhajtom követni
mindenkor, és épen azért, mert lelkiismeretem csak úgy
9*

lehet nyugodt, ha a törvényes tért a csorbának árnyékátul is megőrizni igyekeztem, s mert ezt csak úgy hiszem elérhetőnek, ha határozatba foglaljuk azt, mit elmondani akarunk, — én egész nyugalommal a határozatra szavazok, s jöjnek bár ellentétbe a ház, vagy mit ugyan alig hinnék, az összes haza közvéleményével, a teljesített kötelesség érzetében fel fogom lelteni nyugalمامat, fel még azon esetben is, ha mások is, mint ezt indítványozó sejteni engedi, hibásan, tévesen e politikát a szenvedély s a gyűlölet politikájának, a békés kiegyenlítés gátjának tekintenék, holott ez a szoros törvényesség politikája, s szenvednem kellene nem ugyan ezen politika, de félremagyaráztatásának következményeit. (Helyeslés, éljenzések.)

Révész Imre beszéde.

Mellőzöm a szenvedések emlegetését, mellőzöm a bukó abszolút kormány viszonyait, nem számlálom elő felekezeten szenvedéseit, de szólok magához a tárgyhöz és némely hibás nézeteket fogok czáfolni.

A tisztelt indítványozó három kérdést állított fel: mit, kihez és minő alakban szóljunk. Uraim, ezen három szempont a tárgyat nem meríti ki. Valamely nyilatkozatnak jogi értékét nem a tartalom, kihezi intézés és alak határozza meg, de az is: kiktől ered. Ezen szempontot azonban az indítványozó fel nem állítja, mert ő az országgyűlést megalakultnak nyilvánítja. Későbbben azonban mégis az országgyűlés kiegészítéséről szól és az országgyűlés integritását követeli. Es itt én ellenkezést látok, mert nem találok megérthetőnek, hogy lehessen megal-

kultnak mondani azt, a mi még nem egész, nem integer, ha megalakult is, nem azzá, a mivé alakult volna ha egész, ha integer, mi lényeges különbség. Mi is tehát megalakultunk magyarországi népképviselők töredék testületévé, de nem magyar országgyűléssé, a mi lényeges különbség. Törvényeink kellőleg meghatározzák azt, hogy minemü gyülekezet neveztetik országgyűlésnek és ha ezen gyülekezetünket ezen törvények mértékével mérem, azt törvényes országgyűlésnek semmiképp sem nevezhetem, nem eredetére, mert oly hatalom által hivatott össze, melynek errei jogosultságát kétségbe kell hoznunk; oly módon és oly helyre hivatott össze, hogy azt törvényesnek tekinteni nem lehet. Igaz, hogy a hatóságok a törvénytelenég fulánkját azon nyilatkozat által kívánták elvenni, hogy ők nem a kiadott rendeletek, de a törvények értelmében választanak képviselőket, nem tagadhatjuk azonban, hogy ezen nyilatkozatok a meghívási tényt törvényessé nem teheték s itt létünk egyik főtényezője a törvénytelen meghívás, a tényező mivolta pedig kihat a tény, az eredmény mivoltára. Ha azonban eltekintünk is eredetünktől, gyülekezetünket lehetetlen törvényes országgyűlésnek nevezni, miután több oly kerületek nem hivattak fel képviselőválasztásra, melyeket törvényeink 48-ban, sőt már azelőtt, az országgyűlés mulhatlan kiegészítő részének nyilvánítottak.

Gyakorta hallottam azon nézetet, hogy miután 226 igazolt képviselő van, a képviselőház a rendszabályok értelmében meg van alakulva. Ezen nézetben azonban falatia van, mert a ház szabályainak érvényes alkalmazása csak ott és akkor kezdődhetik, a hol és a mikor az országgyűlés megalakulását szabályozó országos törvényeknek

már elég tétetett, miután azomban mindenki meg nem hivatott, a megalakulhatásnak törvényes lehetősége is hiányzik, a házszabályokra támaszkodva azt mondani, hogy a ház megalakult, annyi lenne, mint a törvényeknek a ház szabályai alá rendelése s az ország territoriális és politikai integritásának ignorálása. Mondatott, hogy a meg nem hívott részek úgy tekintendők, mint hajdan az ellenség által elfoglalt megyék, melyek meg nem jelenhetése daczára a megjelentek jogaikat gyakorolták. Nem lett volna rossz megemlíteni még azt is Corpus Jurisunkban, mily törvények hozattak az ily országgyűléseken. Egyébiránt nagy különbség van abban, midőn a megjelenhetést phisicai okok gátolják, és abban, midőn a meghívás elmulasztása a törvények szándékos ignorálásából származik. Kraszna, Közép-Szolnok, Zaránd, Kővár vidéke nélkül több országgyűlések tartattak ugyan, de ezen megyék visszacsatolását noha már 1836. előtt is több törvény elrendelte, a visszacsatolás csak az 1848: VI. törvény következtében Ion bevégezve és végrehajtva. Egyébiránt bármit mutathatnának is a múlt idők példái, azok a világos törvény iránti kötelezettség és hűség alól senkit fel nem oldanak. (Helyeslés.)

Az előadottakból kétségkívül kitűnvn az, hogy a mi gyűlésünk épen nem bír azon kellékekkel, melyekkel positiv törvényeink értelmében egy országgyűlésnek bírnia kell: ebből önként következik, hogy mi magunkat semminemű oly tényekre felhatalmazva lenni nem érezhetjük, a melyek törvényeink és törvényes gyakorlatunk értelmében az országgyűlések teendői. Azt hiszem azonban, hogy nyilatkozunk, mint népképviselők testületének, lehet.

szabad, sőt kell. Lehet és szabad, mert a nyilatkozás szabadságát sem a természet, sem hazánk törvényei testületi formákhoz nem kötik, kell is szólnunk, mert azt követeli állásunk fenséges és nagy felelősséggel járó volta s küldőink és nyomorban lévő szegény hazánkra való tekintet.

Most tehát az a második kérdés: mit szólunk. E tekintetben a tisztelt indítványozóval egyetérték s mindazon közjogi nézeteket, elveket, tételeket, melyeket remek munkálatában lefektetett, lényegökre nézve én is elfogadom, czélszerűnek látván azonban, hogy a Tisza Kálmán által indítványozott pótlékok is szintén elfogadtassanak. Midőn azonban a nyilatkozat tartalmára egyetérték, van egy körülmény, melyre ellenvetésemet el nem titkolhatom. És ez abban áll, hogy az indítványozó mindenütt ott, hol az ország alapjogait, az uralkodóház-, az osztrák tartományokhoz! viszonyait fejtegeti s illetőleg védelmezi, folyvást és igen sokszor a *sanctio pragmatica*-ra hivatkozik, még pedig olyan valamire, mely nem egyszerű törvény, nem egyszerű diploma, nem octroyirozott adomány vagy Ígéret, hanem kölcsönös egyezkedés folytán kötött alapszerződés, egy szóval: ő a *sanctio pragmatica*-t tartja országunk alapjoga legfőbb, sőt majdnem egyedüli s a többi törvényeknél magasabb értékű biztosítékának. Ezen nézetben, uraim, szabatossághiány van (zaj), a mit ugyan mindenütt, de főképp ily nagy fontosságú közjogi tárgyak mezején kerülnünk kell; vagy talán tévedés.

Tehát szabatossághiány vagy tévedés van, mint említém, abban, hogy országunk legfőbb vagy bármi csekély biztosítékául a *pragmatica sanctio* tartatik; igenis, mert erről mint ilyenről a magyar közjog terén szó sem

lehet. Midőn ezen állítmányt kinyilatkoztatom, érzem, hogy nemcsak magával az indítványozóval, de az újabb hazai közvéleménynyel is szembe állok, de tudom azt is, hogy a tiszta igazság és egy századnak documentált törvényes gyakorlata mellettem van. Ugyanazért nyugodtan és bátran állíthatónak vélem, hogy a *pragmatica sanctio*-ról a magyar közjogi viszonyok mezején szó sem lehet, minthogy azon a néven teljességgel nem lehet egyebet érteni, mint azon családi szerződést, azon örökösödési szabályzatot, melyet VI. Károly római német császár, némely korábbi szintén családi szerződések alapján 1713. ápril 19-én adott tudtára titokban a maga ministereinek és udvari tanácsosainak.

Hogy a *pragmatica sanctio* alatt valóban és egyedül az említett családi szerződést lehet és kell érteni, bizonyítják az erre vonatkozó oklevelek.

Maga az 1713. ápril 19-én megtörtént tudtuladás hivatalos jegyzőkönyve.

Mária Jozefa osztrák főhercegnőnek 1719. augusztus 19-én Bécsben kelt örökösödésrűli lemondása.

Fridrich Ágostonnak, Mária Jozefa férjének s későbbi lengyel királynak, 1719. október 1. Drezdában kelt biztositó okmánya.

Mária Amália főhercegnőnek, Jozefa testvérének, 1722. október 3-án Bécsben és az ő férjének Károly Albertnek azon év december 10-én Münchenben kelt hasonló tartalmú okmányok.

VI. Károly császárnak 1723. ápril 7-én és 1724. december 6-án kelt okmánya, melyben a *pragmatica sanctio* birodalom- sőt Európa-szerte ünnepélyesen kihirdetetik.

Az angol királynak s a szövetséges belgiumi rendeknek VI. Károlylyal 1731. márczius 13-án Bécsben kötött szerződésük, melynek második pontjában a *pragmatica sanctio* garantiroztatik, s mely garantirozásnak szövégét a későbbeni garantirozó hatalmak is átvették.

A német birodalmi gyűlésnek 1732. január 11-én Regensburgban kelt megerősítő és biztosító okmánya, végre, hogy egyebeket már ne említsek:

Maga a múlt évi október 20-án kelt császári diploma. Mindezen okmányok, mondom, a *pragmatica sanctio* neve alatt határozottan, világosan, folyvást és következetesen az 1713. ápril 19-én tudtul adott családi szerződést és örökösödési szabályokat értik.

Nincsen benne semmi kétség, uraim, hogyha bármely franczia vagy angol, vagy akármiféle más diplomata, elővévén a tisztelt indítványozó beszédét és felirati javaslatát, az abban foglalt tételekrül magokbul a forrásokba! közvetlen és önálló meggyőződést akar szerezni, *pragmatica sanctio* nevezete alatt a döntő eredeti forrásokban sehol sem fog egyebet találni, mint az 1713. április 19-iki családi szerződést. Igenis családi szerződést, mert magában az alapokmányban pecsét, aláírás egyedül a családtagoké és ezen alapokmányban, valamint a többiekben is, népekrül és országokrul, mint dinastiájokkal szerződő felekről, ezen szerződés alapfeltételeiről, alkotmányos jogokrul semmi legkisebb emlékezés nincs.

Azonban Szalay László határozottan megjegyzi, hogy a magyart nem az a *pragmatica sanctio* kötelezi, melyet III. Károly 1713-ban a *Geheimrathsübelben*, néhány himvarrásos úri köntös előtt leolvasott, hanem az, melyet

do ut des facio ut facias formában 10 évvel később a pozsonyi országgyűlés alkotott meg. E szerint tehát a kérdéses egy ügyben, két sanctio pragmatica létezik, egyik, amely nem minket, a másik, amely minket kötelez. Ez utóbbira nézve azt hiszem, hogy egyedüli forrás, melyben azt keresnünk és feltalálnunk kellene, Corpus Jurisunk lehet. (Ügy van. Zaj.)

Lássuk tehát Corpus Jurisunkat.

Corpus Jurisunkban 1713-tul fogva, a midőn a sanctio pragmatica létre jött, 1848-ig ezen név, hogy: sanctio pragmatica, soha csak egyetlen igével sem említetik.

Mellőzve az 1715: III.-at, melyben a fiág kihalása esetére a király választás joga a nemzetnek határozottan fennhagyatik és így a már létező pragmatica sanctióval, noha ennek elfogadását a kormány s a horvát követek ugyancsak ajánlották, egészen ellenkező tétetik és az ország autonómiája határozottan fenntartatik, vegyük figyelembe a későbbi országgyűlési törvényeket, s kiválólag az e tekintetben epochalis 1722—23. évi országgyűlést.

1722. június 20-ra kitűzték az országgyűlést. Csáky Imre, kalocsai érsek és cardinalis, miként korábban úgy most is mindent elkövet, hogy a nőág örökösödése elfogadtassák. Végre június 30-án előáll Szluha nádori protonotarius, ajánlja a nőág successióját, de a pragmatica sanctiót soha fel nem említi, beszéde végén acclamálnak a rendek: Vivat successio foeminea, — de nem mondják: Vivat sanctio pragmatica. Ekkor küldöttség neveztetik a fejedelem- és családjához. Csáky, a küldöttség vezére, beszédeket tart, de a sanctio pragmaticát sehol sem említi.

Épen úgy tett Erdődy Gábor egri püspök, ki az országba bejövő fejedelmet a határnál ünnepélyes beszéddel fogadta. Ő is a tárgyrul szólt, de a *pragmatica sanctio*t nem említi. Végre megalkottatok a felség jelenlétében az 1. és 2. cikk, melyek a nőág örökösödését a kijelölt vonalok és sorozat szerint megállapítják, de arról, hogy most a *sanctio pragmatica* köttetik vagy fogadtatok el, sőt magáru e névrül sehol egy igé emlíve nincs.

1741-ben trónra lép Mária Terézia, ekkor már ezen *sanctio pragmatica*t minden valamire való európai hatalom garantizozta és ime, noha a Mária Terézia trónra léptének jogi alapjárul több törvénpontokban van emlekezet, s noha a *pragmatica sanctio* emlegetésére, ha valahol, itt bizooonyal volt alkalom, mégis a törvények ezt soha sem említik, haneon tisztán és egyedül az 1723: 1., 2. törvényekre hivatkoznak, még II. József is, midőn a maga trónra lépését egy 1780. november 30-án kelt levelében a magyarországi törvényhatóságoknak tudtul adja, az 1723: 1., 2. cikkekre hivatkozik, onint trónra - lépésének jogi alapjára, de a *pragmatica sanctio*t egy igével sem említi.

II. Leopoldtrónralépésének s általában az 1790—91-iki országgyűlésnek kora hasonló volt a mi mostani időnköz, küzdött a nemzet akkor is bátran és nemesen az alkotmányért, nagyfontosságu törvénycikkek és iratok maradtak fenn reánk az országgyűlésrül, melyekbül látjuk, hogy az országgyűlés a *pragmatica sanctio* nevet vagy az arra való hivatkozást elmellőzi. Az udvari kanczellár 1790. július 20-rul ir az országgyűléshez Leopold nevében, a királyi kötlevel elkészítését s a koronázást

sürgetvén, s ezen levélben a *pragmatica sanctio*t széleire emlegeti, ámde a rendek, midőn magára ezen levélre válaszolnak s az általok készített kötéslevelekben is soha a *pragmatica sanctio*t fel nem említik, s kimarad ez ezentúl magától az udvartul jött iratokbul is. Nincs ennek semmi nyoma a II. Leopold trónralépésére vonatkozó törvényekben sem, s az 1790: 10., mely az úgynevezett *personal-unió*rul, országunk függetlenségéről s más tartományokhoz! viszonyáról szól, a *pragmatica sanctio*t fel sem említi, de tisztán és egyenesen az 1723: 12. cikkekre hivatkozik.

Épen így van a dolog Ferencz és Ferdinánd trónralépésénél is.

Tehát öt trónváltás 1713—1848-ig, 135 év s a magyar *Corpus Juris*ban a *pragmatica sanctio*nak semmi nyoma nincs; fájdalom, másként áll a dolog 1848. óta. Az 1848. törvényekben, nevezetesen az előbeszédben s a sajtóvétségekrül szóló egyik §-ban elég fataliter s minden bizonynyal szükségtelenül, már fel-említetik a *pragmatica sanctio*. Meg is ragadja az alkalmat a bécsi ministerium, s már azon év augusztus havában vagy talán előbb kelt terjedelmes emlékiratában a zavarosan felfogott, magyarázott és alkalmazott *pragmatica sanctio*bul igyekszik bebizonyítani az azt vigyázatlanul és alaptalanul adoptáló 1848. törvények érvénytelenségét. Emlékezzünk a mese emberére, ki a fagyos kígyót kebelére vette. S ezen időtől fogva mind a mai napig, folyvást oly nyilatkozatokban és oklevelekben történik kitűnő hivatkozás a *pragmatica sanctio*ra, melyek hazánk alkotmányos szabadságára és függetlenségére bizo-

nyára sérelmesek. (Helyeslés.) Szabad legyen csak felemlítenem azon okmányokat, melyek 1848-ban ő felsége V. Ferdinánd lelépését s Ferencz József ő felsége trónra lépését birodalomszerte ünnepélyesen kihirdetik, továbbá az 1849. márczius 4-iki úgynevezett alkotmányt, az október 20-iki császári diplomát, s végre magát a mi gyűlésünk megnyitására vonatkozó császári oklevelet. Mindezekben bezzeg már emlegettetik a *pragmatica sanctio*, melyről őseink és királyaink oly híven hallgattak. Mellékesen megjegyzem, miszerint jól tudom, hogy hazánk egy ideig elszakított édes testvérének, most már törvényesen kiegészítő részének, Erdélynek sorsa más volt e tekintetben. Ott már az országgyűlésnek sajátságos, s a társadalom jogaira és autonómiájára veszélyes, a hatalomra nagyon kedvező szerkezeténél fogva, épen úgy, mint az örökös tartományokban, sikerült a *pragmatica sanctio* nevet némi hullámzó és ingatag forgalomba hozni. Nem így, még akkor éberebb és erősebb őseinknél.

De váljon nem vak történet játéka-e őseink és törvényeink néma hallgatása? Épen nem, mert a hosszú idő, a hűséges hallgatás, az ellentét, mely törvénykönyveink és a bécsi kormány nyilatkozatai közt van, már előre meggyőzhetnek, hogy itt nem vaktörténet játszik, hanem ok- és elvszerűség működik. Ha pedig tekintjük a dolog természetét, a magyar alkotmány alapelveit, akkor még inkább meg kell győződnünk, hogy a *pragmatica sanctio*nak *Corpus Juris*unkbul ok- és elvszerűleg szükségkép ki kellett maradni.

A *pragmatica sanctio*nak azon perzben,. melyben a magyai* törvényhozás küszöbéhez közeledett, legottan le

kellett vetkezni nevét és lényegét, hanem vagy királyi propositio, vagy indítvány alakját kellett felvenni, mi lényeges különbség: mert a sanctio vagy szentesítmény be végzett tényt jelent, a propositio vagy indítvány pedig valaminek szándékát. Miként közeledhetett volna a magyar törvényhozáshoz bármiféle szándék, akarat, bevégzett tény alakjában, holott nálunk az ily alak és nevezet egyedül a fejedelem és nemzet közegyetértésével hozott határozatot jelenti és jelentheti. Másként volt ez a császári családra és azon tartományokra, melyek öntörvényhozási joggal nem bírván, eléjük a családi örökösödést megalapító szabályok bevégzett tény, sanctio alakjában méltán terjesztethettek, másként volt, sőt kellett lenni, mint említém, Magyarországra nézve. (Helyeslés.)

De itt azt mondhatnák, hogy miután az örökösödési szabályzat, mint királyi propositio, az 1723-iki országgyűlés által elfogadtatván, a pragmatica sanctio névvel nevezhetjük az 1723: 1., 2. cikkeket.

Én nem tudom, hogyha ezen cikkek magukat soha pragmatica sanctiónak nem nevezik, mi jogunk és hivatásunk volna nekünk ezen névvel ruházni fel őket? (Helyeslés.) Én nem tudom, hogyha őseink 1723. után, akkor, midőn a pragmatica sanctio nevezet Európának már minden zugában ismeretes volt, a törvényhozás mezején azomban ezen nevezetet sohasem használták: mi ok indíthatna minket annak használására? Én nem tudom, hogyha az európai közjog és diplomacia mezején a pragmatica sanctio nevezet az 1713: 19. örökösödési szabályzat számára már elejéül el van fogadva, azért mi ok indíthatna minket arra, hogy a mi autonóm nemzetünk

valamely törvény czikkét ezen ominosus névvel felruházuk? Bizonynyal semmi, mert a *pragmatica sanctio* a törvényhozás küszöbén levetkezvén nevét, lényegét, alakját, soha azzá nem lehetett, ami azelőtt volt, hanem lett azzá, mivé a magyar alkotmányos törvényhozás processusának alapelvei szerint lennie kellett, t. i. egy vagy több articulussá, sarkalatos törvénynyé és semmi mássá. És e ponton tisztelnünk kell őseinknek az alkotmányos elvek iránti hűségét és bölcsességét. Íme, midőn a bécsi és linczi békekötést becikkelyezik, ezt világosan és névszerint kimondják. Sőt későbbben is mindenkor külön fel említik a békekötéseket, mint ilyeneket, külön ismét a becikkelyező törvényeket. Igenis, mert ama békekötéseket elismerték a népjog örök elvei szerint önállólag is létező és a garantirozó becikkelyezés előtt is már jogilag bevégzött kétoldalú kötéseknek; de midőn a nőág örökösödését elfogadják, teljességgel nem mondják, hogy becikkelyezzük íme a *pragmatica sanctiót*; igenis, mert az, mint ilyen, a magyar alkotmányos törvényhozás mezején egy perczig sem állhatott meg. (Helyeslés.)

Ezen egyedül helyes és törvényes szempont annyival nagyobb fontosságú reánk nézve, mert nem egyszer hallottunk a császári trónrul oly szózatokat, melyek azt akarják elhítenni velünk, hogy a *pragmatica sanctio* reánk nézve is oly valami magasabb értékű és felsőbb jogi hatályú szerződés, mely hazánk rendszeres és szabályszerű törvényhozásának is felette áll. Holott a történet bizonyága és a helyes törvényes felfogás szerint az 1723: 1., 2. törvények nem egyebek, mint sarkalatos törvények a sarkalatos törvények között; oly törvény-

pontok, melyeket későbbi sarkalatos törvények, mint például az 1790: 10. és az 1848-iki törvények magyaráztak és magyarázhattak s ha a szükség úgy kívánja, a későbbi szabályszerű sarkalatos törvények módosító vagy eltörlő hatalmának is alája eshetnek. (Nagy helyeslés.)

Egyébiránt, ha mindezek ellenére is csakugyan azt mondanók, hogy a *pragmatica sanctio* az 1723: 1., 2. cikkeiben valóban ott van: igen nehéz helyzetbe jutnánk, ha maguknak az illető törvény cikkeeknek részletes kijelölésére fognánk szorítkozni; némelyek, mint például a budai megnyitásra vonatkozó császári oklevél, azt vélik, hogy a *pragmatica sanctio* az 1723: 1., 2. t.-cikkekben van, s valóban ezekre történtek is mindenkor a hivatkozások ott, hol *successiórul* volt szó. Ámde mi a *pragmatica sanctiót* kétoldalú kötésnek, tehát olyannak szoktuk nevezni, amelyben a nemzet jogai is biztosítva vannak; ezen jogok pedig nem annyira az I., II., mint sokkal inkább a III. cikkben vannak határozottan megjelölve és biztosítva (általános helyeslés), amint ezt maguk az 1791. országgyűlés rendei is, midőn a dinastia és nemzet közötti kétoldalú kötésről szólnak, világosan így jelelik ki, ahonnan mások az újabb időkben immár ezen harmadikat is a *pragmatica sanctiéhoz* tartozónak vélik. Igen, de itt ismét nem lehet megállapodni, mert a IV. annyira hozzá tartozik a III.-hoz, miszerint így kezdődik: *et quia*, de itt megint nem lehet megmaradni, mert az V., VI., VII. törvénycikkek, mint tartalmuk világosan mutatja, ismét alapjogokról szólnak, s nem egyebek, mint a III.-nak magyarázatai, részletei. Íme, uraim,

ily sajtószerű helyzetbe, ily törbe jutnánk, ha törvénykönyvünkben a *pragmatica sanctio*-t keresnők.

Mellőzzük tehát mi is, miként őseink mellőzték a *pragmatica sanctio* nevezetét, hanem szóljunk hazánk sarkalatos törvényeiről (közhelyeslés), mert hazánk alkotmányos és önálló voltának természete szerint csupán ezekről szólhatunk. Házánk alkotmányos függetlensége és önállósága mellett alig van egy hatályosabb bizonyíték mint az, hogy őseink a *pragmatica sanctio*-t híven és következetesen ignorálták és viszont tartani lehet tőle, hogyha a *pragmatica sanctio* nevezet törvényhozási és közjogi viszonyaink mezején canonizáltatik, vele együtt oly ferde fogalmak és elvek fognak becsempésztetni, melyeknek alkotmányunk organismusában lenni legkisebb jogosultságuk nincs, s melyek hazánk szabadságára és függetlenségére nézve veszélyes hatásunkká, vagy zavart okozókká lehetnek.

Áttérek azon fatális kérdésre: kihez szóljunk és mily alakban.

En semmi veszélyt sem látnék abban, ha tanácskozásunk eredményét alakba nem öntenénk és senkihez sem szólnánk. Példa van rá, hogy a német birodalmi gyűlések alakba öntött eredmény nélkül oszlottak szét. Az 1580-iki országgyűlés, midőn az ország jogai helyreállítását, az idegeneknek a hadsereg- és kormányzések-ből! kizárását követelte, követeléseit el nem fogadtatván, magát feloszlatta. Eddigi nyilatkozatainkba! ellenség és barát megérthetett bennünket. E nyilatkozatok nem enyésznek el, mert a sajtó szárnyain beharsogják a föld határait mindenfelé, még pedig oly erős zengéssel, mely

előtt a fejedelmi paloták sem zárkozhatnak már el. Azért, ha mi formulázott alakban nem szólanánk is többé, a kövek fognának visszhangozva kiáltani. (Nagy helyeslés.)

En, uraim, ha figyelembe veszem kiegészítetlen állapotunkat, ha látom mily sokan hiányzanak, ha elgondolom, hogy több kérdésben a hiányzók iránt kiváló figyelemmel kell lennünk: azon meggyőződésre jutok, hogy nekünk minden oly lépésiül óvakodnunk kell, melyre a távollevők is jogosultak; nem merném távollétükben irányukban a felelősséget magamra vállalni, és nem merem volna azon feliratnak aláírni: „Magyarországnak országgyűlésileg egybegyűlt képviselői⁴⁴, mert én itt Magyarországot országgyűlésileg képviselve sem az 1848-iki, sem az előbbi törvények értelmében nem látom. És ha mi az ország politikai és területi integritását méltán oly igen sürgetjük és követeljük: nem jönnénk-e némi részben ellenkezésbe önmagunkkal, ha a hatalommal való pacificálás roppant horderejű munkájához az ország és az országgyűlés törvényes kiegészítő részei nélkül, habár előkészítőleg is, hozzá kezdenénk. (Helyeslés.)

Itt azon észrevétel, sőt ellenvetés merül fel, váljon a kiegészítés és kérelmeink tárgyában ő felsége Ferenc Józsefhez mulhatlanul fel kell-e írunk, mert ő hívta össze az országgyűlést, őt illeti a *sanctio pragmatica* értelmében a magyar koronára is az örökösödés, őt ösmerte el ünnepélyesen a diplomácia, s ő bir azon tényleges hatalommal, hogy fennforgó sérelmeinket megszüntesse és jogainkat visszaadja. Ha elismerem is, hogy összefüggésünk egyik tényezője a többek közt ő felségének meghívó levele volt: még ez által korántsem érzem kö-

teleztetve, sőt indítatva sem arra, hogy az ügyek jelen stádiumában hozzá feliratot intézzek. Az absolutismus 12 évi sötét börtönéből, egyidőre legalább, megszabadultunk; elősmerjük bár, hogy a zárok a börtön urának parancsára nyitattak meg akkor, midőn az egész fogház épületét erős földrengés és vihar rázkódtatván, ez különben is összedőlt volna. (Kitörő tetszés.) Mindazonáltal, amely perczben szabadföldre léptünk, teljes mértékben éreznünk kell önállóságunkat és ha a hatalom velünk törvényesen szerződni akar, ahhoz bizony nyal más kellékek is kívántainak, mint az, hogy a roskatag zárokat felnyitatta (nagy tetszés, közhelyeslés, éljenzés), és én igen természetesnek látom, hogy a vele való szerződési érintkezésnek még jeleit is eltávolítjuk mindaddig, míg tettekben és kétségtelenül be nem bizonyítja azt, hogy vele immár biztosan szerződhetünk. (Helyeslés.) Egészen szükségtelennek látszik szerződési, és pedig felirásos lépéseket tenni annak irányában, körül látjuk, hogy a szerződhetés törvényes képességével nem bír, sőt tettekkel bizonyítja, hogy a mi törvényeink értelmében azzal bírni sem akar.

Állítja továbbá az indítványozó, hogy azért is fölírhatunk ő felségéhez, mert a *pragmatica sanctio* szerint az ösmeretes lemondások után, melyekben ő csak formahibát lát, kétségtelenül ő felségét I. Ferencz Józsefet illeti Magyarországon is az örökösödés, „mert az örökösödésnek megállapított elsőszülöttségi rendje szerint mind Magyarországon, mind az örökös tartományokban ugyanazon egy fejedelmet illeti az uralkodás⁴⁴.

Én a kérdéses lemondásokban nemcsak formai, de lényeges hibát látok, mert azt hiszem, hogy miként a

trónra lépésnek, úgy a trónruli lemondásnak is Magyarországra nézve mulhatlanul az országgyűlésnek tudtával és beleegyezésével kell történni. Nemzet és fejedelem e roppant fontosságú ügyben is kölcsönös kötések által korlátozott és egymásnak lekötöztetett felek, miként lehetne már most a kötést az egyik félnek egyoldalulag, önkényűleg, a másik fél tudta és beleegyezése nélkül felbontani, megszüntetni s magát annak korlátái alul önhatalmúlag kivonni? Ha ez a dolognak nem lényegére tartozik, akkor majdnem minden kötés képtelenség. Lényeges hiba lévén e szerint a lemondásban, minden bizonynyal ilyen hiba van az azon alapuló trónörökösödési igényekben is. Midőn III. Ferdinánd a maga hasonnevű fiát 1647-ben megkoronáztatni akarta, a Rendekek már előlegesen örömmel beleegyeztek abba, de midőn megtudták, hogy a koronázást előleges beleegyezések nélkül június 13-ára tűzték ki, ennek a legkeményebben ellene mondtak, s hiába mondatott felülről, hogy a koronázási emlékérmek már a nevezett napra verettek s a pápa és fejedelmek követői azon napra hivattak meg: a Rendekek folytonosan ellenmondtak s a koronázás azon a napon csakugyan nem hajtatott végre, a mi világosan mutatja, hogy őseink mily féltékenyen őrizték a haza jogait még a koronázási nap kitűzése körül is.

Teljesen nem osztom az indítványozó azon nézetét, mely ide vonatkozó okoskodásainak alapját képezi, hogy t. i. az, kit az örökös tartományokra nézve a származási rend szerint az örökösödés vagy uralkodás illet, már eo ipso trónörökös vagy uralkodó Magyarországra nézve is. Ha ez állana, akkor hazánk az örökös tartományoknak

aligha obnoxiosa, alárendeltje nem lenne, ami pedig ön-állásunkkal s ezt biztosító törvényeinkkel, mint például az 1791: X. törvény nyel egyenesen ellenkeznék. Azomban a dolog nézetem szerint nem úgy áll. Igaz, hogy ami magát a leszármazási vonalt, az elsőszülöttséget, szóval a személyiséget illeti, e tekintetben az örökös tartományokban a trónöröklés vagy az uralkodás épen azon családtagot illeti, akit nálunk az 1723: 1., 2. szerint, csakhogy míg az örökös tartományokra nézve ezen trónöröklés vagy uralkodás megkezdése, sőt törvényes igénye is semmi egyéb feltételhez kötve nincs, addig nálunk bizonyos feltételeket kell a trónöröklőnek vagy uralkodónak megtartani, amely feltételek teljesítése nélkül ő törvényeink értelmében sem trónörökösnek, sem uralkodónak nem nevezhető. (Közhelyeslés.) Van tehát igen is personal-unio, csakhogy ez Magyarországra nézve határozottan feltételes. Ilyen feltétel a trónörökösre az, hogy 6 hónap alatt tartozik magát megkoronáztatni, hogy koronáztatásáig tartozik az ország törvényei szerint kormányozni, mint azt az 1791: III. részletesen meghatározza. Sőt ha soha ezen törvények nem léteznének is, nem önként következik-e az alkotmányosság természetéből, hogy a trónörökös szintén, sőt sokkal inkább, mint a koronás király, korlátozva legyen, mert akkor merő képtelenségé, sőt gunynyá lenne minden alkotmányos élet, ha a trónörökös a maga felavatásáig az ország szabadságát és törvényeit szabadon feldúlhatná. Ezekből azt hiszem. *Ἰοσὺν* önként és megdönthetlenül következik, miszerint ő felsége I. Ferencz József lehetett trónörökös vagy uralkodó a Magyarországon kívüli tartományokban

de hazánkban mindaddiff nem lehet, miff az erre vonatkozó törvényes feltételeknek tetteleg eleget nem tesz. De mindezekből még az is szükségképen következik, hogyha ő felségéhez sem mint koronás királyhoz, sem mint törvényes trónörökshöz fel nem írhatunk, nem írhatunk hozzá másként, mint meghódítottak a meghódítóhoz, mint subjugáltak a subjugálóhoz. (Egyrésről élénk helyeslés, másrul zaj.)

Ezt pedig mi, kik népfelségi jogoknak és történeti alkotmányoknak vagyunk képviselői, őrei és védelmezői, semmikép sem tehetjük, mert ez nem egyéb lenne, mint az alkotmányos és jogi álláspontnak tetteleges elhagyása vagy legalább ignorálása, amit én ugyan részemről, mint hazámnak egyik képviselője, sohasem teszek, s készebb vagyok inkább haza menni, mintsem hogy a népfelségi s a történeti alkotmányok álláspontját csak egy perezre is elhagyjam. (Helyes.)

Hogy az európai hatalmak elösmereése valamely fejedelem irányában mily ingatag, mily változékony és ennélfogva mily kevés erkölcsi és jogi értékű, azt mutatja századunknak, sőt épen napjainknak története is. Az édes testvér szép megszólítás, aligha van valahol nagyobb képmutatással összekötte, mint ő náluk. De bírna bár a hatalmak elismerése a lehető legnagyobb jogi vagy erkölcsi értékkel, az a magyarországi trónralépés vagy uralkodás legitimitásának kérdését hazánk törvényeinek ellenére, vagy azok mellözésével soha jogszer illeg el nem dönthetné.

De ő felsége kezében van a tényleges hatalom, ő bir azon erővel, hogy sérelmeinket orvosolja, s jogainkat

visszaadhassa, ennélfogva hozzá kell felírnunk, mondják a felírást pártoló társaink.

Fájdalom, hogy ő felsége kezében csak a phisikai erő és hatalom van, nem pedig egyszersmind a jogszerűség ereje és hatalma is, mert íme nekünk egyik fő okunk arra, hogy fel nem írhatunk. Igenis, uraim, mert micsoda a mi testületünk még kiegészítetlen állapotában is, sőt micsoda közülünk külön-külön minden egyes ember? Nemde a népfelségi jogoknak, hazánk jogainak, még pedig történeti jogainak s törvényeinek kép viselt)] e, öre és védelmezője? És micsoda azon hatalom, mely most ő felsége kezében van, ha nem ezen jogoknak tagadása? Tehát déli és északi sark, két határozott ellentét, melyek egymással mindaddig míg jellemöket megtartják, soha nem egyesülhetnek, sőt nem is érintkezhetnek. Nagy a közben vetés, mint az írás szerint Lázár és a gazdag helye közt vala, innen oda nem lehet átmenni, ha akarnók is. Ámde az is mondatik, hogy ő felsége immár az alkotmányosság mezejére lépett; meg hiszem, de micsoda alkotmányosság ez? Áz-e ez, amelynek talpkövét a hét vezér esküje és vére pecsételte? Az-e ez, mely egyidős nemzetünk európai életével? Az-e ez, melyért apáink és testvéreink vére omlott, melyet vértanuk emlékezete megszentelt, s mely után a bujdosók sóhajtanak? Ah uraim, engedjük el a feleletet, mert az igen keserű lenne; nekünk miként hazánk úgy alkotmányunk is csak egy van, s ő felségével mindaddig míg tetteleg ezen mi alkotmányunk alapjára nem áll, érintkezésbe, szerződésbe bocsájtkozunk aligha egyértelmű nem lenne saját történeti alkotmányunknak veszélyes ignorá-

lásával. Tisztelem én a földi fejedelmeket, elős merem, hogy ők áldások vagy büntető ostorok az Isten kezében, de micsoda nekik minden erejük a sors folyamát intéző hatalom ellenében? Számtalan példák igazolják azt, mi rólok már évezredek óta egy tiszteletes helyen megírva van, hogy t. i. nincsen bennök szabadításra való erő, leikök kimegyen és elvesz minden gondolatjok. Ugyanazért én a phisikai hatalom miatt, mely a földi fejedelmek kezében van, hazánk törvényes jogainak szigorú álláspontjárul semmi feltétel alatt és csak egy perezre is el nem távozom. (Nagy helyeslés és zaj.)

De mondatott az is, hogy ne mi vigyük törésre a dolgot. En nem tudom, hogy hazánk alkotmányos szabadsága 12 óv óta mikor lett tettelleg éppé, hogy most kellene törést ül tartanunk. (Tetszés.) Hát csak október óta is a diplomák, a pátensek, a Reichsrathot megnyitó beszéd, a fegyveres adóbehajtások és sarczoltatások, a hadi törvényszékek és több efélék nem azt hirdetik-e, hogy a törés folytonosan áll és naponkint nagyobbá lesz.

Mondatott az is, hogy miként a természetben az elemek egyesülve vannak, úgy kell nekünk is a politikai bölcseséggel egyesíteni a szigorú jogot. Elismerem ezen elv helyes voltát új törvények alkotásánál, új vívmányok eszközlésénél, ámde a mi alkotmányunk egy létrejött, egy időszerű eg kifejlődött organismus, amelyben az elemek sürgetett vegyülete már megvan és a midőn ezen történeti alkotmány iránti hűségéről és ennek teljes visszaállításáról van szó, nincsen többé helye elemek vegyítésének, hanem határozott és feltétlen hűségnek, oly hű

ségnek és elszántságnak, mint a milyennel viseltetett a harcza menő spártai katona hazája törvényei iránt.

Ezekből látható, hogy én a határozatot pártolom.

Mi lesz sorsa a szegény hazának ezen határozat létrejötte után, azt én nem tudom, valamint egy halandó társam sem tudhatja. De azt tudom, hogy mindnyájan az isteni gondviselés és igazságszolgáltatás kezében vagyunk, és a gondviselés, ha netalán fenyíti is, de meg is védelmezi a szegény hazát és nemzetet, és az igazságkiszolgáltatás még akkor is, ha a mi gyenge erőnk jogaink védelmében tévelygő vagy tántorgó lenne, — az az igazságkiszolgáltatás mondom el fog jönni a maga idejében és semmit el nem hallgat Ítéletében. (Hosszas éljenzés, taps.)

Tisza Kálmán a bejelentett határozati javaslatot formulázva beadta.

Június 1.

Nyáry Pál beszéde.

(Kivonat.)

Nem taglalom az önvédelmi harczot, melyre Austria kényszerítette Magyarországot, Austria csakis az északi colossus segélyével győzött és ezért győzelme vereség volt.

A komáromi capitulatio után a gondviselés próbára tette Austriát: tud-e, akar-e igazságos és eszélyes lenni és egyszersmind próbára tette a nemzet türelmét is.

A nemzet megértette a gondviselést, a nemzet méltóságosan tűrt, szenvedett és hallgatott.

Austria a múltat és jövőt számításba nem véve, a védtelen Magyarország kifosztására, boszantására, gycngi-

tésére, Prometheus sasának szerepére vállalkozott, éhes mohósággal esett a Prometheus májának, de nem tudta, hogy ez a máj mindég nő.

Austria Solferinónál megbukott, kihirdették az októberi engedmények.

A magyar nép bámulatos sejtelmével belátta, hogy az októberi diploma csak népiesb színre mázolt absolutismus, általa a nemzet sem nem nyer, sem képviselve nem lesz s a hatalom a nép vére és sorsa felett általa szabadon rendelkezend.

Ezen közvélemény nyomása alatt alakultak meg a megyék. A megyéket a kormány közigazgatási közegeknek akarta alkalmazni és az adóbehajtásra felhasználni; a megyék azonban a törvényes tért elfoglalták, az adóbehajtást közegeiknek eltiltották.

A tényleges hatalom a nemzet határozott akaratát ténynek nem tekintve, az országgyűlést Budára hívta össze, mely törvénytelenység ellen az országgyűlés tiltakozott.

Az osztrák államférfiak megtanulhatták volna, hogy oly nemzetet, melyet a vérpad és absolutismus gyötrelmei meg nem hódíthattak, egy ügyetlen államcsinnyel félrevezetni nem lehet, meg, hogy a nemzetet csak az alkotmánynak a fejedelem általi őszinte elösmerése békítheti ki, ők azonban sem nem tanultak, sem nem feledtek és jónak látták a fejedelmet a birodalmi gyűlés megnyitása-kor a februári pátensre következőleg nyilatkoztatni:

„Ily feladatokat nem lehet erőfeszítés és férfias kintartás, nem vagyon- és véráldozatok nélkül oldani meg, azonban szükségkép meg kell oldani.“

E szavak, uraim, nem a magyar király szavai, kinek tudnia kell, hogy ő Magyarországon csak a nemzetnek felelős tanácsosai által intézkedhetik.

E fenyegetés arra hívja fel a hazát, hogy a nemzet önvédelmi állásba helyezkedjék, az önvédelem fegyvere a törvény. Az indítványtul nézetem eltérően, következő módosítást nyújtok be:

Jelen országgyűlés mindaddig, míg Magyarország királyhágóntúli megyéi, Horvát- és Tótországok, Fiume, a tenger mellék és határőrvidék követeik megjelenését gátló akadályok el nem háríttatván, kiegészítve nincs; mindaddig, míg a trónüresedés esetében annak betöltéséig időközben is csak az alkotmány szerint végrehajtó hatalom, az országgyűlésen felelős orgánuma a magyar minisztérium által képviselve, az országgyűléssel ezen egyedül lehető törvényes közege által érintkezésbe nem lép; mindaddig, míg a kiegészített országgyűlés az alkotmányos kormányzat felelős orgánuma közbejöttével, a trónváltásra nézve jelenleg fennálló fontos kérdést meg nem oldotta; mindaddig, míg e kérdés megoldása, a koronázási hitlevél elkészítése, elfogadása és esküvelői megpecsétlése után, a koronázás meg nem történt, új törvényt nem alkot, mert ezt csak a koronázott királylyal együtt teheti. Van azonban joga, melyet törvényes megalakulása után gyakorolni kötelessége.

Ezen jog a törvények épségben tartása, a sérelmek megszüntetése, a törvények visszaállítása. E tekintetben az 1848-iki eljárás különbözik a 48. előttől.

1848. előtt az ebbeli eljárás a nem felelős királyhozi feliratokban határozódott. 48. után a törvénytelen rendeletek

hatálya csak az országgyűlésig tart. Az országgyűlés a ministert feleletre vonva, a törvényt maga állítja helyre.

Ha mi az 1848: IH-ik törvény alapján vagyunk itt, másképp nem járhatunk el.

Ha V. Ferdinánd ülne a trónon, Récsey a miniszterpádon, mit tennénk? Elhatároznánk az alkotmány visszaállítását és az alkotmányt felfüggesztő minister vád alá helyezését.

Ferencz József ő felsége, az V. Ferdinánd által üresen hagyott trónt foglalta el, folytatta az 1848-ban megkezdett törvényteleniséget.

E két eset közt, az országgyűlés jogát tekintve, külömség nincs.

Az országgyűlés jogának alapja az 1791: XII-ben van letéve.

E szerint a törvényt csak a törvényhozás szüntetheti meg. Az 1848-iki törvények ezt nem szüntették meg, a törvények a *pragmatica sanction*nak szövegétül eltérő értelmet nem adtak, nincs törvény, mely az adómegszavazási jogot, a ministerek felelősségét megváltoztatta volna, nincs törvény, mely a törvényhozás jogát idegen hatalomra ruházta volna, sőt V. Ferdinánd törvénytelen rendeletét is Récsey felelős minister irta alá.

Mindezekbül önként folyik, hogy a törvények visszaállítását, melynek felfüggesztésére a végrehajtó hatalom jogosítva nincs, tőle nem követelheti.

Hogy az országgyűlés jogai ellenében a végrehajtó hatalomnak több tért nem engedhet.

Hogy valamint V. Ferdinánd ellenében az alkotmányt maga állította vissza, ugyanazt kell tenni utóda

ellenében is. Minélfogva határozottan kijelentheti: miszerint a haza alkotmányát, törvényeit, már megalakulása által visszaállítottaknak, az ellenkező rendeleteket megszüntéknek és érvényteleneknek jelenti.

Mintán az 1791: III. szerint a fejedelem megkoronáztatása előtt is csak alkotmányosan, 1848. szerint felelős minisztériuma által kormányozhat, kiadott rendeletei érvénytelenek, jogilag senkit sem köteleznek.

Az országgyűlés a kancellária- és helytartóságul a múltra nézve nem határoz, jövőre nézve azonban minden jog- és törvénytértésért felelőssé teszi.

Végre kijelenti, hogy a királyhágóntúli megyék, Horvát-, Tótország, a határőrvidék törvényesen megválasztandott köveit igazolni fogja.

A hatalom ellen a nemzetnek más védszere nincs, mint várni és hallgatni jogosságának érzetében.

A határozat és felirat közti különbség lényeges, a határozat a törvényeket tetteleg visszaállítja, a felirat a visszaállítást kéri.

A felirat a törvények visszaállítást a nem felelős királyiul teszi függővé, a határozat, a rendeletek további alkalmazását lehetlenné teszi.

A határozat az 1848. felelős kormányzat elvéből indul ki.

A felirat a tért a hatalom hatalmában hagyja, a biztosítékot tagadás esetében a képviselők szilárdságában helyezi.

A határozat a törvénytelenések lehetlennit az ellenjegyzők felelősség alá helyezése által kívánja elérni.

A felirat némely részeit elfogadván, Tisza Kálmának módosításom által kibővített határozatát pártolom.

A parlamenti kormányzat felállítása után a felirat csak válaszfelirat alakjában fordulhat elő.

Több esetben nem fordulhat elő, mert a felelős kormány az országgyűlésen jelen van, a király az országgyűléssel felelős ministerei által érintkezik.

Uraim, az országgyűlés nem kérelmező testület, hatalom az, mely egy nemzetet képvisel és a nemzet jogosan követeli tőle, hogy méltóságát még formákban is respektálással.

Uraim, az 1791-iki országgyűlés tagjai, mielőtt az országnak legfontosabb alaptörvényei alkotásához hozzá fogtak volna, mint tudjuk, a haza alkotmányának építésben tartására esküt tettek.

Mi, azt hiszem, az eskünél nagyobb biztosítékot adtunk mindnyájan nyilatkozatainkban a hazának, a világ előtt, és én, legyen bár többsége a határozat- vagy feliratnak, reményem együtt mentendjük meg a hazát.

V. FEJEZET.

Deák Ferencz második beszéde.

Június 4.

Deák Ferencz második beszéde.

Felszólalásomnak oka és célja, hogy egy tisztelt képviselőtársunknak — ki, fájdalom, közülünk végkép kilépett — némely állításaira észrevételeimet megtegyem. E képviselőtársunk Révész Imre volt, kinek távozását felette sajnálom · nem szokásom üres szavakat mondani, bókokat még kevésbé; ő a fennforgó lényeges kérdésre nézve más nézetből indult ki mint én, de tisztelem észtehetségét s jellemének szilárdságát, azért ismétlem, távozását vesztéségnék tartom.

Nem is azért teszek észrevételeket, hogy polémiába bocsátkozzam, hanem főkép, sőt egyedül azért, mert tartok tőle, hogy ha némely állításai e házban megjegyzés nélkül hagyatnak, közös elleneink fegyverül használják fel azokat ellenünk, még talán balul is értve vagy szándékosan félremagyarázva. Követem e részben előadásának azon szavait, hogy „a köztanácskozások nemcsak szónoklatokra, de arra is valók, miszerint egymás nézetei irányában, ha a közjó kívánja, észrevételeinket honfiúi szeretettel megtegyük, türelemmel fogadjuk“.

Előadásomban három héttel ezelőtt ezeket mondtam: „Az ország gyűlése megalakult.“ A tisztelt képviselő ur megjegyzi, hogy miután én továbbá az országgyűlés kiegészítéséről szólok s ezen kiegészítést — integritást — mint még most meg nem levőt, határozottan

sürgetem és követelem, ő szavaimban ellenmondást lát, mert bajosan találja átérthetőnek, mi módon lehet megalakulónak mondani azt, ami még nem egész.

Ha e végett csak magam igazolása miatt akarnék szót emelni, elég volna egyszerűen elmondanom, miszerint én, midőn azt mondtam, hogy az országgyűlés megalakult, nem mondtam egyebet, mint azt, mit a háznak tisztelt elnöke ápril 19-én a hatodik ülésben elnökileg kijelentett e szavakkal: „Ezek után a képviselőház megalakultnak nyilvánítom.⁴⁴ A ház ezen elnöki nyilvánítást ellenmondás nélkül elfogadta s magát megalakultnak tekintve, működését megkezdte. Tisztelt képviselő urnák megjegyzése tehát nem engem, vagy legalább nem egyedül engem, hanem a háznak közakarattal hozott határozatát érdekli, óhajtottam volna, hogy a tisztelt képviselő ur vagy ezen elnöki nyilvánítás alkalmával, vagy legalább csakhamar az után megtette volna észrevételét; és ezt nem szemrehányásul mondom, hanem azért hozom fel, mert azt hiszem, hogy sikerült volna őt a ház alakítására nézve megnyugtatnunk azon felvilágosítás által, mit erre nézve most leszek bátor előadni.

Közjogi téren integritás és megalakulás nem ugyanazon egy fogalom. Az országgyűlésnek integritásához szükségesek mindazok, kik törvény szerint az országgyűlés tagjai. A megalakuláshoz nem szükséges minden tagnak jelenléte. A legtöbb alkotmányos országban közjog vagy gyakorlat által meg van határozva, hány tagnak jelenléte szükséges, hogy a törvényhozó testület megalakulhasson. Meg van ez nálunk is állapítva a ház szabályaiban, de azt, hogy az integritáshoz hány tag jelenléte

szükséges, meghatározni felesleges volna, mert az magában az integritás szóban benfoglaltatik.

Nem említve azon gyakran véletlen s gyakran el nem hárítható akadályokat, melyek miatt valamely törvényhozás némely tagjai meg nem jelenhetnek, minők például: külcllenség foglalása, ragályos nyavalyák és a félék, — kétféle okbul származhatok a törvényhozó testület ki nem egészítése: vagy az illető hatalom nem hívta meg azokat, kiknek meghívását a törvény parancsolja és ha talán meghívta, bármi okbul gátolja megjelenhetésüket, — ^{va}gy meghivattak minden tagok _{ks} meg is jelenhetnének, de megjelenni nem akarnak.

Akár az egyik, akár a másik okbul származzék a hiány, a törvényhozó testület nincs kiegészítve, csakhogy az első esetben a hiány azon hatalomnak bűne, mely a törvényszabta összehívást elmulasztotta vagy a megjelenhetést gátolja; a második esetben a bűn azokat terheli, kik meghíva bár, a megjelenést szándékosan elmulasztották.

Mind az egyik-, mind a másokra vannak példák hazánk törvényhozásának történelmében. 1796-ban Somogy-megyének egyik követe, 1839-ben Pestmegyének egyik követe a fejedelem nevében lőnek eltiltva s illetőleg gátolva, hogy az országgyűlésen megjelenhessenek. Az országgyűlés integritása tehát akkor is hiányos volt, de megalakultalak tekintette magát, s mint megalakult országgyűlés követelte a tilalom megszüntetését, sőt különösen azt is kimondta, miszerint országgyűlési munkálódásait rendesen folytatandja ugyan, de ezen akadály elhárításáig munkálatait a legfelsőbb helyre nem terjesztendi.

A főrendi tábla körében is megtörtént több ízben, hogy annak egyik vagy másik tagja meg nem hivatott. Ily esetekben a főrendi tábla integritása csakugyan hiányos volt, és mivel ez kétségtelen alkatrésze a magyar országgyűlésnek, maga az országgyűlés sem volt valószínűleg kiegészítve, de a főrendi tábla megalakulnak tekintette magát, működött, tanácskozott, s a meg nem hívottaknak meghívását sürgette. 1839. évben Kraszna, Zaránd, Közép-Szolnok, Kővár vidéke az 1833—36. évi XXXI. törvénycikkek folytán meghivattak az országgyűlésre; Kraszna és Zaránd követei meg is jelentek, de Közép-Szolnok és Kővár nem küldött követeket. Az országgyűlésnek integritása hiányos volt, magát azonban megalakulnak tekintette, s intézkedett a követeket küldeni nem akarók megbüntetéséről, minthogy a nemküldésnek más okból származó akadályát nem tudta, és folytatván tanácskozásait, törvények alkotásába is bocsátkozott. Nem szólok az 1843-iki országgyűlésről, melyre sem Kraszna, sem Zaránd, sem Közép-Szolnok, sem Kővár meghívva bár, követeket nem küldtek, csak azt említem még meg, hogy 1848-ban sem Horvátország, sem Tótország legnagyobb része, sem a határőrvidék képviselőket nem küldöttek a magyar országgyűlésre, ámbár rendszeren megvalának hívva, és az országgyűlés mégis megalakult, tanácskozott s határozott, pedig integritása csakugyan hiányos volt.

A folytonos gyakorlat által is megerősített közjogi elvnek tartom tehát, hogy az integritás hiánya a megalakulást nem gátolhatja, bármi okból származott legyen azon hiány. De a közjogi következtetésekre nézve lényeges

külömbőség van a meg nem hívásból, vagy a meg nem jelenésnek a hatalom általi gátlásából és a meghívottak szándékos meg nem jelenéséből származó integritási hiány között; az első esetben, midőn meg sem hívtak mindazok, kik törvény szerint meghívandók lettek volna, vagy midőn a megjelenésben a közhatalom által gátoltatnak, megalakulhat ugyan az országgyűlés s mindenekelőtt felszóllal a mulasztásból vagy szándékosan elkövetett törvénysértés ellen s azok törvényszabta meghívását követeli a főhatalomtól, de törvények alkotásába nem bocsájtkozik, nem azért, mert kiegészítve nincs, hanem azért, mert azon tagjait, kik nem önhibájok miatt nincsenek jelen, akaratjuk ellen a törvények alkotásában! jogszerű részvétbűi ki nem zárhatja. Midőn ellenben az országgyűlés valamely tagjai meghíva s nem gátolva maguk nem akarnak megjelenni, az országgyűlés nemcsak megalakulhat, hanem elhatározza a megjelenni nem akarók ellen mindazt, mit a törvény rendel s folytatja tanácskozásait, sőt törvények alkotásába is bocsájtkozik, nem mintha ki volna egészítve, hanem mert ez által jogát senkinek sem csorbítja, miután a megjelenni nem akarók törvényes jogaik gyakorlatátul önként tartózkodnak.

Úgy hiszem tehát, hogy a tisztelt ház helyesen és jogszerűen járt el, midőn magát megalakultnak nyilvánította; hogy noha kiegészítve nincs, helyesen s jogszerűleg követeli teljes kiegészítését; helyesen és jogszerűleg tesz, ha mindaddig, míg a meg nem hívtak törvényszerűleg meghíva nem lesznek, se törvények alkotásába, se koronázási egyezkedésekbe nem bocsájtkozik. Úgy hiszem igazolva vagyok én is, hogy előadásomban

kimondottam, a mit a tisztelt ház határozatilag már elébb kimondott: hogy az országgyűlés megalakult.

A másik tárgy, mirtil szólni akarok, ugyanazon képviselő urnák a sanctio pragmaticára vonatkozó állítását tárgyalja.

0 vádol engem előadásában, hogy én a felirási javaslatban mindenütt hol az ország alapjogait, az uralkodó házhoz s az austriai tartományokhoz való viszonyait fejtegetem s illetőleg védelmezem, folyvást és igen sokszor a pragmatica sanctióra hivatkozom, még pedig olyan valamire, mi nem egyszerű törvény, nem egyszerű diploma, nem octroyirozott adomány vagy ígélet, hanem kölcsönös egyezkedés folytán kötött alapszerződés, egy szóval én a sanctio pragmaticát tartom országunk alapjogai legfőbb, sőt majdnem egyedüli, a többi törvényeknél magasabb értékű biztosítékának; szabatosághiányt, vagy tévedést lát abban, hogy országunk jogainak legfőbb, vagy bármilyen csekély forrásául, biztosítékául a pragmatica sanctio tartatik, mert erről mint ilyenről azon értelemben a magyar közjogi viszonyok mezején még csak szó sem lehet.

Igaz, hogy az általam indítványozott felirási javaslatban több helyütt, de főképp ott, hol Magyarország független önállását igyekszem kimutatni s be akarom bizonyítani, miszerint Magyarország és az örökös tartományok közt csak personal-unio létezik, gyakran fordul elő hivatkozás a sanctio pragmaticára, de azt a mit tisztelt képviselő ur szavaimból kivont, hogy én a sanctio pragmaticát tartom az ország alapjogai majdnem egyedüli biztosítékának, én csakugyan soha egy szóval sem mondtam,

sot felírás! javaslatomban több más törvényekre is hivatkoztam, elsoroltam azok tartalmát, elmondottam, mennyire fontosak azok minden tekintetben s mennyire bizonyítják a későbbi törvények is az ország törvényes önállását és függetlenségét. Ezekből alig hiszem, hogy szabatosan lehessen következtetni azt, miszerint én alapjogaink majdnem egyedüli biztosítékának a *pragmatica sanctio*t tartom.

Azt ellenben, hogy a *sanctio pragmatica* nem egyszerű törvény, nem octroyált adomány, vagy Ígéret, hanem kölcsönös egyezkedés folytán kötött alapszerződés, határozottan állítottam s ezt úgy hiszem Lajthán túli elleneink közül is csak azok tagalják, kik Magyarországot hódított országnak szeretnék tekinteni s az uralkodóháznak jogát ezen országban fegyverrel kivivottnak állítják.

Magyarország a Habsburgi-ház fiágának kihaltával szabadon választhatta volna királyát, mint ezt az 1687: 3. és az 1715: III.-ban maguk a fejedelmek is elősmerték.

Az ország ezen szabad választási jogáru önként lemondott s a Habsburgi-ház fiága kihaltának esetére átruházta az örökösödést a törvényben körülírt nőágra is, de határozottan kikötötte az ország törvényes függetlenségének, szabadságának, törvényeinek mindenkori szoros megtartását s koronázás, királyi hitlevél és fejedelmi eskü általi biztosítását, valamint azt is, hogy az említett nőág kihaltával, a szabad választás a nemzetre ismét visszazáll] on.

0 felsége az ilykép megajánlott örökösödést és annak minden feltételeit elfogadta s ünnepélyesen szentesítette.

Ha ez nem kölcsönös egyezkedés folytán kötött alapszerződés, úgy a közjogi téren alapszerződés alig létezik.

Így tekintették ezt az ország rendei is, s azt nem egy ízben ki is jelentették. Névszerint az 1791. országgyűlés, melynek annyi fontos közjogi törvényeinket köszönhetjük, a királyi hitlevél iránt okt. 5-én felküldött második feliratban többek közt ezeket mondja: „A magyar nemzet a felséges austriai háznak a koronát elsöben fiágra, késöbben a nőágra is, kétoldalú vagyis inkább kölcsönös szerződés mellett s azon feltétel alatt adta által., hogy a királyválasztás jogát kivéve, a nemzetnek minden előbb is fenállott jogai sértetlenül megtartassanak ^u, és ismét alább: „A fejedelemnek és nemzetnek jogai, az örökösödési szerződésen alapulnak, melyeket a feleknek megváltoztatni nem szabad.^u Nem hivatkozom több példákra, mert úgy hiszem ezek is eléggé bizonyítják állításom valóságát.

Tisztelt Révész ur azonban azt állítja, hogy a sanctio pragmatica alatt nem lehet egyebet értenünk, mint azon családi szerződést, azon örökösödési szabályzatot, melyet VI. Károly német császár, némely korábbi, szintén családi szerződések alapján, 1713. april 19-én adott tudtára titokban a maga ministereinek és tanácsosainak. Hivatkozik Mária Jozefa főhercegnőnek és férjének Fridrich Ágostonnak, Mária Amália főhercegnőnek s férjének Károly Albertnek lemondási s illetőleg biztosítási leveleire, hivatkozik VT. Károly császárnak 1723. april 7. és 1724. decz. 9-én kelt okmányaira, melyekben a pragmatica sanctio birodalom- sőt Európa-szerte kihirdettetik, hivatkozik az angol királynak és szövetséges belga rendeknek 1731. márczius lfi-án VI. Károly császárral kötött

szerződésére s a német birodalmi gyűlésnek 1732. január 11-én kelt megerősítő és biztosító okmányaira, végre márgára az október 20-án kelt diplomára, és elmondja, hogy mindezen okmányok a *pragmatica sanctio* neve alatt határozottan, folyvást, világosan s következetesen az 1713. április 19-én tudtulatott családi szerződést és örökösödési szabályzatot értik s azt jegyzi meg, hogy ha bármely angol, francia vagy akármiféle diplomata elővén a felirási javaslatot, az abban foglalt tételéről magukból a forrásokból önálló és közvetlen meggyőződést akar szerezni, a *sanctio pragmatica* név alatt a döntő eredeti forrásokban sehol nem fog egyebet találni, mint az 1713-iki családi szerződést, melyben, valamint a többiekben, népekről és országokról, mint dinastiájokkal szerződő felekről, ezen szerződés alapfeltételeiről, alkotmányos jogokról serimi legkisebb emlékezet nincs.

A Habsburg!-háznak a nőágra is kiterjesztett örökösödési rende, melyet most a világ *sanctio pragmatica* alatt ismer, kezdetben csak családi szerződésekben és fejedelmi önhatalmú szabályzatban mondatott ki. I. Leopold, midőn elhatározta, hogy a II. Károly halála után őtet illető spanyol trónnak átvételére másodikszülött fiát a 18 éves Károlyt elküldi, elsőszülött fiával Józseffel a spanyol örökösödről Károly javára 1703. december 3-án ünnepélyesen lemondott s akkép intézkedett, hogy a spanyol korona birtokai Károlyé és annak fimaradékaié legyenek, a többiek pedig elsőszülött fiára Józsefre és annak fiágon lévő örökösöire szálljanak, ugyanazon évben az atya és két fiú közt kölcsönös örökösödési szerződés kötött, mely szerint egyik fivér magvaszakadtával a másik fivér fiágoni

maradékai örökösödjének, a fiág kihaltával pedig a nőágra szálljon az örökösödés, megtartva mindég az elsőszülöttség sorát. Ezen szerződést, melyet pacta successoriának neveztek, ünnepélyes esküvel is szentesítették a szerződő felek. Az ekképen kötött szerződés csupán családi volt és a szerződő feleken kívül csak azokat kötelezhette, kikre nézve az örökösödést illetőleg rendelkezési joggal bírt a fejedelem. De azon tartományokban, melyekben az örökösödés egyedül a fiághoz kötve, köztörvény által volt megállapítva, e családi szerződés a köztörvényt meg nem változtatta.

Károly 1704. januárban Spanyolországba utazott, s ott június 26-án spanyol királynak kiáltatott; de Anjoui Fülöp, XIV. Lajosnak második unokája is trónkövetelő volt és a spanyol örökösödési háború változó sikerrel folyt éveken keresztül, míg végre Károly ellen fordult & harci szerencse. Ezalatt I. Leopoldnak 1705. május 5-én történt halálával annak elsőszülött fia I. József trónra lépett, német császárnak megválasztott, s az 1687: II. cikk értelmében Magyarország trónja is reá szállott. De 1711-ben József fimaradék nélkül meghalozván, az örökösödés annak minden birtokaiban törvény szerint testvérét, Károlyt illette. Károly sietve visszajött Spanyolországbul, hol ügyei rossz fordulatot vettek. Még azon évben német császárnak választott, 1712-ben pedig magyar királynak koronáztatott meg.

Látta Károly, hogy a spanyol koronát meg nem tarthatja, minden gondját tehát arra fordította, hogy többi birtokait biztosíthassa. E célra kettőt vélt főkép szükségesnek: az örökösödési rendnek, még azon esetre is, ha

fia néni születnék, családja javára kedvező megalapítását és a felosztlatlan birtoklás állandósítását.

1713. április 19-én összehívatta titkos tanácsát, 24 tag volt jelen, közöttük néhány magyar four is. Ezen titkos tanács előtt ő szóval előadta, miszerint még 1703. december 2-án közötte, boldogult édesatyja és elhunyt fivére I. József között ünnepélyes szerződések kötettek a kölcsönös örökösödésre nézve, mely szerződéseket ott azonnal el is olvastatott, elmondotta továbbá, hogy miután testvérenek Józsefnek fiágoni magva szakadtával az összes birtok most már reá szállott, ő a fennemlitett szerződések, *pacta successoria*, értelmében az örökösödési rendet jövőre akképen szabályozza, miszerint az ő fiágon lévő örökösei, ha pedig fiú nem lenne, vagy azoknak fiágon magva szakadna, leánymaradékai, és ha leánygyermekai nem volnának, vagy kihalnának, elhunyt fivérének I. Józsefnek leányai s azok maradékai örökösödjének a felosztlatlan birtokban, megtartván mindég az elsőszülöttség sorát. Ha pedig mind az ő ága, mind elhunyt fivérének I. Józsefnek ága egészen kihalnának, saját nővéreit t. i. I. Leopoldnak leányait és minden egyéb ágait a fejedelmi háznak (und allén übrigen Linien des durchlauchtigsten Erzhauses) illesse az örökösödés elsőszülöttség szerint. Ezeket előadván Károly ő felsége felszólította tanácsosait, hogy szándékát tőlök kitelhetőleg támogassák, ugyanazért őket a titoktartási esküt ül is felmentette. Mindezek élő szóval adattak elő s az egésznek lefolyta jegyzőkönyvbe vezetett, melyben a *sanctio pragmatica* nevezet sehol elő nem fordul, külön fejedelmi rendelet akkor nem adatott ki s a jegyzőkönyvet egyedül Schick János

György Frigyes referendarius és „pro hoc actu Cesariae et archiducaliter creatus notarius publicus^u írta alá.

Ezen jegyzőkönyvből áll azon okmány, mely 1713. április 19-én készült s mely utóbb sanctio pragmaticának nevezetett, ámbár abban, mint említém, e nevezetnek még nyoma sincs.

Megjegyzésre méltó itt azon körülmény, hogy egy évvel azelőtt, 1712-ben, Horvátországnak Zágrábban Öszszegyült rendei Pálffy János bánnak és Eszterbázy Imre zágrábi püspöknek ajánlatára, Horvátországra nézve az örökösödést a Habsburgi-ház fiágának kibaltával a nőágra is átruházták és azt kívánták, hogy Horvátországban mindég az örökösödjék, ki Austriát, Stiriát, Carniolliát birandja. Világos ebből, hogy Károly már 1713. előtt is foglalkozott szándékának valószínűsítésével s Horvátországban tétetett az első kísérlet. Feltűnő pedig az, hogy a horvátok nem az egész birodalomnak és nem is a magyar korona országainak feloszthatlanságát köttették ki.

Károly jól tudta, hogy a családi pacta successoriák és az ő önhatalmú szabályzata, célját még nem biztosítják, még talán azon tartományokban sem, melyekben az örökösödés felett végrendeletileg is jogosan vélt rendelkezhetni, annál kevésbé azokban, melyekben az örökösödés rendét a köztörvény határozta meg. Ennélfogva fontos volt reá nézve Horvátország említett ajánlata, mely minden tartományai közt első nyilatkozott a nőági örökösödés mellett, ámbár azt nem egészen Károly szándékának szellemében tette, a mennyiben a feloszthatlanság elvét nem az egész birodalomra terjesztette ki.

Károlynak, ki több évvel azelőtt házasodott, még gyermeke nem volt, de a 28 éves férfiú még figyermeket is reménylhetett. Ezen körülménynek lehet tulajdonítani, hogy az említett első lépések után éveken keresztül — világosan legalább — semmi sem történt a női örökösödés érdekében, sőt 1715-ben a magyar országgyűlésen minden nehézség nélkül szentesítette a király a III. cikknek azon rendeletét, hogy a Habsburgi-ház fiágának kihaltával a szabad választás joga Magyarországra ismét visszazálljon, mi ellen Horvátországnak jelen volt követei sem emeltek szót, ámbár ők a nőágnak már évek előtt megajánlották az örökösödést.

1716-ban Károlynak fia született, ki azomban csakhamar meghalt, 1717-ben született Mária Terézia, ezen időtől fogva erélyesebb munkásságot látunk a női örökösödés megalapítása körül.

Mindenekelőtt saját családjának nőtagjaitól kívánta Károly, hogy azok az általa megállapított örökösödési szabályzatot elfogadják. Mária Jozefa főhercegnő és annak férje Fridrich Ágoston 1712-ben, Mária Amália és annak férje Károly Albert 1722-ben adták ki lemondó s illetőleg biztosító okiratukat, melyekben az 1713-ban megállapított örökösödési szabályzatot pragmatika sanctiónak nevezve, maguk részéről is elfogadják.

De mindezek még csak a család körében történtek s Károly arra fordította gondjait, hogy a mit megalapított, azt népeivel is elfogadtassa s a külföldi hatalmak által is garantírozassa.

A karanti, krajnai és steyer rendek 1721. és 1722-ben

fogadták el a *pragmatica sanctiót*, az alsó-austriaiak 1720-ban, a sziléziaiak szintén.

Csehországnak 1720-ban terjesztették elő az említett örökösödési szabályzatot, s a cseh rendek abban megnyugodtak, minthogy az alaptörvényekkel az úgy sem ellenkezett. Es pedig *pragmatica sanctiónak* nevezik azt következő szavaikban: „*tamquam lege fundamentals sanctione quae pragmatica in perpetuum valitura*“. Később Károly cseh királynak 1723. szept. 4-én megkoronáztatván, a rendek újra elfogadták az említett örökösödési szabályzatot, melyet ezen elfogadásban nem neveznek *sanctio pragmaticának*, mi azomban úgy látszik nem számításbul történt, mert az első elfogadás alkalmával *sanctio pragmaticának* neveztetik az, Károly ellenben a csehek meglévő szabadságait megerősíti; az égeri kerület később nyilatkozott.

A Német-Alföldön a szabályzat, mint *sanctio pragmatica*, később hirdettetett ki, s a rendeletben az mondatik: ő felsége megszünteti azon *sanctio pragmaticát*, melyet V. Károly 1549-ben kiadott, de csak annyiban, amennyiben a jelen örökösödési szabályzattal ellenzik. A rendek beleegyeztek, de azt mint császári edictumot kívánták kiadatni. És ez meg is történt, a *pragmatica sanctio* mint állandó törvény 1724. december 6-án császári pecsét alatt kiadatott. A majlandi és mantuai herczegségek 1725-ben fogadták el.

Horvátország előbb megajánlotta még mielőtt Károly jelezte volna. Hatása nagy volt, mert a Habsburgiház kihaltával az 1687: III. szerint Magyarországgal együtt választhatta volna királyát, szava tehát könnyítette

az örökösödés kivitelét. De közjogi következménye csak akkor lett, midőn Magyarország 1722-ben elfogadta és 1723-ban törvénybe iktatta, bizonyítja ezt az, hogy Horvátország az 1715-iki esetleges király választási czikk ellen nem tiltakozott. Erdélyben 1722-ben terjesztők elő és a rendek mint *sanctio pragmatica*t elfogadták és 1784-ben következőleg iktatták be:

et rebus *pragmatica sanctionis*“ Fiume, mint önálló tartomány, a *sanctio pragmatica*t 1725-ben fogadta el.

Magyarországot évek óta készítgették a szabad választásruli lemondásra és a nőági örökösödés elfogadására. Egyenesen még a 22-iki országgyűlés megnyitáskor sem hívta fel a király az országot, egyesek azonban létesítésén erélyesen működtek.

Es e működés nem vala sikertelen, mert 1722. június 27-én a rendek a nőág örökösödését felajánlották az elsőszülöttség rendje szerint, kimondották Magyarországra és az örökös tartományokra az elválaszthatlan és feloszthatlan birtoklást, de egyszerűsmind határozottan kikötötték az ország törvényes önállását, függetlenségét, a koronázás előrebocsátását, a törvények biztosítását, a királyi hitlevelet, a leányág kihaltával a szabad királyválasztást. 60 tagú küldöttség vitte meg a királynak az ajánlatot, ki ezeket 1723. júli s 24-én ünnepélyesen szentesítette.

\ árom alapeszme van kimondva az 1713-iki szabályzat 1723-iki törvényekben: a nőág örökösödése, az elsőszülöttségi sor, a feloszthatlan birtoklás, e tekintetben tehát a kettő egyezik.

De másrésről nagy a különbség a két orokösö-

dési rend között. A.z 1713. az örökösödést a felséges uralkodó-ház minden ágaira kiterjeszti, ellenben az 1723. a királyválasztást III. Károly, I. József, I. Leopold leányágai kihalása után Magyarországra visszaszállítja. És ez közjogilag fontos különbség, mutatja, hogy köztünk és az örökös tartományok közt nincs real-unio, mert az örökösödés nálunk elébb megszakad, mint az örökös tartományokban.

Másik lényeges különbség a megajánlás már előszámolt különböző módozata.

Károly az örökösödést tartományaiban keresztül vivén, igyekezett azt a külhatalmak által is garantíroztatni. Nehezen ment ez, bár többen félve a Bourbon terjeszkedéstől, a törököktől, kívánták az erős nagy Habsburg-birodalmat. Ezen drágán szerzett garantiák sikertelenségét mutatták Mária Terézia véres védelmi háborúi. Igazolva lőnek herceg Savoyai Eugen szavai: „Több biztosságot nyújtana felségednek 100,000 katona, mint az európai hatalmasságok nagy részének garantiája.“

Nem akarom elősorolni a hatalmak garantiáját, csak egy lényeges körülményt emelek ki; az angol ezt mondja: „elfogadjuk a *pragmatica sancti*ót^a, melyet később Károly minden országainak rendei elfogadtak, mint *sanctio pragmatica*t állami közokirataik közé iktattak. Ugyanígy szólották a hollandi rendek és a német birodalmi gyűlés; mindkettő megemlíti a rendek elfogadását. Maga Károly is ismétli 1723. ápril 23-iki rendeletében. Tudták tehát a hatalmak, hogy az 1713-iki örökösödési szabályzat érvényéhez a rendek elfogadása szükséges.

Nem osztom tehát Révész Imre azon aggodalmát, hogy a külföldi diplomácia az 1713. szabályzatot tartalmazta Magyarország és az uralkodóház közt döntő jogforrásnak. Az európai diplomácia jól tudja, hogy Magyarország alkotmányos ország volt akkor is, midőn a *sanctio pragmatica* behozatott. De ha a diplomatiárul jogviszonyaink tudatlanságát feltételeznénk is, legyen meggyőződve képviselő ur, hogy 1741-ben, midőn az örökösödést megtámadták, az európai diplomácia róla okvetlenül tudomást szerzett.

Annyi igaz, hogy Európa most már a Habsburg-ház nőörökösödési szabályzatát *sanctio pragmatica* név alatt ösmeri, mi magunk is így neveztük 1848-ban. Úgy nevezték 1790-ben őseink, nem jobb-e tehát világosan kifejtienünk, mi a *pragmatica sanctio*? Meg vagyok győződve, hogy ha a világ valamely hibás nevezetet elfogad, könnyebb a hibás fogalmat *rectificálni*, mint a név használatától elszoktatni. És ha mi azt mondanék a külföldnek: Uraim, az a mit ti *sanctio pragmaticának* neveztek, nem az, de az 1723: I., II., III., IV., V., VI., VII. cikkely, az 1790. törvények ugyan *pragmatica sanctiónak* nevezik azt, de hibás elnevezés 1848-iki törvényeink is annak nevezik, de ez is hiba, — a külföld semmi esetre sem fogna bennünket megérteni. Ha ellenben azt mondjuk, hogy az 1713-iki *pragmatica sanctio* különbözik a törvényes magyar *pragmatica sanctió*tul, jobban meg fog érteni, mert úgy is tudja, hogy különbség van a kettő közt. Egyébiránt még eddig egy külföldi lap sem tekintő az 1713-iki *pragmaticát* Magyarország alaptörvényének.

És ha a lényeg nem veszedelmes, mit félünk a szóiul, a szó értelme ártatlan, én ugyan görögül nem tudok, de úgy hallottam, hogy körülbelül annyit tesz mint: „nagyobb fontosságú tárgyakra vonatkozó“. Hajdan ez a rómaiaknál ismeretlen volt, Theodosius alatt kezdtek használni és értelme: „fontos állami közügyi szentesítvény“. A frankoknál és németeknél IV. Károly császár alaptörvény értékű bullája pragmaticának nevezetik. A passai vallásügyi szerződést, az osna-brucki békekötést is sanctio pragmaticának nevezik, VI. Károly francia királynak a francia egyház szabadságát 1438-ban biztosító alaptörvényét is sanctio pragmaticának nevezték.

Ha a névvel az 1713. intézkedés volna összekötve, akkor nem a név, de a lényeg lenne káros, de mi tudjuk, hogy az reánk nem így áll s midőn kifejtjük mi a *pragmatica sanctio*, nem sértünk jogot, de használunk vele.

Azt mondja Révész ur, hogy a *Corpus Juris*ban 1713-tul 1848-ig nincs róla említés, a nemzet a küzdelmes 1790-ben is mellőzte. Az udvari kancellár Leopold nevében irt az országgyűléshez, a nemzet felirt és mindezen iratokban a *pragmatica sanctio* nem említettik. Végre vádolja az 1848. országgyűlést, hogy az 1848-iki törvényekben a *pragmatica sanctio*t fataliter, vigyázatlanul és alaptalanul felemlítette.

Ha csak engem vádolna, elég volna az 1848-iki törvények erre vonatkozó részét felemlítenem, de Révész ur magát az 1848-iki országgyűlést vádolja. Kemény és méltatlan vád ez s engedje tisztelt Révész úr ki-

mondanom: méltatlan vád is, melyet az 1848-iki férfiak iránti tiszteletből kötelességem visszautasítani. 11a osz-
tanám is nézetét, a pietás még akkor is tiltott volna
oly kemény kifejezést használni.

De nem követett el hibát a *sanctio pragmatica* használata által; kifejtettem, hogy a név nem káros, sőt közjogi értelmét kifejtteni hasznos, s kérdem gyen-
gében áll-e a magyar közjog s az uralkodó-ház alap-
szerződésének alapja az által, hogy az 1848-iki törvények
a *pragmatica sancti*ót párszor megemlítik? Melyik erő-
szakos lépése maradt volna el az osztrák kormánynak,
közelébb áll-e a nemzet óhajai valósításához, ha a
48-iki törvények a *sanctio pragmatica*t nem említik?

De nem is állanak mind az általa felhozott factu-
mok. Mindenki tévedhet.

Azon állítás, hogy a *sanctio pragmatica* szó 1848-ig
a törvényekben elő nem fordul, kétségkívül igaz, de
ebben nem látok szándékosságot, mert ha megemlítik,
idézni kellett, volna az 1723: 1., 2. törvényzikkeket;
kimaradt, mert az egyszeri hivatkozás a kettősnél rövi-
debb volt.

Amit azomban már Révész ur 1790-ről mond, az
nem úgy van, mert az október 3-iki felirat ezt tartal-
mazza: „*Hoc suo jure usi Status et Ordines Reg ni jam
anno quoque 1741. in ipso quippe foeminae baereditatis
aditu convenientem pro tutela sanctionis pragmaticae
assecuracionem diplomaticam fundatae sollicitabant,
postulatoque suo constanter inhaeserunt*”⁴ Ebből követ-
kezik, hogy őseink nem láttak aggodalmat a *sanctio
pragmatica* megemlítésében, világos, hogy e név alatt

nemcsak az örökösödést, hanem a nemzet kikötött feltételeit, jogait, törvényeit is egybe foglalták.

Harmadik, mi ebből következtethető, az, hogy már 1741-ben sem idegenkedtek a *sanctio pragmatica* megemlítésétől. Bajosan lehet tehát az 1848-iki országgyűlést megemlítéséért azzal vádolni, hogy fataliter, vigyázatlanul, alaptalanul cselekedett. Az sem változtat a dolgon, hogy nem törvényben, de feliratban van megemlítve, mert a feliratok diplomatikai fontosságú okmányok. Ha Révész ur vádja állana, akkor az 1790-iki sőt 1741-iki országgyűlések is vádoltatnának.

Révész urnák egyik megrovása azt tartalmazza, hogy némelyek azt vélik, miszerint a *pragmatica sanctio* az 1723: 1., 2. törvénycikkben van és valóban erre történtek ezelőtt is mindenkor a hivatkozások ott hol *successióról* volt szó, ámde mi a *pragmatica sanctiót* kétoldalú kötésnek, tehát olyannak szoktuk nevezni, melyben a nemzet jogai is biztosítva vannak. Ezek pedig nem annyira az I., II., mint inkább a III. és IV., V., VI.-ban vannak határozottan megjelölve.

Bátor vagyok ezekre megjegyezni, hogy az 1723: 1., 2. határozottan kimondja az örökösödés feltételeit is, ugyanis a 8., 9. szakasz következően szól: és az említett trónörökösödést elfogadják, s eképen ugyanazon női trónöröklést, a felséges austriai házban behozottat és elismertet kiterjesztvén, reá most akkor helyett az 1687: II., III. hasonlóképen az 1715: II., III. a fent irt rend szerint megállapítják; ezen cikkek határozottan megkívánják az előleges királyi biztosítást, hitlevelet és esküt, a második a hitlevélben foglaltatni kívánja,

hogy a király az országnak minden jogait, kiváltságait, szabadságait és törvényeit szentül megtartandja, a III. pedig, hogy ő felsége a hozott és hozandó törvények szerint fogja az országot kormányozni. Az utolsó szakasz a nőág kihalása esetére a királyválasztás! jogot határozottan fenntartja.

Kérdem, mi van ennél több az 1723-iki törvény-cikkekben, mely nem mond egyebet, mint az 1715: II., mely az elfogadott női örökösödésre is kiterjesztetet, határozott tartalma az, hogy a nemzetnek kiváltságai, szabadsága s törvényei szorosan megtartassanak. Sőt az 1715: III. még sokkal fontosabb mint az 1723: III., mert abban kimondatik, hogy a nemzet másképen soha sem kormányozható, mint az eddig hozott és hozandó törvényei szerint, sőt a terület is biztosittatik, valamint az is, hogy az országban idegen kormányzat más tartományok módjára be nem hozatik, mindezekről a 111. nem szól, miután már a 11.-ban elmondatott.

Világos tehát, hogy az 1623: 1., 11. nemcsak a nőörökösödést, de az ország jogait is biztosítja. Ha ezek megtartatnak, az országnak egy törvénye sem fog megsértetni (zajos helyeslés) és így biztosítva lesz a Révész ur által felhozott IV. és V.; a mi a VI.-at illeti, nem tudom miért helyez erre súlyt, hiszen ez azt tartalmazza, hogy a nemesség adót ne fizessen, ez már csakugyan megszűnt, hivatkozni tehát országgyűlésileg megszüntetett törvényre több volna mint hiba.

A Révész ur által idézett az országgyűlés tartásáról szól, ez is már lényegesen megváltozott, mert ma az országgyűlés nem nemesek és egyháziak követeiből,

de a nép képviselőikül áll, nem három évben, de minden évben tartandó, miért kellett volna tehát ezen elavult törvényre hivatkozni?

Azt is mondja Révész ur, nem osztja azon nézetemet, hogy az örökös tartományok fejedelmének eo ipso magyar királynak kell lenni, mert ha ez áll, akkor hazánk az örökös tartományok alárendeltje lenne.

Midőn én azt mondtam, hogy az örökösödés rendje szerint az uralkodás mind Magyarországon mind az örökös tartományokban ugyanegy fejedelmet illeti, azt mondtam a mit a törvény mond, ugyanis az 1723: I. 4. szakasza azt mondja: „úgy hogy azon nő, vagy annak férfi örököse, ki a felséges osztrák ház mondott országainak és tartományainak az elsőszülöttségi mód szerint örököse, ugyanazon trónrend szerint, ezen s a jövőben, örökösödési joggal a Magyarország s hozzá csatolt szintén elválaszthatlanoknak értendő részek, országok és tartományok csalhatlan királyául tartassák és koronáztassák^”. Azt pedig, hogy eo ipso trónörökös vagy király Magyarországra nézve, nemcsak nem állítottam, de sőt beszédemben és javaslatomban határozottan ki van mondva, hogy a magyar király csak koronázás által lesz törvényes magyar király, a koronázásnak pedig törvényes szabta feltételei vannak, miknek előleges teljesítése mulhatlanul szükséges. Révész Imre urnak azon aggodalma, hogy ilykép Magyarország alárendeltje volna az örökös tartományoknak, mi az 1790: X.-el ellenkezik, úgy hiszem felesleges aggodalom, mert csak úgy vagyunk ez által alárendeltjei, mint ők nekünk, azaz kapcsolat van közöttünk

az uralkodónak ugyanazonosságában, vagyis personal-unio és egyéb semmi; az 1790: X., melyre hivatkozik, azt mondja: „A felséges osztrák ház nőágának örökösödése Magyarorszában és a kapcsolt részekben ugyanazon fejedelmet illeti, melyet a többi örökös tartományokban az örökösödési rend szerint illet.” Miként ellenkeznek tehát az én mondásom 1790: X.-el?

Végre Révész ur még azt is mondja: „de mindezekből szükségkép még az is következik, hogy ha ő felségéhez sem mint koronás királyhoz, sem mint törvényes trónörökshöz fel nem írhatunk, nem írhatunk hozzá másképp mint hódítottak a hódítóhoz[^]. (Igaz, zaj.) En a hódítást az elnyomott nép irányában mint jogalapot soha sem ismerem el (helyes) és azt hiszem, hogy a hódítónak joga csak fegyverének hatalma és csak addig terjed, a meddig a fegyver ér. A hódítottak nincsenek morális kötelezettségei a hódító irányában és azon országokban, melyek kezdetben hódítás által alakultak, valószínű jogalapot nem a hódítás maga, hanem a hódítottak nyilvánosan vagy tetteleg bizonyított utóbbi elismerése képez. Elvem Magyarországra nézve az, mit az ország rendei ötödik feliratukban kimondottak, hogy t. i. „a királynak és országnak jogai az örökösödési szerződéseken alapulnak, melyeket a feleknek megváltoztatni nem szabad^u.”

Nem azért említettem ezt itt meg, mintha azt hinném, hogy Révész Imre ur a hódítási jogot elismeri, hanem mivel tudom, hogy vannak lajthántúli elleneink között olyanok, kik a hódítási jogot Magyarországra nézve már többször emlegették; féltem, hogy

ezek Révész ur szavait félreértve vagy szándékosan félremagyarázva, el fogják mondani, miszerint Austriának hódítási joga Magyarországra nézve a magyar országgyűlésen is megemlített és arra senki sem felelt.

Elmondottam előadásom kezdetén, hogy egyéb czáfolatba nem ereszkedem, de szükségesnek tartok egy szerény észrevételt a törvényességre.

En nem állítom, hogy felirat helyett határozatot hozni törvényellenes, de azon vádat, hogy a felirat törvényellenes, el nem fogadhatom. Figyelemmel kísértem a beszédek, de a törvényellenességet senki sem mutatta ki. Senki sem hivatkozott egy törvényre sem, melyet megsértünk az által, ha felírunk, pedig midőn valamely cselekvény törvényellenesnek mondatik, ki kellene világosan mutatni: miből áll annak törvényellenessége.

Egyébiránt a tisztelt ház most már szavazat által fogja eldönteni, feliratban vagy határozatban mondjuk-e ki azt, mit mondanunk kells mondani akarunk, a többség akarata fog határozni. De bármikép dőljön el a kérdés, egyet tartanék szerencsétlenségnek a hazára nézve: ha a külön véleményüeket keserűség választaná el egymástól. Célunk egy: a haza boldogítása. Véleményeink ugyanazok mindazon jogtalanságokra nézve, mik ellen felszólalunk, nézeteink csak a módra nézve voltak egymástul eltérők; csak az útra, sőt talán nem is az útra, hanem az első lépésre vagyunk különbözők. Lehet, hogy nehéz szenvedések várnak még reánk, küzdelem és erélyes működés mindenestre, és ha mi akkor valamennyien egymás mellett nem állunk, együtt és

egymásért: a haza fogja szenvedni kárát. A felelősséget ne háritgassuk egymásra, ennek csak elleneink örülnek, felelünk és küzdünk valamennyien egy magasztos célért, a haza javáért. Hazánk sorsa a mi sorsunk is, egyik félre úgy, mint a másiké, egyszóval mindnyájunké. Es ha egyszer-másszor a részletekben talán különböznek is véleményeink, ne felejtjük, hogy a főtárgyban egyek vagyunk, arra nézve magunk közt megszakadni soha sem fogunk. (Hosszan tartó éljenzés.)

VI. FEJEZET.

A vita befejezése. — A pártok modora. — A felirat és határozat közti különbség. — A felirat 3 mesterkéltszavazattal elfogadtatik. — A felsőház 1 ellenében elfogadja. — Scitovszky régi szerelméhez visszatér.

— A császár a feliratot német kísérő levéllel visszaküldi.

— A cím megváltoztatván, a császár elfogadja. —

Válasz. — Forgách kancellár. — A feloszlatás kétségkívül!

A képviselőházi vitákat Deák Ferencz fejezte be a Révész Imrét czáfolni akaró polemicus beszédével. A vita 21 napig tartott, beszélt a felirati pártbul 38, a határozatibul 48. Sokan hosszasan tárták a vitát, feleslegesnek a 86 szónoklatot, ez mindkettő téves fogalom, mert 1861 Magyarország sorsa felett határozott, egy ország sorsának eldöntésére 21 nap nem sok, kétségkívül a helyzetet Deák Ferencz remek felirata és beszédje, a határozati párt világos és erőteljes határozati javaslata, Tisza Kálmán és Révész Imre kitűnő beszédei teljesen megvilágították, e három kitűnőségén kívül senki újat nem mondott, azért ezen beszédek azomban feleslegesek nem voltak, mert a tüzes beszédek részben a királyt figyelmeztették az országos hangulatra, részben a nemzetet lelkesíték. A szónoklatok a parlamenti illem korlátait nem hágták át, a két párt modora és indokolása azomban lényegesen különbözött, a Deák-pártiak elösmerték a királyt, az absolutismusért nem a császárt, de kizárólag a császári megholt és élő ministerokat támadák meg, az ellenzék ellenben a császárral mint bitorlóra] beszélt, vagy általában róla hallgatott. Tisza Kálmán a függetlenségi nyilatkozatot is jogosnak találta. Ivánka Imre, Ferencz József királyt trónkövetelőnek nevezte, megróttá a királyt és családját. Szilágyi Virgil az ország forradalmi jogosultságát

kiáltotta ki. Grabarics kimondá, hogy az ország király nélkül ellehet.

Sokan a felirat és határozat közt nem láttak különbséget, mert Deák közjogi fejtegetéseit a határozat is átvette, Deák az ország épségének, felelős önkormányzatának, összes törvényeinek helyreállítását, a törvénytelen illeték, a birtokkobzás, száműzetés megszüntetését követelte és ezeknél látszólag a határozat sem követelt többet, egyik sem kecsegtetett rögtöni eredménnyel, mert az uralkodó beolvasztási politikáját a torz-alkotmányosság osztrák hívei: Schnerling tudor, bankár- és tudor-társai is elfogadták. A két javaslat azonban a látszat daczára, mind tartalma, mind jövő következményeire lényegesen különbözött.

A felirat a király örökjogát elismerte, mert tiszteletteljesen felelt az uralkodónak, erősen ugyan, de illendően kérte és követelte az ország jogai visszaállítását.

A határozat nem a királyhoz, de a nemzethez és Európához volt intézve, sokkal inkább illett volna az európai congressus, mint a magyar király zöld asztalára.

A felirat Ferencz József örökjogát elősmerte, uralmi jogának elismerését azonban a királyi kötelezettségek teljesítéséhez kötötte.

A határozat nem mondta a király letételét, de róla mindég és folytonosan csak mint tényleges hatalomról szól, Tisza Kálmán beszédében a 49-iki függetlenségi nyilatkozatot jogosultnak mondá, Révész Imre hódítónak nevezte; monarchiában a tényleges czim magyarul bitorlót jelent, a bitorlás ellen a forradalom jogos önvédelem.

A felirat a pragmatica sanctiót közös jogalapul állítja, mint az ország fő és sarkalatos törvényét tünteti fel, a personal-unio hangoztatása mellett ugyan, de lényegileg némely ügyek közösségét feltétlenül elfogadja.

A határozati javaslat felemlíti az 1723: 1., 2. törvényt is, mint olyakat, melyek szerint is a tényleges hatalom köteles lett volna a törvényeket megtartani és melyek megszegése a nemzetet kötelezettségeitől felmenti, a fősúlyt azonban a határozat az 1790. és 1848-iki törvényekre fekteti.

A felirat a pragmatica sanctiót nemcsak mint a magyar nemzet és uralkodó család közti szerződést, de mint Magyarország és az osztrák tartományok közti kölcsönös szerződést is tünteti fel, mi valótlan, mert a Habsburg-ház minden országát megfosztotta alkotmányától, országai rendéit külön-külön összehívatta az örökösödési családi intézkedés becikkelyezésére, magyar követek ezen országgyűlésekre nem küldettek, az örökös tartományok a magyarra nem küldhették, mert alkotmányuk szünetelt. Az állítólagos államközi szerződés szerint, miután a császár az örökös tartományokban hatalma egy részét tartományai kormányára ruházta, ezen tartományokkal még akkor is egyezkedni kellett volna a közös ügyek kezelése iránt, ha a magyar király kötelességét teljesíti.

Λ felirat tehát a közös ügyek arany hídja, a határozat merev tiltakozás és Európához! békés fellebbezés volt.

A határozatot Teleky László halála buktatta meg,

mert Tisza Kálmán ugyan a határozatot szépen védelmezte, talán szebben, mint Teleky védte volna, de a hideg Tisza a forradalomért soha sem rajongott, átengedők tehát a győzelmet; egy tüzes kerület becsvágyó képviselője átnyergelt, egy képviselő lemondott, kettő elutazott, ennek következtében a felirat 155 szavazatot nyert, a határozat 152-t.

Az ellenzék a részletes tárgyalásnál ismét kardot rántott, Deák „felséges császár és királyi megszólítását Ivánka Imre töröltetni és „felséges ur^a czimmet ajánlotta felcseréltetni, Tisza Kálmán „felséges császárit ajánlotta, Deák a czimért nem akarta a lényegét veszélyeztetni, az ellenzék tehát győzött.

A felsőház a feliratot június 15-én tárgyalta, ajánlották gróf Cziráky János és báró Wenckheim Béla, gróf Ráday László a határozatot pártolta, de egyedül maradt, csinosan beszéltek még Haynald erdélyi püspök és báró Orczy Béla s többen. Scitovszky primás szolgálkénak nem tudott parancsolni, elfogadta ugyan a feliratot, de kijelenté, hogy 1848. némely részeit revideáltatni kívánja:

„A fejedelemmel minden áron ki kell egyezni, ha azt kívánjuk, hogy Magyarország, Magyarország maradjon s hazánknek azon alkotmányszerű önállása, függetlensége fentartassék, mely azt 1848. előtt is az ősi törvények szerint megillette. En tisztelem az 1848. törvényeket, de némelyeket közülök mint ideigleneseket, provisoriumkép tekintendőket, melyek tehát urunk kívánata s tulajdonképen ideiglenességök tekintetéből is revisio alá veendőek.“

A felirat átadásával a két ház elnöke, gróf Apponyi György és Ghiczy Kálmán bízattak meg. A választ a császár 30-án küldte meg gróf Apponyinak következő kísérelő levéllel:

„Indem Ich Ihnen ein auf die Adresse des ungarischen Landtages bozügliehes Rescript vöm heutigen Tagé übermittele, trage Ich Ihnen auf selbes dem Prás idén ten des Unterhauses Coloman Ghiczy behufs unverzüglicher VerÖffentlichung im Abgeordnetenhouse unter seiner persönlicher Verantwor túrig einzuhändigen, und selbes auch in dér Magnaten-Tafel unverzüglich veröffentlichen zu lassen. Wien, am 30. Juni 1861.
Franz Josef m. p.

An meinen Judex Curiae, Gráfén Georg Apponyi.“

Első Ferencz József, Isten kegyelméből Austria császárrja, Magyarország királya stb.

Hú Magyarországunk s az ahoz kapcsolt részek zászlósainak, egyházi és világi főrendéinek és képviselőinek, kik az általunk az 1861-iki ápril 2-ára összehívott országgyűlésen egybegyűlvék, üdvöt és kegyelmünket.

Kedvelt híveink! Jóllehet mi azon országgyűlési tanácskozásokat, melyek legfelsőbb uralkodói jogaink felett a képviselő-házban tartattak, úgyszintén a minket mint Magyarország örökös királyát törvényesen illető tagadhatlan Öröklési jogaink ellen irányzott kitoréseket komoly megilletődéssel értettük, mégis azokat inkább egyes szenvedélyes szónokok pillanatnyi heve kifolyásának, mint az egybehívott országgyűlés érzelmei hú tolmácsolásának véltük tekinthetni.

Miután azonban ama tévnézeteknek a hozzánk intézett legalázatosabb felíratnak mind alakjában, mind szövegezésében határozott kifejezés adatott, legfőbb kötelességünknek tartjuk fejedelmi személyünk és királyi örökös jogaink iránti azon tartozó tisztelet megővésére, melyet a trón és annak méltósága méltán megkíván, de mely az országos rendek és képviselők ama feliratában a törvényes szokástul eltérve mellőztetett, a felíratot, mely a királyi jogokat sértve, nem Magyarorszag örökös királyához intéztetett, visszautasítani. Élénken óhajtván azonban mindazonáltal az országos rendek és képviselők feliratában foglalt nagyfontosságú kérdések iránt őszintén nyilatkozhatni, az országos rendeket és képviselőket ezennel felszólítjuk, miszerint figyelve az 1790-iki koronázó országgyűlés alkalmával követett eljárásra, a felíratot hozzánk oly alakban terjeszszék fel, hogy annak elfogadhatása az általunk bármely megtámadások ellen mindig megőrzendő korona méltóságának és uralkodói öröklött jogainknak kellőleg megfeleljen.

Kikhez egyébiránt császári királyi kegyelmünk és kegyelmességünkkel állandóan hajlandók maradunk. Kelt birodalmi fővárosunkban, Becsben, szent Iván hava 30-án.

Midőn ezen leirat leérkezett, a határozati párt véglegesen elgyengült, a czim megváltoztatását Deák Ferencz, Hunkár által iwdiványoztatta, egyhangúlag elfogadtatott.

Az 1848-iki házszabályokat, a felirati vitát megelőzőleg elfogadta a ház.

A nemzetiségi kérdés megoldását az egész ház óhajtotta. Mindjárt tehát az országgyűlés elején bizottságot küldtek, mely munkálatát be is adta, ennek ellenében Vlad Alajos román és Popovics Zsigmond szerb képviselők is adtak be nemzetiségi törvényjavaslatot. Ezen javaslat túloz, Magyarországot a nemzetiségek szövetségének tekinti, az országot nemzetiségekre osztja fel, az egységes kormányzatot lehetetlenné tette volna; a válaszfeliratnál is többen felszóllaltak nemzetiségi szempontbul, a nemzetiségi felszóllalások kedvezőtlenül fogadtattak, bár a nemzetiségi képviselők illendően viselték magukat és a múlt tanulsága által kiábrándulva, Austriának és az absolutismusnak hátat fordítottak.

A törvénytelen adóbehajtás tárgyában Trefort Ágoston elnöklete alatt bizottság küldetett ki; Trefort azonban, ki 1848-ban sógora báró Eötvössel Magyarországbul kiszökött, szerette a hatalom mali összeütközést kikerülni, most sem akart a hatalommal szembeszállni, ennélfogva a javaslatot szépen elaltatták.

Bécsben Vay semmi sikert sem aratott. A császár és Schmerling az októberi diplomát fel akarták erőszakolni, a visszaszító valótlanságokkal díszített császári leiratot már gróf Forgách Antal új kancellár ellenjegyezte, báró Vay Miklós leköszönt és Borsodban megválasztatá magát képviselőnek. Gróf Eszterházy Móriczot rministernek nevezték. Ezen két ember bámulatos merészséget követett el, mert akkor is sárgafekete madár maradt, midőn ezeket nemcsak a nemzet, de még a főpapok és főrendek is megvetették.

A czim megváltoztatása által a diplomaticus érint-

kezős akadály a elhárítván, az országgyűlés feliratát a felséges király gr. Apponyi György és Ghiczy Kálmán megbízottaktul a magyar kancellár báró Vay Miklós és több magyarok jelenlétében elfogadta július 8*án és erre 21-én következőleg válaszolt:

Első Ferencz József, Isten kegyelméből austriai császár, Magyar-, Cseh-, Halics- és Lodomer-országok apostoli, úgy Lombardia, Velence, Illiria királya, Austria főhercege stb.

Hű Magyarországunk s az ahhoz kapcsolt részek zászlósainak, egyházi és világi főrendéinek és képviselőinek, kik az általunk 1861. ápril 2-ára összehívott országgyűlésen összegyűltek, üdvöt és kegyelműnket.

Kedvelt híveink l

Miután az országosan egybegyűlt főrendek és képviselők a szent Iván hava 30-án kelt legmagasabb leiratunkban hozzájok intézett abbéli felszólításunknak, mely szerint a hozzánk intézet legalázatosabb leirat oly alakban előterjesztendő vala, hogy annak el fogadhatása az általunk bármely megtámadás ellen mindég megőrzendő korona méltóságával és uralkodói öröklött jogainkkal összeegyeztethető legyen, kötelességgel megfelelni el nem mulasztották; mifelüli legmagasb megelégedésűnk az országosan egybegyűlt rendek és képviselőknek; örvendezésűnkre szolgál élénk óhajtásunk s adott Ígéretűnkhez képest az említett feliratban foglalt nagy fontosságú kérdések iránt őszintén nyilatkozhatni, hogy ekkép nyílt és határozott értekezés alapján a létező nehézségeknek üdvös és állandó elhárítása elérthessék.

A jelen országgyűlés egybehi vásával azon ösvényre kívántunk lépni, melyen Magyarországnak alkotmányos kormányzását gátló akadályok törvény útján megszűntessenek, s a közötté és többi országaink és tartományaink közt fennálló válhatlan kapcsolatba! eredő viszonyok az összes birodalom igényeinek megfelelőleg a törvényhozói hatalom által oly módon szabályoztassanak, hogy az ez érdemben hozandó határozatok a nemzet érzelmeivel találkozáván, a mulhatlanul elintézendő feladatok az országgyűléssel! törvényes megállapodás útján, kizárva minden más módot, nyerjenek megoldást.

Amennyiben az országos főrendek és képviselők említett feliratában múlt évi Mindszent-hó 20-án kelt oklevelünk oly értelemben említettik, mintha az Magyarországnak a *pragmatica sanctió*ban biztosított önállásával merő ellentétben állana; mi ugyan elismerjük, hogy a magyar országgyűlés ezen oklevelünk tartalmánál fogva az adó, valamint azon tárgyak iránt, melyek a katonáskodásra s annak szabályozására vonatkoznak, az előbbi törvényektől eltérőleg, t. i. az egész birodalom többi alkotmányos képviselőivel egyetemben tanácskozándik, ebből azomban Magyarországunk alkotmányos önállósága biztosítékainak veszélyeztetését nem következtethetjük, sőt épen ellenkezőleg, a közös érdekeknek többi királyságaink s Országaink szabadon választott képviselőivel leendő közös tárgyalásából azoknak csak megszilárdulását várhatjuk. Figyelmeztetjük egyszersmind az országgyűlésre egybegyűlt főrendeket és képviselőket azon körülményre, miszerint befolyá-

suk ezelőtt a közadózásnak csak csekély részére terjedőit ki, nem pedig mint az említett oklevelünk értelmében történendik, az adó- és pénzügy minden tárgyaira; figyelmeztetjük az 1723.: I., II.-ban elfogadott *pragmatica sanctio* szó szerinti értelmére, mely ezen törvényczikkek világos tartalma szerint nemcsak azért léptetett életbe, hogy Magyarországunk külső és belső megtámadások ellen sikeresebben megvédessék és trónüresedési időközök alkalmával könnyen keletkezhets az ország történetéből gyászosan ismert belvillongásoktól megóvassék, hanem hogy Magyarországunk és többi királyságaink és országaink közti kölcsönös egyetértésnek és egyesülésnek minél szilárdabb közös támpontjául szolgáljon.

Valamint már a jelen országgyűlésre szóló meghívó leveleink is tanúsítják, miszerint szilárd akaratunk a koronázási hitlevél kibocsátása iránti ősi szokást teljes épségben fen tartani, úgy az izgatott kedélyek lecsillapítása s minden alaptalan aggodalmak óhajtott megszüntetése végett most is nyilván elösmernjük, miszerint Magyarországunk úgy a személyekre, mint a kormányzat rendszere és alakjára nézve az ország ősi alkotmányának megfelelőleg lesz kormányzandó; hogy tehát a szent István koronájához tartozó országoknak a birodalomba beolvasztása, valamint szándékukban nincs, úgy atyai szívünktől távol van

Ebből ugyan az országnak belügyei ön kormányzatát, mint ez az 1790: 10.-ben megállapított, követhetjük, de valamint ebből semmikép sem következik, hogy Magyarországunk s többi országaink és tartomá-

nyaink közt létező válhatlan kapcsolatot csak az uralkodó-ház egysége képezze, úgy azon állítást is, hogy Magyarországunk és egyéb országaink közti viszony egyszerű személyes unió legyen: Magyarországnak törvények s a történelem folytában tetteg kifejlődött államjogi állása világosan megczáfolja.

A trón egysége, a közös hadsereg s birodalmunk pénzügyeinek központi vezetése, a birodalom feloszthatlanságát és szétválhatlanságát szentesítő *pragmatica sanction*nak természetes következménye, s valamint uralkodó családunk trónra lépése óta Magyarországunk a külföld irányában soha külön képviselve nem volt s jelenleg is az európai nagy hatalmasságok körében többi tartományainkkal egyetemben az austriai birodalom nevezete alatt foglaltatik, úgy Magyarország az állam szükségletei fedezetében és terheiben minden időben részt venni, azon terheknek és áldozatoknak egy részét elvállalni tartozott, melyek a leviharzott harczi események folytán népeink vállaira nehezültek, amint ez az 1741: 63. és 1796: 1., 1805: 2., 1807: 2., 1808: 6. és több más törvényekből kiderül.

Háromszázados közös uralom és közösen átélt események által Magyarország birodalmunk egyéb országaival sokkal szorosabb viszonyba lépett, sem hogy azt pusztá személyes uniónak nevezni lehetne.

Ezen szorosabb viszony az 1723: 1., 2. minden szavában ki van jelente és következményeiben félreismerhetlönül igazolva.

Az 1723: 21., 98. harmadik szakasza, nemkülönbén a 104., 114. törvénycikkek világosan azon köz-

ponti kormányra utalnak, melynek hatásköréhez a Magyarországot s a többi tartományokat közösen érdeklő minden ügyek elintézése tartozott, de a birodalom iránti gondosságának ragyogó jelét adta a magyar törvényhozás, midőn az 1741: 4. tcz. 4. szakaszában oly czélbul, hogy Magyarországnak kormányzata a birodalom többi részeinek kormányzatától el ne különíttessék és ellentétben az országgyűlési feliratban említett, a nádor gyámnoki jogát érdeklő 1485: 2. czikkel, Ferencz császárt, dicső emlékezetű Mária Terézia magyar király felséges férjét, nemcsak uralkodó-társnak nevezte, hanem a trónörökös kiskorúsága esetére, Magyarországra nézve is annak törvényes gyámságát reá ruházta azon világos kijelentéssel, hogy ő Magyarországot a birodalom többi tartományaival együtt atyai és gyámsági hatalmánál fogva közösen kormányozhassa.

Λ pénz- és hadügyek közös kormányzatát és igazgatását elvitázhatlan tények egész sorozata bizonyítja, melyek tiszta személyi unió fogalmával össze nem egyeztethetők, de a személyi uniónál szorosabb viszony hiányában az 1741: 11. negyedik szakaszának, melyben az ország magyar tagoknak a birodalmi miniszeriumba leendő kinevezését kéri és óhajtja, — értelmese lehetne.

A személyes unió életbeléptetése az 1847—48-iki törvényezikkek által ugyan megkísértetett, nem csekély ellenmondásban a törvényeket megelőző bevezetésben foglalt azon nyilváníással, miszerint a koronának egysége s Magyarországnak az összes birodalom iránti kötelezettségei sértetlenül hagyandók, de ezen törvé-

nyék fogatosítása már az év első felében minden kételyt kizáró módon feltárta mindazon veszélyeket, melyek Magyarországgal egyetemben az összes birodalmat csak az által is fenyegetik, hogy a birodalom közös érdekeinek megőrzése és fenntartása a közjog és Magyarország történelmének mellőzésével a személyes unió korlátolt körére szoríttatni szándékolatott.

Ezen elkülönzés veszedelmes rázkódtatásokat idézett elő, melyek Magyarország alkotmányos intézményeitől eltérő közigazgatási rendszer alkalmazását szükségessé tevék.

De miután mi az 1860-ik évi Mindszent-hó 20-án kelt oklevelünkben királyi teljhatalmunkba! Magyarország alkotmányának visszaállítását, azon feltételek alatt s azon korlátok közt, melyek királyi székünk és birodalmunk érdekében szükségesek s a melyek az alkotmányos kormányzatnak többi országainkban is megtörtént életbeléptetésénél fogva elkerülőtlenek valának, biztosítottuk; ebbel i biztosításunkat valósítandók, nemcsak az ősz megyei rendszert, hanem egyszersmind a törvényes magyar kormányzókat is visszaállítottuk, s ezeken felül az országgyűlést is egybehívtuk, avégre, hogy az 1860-iki Mindszent-hó 20-án kelt oklevelünkben s azzal kapcsolatban lévő kéziratainkban foglalt nagyfontosságú ügyeknek a törvényhozás útján akár királyi előterjesztések, akár országgyűlési javaslatok alapján leendő megoldásával az ország érdekét és kívánatát kielégítsük, s Magyarországnak közjogi állását minden országainkat egybefűző erős és felbonthatlan

kapcsolatával s birodalmunk nagyhatalmassági állásával összhangzásba hozzuk.

Midőn azomban az országgyűlésileg egybegyült főrendek és képviselők ezen cél elérése tekintetébül az 1847—48-iki törvények azonnali fogantatását sürgetik, s ebbeli kívánságukat szükségképi előleges föltételül tekintve, az ország alkotmányos jogállását csak egyedül ezen alpra fektetni kívánják, az előttük lévő nagyfontosságú feladatnak megoldását oly téren keresik, hol a birodalom életfeltételeivel az összeütközés kikerülhetlen s a közös érdekeknek, a jogos igényeknek megfelelő módoni kiegyenlítése lehetlenné válik.

Az 1848-iki törvények azon elveit, melyek által a nemesség kiváltságos állása megszüntetett, általános birtok- és hivatalképeség behozatott, az urbér, a tízed és egyéb jobbágyi tartozások eltöröltettek, a közteherviselés és általános katonakötelezettség kimondatott, végre a választási jog mindazon néposztályokra is kiterjesztetett, melyek azelőtt ezen joggal nem bírtak, már 1860-ik évi Mindszent-hó 20-án kelt oklevelünkben fennállóknak ünnepélyesen elősmertük és megerősítettük. Ami az 1848-iki törvények többi részét illeti, az országos főrendek és képviselők előtt is tudva van, miszerint ezen törvények több főrészükben a *pragmatica sanctio* világos tartalmával egybe nem férvén, már jogi szempontbul sem állhatnak fenn, de küllőmben is jól tudják az országos főrendek és képviselők, hogy ezen törvények nemcsak többi tartományaink és összes birodalmunk jogait, de a magyar korona alá tartozó népségek tetemes részét nemzetiségi érdekeik

ben sértik, sőt ezenfelül keserű tapasztalások nyomán meggyőződünk, miszerint ezen törvények több czikkei ép azért, mert a századok folytán kifejlett helyhatósági és nemzetiségi viszonyoknak Magyarországon meg nem felelnek, az állandóság ős kivihetőség biztosítékával nem bírnak, s hogy e szerint a Magyarországunkban létező különféle politikai és nemzeti elemek, nemkülömben nevezett országunknak az összes birodalomhoz való viszonya, a célbavett kiegyenlítésre más alapot igényelnek. Az országgyűlésre egybegyűlt főrendekkel és képviselőkkel legkegyelmesebben tudatjuk tehát, miszerint az 1848-iki törvények azon czikkelyeit, melyek összbirodalunk válhatlan érdekelnek szükséges biztosítékaival, névszerint az 1860-ik évi Mindszent-hó 20-án és 1861-iki Bőjtelő-hó 26-án kelt határozványainkkal ellentétben állanak, a mint azokat általában eddig soha el nem ismertük, úgy jövőre is elismerni — mire magunkat személyesen kötelezve nem tartjuk — nem fogjuk.

Minthogy pedig a javaslati és kezdeményezési jog a szükséges módosításokat illetőleg nemcsak minket királyi előterjesztés útján illet, de más részt a nemzet saját kezei közé is van fektetve, a nemzet képviselőinek nemcsak jogában, de kötelességében is álland, ide vonatkozó javaslataiknál azon alapot feltalálni, melyen, tekintve a nem zavart történelmi jogtért, az országot alkotmánya s nemzeti érdekei iránt megnyugtatni lehessen. Kinyilatkoztatjuk ezek folytán, miszerint mielőtt az általunk kibocsájtandó koronázási hitlevél országgyűlési tárgyalás alá vétethetnék, az 1847—48-iki

törvényczikkelyeknek a *pragmatica sanctio* szellemében s a közbirodalom érdekeinek megfelelő módoni átvizsgálása, mint már 1860-iki Mindszent-hó 20-án legkegyelmesebben elrendeltetett, lesz előlegesen eszköz-lendő.

Bizalommal várván, miszerint az országgyűlésre egybegyűlt főrendek és képviselők őseiknek példáját követni fogják, kik hazafias érzelmeiktől indítatva, az időrül-időre változó viszonyok elutasíthatlan igényeit méltányolni tudván, az 1687: 4., 1715: 8., 1729: 1., 2. törvényczikkek tanúsága szerint Magyarország közjogi állását, a birodalom közös igényeivel minden időben készek voltak egyeztetni; további nyilatkozatainknak királyi előterjesztések utjáni közlését fenntartván, az országgyűlésre egybegyűlt főrendeknek és képviselőknek meghagyjuk, miszerint az 1848-iki törvények módosítására, illetőleg egyes cikkelyeiknek megszüntetésére szükséges törvényjavaslatokat nyilvánított szándékaink szellemében kidolgozni s azokat királyi jóváhagyásunk végett nekünk mielőbb felterjeszteni kötelességüknek ismerjék.

Minthogy pedig az 1860-ik évi Mindszent-hó 20-rul szóló oklevél 1., 2. pontja, nemkülömben az 1861-iki február 26-rul kelt alaptörvény értelmében a törvényhozáshoz tartozó azon ügyek tárgyalása, melyek minden országaink és tartományaink jogait, kötelességeit és érdekeit közösen illetik, az összes birodalmi tanács elé tartoznak, minthogy továbbá folyó évi Bőjtelő-hó 26-án magyar udvari főkancellárunkhoz intézett kéziratunkban annak meghatározását, mi módon kelljen a biro-

dalmi tanácsba Magyarország részéről küldendő követeket megválasztani, minden kényszer és elhamarkodásnak kikerülése tekintetéből, az országgyűlésen eszközlendő alkotmányos elintézésnek tartottuk fenn; ennek folytán az egybegyűlt főrendeket és képviselőket felszólítjuk, miszerint ezen kérdés felett annak rendje szerint tanácskozzanak.

Ezen kérdésnek a törvényhozás útján leendő elintézése előre láthatólag hosszab időt s részletesebb tanácskozmányokat fogván igényelni, mi ez okbul már a birodalmi tanácsnak folyó évi Bőjtelő-hava 26-án történt összehívásakor, a jelenleg összeült birodalmi tanácsba küldendő követek tárgyában, magyar udvari kancellárunkhoz intézett kéziratunkban, jelen esetre ideiglenes intézkedésnek megtételét megengedni méltóztattunk.

Minthogy pedig az országgyűlésre egybegyűlt főrendek és képviselők, élénkbe terjesztett legalázatosabb feliratukban kinyilatkoztatták, hogy egyéb királyságaink és országaink alkotmányos képviselőivel esetrül esetre tanácskozásba bocsájtkozni készek, ez okbul az ország főrendeit és képviselőit, ámbár a birodalmi tanácsbani részvétüket feliratukban már forma szerint megtagadták, intjük és ismételve felszólítjuk, miszerint a jelenleg összeült birodalmi tanács gyülekezetébe követeket küldvén, az országnak azon ügyekre való befolyását kellőleg gyakorolják, melyeket múlt évi Mindszent-hó 20-án kelt oklevelünk 2. czikke értelmében jövőre csak népeinknek czélszerűn szabályzott részvéte mellett akarjuk tárgyalatni és elintéztetni.

Az országgyűlésre összegyűlt főrendeknek és képviselőknek meghagyjuk tehát, miszerint ebbeli fel-szó Hálásunknak annál inkább eleget tenni siessenek, mivel az érintett közös ügyek haladéktalanul, még pe-dig legfeljebb a folyó évi Kisasszony-hó folyamában lesznek tárgyalandók és elintézendők.

Magyarországunknak többi országaink és tartomá-nyainkhoz! viszonyának fent nyilvánított legmagasb szándékaink értelmében! megállapítása, az 1848. törvé-nyeknek a szükséghez képesti módosítása s azon cik-keleink, melyek akár általában, akár jelenlegi alak-jukban nem foganatosíthatók, megszüntetése után, az országgyűlés kiegészítése iránti kérdés önként meg-oldatik, még pedig következőleg.

A mi mindenek előtt Erdély nagyfejedelemsé-günknek Magyarországgal való unióját illeti, mely a szász és román nemzet szabad beleegyezése nélkül lön elhatározva, megjegyzendő, miszerint ezen unió soha teljes törvényerőre nem lépett, az egyoldalúan hozott határozatok kihirdetése után tetteleg felbomlott s egy-általában mindaddig kivihetetlennek lészen tekintendő, valamig Erdélynek nem magyar ajkú lakosai nemzeti-ségi érdekeiket ezen unió által veszélyeztetve látják és a birodalom ebbeli igényei és érdekei kellőleg biz-tosítva nem lesznek. Ezen okoktul indítatva, Erdély nagyfejedelemségének Magyarországgal! unióját az 1860. Mindszent-hava 20-án kelt határozatainkban érin-tetlenül hagytuk s csak azon előkészületek megtételét rendeltük el, melyek Erdély országos képviselőtének visszahelyezésére irányozvák.

Másként áll a dolog Horvát- és Tótországunkat illetőleg, mely országaink iránt 1860. évi Mindszent-hó 20-án a bánhoz intézett kéziratunkban azon kérdésnek megoldását, minő viszonyban álljanak ez országok Magyarországunkkal, későbbi határozványunknak tartotuk fenn.

Ezen királyságoknak a magyar szent korona iránti történelmi viszonyaik, akár a magyar országgyűléseni képviseleti jogukat, akár belkormányzatukat s törvénykezésüket tekintve, az 1847—48. törvényczikkek által lényeges változást szenvedtek, sőt ezen módosítások oly ingerültséget idéztek elő, miszerint ezen országok készebbek valának Magyarországgali, világos törvényeken alapuló szövetséges összeköttetésökbül kiválni, semhogy a magyar ministerium parancsolatainak hódoljanak.

Fentérintett legmagasb kéziratunk értelmében ismételve kijelentjük, hogy ezen kérdés megoldását csak a Horvát- és Tótországi közgyűléssel megindítandó kölcsönös értekezés útján lehetend előkészíteni. Az országgyűlésre egybegyült főrendek és képviselők legfontosabb feladatához tartozand tehát azon kérdés kellő megvitatása, mi módon lehetne Horvát- és Tótországaink független és önálló belkormányzatának fentartása mellett oly feltételek iránt megállapodni, melyek alatt, a birodalomhoz! általános viszonyok sértetlenül hagyása mellett, a Magyarországunkkal! közjogi egyesülésre s ennek életbe léptetésére készek lennének.

Az alkotmányos belviszonyoknak ilyképeni végleges megalakulása által nem fognak érintetni mindazon intézkedéseink, melyeket 1861. Bőjtelő-hó 26-án az ideig-

lenes Horvát- és Tótországi udvari kormányzékünkhöz a végre bocsátottunk, hogy Horvát- és Tótország a már egybegyült birodalmi tanács tanácskozásában azon törvényhozási ügyek tárgyában már az idei ülészak alatt részt vegyen, melyeket az 1860. október 20-án kelt oklevelünk II. szakasza értelmében ezentúl már csak összes népeinknek czélszerűen szabályzott közreműködésével kívánjuk tárgyaltatni és elintéztetni, mi czélbul a horvát-tót országgyűlést már a jelen ülészakra kebelükből küldendő követek választására tettelg is felszólítottuk.

Szükségesnek látjuk továbbá az egybegyült főrendeket és képviselőket felszólítani, miszerint akár királyi előterjesztéseink, akár az országgyűlés részérüli kezdeményezés folytán oly törvényjavaslat tárgyalásához fogjanak, mely a Magyarországunk nem magyar ajkú lakosainak nemzetiségi jogait, azok terjedelmét mind nyelvük és nemzetiségi kifejlődésökre, mind pedig közigazgatási viszonyaikra nézve határozottan és világosan formulázva tartalmazza.

Ami különösen az országban lakó szerbeket illeti, fenntartjuk magunknak ezen nemzet ősi kiváltságait, jogait s nemzeti érdekeik biztosítékait illetőleg a szerb vajdaságnak Magyarországhoz! visszacsatolása alkalmával legközelebb tartott nemzeti gyülekezetekben kifejtett kívánságaik alapján teendő intézkedéseinket és előterjesztéseinket további tárgyalás és foganatosítás végett az egybegyült főrendek és képviselők elé juttatni.

Reméljük végre, miszerint az egybegyült főrendek és képviselők jelen feladatuk magasztos voltátul

áthatva, minden törekvésüket annak megoldására irányozandják, és a birodalom tényleges viszonyainak elutasíthatlan igényeit szem előtt tartva, elősmerendik, miként Mi, mint Magyarország örökös királya, koronázási hitlevelünk iránti tárgyalásokba mindaddig nem bocsátkozhatunk, míg a fent elősorolt ügyek kölcsönös megállapodás után el nem döntettek.

Ami Ferdinánd császár és király trónruli lemondását illeti, midőn az ide vonatkozó okmányok állítólagos anyagi hiányai iránt támasztott ürügyeket komolyan visszautasítanék, az országgyűlésre Összegyűlt főrendekkel és képviselőkkel azt akarjuk tudatni, miszerint felséges nagybátyánk az általa 1848. évi Karácsony-hó 2-án kiadott lemondási oklevélben „az austriai császárság és minden alatta egyesült királyságok^, melyek közt Magyarországunk is kétségtelenül foglalatik, nemkülömben bármi néven nevezendő tartományok koronájáruul lemondván, s ő cs. k. fensége Ferencz Károly főherczeg az őt illető trónörökösödésrül vissza lépén, mi ennek folytán a minket születésünknél fogva illető trónra léptünk, s miután mi nemcsak felséges nagybátyánk Ferdinánd császár és király leléptét s fenséges atyánk Ferencz Károly főherczeg lemondását, de a mi trónraléptünket is minden népeinkkel ünnepelesen tudattuk, erre vonatkozó új okmány kiállításának szüksége az e részben alkotandó törvényczikk által Önként megszűnik.

Végre kijelentjük ezúttal is abbeli legkegyelme sebb hajlamunkat, mely szerint a kivételes bíróságok által hozott ítéletek következményeinek megszüntetése

íránt élénkbe terjesztendő kérelmet ünnepélyes megkoronázásunk alkalmával legkegyelmesebb méltánylatba vonni akarjuk.

Ezt akartuk az országgyűlésre egybegyűlt főrendek és képviselőknek élénkbe terjesztett legalázatosabb feliratára válaszul tudatni, elvárván tőlük, hogy valamint mi kitűnő figyelmünket arra irányoztuk, hogy Magyarországunk beligazgatásának önállósága íránt megnyugtatta, jövőendő jólétére nézve rendületlen biztosítékokat nyerjen, úgy viszont az egybegyűlt főrendek és képviselők is Magyarországunknak többi országainkhoz a *pragmatica sanctio* alapján létező elválaszthatlan viszonyát tekintetbe vévén, mindezen megoldást igénylő viszonyoknak az általunk ajánlott törvényes s minden érdekeket kielégítő rendezésénél alkotmányos közreműködéseket meg nem tagadandják.

Mint hogy pedig tekintetbe véve, miszerint a törvényhozásban előforduló minden rögtönzött változások a viszonyoknak mély megrázkódtatása, a közjóit s a legszentebb érdekek veszélyeztetése, vagy épen tönkre tétele nélkül alig eszközölhetők; már 1860-iki mindszent hó 20-án kelt kéziratainkban meghagytuk és megparancsoltuk, hogy az eddig fennállott, magára az országra nézve is felette fontos, valamint többi országaink lényeges érdekeiktől feltételezett törvények és intézmények, nevezetesen amennyiben ezek az összes birodalom szükségleteinek fedezésére szolgáló eszközök előállítására czéloznak, egész épségükben fenn tartassanak s egész határozottsággal mindaddig kezeltessenek, ameddig azok alkotmányos utón nem módo-

sittatnak. Ebbéli meghagyásunkat az egybegyült főrendeknek és képviselőknek újra azon komoly megintéssel hozzuk emlékezetükbe, miszerint ebbeli intézkedésünknek ezentúl pontosan megfelelni kötelességüknek ismerjék. Kikhez egyébiránt cs. k. kegyelmünk és kegyelmességünkkel állandóan hajlandók maradunk. Kelt birodalmi fővárosunkban, Bécsben, Austriában, 1861. július 24-én.

*Ferencz József m. p.
Gróf Forgách Antal,
Beke Kálmán.*

Az ország türelme, az országgyűlés bizalma kimerült, maga a dínasticus Deák is meggyőződött, hogy a király hangulata, a bécsi doktorok és tőzsérek hetykesége, vak butasága miatt a kiegyenlítés lehetetlen. Deák bízott a király belátása- és jóakarátában, az ellenzék számított a külviszonyokra, a szónoklatok feleslegessé váltak, a nemzetiségek megvoltak a törvényjavaslat által nyerve, az eszély azt követelte, hogy a nemzet végakarátát vita nélkül és lehetőleg egyértelműleg nyilatkoztassa ki. Deák második feliratát indokolás nélkül adta be, a felíratra felállás által szavazott az országgyűlés, a Kákóczy-hagyományoknak csak 30 makacs híve maradt ülve, kikbül később a szélső bal alakult, a jegyzőkönyvben azomban a határozat egyhangúnak jeleztetett. A törvénykezés terén támadható zavarok elkerülésére az országgyűlés az országbírói értekezlet munkálatát elfogadta. A felsőház mind a felíratot, mind az országbírói értekezletet vita nél-

kül elfogadta. Az országgyűlés már csak napokra számíthatván, az óvást és határozatot, az elsőt Deák, a másodikat Tisza Kálmán, elkészítették. Nyugodtan, de elkeseredve vártuk az ország újabb megaláztatását, a buta, pazar, erkölcstelen rendszer folytatását.

VII. FEJEZET.

Deák Ferencz második felirata. — 30 hijjával elfogadtatik. — Feloszlató rendelet. — A képviselők névsora.

Felirat a Július 21-iki k. leiratra.

Felséges Császár és Király!

Midőn az absolut rendszernek 12 éven át reánk nehezedett uralma megszakadt, hittük, hogy véget értek szenvedéseink, s bizton reményiättük, hogy azok utófájdalmát enyhítendi majd az idő, s a károkat, miket azon súlyos rendszer fonák eljárása nekünk és az egész birodalomnak okozott, helyre pótolandja ismét a nemzet meg nem tört ereje, ha azt újabb megtámadások többé nem rongálják.

Nem valánk ugyan aggodalom nélkül, látva, hogy a közigazgatás terén tett legmagasabb intézkedések nagyrészt nem alkotmányszerűek. De reményiättük, hogyha majd az országgyűlés összehivatik s kifejti az ország jogos kívánatait, Felséged az alkotmányosság ösvényén tovább haladva, méltányolni fogja, mit a nemzet igazság és törvény alapján kér; teljesen meg fogja szüntetni az absolut rendszernek minden törvényellenes maradványait, s végre a fejedelem és nemzet együtt fognak állani az alkotmányosságnak törvényes terén.

Az országgyűlés összehivatott, mi legelső kötelességünknek tartottuk Felséged előtt tiszteletteljes őszinteséggel kifejteni mindazokat, mik az alkotmány teljes visszaállítására s ez által a nemzet megnyugtató-

sára múlhatlanul szükségesek. Szállottunk a nemzet nevében azon fejedelemhez, ki a törvényes trónörökösödés jogán Magyar országnak törvényesen koronázott királya kívánt lenni, s mivel láttuk, hogy már az előleges lépéseknél is nagy részt mellőztetik a törvények rendelete, kötelességünk volt elmondani, hogy a trónörökösödés jogát és a koronázást minő feltételekhez köti azon állami alapszerződés, mely Magyarország trónját az uralkodóháznak általadta.

Nem mi szabtuk ezen feltételeket; nem most először kívántatik azok teljesítése. Felsőged elődei ugyanazon feltételek mellett voltak Magyarország koronázott királyai; felsőgedet Magyarország trónja ugyanazon államszerződés alapján illeti, mely e feltételeket meghatározta.

Felterjesztésünkben nem kértünk mi engedményeket, nem hoztunk javaslatba újabb törvényeket jogaink biztosítására. Csak azt kívántuk, hogy a *sanctio pragmatica* egész terjedelmében minden feltételeivel s viszonylagos kötelezettségeivel együtt szorosán megtartassák, ősi alkotmányunk, országgyűlésileg alkotott törvényeink, miket a hatalom szava felfüggesztett, ismét visszaállíttassanak, s a törvények magyarázásának, módosításának vagy eltörlésének joga az országgyűléstől semmi részben el ne vonassék. Egy szóval azt akartuk, hogy a törvényesség és alkotmányosság ne félig, hanem egészen és csonkítás nélkül lépjen az absolut hatalom helyébe.

Felsőgednek folyó évi július 21-ről hozzánk bocsátott legmagasabb leirata határozottan megtagadta jogos kívánatainkat, s mi e leiratnak egész tartalmából és szelleméből fájdalmasan győződünk meg, hogy Felsőged Ma-

gyarország felett tetteleg nem a sanctio pragmaticának teljes értelmében kivan uralkodni.

Senki sem vonhatja kétségbe, miszerint a sanctio pragmaticában megállapított nőági örökösödésnek egyik alapfeltétele az, hogy Magyarország saját törvényei szerint kormányoztassék. Ugyazon czikk, mely a trónörökösödést az uralkodóház nőágára átruházza, elsorolván az örökösödés rendét és módját, a 9. §-ban határozottan kijelenti, hogy a fentebbi szakaszokban elfogadott nőági trónörökösödésre nézve is kiterjesztetik az 1715: 3. rendelete. Ezen harmadik czikk pedig első szakaszában határozottan kijelenti, hogy az ország Karai és Kendei felett ő királyi felsége másképp nem akar uralkodni és kormányozni, mint Magyarországnak eddig hozott vagy jövendőben hozandó saját törvényei megtartásával; 2-dik szakaszában kimondja azt is, hogy Magyarország a többi tartományok módjára nem kormányoztathatik.

Magyarország királyát tehát nem csak a koronázás-kor kiadott királyi hitlevél s letett fejedelmi eskü, hanem a sanctio pragmatica is kötelezi az ország törvényeinek megtartására. Kiterjed e kötelezettség a koronázás előtti időszakra is. Azon fejedelem, kinek az örökösödés a megállapított rend szerint megnyílt, 6 hónapnál tovább nem halasztható koronázásáig is csak az alkotmány értelmében kormányozhatja az országot, mint azt az 1790: 3. törvényczikk világosan rendeli.

Váratlan volt tehát előttünk Felsőged legmagasabb leiratának egész tartalma. Felsőged a pragmatica sanctio ellenére absolut hatalommal függesztette fel alkotmányunkat s törvényeinket és azon absolut hatalmú felfüggesz-

tést most sem akarja megszüntetni. Alkotmányunknak csak töredékeit ígéri vissza, elvonva tőlünk a leglényesebb jogokat. Alaptörvényeinket önhatalmával eltörli s azok helyébe császári diplomát és pátenst állít, miket általunk is alaptörvényeknek kíván tekintetni. Felséged azt követeli tőlünk, hogy a birodalmi tanácsba, mely befolyásunk nélkül abszolút fejedemi hatalommal alakított, képviselőket küldjünk, s a törvényhozási jogot, melyet nemzetünk eddig saját országgyűlésén gyakorlott, legfontosabb érdekeinkre nézve a birodalmi tanácsnak adjuk át, mondjunk le az országnak azon jogáról, hogy saját adója és katonasága felett saját országgyűlésén határozhasson, s e részben is vessük alá magunkat a birodalmi tanácsnak. Felséged országgyűlésen alkotott és királyi szentesítéssel megerősített törvényeink egy részét el nem ismerve, meghagyja nekünk, hogy azokat módosítsuk s illetőleg töröljük el; hanem előre kijelenti, hogy azon törvényeket jövendőben sem fogja elismerni, s ez által Felséged a magyar alkotmánynak s általában minden alkotmányosságnak azon alapelvét, hogy a szentesített törvények csak az összes törvényhozás által töröltethetnek el, teljesen mellőzve, az ország törvényhozó hatalmát tetteleg megsemmisíti. Felséged az országgyűlés azonnali kiegészítését megtagadja és mégis azt kívánja tőlünk, hogy e ki nem egészített állapotban mondjunk le az ország jogainak lényeges részéről, alakítsuk át alkotmányunkat, fogadjunk el octroyirozott rendeleteket alaptörvény gyanánt, készítsünk törvényeket a legfontosabb közjogi törvények felett s tegyük mindezt távollétében s egyenes mellőzésével a meg nem hívottaknak, kiket az

ország jogai szintúgy illetnek mint minket, sőt azt is kijelenti Felsőged, hogy az országgyűlés majd csak akkor lesz kiegészíthető, ha mindezek általunk már előlegesen teljesítve lesznek. Mindezek oly alkotmány ellenes lépések, melyek a sanctio pragmaticát lényegében támadják meg, mellőzve mindazt, mi abban mint alapszerződésben a nemzet biztosítására feltételképpen határozottan kikötöttet, s alig hagyva meg egyebet mint az uralkodóháznak örökösödési jogát.

A legmagasabb királyi leirat elismerve, hogy a múlt évi október 20-án kiadott császári diploma tartalmánál fogva az adó- és katonáskodási kötelezettség módja és szabályozása felett ezentúl nem a magyar országgyűlés fogna tanácskozni, megnyugtatósul azt hozza fel, hogy „az ország alkotmányos önállóságának biztosítékai nem lesznek veszélyeztetve, sőt inkább szilárdulnak az által, ha Magyarország az örökös tartományok képviselőivel közösen tárgyalandja az adó és katonaaállítás kérdéseit.

De mi e szavakban legkisebb megnyugtatóst nem találunk, az ország alkotmányos önállósága már az által tetemesen meg van támadva, hogy Felsőged az országgyűlésnek előleges beleegyezése nélkül önhatalmával fosztja meg az országot ezen sarkalatos jogtul; törvényt szab önhatalmával és az országgyűléstől nem is kérdezi, hogy elfogadja-e az ősi alkotmánynak lényeges változtatását, hanem azt már bevégzett ténynek tekintve, nekünk egyenesen meghagyja, hogy küldjünk képviselőket a birodalmi tanácsba, mely majd e jogot Magyarország felett is gyakorlandja. Es így Felsőged nem tekinti az országgyűlést oly testületnek, mely

a fejedelem és nemzet közt megosztott törvényhozó hatalmat a nemzet nevében Felségeddel együtt gyakorolja s melynek beleegyezése nélkül törvényt alkotni vagy változtatni nem lehet, hanem tekinti oly testületnek, mely a törvényhozás terén is köteles a fejedelemnek önhatalommal kiadott parancsát törvény gyanánt elfogadni s azt az alkotmánynak és szentesített törvényeknek ellenére a törvénykönyvbe iktatni. Miből állana ily módon Magyarország alkotmányos önállása, melynek törvényességét a legmagasabb királyi leirat is szóval elismeri, s hol volna ezen önállóságnak biztosítéka, ha majd Felségednek valamely utóda ezen példára hivatkozva, egyéb törvényeinkkel s jogainkkal hasonlóan cselekednék, s azokat az ország előleges beleegyezése nélkül önhatalmú parancsával eltörölné vagy módosítaná, s az országgyűlésnek meghagyná, hogy e parancsokat az országgyűlés körében teljesítse.

De ha ezen fontos közjogi tekintet fenn nem forogna is, ha törvényhozási rendes értekezlet útján kerülne is e kérdés elünkbe, az alkotmánynak ily változtatását el nem fogadhatnék, mert ez a nemzet jogaira, érdekeire nézve káros, sőt veszélyes volna.

Nem akarunk régibb törvényeinkre hivatkozni, melyekből világos, hogy mióta adó fizettetik s mióta állandó katonaság létezik, az adónak skatonaállításnak meghatározása Magyarországnak kétségtelen joga volt s e jogot mindig saját országgyűlésén gyakorolta. Mellőzzük az 1715: 8. és 1790: 19. törvénycikkek tartalmának részletes elsorolását, csak az 1827: 4. cikket hozzuk fel, mely világo-

san és határozottan kimondja, hogy az adónak és egyéb segélyezéseknek minden nemei pénzben vagy termékekben, úgy mint katonaillesítésben az országgyűlési tárgyalás alá tartoznak, attul semmi szín alatt, sőt még rendkívüli esetekben sem vonathatnak el, az országgyűlésileg megajánlott adót országgyűlésen kívül felemelni vagy újabb adót kivetni s katonaillesítást követelni nem szabad.

Ezen törvények szerint tehát véréről és vagyonáról a nemzet mindenkor maga rendelkezett. Teljesítette polgári kötelességét rendes időben is, midőn pedig a fenyegető veszélyek nagyobb erőfeszítést, sőt áldozatot kívántak, sem vérét, sem vagyonát nem kímélte. De tette azt kötelességérzetből, s hódolva saját törvényeinek, könnyebben viselte a terheket, miket a szükség kívánataihoz képest maga vetett ki magára.

Ha ellenben az ország megfosztva eddigi alkotmányos jogátul, csak másokkal együtt határozhat saját adójának, saját katonaságának kérdései felett, akkor a nemzet véréről és vagyonáról oly testület rendelkezik, melynek tetemes többsége más tartományok képviselőiből áll. És miután azon tartományok nagyrésze alnémet szövetséghez tartozik, melynek mi tagjai nem vagyunk, rendelkezhetik terhünkre oly érdeken s oly kötelezettség felett is, mely nem a mi érdekünk, nem a mi kötelezettségünk.

Felhozza a legmagasb királyi leirat azt is, hogy Magyarország befolyása ezelőtt a közadóknak csak csekély részére terjedett ki. De mi ezt el nem ösmerhetjük. Az egyenes adónak azon része, mely királyi adónak is neveztetett, mindenkor országgyűlésileg lön meghatározva;

azon részét pedig, mely a megyék, kerületek s városok beligazgatási költségeire volt fordítandó, a magyar kormányzések felügyelete alatt maguk az autonóm törvényhatóságok állapították meg. Indirect adó, mit valószínűleg adónak lehetne nevezni, alig létezett Magyarországon más, mint a sónak eladása, mely mint monopólium a törvény szerint regale volt, — és a magyar harminczadók. — A só árának meghatározása az országgyűlést illeti s azt a fejedelem csak legnagyobb szükség esetében emelheti, mint ezt az 1790: 20. világosan bizonyítja. A magyar harminczadók királyi jövedelmek voltak mindig, s a magyar kormányzések felügyelete alatt állottak és azok kezelésébe, sőt meghatározásába is gyakran beleszólt a magyar törvény hozás. Egyébiránt a kereskedelmi vámok és harminczadók minden jól rendezett országban nem annyira statusjövdelmi, mint inkább ipari és kereskedelmi szempontból szabályozandók és alkotmányos országokban is internationalis egyezkedések tárgyai. A postákat, melyek szintén a magyar kormányzések felügyelete alatt állottak, nem is említjük, nemcsak azért, mert csekély jövedelmet hoztak az államnak, hanem főképp azért, mert közadózás nemének alig tekinthetők. Azon indirect adók, melyek az absolut rendszer által hozattak be, s melyek sok jövedelmet hoznak ugyan az államnak, de részint azért, mert felette magasra emeltettek, részint a fennálló kezelés sok költséggel, igazságtalansággal és boszantással járó fonák módja miatt a nép vagyoni állapotát s az államnak alaperejét gyengítik, sok tekintetben károsak, Magyarországon ismeretlenek valának s jelenleg is törvényellenesek. Nem áll tehát, hogy

a magyar nemzet befolyása alkotmányos állásában saját közadójának csak csekély részére terjedett ki.

Azt állítja továbbá a legmagasabb leirat, hogy a *pragmatica sanctio* nemcsak Magyarországnak bel- és kültámadások elleni sikeresb védelmére s a trónüresedés alkalmával keletkezhető belvillongások elhárítására léptetett életbe, hanem a végett is, hogy Magyarország és az örökös tartományok közötti kölcsönös egyesülésnek minél szilárdabb támpontjául szolgáljon, s utal ennek bebizonyítására az 1723: 1., 2. cikkelyeknek szavaira és értelmére. Úgy hiszszük, hogy nézeteink alaposak voltak, legalább a legmagasabb leiratban azokat megerőtlenítve nem látjuk. Egy szó sincs azon törvényekben, melynek akár szószerinti, akár valóságos értelméből más kapcsolatot, szorosabb egyesülést lehetne kimagyarázni, mint a minőt mi említett feliratunkban elmondottunk. A szétválaszthatlanság és feloszthat]anság egyedül a birtoklásra volt megállapítva, s abból az országias formájának s a kormányzás módjának ugyanazonosságát vagy egységét annyival kevésbé lehet következtetni, mert amint fentebb is említettük, a felhívott 2. t.-cikknek 9. szakasza a nőági trónörökösödéssre is kiterjeszti és megerősíti az 1715: 3. törvényczikket, mely világosan kimondja, hogy „a fejedelem Magyar országban csak az ország törvényeinek megtartásával uralkodhatok, s az ország más tartományok módjára soha sem fog kormányoztatni“. Az egyesülés más nemének a felhívott 1723: 1., 2. cikkelyekben még csak nyoma sincs.

Azon egyes adatok s törvényczikkek, miket a legmagasabb királyi leirat a szorosabb real-unio kimutatá-

sára felhoz, nem a real-uniót, hanem inkább Magyarországnak közjogi s kormányzati különállását bizonyítják. Megemlítették ugyanis a trón egysége. Ezen egységet oly értelemben, hogy mind nálunk, mind az örökös tartományokban ugyanazon fejedelem uralkodik, kétségbe vonni senki nem fogja. De hiszen ez még nem real-unio, hanem természetes következése, sőt lényege a személyes uniónak, más értelemben vett egysége a trónnak pedig csakugyan nem létezik, a fejedelem más módon, más feltételek alatt, más lényeges törvényszabta formák szerint lesz királya Magyarországnak és ismét más módon lép trónra az örökös tartományokban, más rendszer mellett kell országlania nálunk, más mellett országol az örökös tartományokban; sőt még fejedelmi jogai sem minden részben ugyanazok törvény szerint itt, mint amott. Es a trónnak egysége még a személyre nézve is megszűnik, ha Felséged ösatyjának I. Leopold császár és királynak minden ivadéka kihal, mert akkor, mint első feliratunkban is kifejtettük, a Magyarországgal kötött *pragmatica sanctio* szerint az ország szabadon választja királyát, a többi örökös tartományokban pedig azon *sanctio pragmatica* szerint, mely nekik adatott s melyet ők elfogadtak, a Habsburg-ház távolabbi nőágait fogná illetni az uralkodás.

Említették továbbá a legmagasb királyi leiratban a külügyek egysége és hogy az uralkodó család trónra lépte óta Magyarország a külföld irányában soha képviselve nem volt.

Vannak hazánkban is oly fejedelmi jogok, miket magára a király személyére ruházott az alkotmány. Mi-

vei pedig a magyar király egyszersmind az örökös tartományoknak is fejedelme, természetes, hogy az ily jogokat mind Magyarországra, mind a többi tartományokra nézve ugyanazon fejedelem gyakorolja, de ebből szorosabb reál-uniót következtetni nem lehet.

Ilyen fejedelmi jog a magyar királynak azon joga, miszerint a külhatalmak iránti viszonyokat — vagyis a kül ügyeket — legmagasb királyi hatalmával intézi. Törvényeink, névszerint az 1608: 2. és 1684: 4. kikötötték ugyan, hogy a háborúnak és békének kérdései, különösen Törökországra nézve, a magyarok befolyásával tárgyalassanak; a háború Magyarországon és kapcsolt részeiben az ország tudta és beleegyezése nélkül meg ne indíttassék; a békekötések pontjai az ország gyűlésével közöltessenek; a fényes portánál a császári residens mellett magyar residens is tartassák és az a császári residenssel egyenlő hatalmú legyen; s több törvényeink, különösen az 1723: 104., 1741: 11. és 1790: 17. kikötötték azt is, hogy a külügyek tárgyalásából a magyarok ne zárassanak ki s a külföldi követségekre magyarok is alkalmaztassanak. A külügyek legfőbb vezetése és intézése azomban magának a fejedelemnek kezeibe volt letéve, s az ország erre vonatkozólag is legfőbb biztosítékát az adó és katonaaállítás meghatározásának jogában helyezvén. csak azt akarta, hogy a külügyek tárgyalásánál a magyaroknak is legyen befolyásuk. Ezen elvet követte a külügyekre vonatkozólag az 1847—48. törvényhozás is, midőn az említett királyi jogot tisztelve s teljes épségben fentartva, külön magyar külügyministeriumot épen nem állított s elegendőnek tartotta, hogy az ő felségé-

nek személye melletti minister által tartassák fel azon befolyás, melyet az ország e részben a fenn elősorolt törvények értelmében igényelhet.

Különösen kiemeli a legmagasabb királyi leirat az 1741: 11. t.-cikk 4. szakaszát, melyben az foglaltatik, hogy ő felsége a statusministeriumban is fog magyarokat alkalmazni. De az említett törvényre meg kell jegyeznünk, hogy annak felhozott szavai egyedül csak a külügyi dolgokra vonatkoznak. Az ország, mint fennebb is elmondottuk, ezen törvény által csak azt kívánta elérni, hogy a külügyek tárgyalásában, illetőleg a külügyek feletti tanácskozásokban, korábbi törvényeink szerint magyarok is részt vegyenek, mivel pedig a külügyek a statusministeriumban tárgyalattak s ő felsége annak meghallgatásával intézte el a külügyi dolgokat, az ország Rendei csak e czélbul kívánták, hogy oda magyarok is neveztesse. Bizonyítja ezt különösen az 1790: 17., mely az említett 1741: 11.-et újabban megerősítvén, azt mondja, hogy ő felsége magához a statusministeriumhoz is fog magyarokat alkalmazni s oly rendelkezéseket tenni, miszerint azok, kik a magyarok közül külkövetségekre kívánnak alkalmaztatni, magukat az állam titkos kancelláriájában kiképezhessék. Világos a törvény e szavaibul, hogy egyedül a külügyek tekintetébül kívánta az ország, miszerint a statusministeriumban magyarok is alkalmaztassanak, miből semmikép sem lehet azt következtetni, hogy az ország belkormányzata azon statusministeriumtul függött.

Említi továbbá a legmagasabb leirat a hadsereget és annak közösségét. Kétségtelen az, hogy a magyar

hadsereg a többi tartományok seregeivel együtt közösen harczolt a hon és fejedelem ellenségei ellen; de lényeges volt mindég a különbség Magyarország és az örökös tartományok közt arra nézve, mik a katonaságot tárgy azzák. Magyarország az örökös tartományoknak s azok kormányzatának minden befolyása nélkül önállólag határozta meg a magyar katonaság számát, amint ezt számos törvényeink és az 1802: 2. bizonyítják. Országgyűlésen határozott meg a magyar hadsereg fenntartásának módja, és pedig lényegesen eltérőleg az örökös tartományokban behozott rendszertől; a megfogyott hadsereg pótlására szükséges ujonczok országgyűlésileg ajánlottak meg és ezek megajánlásánál csak a magyarországi ezredekben létező hiány vétetett tekintetbe s az ajánlat a magyar ezredek betöltésére vétetett; a többi tartományok katonaságánál létezett aránylag kisebb vagy nagyobb hiányra soha semmi figyelem nem volt. Országgyűlésileg határoztalak meg az ujonczok állításának módja s feltételei, valamint a szolgálatnak ideje is, minden tekintet nélkül arra, hogy a többi tartományokban mindezek miként állapítottak meg. És az ujonczok megajánlásánál nemcsak az vétetett figyelembe, hogy a magyar ezredek teljes számából mennyi hiányzik, hanem megkívánta az országgyűlés azt is, hogy a küldölgök fennforgó körülményei is fedeztessenek fel előtte, s az ezek szerint szükséghez mérve tette ajánlatait. Bizonyítják ezeknek valóságát törvényeink, melyek közül elég leend az 1840: 2. első szakaszát felhoznunk, mely következőleg szól: „Az ország rendei, miután a törvények értelmében sarkalló kívánatok folytában a küldölgök fenn-

forgó körülményekül és a magyar ezredek jelen állapotjárul ő felsége nevében értesítettek, a szükség iránti fedezés következtében ennek pótlásául segedelemképen s minden ebből vonható következtetés nélkül, a magyar ezredekhez önként 38,000 ujonczot ajánlanak, következő feltételek alatt stb.

Az időnkint országgyűlésileg ajánlott ujonczozáson felül folyvást fennálló rendes toborzás által is pótoltatott a magyar hadsereg. Ezen toborzás is országgyűlésileg alkotott törvények mellett állott fenn s annak fenntartására külön ajánlotta meg mindég az országgyűlés a költségeket.

Régibb törvényeink az iránt is világosan rendelkeznek, hogy az idegen katonaság Magyarországbul eltávolittassék, a magyar katonaság visszahozassék, a magyar várakban magyar parancsnokok alkalmaztassanak, a magyar főkapitányság az ország nádorát illesse. A katonaság elhelyezése és élelmezése felett mindég a magyar helytartóság intézkedett, s több ízben, különösen 1790-ben és 1840-ben országgyűlési bizottmányok nevezettek ki ezek állandó szabályai kidolgozására. Kétségtelen mindezekbül is, hogy Magyarország a katonaságot illetőleg is, mind közjogi, mind kormányzati tekintetben, mindég alkotmányos önállással birt, s az 1848: 3. t.-cikknek azon része is, mely a magyar katonai ügyeket kormányzati tekintetben, a magyar király fejedelmi hatalmának sérelme nélkül a felelős ministeriumra bízta, már előbb fennállott törvényeink értelmében Ion alkotva.

A mi a pénzügyeket illeti, alig van tárgy, melynél annyi törvényt lehetne felmutatni annak bebizonyítására,

hogy az ország e részben fenn kívánta mindég tartani önállását és függetlenségét. A bécsi kamara szeretett jogtalanul beavatkozni Magyarország pénzügyeibe; de az ország minden ily beavatkozást határozottan visszautasított s törvény által is több ízben kimondotta pénzügyének függetlenségét. Elég legyen a sok közül csak néhányat említenünk. Az 1608: 5. azt mondja, hogy: „országos kincstárnok választassák, ki az osztrák vagy bécsi kamarául épen semmi függésben ne legyen s más tartományok Magyarországnak jövedelmeibe semmikép ne avassák magukat⁴⁴, az 1723: 16. a fentebbi törvény rendelkezését újra megerősíti; az 1741: 14. azt rendeli, hogy: „a magyar kamara megtartassák törvényes függetlenségében, feliratait közvetlen ő felségéhez küldje, melyekre a leiratok egyedül ő felsége által fognak kiadatni, végre mindazok, mik Magyarországon és a kapcsolt részekben a kincstárt (aerarium) illetik, és így a só és bányászat is, a magyar kamara alá legyenek helyezve.⁴⁴ Az ország jövedelmeinek kezelése tehát törvény szerint önálló s a többi tartományokétul független volt, az ország adójának meghatározása is, mint fentebb kifejtettük, az örökös tartományok kormányzatának minden befolyása nélkül országgyűlésileg történt.

Megemlítünk még egyet e részbeni alkotmányos önállásunk kimutatására. 1811-ben, midőn a rendkívül megszorított papirospénznek értéke egy ötödrészre leszállítván, annak beváltására újabb papirospénz „váltó ezédulák⁴⁴ neve alatt kiadatott, ő felsége a magyar országgyűlést felszólította, hogy ezen váltó ezédulák értékének biztosítására és időnkénti beváltására segítkezzen nyújtson.

Megbízottakat is küldött ő felsége, kik az állam pénzviszonyait és a sürgető szükség minden körülményeit egy az országgyűlés által választandó küldöttségnek felfedezvén, a tervet is előadják, mely szerint a bajon segíteni lehetne. A megbízottak eljártak megbízásukban, előadták a tervet, mely abbul állott, hogy a 211 millió forint értékű váltó czedulából 100 milliót vállaljon az országmagára és annak beváltására gondoskodjék biztos pénzalaprul. Az ország rendei tanácskozás alá vették e tárgyat és abban állapotok meg, hogy sem a 100 milliót magukra nem vállalják, sem valamely pénzalapnak előállításába nem bocsájtkoznak.

Ha Magyarország önálló és független nem lett volna, ő felsége nem szólította volna fel külön Magyarországot, hogy az állam ezen adósságának egy részét vállalja el s az ország nem tagadhatta volna meg annak elvállalását.

De gyakorlatilag mutatja ezen világos példa még azt is, a mi elvileg az alkotmányosság elvéből amúgy is tisztán következik, hogy Magyarországot azon államadósságok, mik az ország tudta s egyenes beleegyezése nélkül, nagy részt nem is az ország érdekében tétettek, jogilag nem terhelhetik. Ezt azomban nem azért említjük meg, mintha változtatni akarnánk első feliratunkban tett azon kijelentésünket, hogy mi nem kívánunk ellenségesen fellépni az örökös tartományok alkotmányos népei ellen, készek vagyunk azt, amit tennünk szabad s mit alkotmányos jogaink és önállásunk sérelme nélkül tehetünk, a törvényszabta szigorú kötelesség mértékén túl is, méltányosság alapján, politikai tekintetből megtenni, hogy azon súlyos terhek alatt, miket az eddig fennállott absolut rend-

szer fonák eljárása összehalmozott, az ő jólétük s azzal együtt a mienk is össze ne roskadjon s a lefolyt idők káros következései róluk és rólunk elháríttassanak. Sőt újra ismételjük mindezeket és ismételjük azt is, hogy csak mint önálló, független, szabad ország akarunk velők is e tárgyban is érintkezni. De ha a mi politikai jogaink tekintetbe nem vétetnek, ha törvényes önállásunk megtámadtatik, ha az alapszerződések által biztosított ős alkotmányunk helyett más valamely octroyirozott alkotmányt akarnak reánk kényszeríteni, akkor Isten és világ előtt igazolva leszünk, ha semmi oly terhek és kötelezettségek elvállalásába szabadakarattal bele nem egyezünk, mikben résztvenni törvény és igazság szerint nem tartoznánk.

Azt állítja a legmagasabb királyi leirat, hogy Magyarország az állam közszükségleteinek fedezésében és terheiben minden időben résztvenni s azon terheknek és áldozatoknak egyrészét elvállalni tartozott, melyek a leviharzott harci események folytán a népek vállaira nehezültek, s hivatkozik e részben az 1741: 63., 1796: 2., 1805: 2. és 1808: 6. törvénycikkekre, mint a szorosabb real-unio bizonyítékaira.

De tekintsük végig az idézett törvényeket és ügy címezzünk a körülményekre, mik alatt azok alkottattak. 1741-ben Mária Terézia trónját hatalmas ellenségek támadták meg, Mária Terézia törvényes királya volt Magyarországnak, s az ország mindent megtett, hogy királyát s annak jogait megvédje. Errül szól az idézett 1741: 63. törvénycikk és azt mondja: hogy a fejedelem és ország jogainak védelmére a nemzet életét és vérért kész lévén áldozni, általános felkelést rendelt, kiköti

azomban világosan, hogy az ország törvényei sértetlenül fenntartassanak s ezen rendkívüli ajánlatból semmi követkevést vonni ne lehessen. 1796., 1802., 1803., 1807. és 1808-ban Franciaország győzelmes seregei fenyegettek hazánkat és fejedelmünket, az ország rendei a hazas fejedelem védelmére részint ujonczokat, részint felkelést, részint rendkívüli segélyezést ajánlottak az idézett törvényekben. De mindezen ajánlatoknál határozottan kijelentették, hogy azokat önként és szabad akaratból teszik, s az ország jogát fenntartva, tiltakoztak az ellen, hogy e szabad ajánlatból utóbbra bármi kötelezettségi következés vonathassék.

Igaz, hogy kötelességet teljesített a nemzet ezen önkéntes ajánlatok által, önhazája és fejedelme iránti szent kötelességét.

De midőn a veszély óráiban fejedelme által felszóllítva, sietett megmenteni a hazát s megvédeni királyának jogait s érdekeit, bizonyosan nem sejtette, hogy jöhet oly idő, midőn törvényes önállásának tetteles felforgatásával, ősi alkotmánya helyett idegen alkotmányt akarnak rá octroyirozni, alaptörvényeit pátensekkel cserélik fel, nem engedik, hogy jogait saját országgyűlésein gyakorolhassa, és a hatalom mindezen lépéseinek igazolására épen azon tényeket hozzák majd fel, melyek a hazafiúi kötelesség hű teljesítéséből származtak, azon tényeket, melyek által bebizonyította a nemzet, hogy törvényes jogait a király és hazá érdekében tudja gyakorolni, azon tényeket, melyek a hazát s birodalmat mentették meg. Azon fejedelmek, kiknek felszólítására az idézett törvények alkotva lőnek, nem a parancsoló hatalom szigorú hangján szóllottak az or-

szágyüléshez, hanem azt a törvényhozó hatalom egyenjogú részesének tekintve, szóllottak az alkotmány iránti ragaszkodással és az atyai szeretetnek bizalmat gerjesztő szavaival, s a nemzet lelkesedéssel fogadta, fiúi bizalommal viszonzotta s buzgósággal teljesítette a fejedelem atyai felszólítását.

Azt is mondja a legmagasabb királyi leirat, hogy az 1723: 21., 98., 104., 114. törvénycikkek világosan azon központi kormányra utalnak, melynek hatásköréhez a Magyarországot s a többi tartományokat közösen érdeklő, minden ügyek elintézése tartozott.

De nézetünk szerint az említett törvények tartalmába! ily következtetést vonni nem lehet. Az 1723: 21. katonai kiszökésekrül szól és némely tábornokok erőszakoskodásairul, kik különösen a várakban némely javadalmakat követeltek, mint rendes fizetésök egy részét. Ezen követelések megvizsgálására és annak megállapítására, hogy, ha csakugyan illették valami javadalmak a tábornokokat fizetésök fejében, azok nekik más módon pótoltsanak, egy bizottmány alakult, mely az ország rendéinek, a hadi tanácsnak s az udvari kamarának megbizottjaibul állott. E két utolsó testület megbizottjai szükségesek voltak a bizottságnál, minthogy a bepanaszlott tábornokok német katonák voltak. És ha létezett volna oly központi kormány, melynek hatásköre Magyarországra is kitérj edett, nem lett volna szükséges országgyülésileg Magyarország részérül is nevezni bizottmányt, hanem az egész ügyet, mint épen nem törvényhozási, hanem közigazgatási tárgyra vonatkozót, azon központi testület vizsgálta és intézte volna el. Inkább arra mutat tehát az

említett törvénycikk, hogy épen azért, mert központi kormányzat nem létezett, Magyarország mint önálló külön ország, esetenként jött érintkezésbe az örökös tartományokkal s illetőleg azok kormányzatával, még pedig a közigazgatás tárgyában is gyakran az országgyűlés által.

Az idézett 98. azt rendeli, hogy a magyar helytartó tanács ő császári királyi felségének pecsétjével éljen, melyen a kétféjú sas közepén Magyarország czimere legyen. Már ezen törvény tartalmából csakugyan nem lehet valamely központi közös kormány létezését következtetni.

A 104. azt mondja, hogy a magyarországi honpolgárok azon ügyekben, mik Magyarországot érdeklík, külvívésére is alkalmaztassanak. Erre vonatkozólag fentebb már előadtuk nézeteinket ott, hol a külügyekrül szállottunk.

Végre a 114. törvényezikkben azt ígéri ő felsége, hogy a posták járását főpostamesterének meghallgatásával akként fogja elintézni, mint azt a közszükség kívánja. De ez sem mutat központi közös kormányzatra. A posták sok ideig Európának több tartományaiban magán vállalatok voltak. A Thurn-Taxis család sokáig bírta és kezelte azokat Németország nagy részében is. De ebbül még következtetni nem lehetne, hogy a Thurn-Taxis családnak e birtoklása azon tartományoknak jogviszonyait bármi részben megváltoztatta volna. Egyébiránt ezen törvény cikk nem azt mondja, hogy az összes birodalom főpostamestere, vagy valamely központi közös kormány-szék fogja meghatározni Magyarországnban a posták járását, hanem hogy ő felsége fogja azt tenni, mint ma-

gyár király, meghallgatván előbb főpostamesterét, kétségkívül mint olyan egyént, kinek tanácsa a postaügynek akkor még fejletlen állapota mellett mindenesetre figyelmet érdemelt. Meg kell végre még jegyeznünk, hogy a későbbben teljesen kifejtett postaügy egész terjedelmében Magyarországra nézve a magyar helytartó tanácsnak és a magyar királyi kamarának felügyelete és intézkedő hatalma alatt állott; ezen kormányzások pedig, mint fentebb is kifejtettük, világos törvényeink szerint a magyar király törvényes hatalmán kívül minden egyéb hatalomtűit s az örökös tartományoknak kormányzati testületétől teljesen függetlenek voltak.

Azt mondja továbbá a legmagasabb királyi leirat, hogy a birodalom közérdekei iránti gondosságának ragyogó jelét adta a magyar törvényhozás, midőn az 1741: 4. harmadik szakaszában oly célbul, hogy Magyarországnak kormányzata a birodalom többi részeinek körin ányzatátul el ne különöztessék és ellentétben az országgyűlési feliratban érintett 1485: 2. t.-cikkkel, mely a nádor gyámnoki jogát illeti, Ferencz császárt, dicső emlékezetű Mária Terézia magyar király felséges férjét, nemcsak uralkodó társnak nevezte, hanem a trónörökös kis korúsága esetére Magyarország törvényes gyámságát reá ruházta, azon világos kijelentéssel, hogy ő Magyarországot a birodalom többi tartományaival együtt atyai s gyámsági hatalmánál fogva közösen kormányozhassa.

Ha Magyarország alkotmányos önállása s törvényes függetlensége más törvényekben s magában a sanctio pragmaticában világosan ki nem volna is fejezve, azt már maga az 1741: 4. kétségtelenné teszi. Ugyanis az

ország rendei ő felségének férjét, Ferencz lotharingiai, barri és hetruriai herceget, ki még akkor római császárnak megválasztva nem volt, felséges neje mellé uralkodó társnak megválasztották, s a trónörökös kiskorúsága eseteére annak gyámságát is reá ruházták. De világosan kijelentették, hogy a választás önként és szabadon történt, s hogy abbul jövődre Magyarország bármely nőkirálynak fejedelmi férje soha semmi következtést ne vonhasson, és hogy a nádori hatalom sértetlenül maradjon; kikötötték azt is, hogy az együtt uralkodás által az 1723: 1. és 2. törvényczikkekben megállapított elválhatlanság és másoknak örökösödési jogai csorbát ne szenvedjenek; az ország jogai, törvényei, szabadsága fentartassanak; az ország ügyei a törvények értelmében kormányoztassanak, s ő felsége a legfőbb királyi hatalmat és királyi jogokat (*jura majestetica*), melyek törvény szerint csak a koronázott királyt illetik, ne gyakorolhassa.

Ha Magyarország alkotmányos önállással nem bírt volna, ha törvény szerint nem a nádort illette volna a kiskorú magyar királynak gyámsága: nem lett volna szükséges ezen törvényczikket alkotni, mert a gyámság mind természet szerint, mind az örökös tartományokban fennállott törvény szerint az édes atyát illette volna. De épen azért, mert Magyarország közjogi állásában el volt a többi tartományoktól különözve, — épen azért, mert *real-unio* nem létezett, — külön törvény által kellett arul intézkedni, hogy az édes atya Magyarországra nézve saját gyermekének gyámságátul el ne távolíttassék.

Azon kivételes intézkedés, mit e részben tettek az ország rendei, teljes épségben hagyta, sőt újabban meg-

erősítette a nádori hivatal gyámsági jogait; nemcsak az által, hogy kivételes volt és ezen egyetlen esetre szorítkozva, tiltakozott minden abból vonható következtetés ellen, de azért is, mert a nádori jogok sérthetlenségét világosan kimondotta. A kiskorú örökös magyar királynak gyámsága tehát jövődében is a nádort illetvén, kétségtelenül állanak mindazon következtetések, miket mi ezen körülményből első feliratunkban a real-unio ellen felhoztunk.

Tisztelettel megjegyezzük továbbá azt is, hogy az idézett 1741: 4. elősorolja ugyan élőbeszédében ő felségének, a felséges császárnő férjének jeles érdemeit, nyolcz évig Magyarországon viselt helytartóságát, a harcmezőn bizonyított vitézségét, s a magyar nemzet iránt többiben tanúsított szeretetét; megemlíti őseinek jeles érdemeit, elmondja, hogy őt, mint férjet, Isten és természet felséges neje gondjainak részesévé rendelte, s ezeket okok gyanánt előre bocsájtván, mondja ki az egyhangúlag, önként és szabadon történt megválasztását, de hogy ezt az ország oly célbul tette volna, hogy „Magyarország kormányzata a birodalom többi részeinek kormányzatával el ne választassák^, és hogy „a gyámság azon világos feltétellel ruháztatott az édes atyára, miszerint az Magyarországot a birodalom többi tartományaival együtt közösen kormányozhassa^, mint ez a legmagasabb királyi leiratban állittatik, azt az említett törvény csak egy szóval sem mondja, s a kormányzat közösségének megemlítése sem fordul abban elő, sőt épen az által, hogy az említett törvény 5., 6. §. világosan kiköti, miszerint a kormányzás Magyarország törvényei szerint vitessék s

az országnak jogai, törvényei, szabadságai sértetlenül fenntartassanak, a többi tartományokkal! közös kormányzás eszméje is ki van zárva.

Mindezeket részletesebben azért soroltuk elő, hogy a legmagasabb leiratnak ellenvetéseire feelve, újabban kimutassuk első feliratunkban felségedhez felterjesztett s a legmagasabb leiratban határozottan megtagadott jogos kíván atainknak alaposágát, melyet a legmagasabb leiratnak ellenokai s az abban előforduló idézeteknek hosszú sora semmi részben meg nem gyengítettek, és hogy kimutassuk, hogy az ország jogai nem 1848-ban vették eredetüket, hanem azok lényegükben régiebb törvényeink szerint is csakugyan fennállottak. Az 1847—48-iki törvények csak újabb, világosabb és határozottabb alakot adtak a nemzet jogainak, tisztába hozták s a kor igényeihez alkalmazták, miket az ország évek, sőt századok óta, mint alkotmányának és törvényeinek szelleméből szorosán következőket, folyvást sürgetett, de a nemzet és fejedelem közti viszonyokat illetőleg lényegben újabb jogokat nem teremtettek.

Egyébiránt ha az említett 1847—48-iki törvények újabb jogokat teremtettek volna is, ha nemcsak alakjában, de lényegében is újra alkották volna Magyarországot, joggal követelhetnők, amint követeljük is, mindazt ami azokban foglaltatik. Mert ezen törvényeket az alkotmány-szerű törvényhozó hatalom — a fejedelem és nemzet egyesült akarata hozta létre, — kötelezők tehát azok mindaddig, míg a fejedelem és nemzet egyesült akaratából ismét eltörülve vagy módosítva nem lesznek.

Azt állítja a legmagasabb leirat, hogy a személyes

uniónak életbeléptetése az 1848-iki törvények által Ion megkísértve, s hogy ezen kísérlet ellenmondásban áll a törvények bevezetésében foglalt azon nyilvánítással, miszerint a koronának egysége s Magyarországnak az összes birodalom iránti kötelezettségei sértetlenül hagyandók.

De a személyes uniót nem az 1848-iki törvények hozták be, hanem az a *sanctio pragmatica* világos értelmében mindég fennállott és nem ismerünk törvényt, mely a szorosabb real-uniót valaha meghatározta volna. Az 1848-iki törvények idézett bevezetése megemlíti ugyan Magyarországnak a *pragmatica sanctio* által vele válhatlan kapcsolatban álló tartományok iránti törvényes viszonyait, de ezen törvényes viszonyok és a personal-unio legkisebb ellentétben sincsenek egymással, mert mi csak azon viszonyokat ismerjük törvényeseknek, mik — amint kifejtettük — a *sanctio pragmatica*-ban megállapított personal-unióból származnak. — Megvan ezenfelül az 1848-iki törvények bevezetésében világosan említve az ország önállósága és függetlensége is, de azon nyilvánítás, melyre a legmagasabb királyi leirat hivatkozik, miszerint Magyarországnak az összes birodalom iránti kötelezettségei sértetlenül hagyandók, — a mondott bevezetésben sehol elő nem fordul.

Azt is állítja a legmagasabb királyi leirat, miszerint az 1848-ik évi törvényeknek foganatosítása már az első félévben feltárta mindazon veszélyeket, melyek az országot és összes birodalmat fenyegetik az által, hogy a birodalom közös érdekeinek, a közjognak és Magyarország történelmének mellőzésével a személyes unió korlátolt körére szándékoltatott szoríttatni s hogy ezen elkü-

lönzés veszedelmes rázkódásokat idézett elő, melyek Magyarország alkotmányos intézményestül eltérő közigazgatási rendszer alkalmazását tevék szükségessé.

Sem a közjog, sem Magyarország történelme nem mellőztetett az 1848-iki törvények alkotásával, sőt épen az említett törvények emelték a magyar közjogot azon kifejtettebb állásra, melyen Európa más népeinek közjoga jelenleg áll. Emelték pedig lényegében az által, hogy a hűbéri viszonyokat megszüntették, a jogegyenlőséget megalapították s minden polgári és politikai jogokat minden osztályra kiterjesztették, formájában az által, hogy parlamentáris kormányt hoztak be s kormány székek helyett felelős ministeriumókat állítottak. Magyarország történelme pedig miben mellőztetett az említett törvények alkotása által? Hiszen a történelemben épen nem példátlan az, hogy a nemzet saját institutióit s közjogi törvényeit a kor igényei szerint, alkotmányos utón, fejdelmével egyetértve változtatja, s ha minden ily változtatás az ország törvényeinek mellőzése volna, ezen vád szintúgy érhetné az ország azon törvényeit, melyek Magyarország koronáját a Habsburgi-ház fiágának elsőszülöttségi joggal átadták, és azokat, melyek mellett a nőág örökösödése megállapított, mert ezen törvények által is lényeges változások tétettek Magyarország közjogában.

Ellenben a legmagasabb királyi leiratban foglalt octroyirozások, melyek által Magyarország alkotmánya absolut fejedelmi hatalommal átalakittatik, a lényeges alaptörvények császári diplomával és pátenssel cseréltetnek fel, s mindez visszaállított ősi alkotmánynak nevez-

tetik, nemcsak ellenkeznek a közjoggal, hanem annak alapelvét felforgatják és Magyarország történetében csakugyan példátlanok.

Ami pedig a legmagasb királyi leiratban megemlített rázkódtatásokat illeti, engedje Felsőged tisztelettel megjegyeznünk, hogy azokat nem az 1848-iki törvények okozták, hanem azon törvényeknek meg nem tartása és azon akadályok, melyek annak teljes végrehajtását gátolták. Mi módon alakultak ezen akadályok: azt, nem akarván a múlt idők fájdalmas emlékeit újabban felidézni, Felsőged személye iránti mély tiszteletből elhallgatjuk.

Ha visszatekintünk azon kornak eseményeire, feltűnő az, hogy midőn 1848-ban a mi alkotmányunk bővebb kifejtést nyert a fejedelem által is szentesített törvényekben, ugyanakkor ugyanazon fejedelem az örökös tartományoknak is adott alkotmányt. Ezen alkotmány octroyirozott volt, nem foglalta magában azon elkülönzési irányt, mi vádképen a mi törvényeink ellen felhóztatik; még a cseh korona országai sem nyerték vissza azon önállást, mely őket történelmi múltjoknál s egykor erőhatalommal szétépett jogaiknál fogva megillette volna: és mégis csakhamar elvétetett az örökös tartományoktól is azon octroyirozott alkotmány, melynek alapelveit a fejedelmi hatalom állapította meg. Ha tehát azokban hiány volt, a hiánynak a népek okai nem voltak. Ott is történtek rázkódtatások, ott is behozatott az abszolút rendszer.

Sőt még Horvátország is, mely fegyvert fogott az 1848. törvények ellen, velünk s a többi tartományokkal hasonló sorsban részesült, megfosztatott alkotmányos jo-

gaitul s az abszolút rendszer egész súlyát csak úgy érezte mint mi. Pedig a vád, mely az 1848-iki törvények ellen felhozatik, Horvátországot csak távolról sem érintheti.

A rázkódtatások tehát, a veszélyek és az abszolút rendszer, mely behozatott, nem az 1848-iki magyar törvényeknek voltak következményei, miután az abszolút rendszer ott is behozatott, hová a magyar törvény ki nem terjedt, sőt még ott is, hol azon törvények ellenszégülésre találtak.

Azt mondja a legmagasabb királyi leirat: „hogy Felséged királyi teljhatalmával biztosította Magyarország alkotmányának feltételes visszaállítását; tetteleg visszaállította a megyei rendszert és a törvényes magyar kormányzókat; de egyszersmind összhangzásba akarja hozni Magyarország közjogi állását a birodalom minden országait egybefűző felbonthatlan kapcsolattal s a birodalom nagyhatalmi állásával, mit az 1848-iki törvények mellett, melyek a többi tartományoknak s az összes birodalomnak jogait sértik, eszközölni nem lehetne⁴⁴.

Alkotmányunk visszaállítására nézve lehetetlen biztosítékot látnunk azon módban, melylyel ezen Ígért visszaállítás megkezdett. Az ősi megyei rendszer csak félig állítatott vissza, hatáskörének legnagyobb része idegen tisztviselők kezében hagyatott, kik most is az abszolút rendszer önkényes hatalmával járnak el. Erőszakkal hajtják be az adót, melyet az országgyűlés soha meg nem ajánlott, kényszerítik a hatóságokat, tisztviselőket és egyes polgárokat, hogy ugyanakkor, midőn az al-

kormány visszaállítottnak mondatik, az alkotmány alap-törvényei ellen cselekedjenek. És ezen törvényellenes eljárásnál eszközül használtak még a rendes katonaság is, melynek pedig szebb és magasabb rendeltetése van, a mit a legnehezebb időkben is híven és vitézül teljesített, s melyet az ilyenmű szolgálatiul megkímélni az állam érdekében állott volna. A polgárok egy része, névszerint az absolut rendszernek minden itt lakó vagy tartózkodó régi vagy újabb tisztviselői, az absolut hatalom törvény ellen kiadott rendeleté által kivétnak az ország törvényeinek s bíróságainak hatalma alól nemcsak hivatalos, hanem minden büntényi s más egyéb viszonyaikra nézve is. S valóban a köz-törvényhatóságoknak annyira megsibbasztott s bonyolódott hatásköre mellett csak egyesek erejének s a várni és tűrni tudó nép józan higgadtságának lehet tulajdonítani, hogy az ország az anarchia veszélyébe nem sodortatik. A felállított főbb kormányzések sem törvényesek, mert az 1848: 3. szerint nem kormányzéseknek, hanem felelős ministeriumnak kellene a közigazgatás élén állni; amit pedig már a törvényhozás módosított és másokkal pótol, azt nem a régi, hanem a törvény által megállapított új alakjában lehet csak törvényesnek tekinteni.

A királyi leiratnak már azon egy kifejezése is, hogy Felséged királyi teljhatalmából, és pedig feltételesen akarja visszaállítani a magyar alkotmányt, magában elegendő arra, hogy az Ígért biztosítás iránt minden bizalmat lehetlenné tegyen. A - sanctio pragmatica nem ismer királyi teljhatalmat a törvényhozás

terén. A magyar király visszavetheti az elébe terjesztett új törvényjavaslatokat, felszólíthatja az országgyűlést újabb törvények alkotására, de a már egyszer királyi szentesítéssel megerősített törvényeket mindaddig, míg azok a rendes törvényhozás útján el nem töröltettek, szintúgy tisztelni tartozik, mint tartozik az ország s annak minden egyes polgára az ekkép alkotott törvényeknek hódolni s a fejedelemnek, mint a törvények alkotmányszerű legfőbb végrehajtójának, engedelmeskedni, az alkotmány sértetlen fentartása a sanctio pragmaticában világosan kikötött feltétele a trónörök-lési jognak. E kettő egymással viszonyos; a fejedelem tehát, ha a sanctio pragmatica értelmében kíván uralkodni, az alkotmány fentartását más feltételhez nem kötheti, mint örökösödési jogának elismeréséhez s életbe léptetéséhez, mit az ország, mely a pragmatica sanctióhoz szorosan ragaszkodik, megtagadni nem is akart.

Azon eljárás, mit a legmagasabb királyi leirat követ, midőn törvényeinkről s jogainkról absolut hatalommal rendelkezik s az október 20-iki diplomának és a február 26-iki patens alapjára akarja fektetni a magyar alkotmányt, lehet talán egy octroyirozott alkotmány behozatalára intézett kísérlet, de a magyar alkotmány visszaállítására bizonyosan nem vezet. De mi le nem mondhatunk az ország azon alkotmányos jogáról, miszerint a törvényhozó hatalmat a fejedelem és nemzet csak együtt és közösen gyakorolhatják; mi egyoldalú s absolut törvényhozást hazánk felett jogosnak s alkotmányosnak el nem ismerhetünk. Erő és hata-

lom felfüggesztheti ismét alkotmányos jogainkat, octroyirozhat, rendelkezhetik, de mi kénytelenek vagyunk e felfüggesztést, az ily rendeleteket és minden octroyirozást alkotmányellenesnek s a 12 évig fennállott abszolút rendszer újabb alakú folytatásának tekinteni s azokhoz sem beleegyezésünkkel, sem megnyugvásunk kijelentésével nem járulhatunk, mert ha ezt tennők, hűtlenek volnánk a törvényhez, hazához s minlelkiismeretünkhez.

És ha legszentebb kötelességünk nem parancsolná is, hogy minden octroyirozás ellen tiltakozzunk, akkor is ragaszkodnánk saját ősi alkotmányunkhoz; mert azon alkotmány, mely a nemzet életéből fejlett ki, a nemzettel együtt élt, alakult, tágult, rendszerint célszerűbb is, állandóbb is mint az octroyirozott alkotmányok. Hivatkozhatunk e részben a történelemre, felhozhatnánk példákat Európa más országaiból, de csak azt említjük meg, hogy az osztrák birodalomra 1848. óta hányféle alkotmány, vagy annak helyét pótló másféle rendszer octroyiroztatott, melyeknek legnagyobb része csak igen rövid ideig élt, egy része pedig soha életbe nem lépett.

Ami az örökös tartományoknak és birodalomnak azon jogait illeti, miket az 1848-iki törvények állítólag megsértettek, valóban nem tudjuk mik azon megsértett jogok, s mi részben lettek az 1848-iki törvények által megsértve? A *sanctio pragmatica*t Magyarország a magyar királylyal kötötte és abban csak az uralkodónak ugyanazonosságát és ennek alapján a feloszthatlan és elválhatlan birtoklást alapította meg. De

közös kormányzatról ezen alapszereődésben szó sincs, sőt amint fentebb is kifejtettük, világosan kikötötték, hogy Magyarország saját törvényei szerint kormányoztassék, az 1790: 10. pedig határozottan kimondja, hogy „Magyarország szabad ország s kormányzatának egész törvényes alakzatára nézve független, semmi más országnak vagy népnek lekötve nincs (nulli alteri JRegno aut populo obnoxium), hanem tulajdon önállással s alkotmányal bir.“

Ha tehát Magyarország semmi más országnak vagy népnek lekötve nincs, alkotmányos önállóságában miként sérthetné más nemzet jogait az által, hogy saját törvényhozásában önügyei felett alkotmányszerűen intézkedett? az 1848-iki törvények pedig csak ily intézkedéseket foglaltak magukban. Magyarország nem kíván avatkozni más országok törvényhozásába vagy kormányzatába s e részben a viszonyos méltányosságot joggal követelheti.

Nem akarjuk mi veszélyeztetni a birodalom fennállását, nem akarjuk a sanctio pragmatica szerint jogosan fenálló kapcsolatot felbontani. Hiszen a personalunió is kapcsolat, melyből közös viszonyok származnak és mi ezen viszonyokat figyelemben kívánjuk mindig tartani. Az 1848: III. is határozottan kimondotta 13. szakaszában, hogy: „a magyar ministerek egyike folyvást ő felségének személye körül legyen s mindazon viszonyokba, melyek a hazát az örökös tartományokkal közösen érdeklik, befolyván, azokban az országot felelősség mellett képviselje? Világos a törvény ezen rendelkezéséből, hogy az 1848-iki magyar országgyűlés is

fenn akarta tartani azon kapcsolatot, mi a sanctio pragmaticában ki van fejtve, s az ebből eredő közös viszonyokra nézve saját törvényes kormánya által akart érintkezni az örökös tartományok törvényes kormányzatával.

És a mennyiben a két egymástul független kormányzatnak egymással érintkezése, különösen a törvényhozás elé tartozó tárgyakra nézve, netalán elegendő nem volna, készek vagyunk mi, a mint első feliratunkban is kijelentettük, az örökös tartományok alkotmányos népeivel, mint Önálló szabad ország, függetlenségünk megóvása mellett, esetenként szabadon és nyílt őszinteséggel érintkezni. Ily módon minden egyes esetben sokkal könnyebb Iccnd tisztába hozni a közös viszonyokat, mint egy közös birodalmi tanács által, melyhez mi csak alkotmányos önállásunknak és leglényesebb jogainknak feláldozásával küldhetnénk képviselőket s melybe Magyarország már előre azon aggodalommal lépne be, hogy minden szóbeli biztosítások daczára, mégis osztrák provinciának fog tekintetni s azon kísérlet, mit századokon keresztül az absolut hatalom gyakran de sikertelenül ismételt, a beolvasztás kísérlete, majd az alkotmányosság színe alatt kezdetik meg. Ezen aggodalom és a bizalmatlanság, mely az aggodalom kísérője, minden lépésben rendkívül nehezítené, sőt gyakran lehetetlenné tenné a tanácskozások folyamát s végre magát a birodalmi tanácsot is szétbontaná, vagy a majoritást oly eljárásra vezetné, mely keserűséget sőt gyűlölséget vonna maga után, nem egyes emberek közt, hanem nép és nép, ország és ország

közt, mi kétségkívül a legnagyobb csapás volna, mi a bizodalmat érhetné.

Közös viszonyokat egyenjogú felek közt csak közös bizodalommal lehet elintézni, de kényszerítéssel kölcsönös bizalmat megalapítani lehetetlen. A hol nincs aggodalom és nincs is ok reá, a hol kényszerítés nem zárja ki a szabad akaratot, ott a közös érdek a legbiztosabb kapcsolat.

A felelős magyar ministerium törvényszabta felállítására úgy látszik az a pont, mely ellen főképp irányozvák a legmagasabb leirat ellenvetései. De hiszen a magyar ministereket Felsőged maga nevezi ki, azok Felsőgednek törvényes akaratát mindenkor teljesítendik. Felelősek lesznek ugyan az országgyűlésnek, a mint ezt az alkotmányosság alapeszméje is megkívánja, de ezen felelősség könnyű lesz minden törvényes rendeletek ellenjegyzésére nézve, törvény ellen rendelkezni pedig Felsőged maga sem akarhat. A nemzet, ha látja az alkotmány teljes visszaállítására s épségben tartására irányzott komoly szándékot s nem lesz oka félni, hogy jogai csorbittatnak, bizalommal fogadja fejedelmének előterjesztéseit a törvényhozás terén, megnyugvással kíséri törvényes kormányának a végrehajtás körében tett minden lépteit, és ha a törvények egyik vagy másik rendeletének módosítását idő s körülmények igénylendik, vagy maga hozandja azt javaslatba, vagy azon javaslatot, mit Felsőged nevében a felelős ministerium előad, aggodalom nélkül veszi tanácskozásba, mert nem lesz oka félni a fejedelmi hatalom túlterjeszkedésétől, vagy attul, hogy az ország érdekei

s törvényei mások érdekeinek feláldoztatnak. Azon nemzet, mely híven megőrzött alkotmányának s törvényeinek paizsa alatt, jogait s érdekeit biztosítva látja, nem kénytelen más helyzet, más viszonyok után sóvárogni.

Nem mindig a legbiztosabb, legjobb és legolcsóbb azon kormányzat, melyet egy naptul a másikig vezetni legkönnyebb és legkényelmesebb. A kormányzat rendszerének hiányai s a kormány vezetésében elkövetett hibák gyakran csak idő múlva termik meg a keserű gyümölcsöt és azon statusférfiak, kik az állam egyes részeinek különböző viszonyait s elágazó lényeges érdekeit kellőleg nem méltányolják és a nehezebb kérdéseknek fárasztó megoldását vagy mellőzik, vagy valamely teoriában felállított általános elvvel vágják keresztül, nem figyelmezve azon elvnek gyakorlati kivihetőségére s az alkalmazásból származható káros következtetésekre, saját kényelmüknek az állam jövődjét áldozzák fel.

Az egyes államok nagyhatalmi állása nem egyedül rendes hadseregeik számától függ. Az absolut kormányzat talán könnyebb és kényelmesebb, absolut rendszer mellett gyorsabban lehet nagy hadsereget kiállítani, de a legderekkabb hadsereg mellett is veszélybe dőlhet az állam, ha annak védelme a népek érzelmében nem gyökerezik. Tizenkét évig állott fenn nállunk is az absolut rendszer, de nem árasztott boldogságot a népre, nem tette az államot gazdagabbá és hatalmában nagyobbá s Felsőged tizenkét évi tapasztalás után maga is szükségesnek látta az absolut rendszerrel felhagyni s alkotmányos útra térni. Alkotmányos úton is köny-

nyebb oly birodalmat kormányozni, mely egy népből áll s ennél fogva egysége természetes, mint az olyat, melyet több országok képeznek s melyben az egyes országok külön alkotmányos önállással, jogokkal, törvényekkel, de sőt külön közjogi fogalmakkal s politikai nézetekkel bírnak. Ha a népek fejlettebb politikai érzelem s akarat nélküli lények volnának, könnyű volna őket összeolvasztani s természetes egység nem léteiben mesterséges egységet teremteni. A hajdankorban, midőn még az alkotmányos fogalmak s a jognak érzete kevésbé szivárgott át a népnek minden rétegeibe, gyakran sikerültek ily kísérletek, de már érzik a nemzetek, érzi a népnek minden osztálya a politikai szabadságnak s törvényes függetlenségnek valódi becsét s kegyelettel ragaszkodik azokhoz, és ezen érzelmeknek, ezen kegyeletnek mellőzésével, népeket és országokat politikai theoriák szerint, akaratjuk ellen átalakítani ritkán sikerül, sőt gyakran az ily kísérletek veszélylyel is járnak, mert az akarat szabadsága egyeseknek és népeknek oly drága kincse, hogy annak feláldozásával még azt sem fogadják szívesen, mi szabad akaratval választva, hasznos lett volna érdekeikre nézve.

Oly szorosabb egyesülés, mely az illetőknek teljesen szabad akaratából, önként történik, gyakran hasznos lehet s legalább módjára nézve nem igazságtalan. De midőn valamely alkotmányos országot a fejedelem teljhatalmának súlyával kényszerít oly egyesülésre, mely azon ország alkotmányának átalakításával, sőt lényeges jogainak feláldozásával jár, s az ez iránt abszolút hatalommal kiadott fejedelmi rendeleteknek nem

is előleges tárgyalását, hanem tüstént! teljesítését parancsolja: lehet-e ily módon czélszerű s igazságos az egyesülés? Nem fogja-e azt az ország oly súlyos csapásnak tekinteni, mely által attul fosztatott meg, mielőtte a legszentebb volt? Fogja-e szívesen védni és támogatni azon állapotot, melyet keserű érzelmekkel tűr? Nem fog-e örülni minden veszélynek, minden bajnak, mely az egészet fenyegetve, neki reményt nyújt, hogy talán szabadulhat azon lánczoktul, mik akaratja ellen másokhoz kötötték? Erős és hatalmas volna-e a birodalom a népnek ily érzelmei mellett? És azon szorosabb, de kényszerített kapcsolat mellett, mely az országban ily érzelmeket támaszt, jobban és könnyebben lehetne-e kormányozni, mint a tágabb, de Önkéntes egyesülés mellett, mely senkinek sem fáj, s melyet a nemzet jogaival s alkotmányával megférő - nek tekint?

Mi a sanctio pragmaticában kimondott kapcsolat mellett, közös fejedelmünk alatt, az örökös tartományok népeivel testvéri szeretetben és egyetértésben óhajtunk maradni, méltányosság szerint osztozva velük bajban és teherben. De törvényeinknek s törvényes önállásunknak teljes épségben tartása mellett is megtörténhetik ez a nélkül, hogy az állam céljai s teljes biztossága legkisebb veszélynek kitétetnék. Miért kívántainak tőlünk oly áldozatok, miket hoznunk nem szabad, miért követeltetik, hogy alkotmányunk felforgatásával jogáinkról lemondjunk s megtagadjuk kegyeletünknek legszentebb tárgyait? Miért történik mindez a nemzet előleges beleegyezése sőt megkérdetése

nélkül parancsolólag épen azon pillanatban, midőn Felséged a legmagasb leiratban azt ígéri, hogy „Magyarország mind a személyekre, mind a kormányzat rendszerére az ország alkotmányának megfelelő módon fog kormányoztatok — s kijelenti, hogy „nem szándéka a szent István tartományához tartozó országokat a birodalomba beolvasztani*4? — Miért akarják érdekeinket s óhajtásainkat az örökös tartományok érdekeivel egyenes ellentétbe állítani s a szeretet és egyetértés helyett, mely egyedül képes tartósan és biztosan egyesíteni . . . miért akarják a féltékenységnek, keserűségnek, sőt talán a gyűlöletnek magvát elhinteni azon népek közt, melyek multjoknál és helyzetüknél fogva nem arra hivatvák, hogy egymásnak ellenségei legyenek, de arra, hogy békében és szeretőiben egymástól függetlenül védjék és támogassák egymást minden időben? — Miért akarják az országot azon hitre kényszeríteni, hogy azok után, mik ily módon történtek, nincs többé mit vesztenie . . . ?

Kényszerített többség nem teszi erőssé a birodalmat. Az egyes országoknak sértett önérzete s a kényszerítésből származott keserűség szétválási, sőt talán végelszakadási vágyakat ébresztenek, s e miatt a birodalom akkor lesz majd leggyöngébb, midőn összes erejére s népeinek egész lelkesedésére legtöbb szüksége volna. A mely birodalom egységét csak fegyveres erővel lehet fentartani, annak nagyhatalmi állása felette kétséges s a veszélynek óráiban épen nem biztos.

Az ország politikai jogainak csorbítása mindig igazságtalan, mindig fájdalmas érzelmeket s elégület-

lenséget szül. Oly hatalom, mely rendezett viszonyainál fogva képes a honpolgároknak anyagi jóllétet nyújtani, egyidőre legalább, kevesebb kockázattal teszi az ily lépést, mert az anyagi érdekeknek kielégítése sokaknál legalább enyhíti a veszteséget, ámbár még az ily hatalom is helytelenül cselekszik, midőn az ország jogait sérti. De ha valamely hatalom akár hibából, akár szerencsétlenségek folytán oda jutott, hogy az anyagi jóllét emelésére csak igen keveset tehet, sőt az állam fentartására a súlyos terhek alatt majdnem már kimerült honpolgároktul újabb és ismét újabb anyagi áldozatokat kénytelen kívánni, nem jár el célszerűen, midőn a nemzet érzelmeit a politikai jogok csorbításával is sérti, mert a súlyos terhek azon meggyőződés mellett, hogy a politikai jogok biztonsága is veszélynek van kitéve, még súlyosbakká válnak; a méltó keserűség érzete lehangol minden áldozatkészséget s elfojtja a bizalmat azon hatalom iránt, mely a polgárok anyagi érdekeit nem tudja, politikai jogait pedig nem akarja kímélni.

Azon absolut rendszer, mely nemcsak Magyarországnak, hanem az örökös tartományoknak is megszűntette alkotmányos szabadságát, keletkezésekor egy eszmét állított fel: az összes birodalom központosított egységének eszméjét. Azon statusférfiak, kik ezen eszmét felállították, meg voltak győződve, hogy az egységes nagy Austria, melyet ők ekképen alakítanak, a hatalomnak oly magas fokára fog emelkedni, minőt a birodalom még soha el nem ért. Tervök kivételében semmi tetteges akadály nem gátolta őket, mert az

absolut hatalom szigorú parancsainak az engedelmes-
séget senki meg nem tagadta, eltörültek s lerombol-
tak mindent, ami utjokban állott, fáradságot s pénzt
nem kíméltek, s tizenkét év alatt a jövő nemzedék
jövedelmét is elköltötték. És tizenkét év után a biro-
dalom sem hatalmában, sem terjedelmében nem lett
nagyobb, terhei pedig rendkívül súlyosodtak. Ekkor
Felséged maga szüntette meg a célra nem vezető ab-
solut rendszert; de azon eszmét, melyet vezérelvül az
absolut rendszer állított fel, s melynek az minden jo-
got, minden tekintetet feláldozott, — a központosított
egységnek eszméjét, — kiindulási pontul továbbra is
fentartotta, s alkotmányos utón kívánja azt valósítani,
mit az absolut rendszer mellett annyi évek folytán
létrehozni nem lehetett.

De nézetünk szerint ugyanazon nehézségek, me-
lyek miatt a központosított egység eszméje absolut
rendszer mellett a várakozásnak meg nem felelt, még
élesebben fel fognak tűnni az alkotmányos életben.
Az absolut rendszernek leghatályosabb eszköze volt a
korlátlan hatalom, mely mind a törvényhozás terén,
mind a végrehajtás körében feltétlen engedelmességet
követelt, s mely ellen felszólalni nem volt szabad. Ily
hatalmat pedig alkotmányosság mellett gyakorolni nem
lehet. Minden országnak vannak saját emlékei, remé-
nyei, szokásai és óhajtásai, melyek előtte szentek, s
melyeket az absolut rendszer nyomása alatt kénytelen
volt keblébe fojtani, most azomban, midőn módja van
szót emelni hazája érdekében, ki fogja azokat mondani.
Terjedni fognak ezen érzelmek és eszmék, s mivel a

központosított egység nagyrészt ellentétben áll az egyes országok múltjával, melyre azok kegyelettel pillantanak vissza és azon reményekkel, miket a jövődre nézve táplálnak keblükben: a központosított egység gyakorlati kivitele nemcsak ellenkező érzelmekre, de a köztanácskozások folyamában ellenmondásra és tetemes nehézségekre fog találni. Fejedelmi teljhatalmú kényszerítés pedig és az alkotmányosság oly ellentétek, melyek együtt még fogalomban sem állhatnak meg.

Meg vagyunk győződve, hogy oly országok között, melyeknek szokásai, érdekei, történeti múltja és közjogi állása annyira különbözők, a központosított egységnek létrehozása alkotmányos utón lehetetlen. Ha tehát Felsőged birodalmát szabadnak s valódilag erősnek óhajtja, nem kényszerített egyesség, hanem a népeknek szabad akaratából származott kölcsönös egyetértés által érheti azt el és e célra a központosított egységnek talán kecségtető, de gyakorlatilag nem létesíthető eszméjét kiindulási pontul nem választhatja. Nem Felsőgednek s uralkodó házának, nem az örökös tartományoknak vagy a birodalomnak valóságos érdekeivel ellenkezik a mi alkotmányos önállásunk és 1848-ban alkotott törvényeink. Nem azért tagadtatok meg a magyar alkotmány teljes visszaállítása, nem azért vétetik el tőlünk az adó és katonaaállítás meghatározásának gyakorlatilag is mindig fenállott kétségtelen joga, mintha ezek a birodalom kormányzatát gátolnák s Austriának nagyhatalmi állásával meg nem férnének. Nagyhatalom volt Austria akkor is, midőn Magyarország saját

országgyűlésén ajánlotta meg a pénzt és katonát, oly hatalom volt, melyet a szerencsétlenségek hosszú sora sem volt képes megtörni s midőn a birodalom nagy részét elfoglalta már a diadalmas ellenség s a magyar korona országain kívül alig maradt valami a fejedelem birtokában, azon Magyarország, melynek alkotmányos jogait most a birodalom állítólagos érdekében akarják korlátozni, hűségében, lelkesedésében nem csüggedve, törvényes jogait s egész erejét arra használta, hogy a birodalom elfoglalt részeit az ellenségtől visszafoglalni segítse.

Az ellenünk intézett csapásnak valóságos oka főképen az, hogy a mi alkotmányos önállásunk, a mi törvényeink össze nem férnek a központosított *egységnek* azon eszméjével, mely a félre tett absolut rendszerből az alkotmányosság terére is áthozatott, s fájdalom még most is vezérelvnek s kiindulási pontnak tekintetik. De jog és igazság megengedik-e, hogy az alapszerződések szentsége, a nemzet alkotmányának leglényegesebb részei, az országnak kétségtelen jogai s az alkotmányosság alapelvei áldozatul essenek egy újabb eszmének, mely 12 éven keresztül minden szabadságot elnyomott, minden jogos követelést és minden egyéb politikai tekintetet háttérbe szorított, az államnak oly sok áldozatába került s a kivitelben mégis célszerűtlennek mutatkozott? Hasznos-e a birodalomra nézve egy újabb kísérlet kedvéért oly eszközökhöz nyúlni, mik a nemzet érdekeit s érzelmeit mélyen sértik, annak hitét s bizalmát előlik s midőn egységet akarnak eszközölni, az egységnek egyedüli biztos alapját, a szives egyetértést lehetetlenné teszik?

Felhívja Felséged az országgyűlést, hogy „kövesse őseink példáját, kik az időről időre változó viszonyok elutasíthatlan igényeit méltányolni tudván, az 1687: 4., 1715: 8., 1723: 1., 2. törvénycikkek tanúsága szerint Magyarország közjogi állását a birodalom közös igényeivel összeegyeztetni minden időben készek valának^c.

Az 1687: 4.-ben eltörli az ország IT. András arany bullájának azon záradékát, mely szerint valamikor a király az arany bulla ellen cselekedett, az ország minden nemesének egyenlően kint és személyesen joga volt a királynak ellentállni, az 1715: 8. t.-cikkben pedig megállapítatik, hogy az ország védelmére állandó és rendes katonasság tartassék s annak zsoldja, valamint minden egyéb segélyezések is, mindég országgyűlésileg határozottassanak meg. Nincs ezen törvényekben a birodalom s annak érdeke, nincsenek az örökös tartományok csak egy szóval is megérintve Az ellentállási jog nem azért töröltetett el, az állandó rendes katonaság nem azért állapított meg, hogy Magyarország közjogi állása a birodalom közös érdekeivel összeegyeztessék. Akkor is megtörtént volna mindez, ha Magyarország fejedelmének személyére nézve is egészen külön állott volna, mert az országnak saját érdekei megkívánták, hogy az egyéni ellentállásnak veszélyes joga, melylyel sokan az ország kárára visszaéltek, eltöröltessék; az állandó katonaság felállítását pedig magának az országnak biztossága követelte, a mi pedig az idézett 1723: 1. és 2.-t, vagyis a magyar *pragmatica sanctiót* illeti, nézetünket erre nézve már ismételve kifejtettük és kimutattuk, hogy abban som valamely

közös kormánynak, sem a személyes unión alapuló elválhatlan birtokláson kívül más valamely birodalmi egységnek nyoma nincs.

De egyébként is lényeges különbség van az említett törvényeknek alkotása és a jelen legmagasabb leiratban kimondott octroyirozások közt. Akkor a magyar király nem alakította át önhatalmával a magyar alkotmányt császári diploma és patens által, nem vonta el a magyar országgyűléstől a leglényegesebb jogok gyakorolhatóságát s az említett törvények is rendes törvényhozás útján, kölcsönös értekezletek folytán, a nemzet és fejedelem közös egyetértésével alkottattak. Most mennyire máskép van minden, arrul a legmagasabb királyi leirat egész tartalma tanúságot tesz.

Kijelenti Felséged a legmagasb királyi leiratban, hogy az 1848-iki törvényeknek egy részét megerősíti, más részét azomban soha el nem ismerte és elismerni nem is fogja és ezen kijelentés mellett oda utasítja az országgyűlést, hogy a törvények ezen részének módosítására s illetőleg eltörlésére nézve készítsen törvényjavaslatokat és terjeszsze azokat fejedelmi jóváhagyás alá.

Szentesített törvények, míg a törvényhozó hatalom által el nem töröltetnek, egyiránt kötelezők, s azok egyes cikkeinek érvényére nézve különbséget vagy fokozatot soha felállítani nem lehet. Felségedet, hacsak ismét absolut hatalommal uralkodni nem akar, a teljhatalmú törvényhozás nem illetheti. Felséged, mint magyar király, a *pragmatica sanctio* értelmében, csak a nemzettel együtt gyakorolhatja a törvényhozó hatalmat; szentesített törvényeinknek semmi részét önhatal-

mával s az országnak beleegyezése nélkül el nem törülheti s valamint nem szükséges azon törvényeket fejedelmileg újra megerősíteni, mert azok már 1848-ban királyi megerősítéssel szentesíthettek, úgy azok bármimű részének egyoldalulag kimondott el nem ismerése, jogilag nem gyengítheti azon törvények érvényét.

Felséged az 1848-iki törvények azon elveire, melyek által a nemesség kiváltságos állása megszüntetett, az általános birtok- s hivatalképesség behozott, az urbér, a tized s egyéb jobbágyi tartozások eltöröltettek, a közteherviselés, az általános katonakötelezettség kimondatott, végre a választási jog mindazon néposztályokra is kiterjesztetett, melyek ezen joggal nem bírtak, kimondja legmagasabb leiratában, hogy azokat megerősíti. Engedje azonban tisztelettel megjegyeznünk, hogy a törvények említett elvei s rendeletei újabb megerősítés nélkül jogilag és tetteleg teljes erejükben fenmaradnának. Magyarország törvényhozásában 1848-ig csak a kiváltságos osztályok voltak képviselve. De sokan találkoztak ezen képviselők közül, kik számos éveken keresztül oda működtek, hogy az ország aristocraticus alkotmánya a kor igényei szerint fokenként kifejtve, a nép minden osztályaira kiterjesztessék. Törekvésük a legfőbb hatalom részéről ritkán támogathatott, gyakran gátolhatott. Végre az 1848. országgyűlés, mely még mindig a kiváltságos osztály képviselőiből állott, senki által nem kényszerítve, semmi nyomás alatt nem állva, önként, szabad akaratbul alkotta mindazon törvényeket, mik a hűbéri viszonyokat megszüntették, a hon polgárainak egyenjogúságát és egyenlő kötelezettségeit meg-

alapították, mind a polgári, mind a politikai jogokat a nép minden osztályaira kiterjesztették.

A magyar király ünnepélyesen szentesítette mind-ezen törvényeket, s azok tetteleg is életbe léptek. Most már azokat eltörlni vagy felfüggeszteni s az előbbi állapotot e részben visszaállítani a fejedelmi teljhatalom sem volna képes. Hiszszük, hogy Felséged nem is akarja ezt, de meg vagyunk győződve, hogy akarva sem tehetné: nemcsak azért, mert a népnek adott jogokat hatalommal visszavenni mindég veszélyes, hanem azért is, mert ugyanazon kiváltságos osztályok, melyek a törvényeket alkották, soha meg nem nyugodnának abban, hogy a népnek jogai csorbittassanak, s nem találkoznék Magyarország aristocrátiájában oly egyén, ki az igazságrul, polgári legszentebb kötelességéről és a becsületről annyira meg tudna feledkezni, hogy azon kiváltságos jogokat, mikről önként lemondott, még legfelsőbb rendelet következtében is bármi részben visszavegye, s a régi állapotnak reá nézve anyagilag talán kedvező, erkölcsileg azonban bélyegző s gyűlöletes visszaállítását elfogadni kész legyen.

Az 1848-iki törvényeknek rendeletéi közt vannak egyes pontok, miket a nép jogainak sértetlen fentartása mellett mi magunk is óhajtunk czélszerűbben átalakítani s határozottabban kifejtteni, ezekre vonatkozó javaslatainkat azomban csak akkor készíthetjük el és akkor terjeszthetjük Felséged elé, ha országgyűlésünk a törvények értelmében ki lesz egészítve, mert azok távollétében, kik meghívandók lettek volna, de meg nem hivattak, törvényeket nem alkothatunk. Ha pedig Fel-

séged kívánja a törvények bármilyen részbeni megváltoztatását, a kiegészített országgyűlés mindazon javaslatokat, miket erre vonatkozólag Felséged felelős magyar ministeriuma előadand, tüstént tanácskozás alá veendi s megállapodását Felséged elé fogja terjeszteni. A miket azután az ekkép megkezdett országgyűlési kölcsönös értekezletnek folytán Felséged és a nemzet kölcsönös egyetértéssel megállapítanak, azok lesznek majd a törvényesen véghez ment koronázás után királyi szentesítéssel megerősítendőek. De a már előbb szentesített törvényeknek mindazon rendeletei, miknek változtatása vagy nem kívántatott, vagy a két félnek közös egyetértésével el nem fogadtatott, minden újabb megerősítés nélkül is, jogilag teljes érvényűeknek tekintendők. Így kell annak állani minden alkotmányos országban, hol a törvényhozó hatalom a fejedelem és nemzet közt meg van osztva, mert különben a törvényhozó hatalom megosztása nem volna valóság. így rendelik ezt alaptörvényeink is, különösen az 1790: 12., mely világosan azt mondja, hogy „a törvények alkotásának, eltörlésének és magyarázásának joga Magyarországon s kapcsolt részeiben a törvényesen koronázott fejedelmet s az országgyűlésre törvényesen összeresereglett ország Karait és Rendéit közösen illeti, s azon kívül nem is gyakorolható“.

De Felséged az 1848-iki törvények egy részének módosítása, sőt eltörlése iránt hozzánk intézett legmagasabb felszólításában nem Magyarország említett alaptörvényeinek nyomát követi, s általában nem az alkotmányosságának elvéből indult ki. Felséged a szentesi-

tett törvényeket abszolút hatalommal felfüggesztette s azoknak ismét! életbe léptetését önhatalmával még most is gátolja, s felszólítja az országgyűlést, hogy „azon törvények egy részét módosítsa, egy részét pedig törölje el, de egyszersmind kijelenti, hogy azon törvényeket soha el nem ösmerte s jövődöben sem fogja elösmerni. Mibül áll ezen kijelentés folytán az országgyűlési kölcsönös értekezlet? Mibüi áll a törvényhozó hatalom közös gyakorlása? Az alkotmányos törvényhozás fogalmából következik, hogy új törvények alkotásánál, a miben a törvényhozó hatalmat közösen gyakorló két fél meg nem tud egyezni, az törvény nem lehet; szentesített törvények módosításánál vagy eltörlésénél pedig, amely részben a módosítást vagy eltörlést mind a két fél el nem fogadja, azon részben a törvény megtartja kötelező erejét és érvényét. De Felséged fentebbi kijelentése szerint, ha tehát az említett törvényeknek valamely pontját, melyet Felséged módosítani vagy eltörlötetni kíván, ha az ország módosítani vagy eltörleni nem akarná is, az megszűnnék érvényes törvény lenni. És így Felséged a törvényhozó hatalmat tetteleg egyedül maga gyakorolná s az országgyűlésnek nem volna egyéb joga, mint a fejedelmi parancsot regisztrálni, mit akár teljesítene, akár nem, a szentesített törvényekből csak az maradna fenn, mit azokból időnkint meghagyna az abszolút fejedelmi akarat.

Módosítani vagy megszüntetni csak fenálló törvényt lehet, Felséged pedig az 1848-iki törvényeknek módosítására s illetöleg megszüntetésére szólítja fel az or-

szágy ülést. Ha azon törvények jogilag sem állanak fenn, a módosítás vagy megszüntetés lehetetlen vagy legalább felesleges volna; ha pedig jogilag fenállanak — mit kétségbe vonni nem lehet — végre is kell hajtaniok, minek eszközlése a királyi hatalom legmagasb köréhez tartozik. Mielőtt tehát az országgyűlés azon törvények módosítását vagy bármi részbeni eltörlését tanácskozásainak és az országgyűlési kölcsönös értekezletek tárgyává tehetné, mulhatlanul szükséges, hogy azoknak alkotmányellenes felfüggesztése tetteg rn egszüntessék.

Es ny látszik, Felséged azon eljárást, miszerint némely törvényeket újabban megerősít, másokat pedig el nem ismer, nemcsak az 1848-iki törvényekre szorítja, hanem azt korábbi törvényeinkre is kiterjeszti. Ugyanis megerősítésébe világosan befoglalja az általános birtok- és hivatalképességet is, mit nem 1848-ban, de 1844-ben állapított meg az országgyűlés, az el nem ismerést pedig az 1848-iki törvényeken kívül tetteg kiterjeszti régiebb s leglényegesebb törvényeinkre is, midőn azokat önhatalmával módosítja s a nemzet befolyása nélkül kiadott császári diplomához és pátensekhez alkalmazva, önhatalmával átalakítja. Ilyenek többek közt a törvényhozó hatalom közös gyakorlatáról szóló 1790: 12., az ország függetlenségét biztosító 1790: 10., az adó és katonaság meghatározását egész terjedelmében a magyar országgyűléshez tartozónak rendelő 1715: 8., 1790: 19., 1827: 4. törvényczikkek. S valóban a legmagasabb királyi leiratból azt sem érthetjük, érvényeseknek akarja-e tekinteni Felsé-

ged törvényeinknek azon részét, mikről újabban ki nem mondja, hogy azokat megerősítette. Azt sem tudhatjuk: az el nem ismerés és a tetteges eltörlés meddig fog terjedni s hol fog megállani. Engedje Felsőged tisztelettel ismételnünk, hogy mindez a sanctio pragmaticával csakugyan ellenkezik.

De leginkább megdöbbenő volt reánk, s úgy hiszszük az összes birodalomnak minden alkotmányos polgárára nézve, azon alkotmányellenes elvnek kimondása, hogy Felsőged az 1848. törvények elismerésére magát személyesen kötelezettnek nem tartja.

Ha joga van a fejedelemnek az elődje által szentesített törvényeket maga személyére nézve kötelezőknek nem ismerni, mi lesz akkor alkotmányunknak, az ország törvényes szabadságának, alkotott és alkotandó törvényeinek biztosítóka? Mire támaszkodnak a birodalom azon népei, melyeknek Felsőged alkotmányos szabadságot adott, ezen szabadságnak tartósságára nézve? Felsőgednek bármelyik utódja hasonlóul azt mondhatja, hogy egyik vagy másik alkotmányt, mit elődje szentesített, a birodalom érdekével, nagyhatalmi állásával megegyeztethetőnek nem tartván, azt maga személyére kötelezőnek nem tekinti. Töröljük ki az alkotmánybul a kötelezettségnek azon folytonosságát, mely nemzedékről nemzedékre száll s a fejedelmekre úgy, mint népekre egyaránt kiterjed, minden alkotmány biztosága az események játéka leend. Ezen folytonosság az alapja mind a népek szabadságának, mind a fejedelem trónjának s örökösödési jogának. Ezen folytonosság tagadása megsemmisíti azon közvetítő erőt, mely nélkül

az érdekek összeütközésénél minden kérdés csak az önkény hatalmával vagy a fegyver élével volna megoldható s mely nélkül a népeknek és fejedelmeknek nem volna egyéb választásuk, mint absolut uralkodás vagy forradalom. E jótékony közvetítő erő a jognak állandóságába vetett hit és bizodalom, mi a kötelezettség említése nélkül még csak nem is képzelhető, mi csak legmélyebb sajnálatunkat fejezhetjük ki, hogy azon elv, melynek felállítása sem Felségednek, sem az összes államnak érdekeire nézve jótékony hatású nem lehet, a legmagasabb királyi leiratban kimondatott.

Az országgyűlésnek kiegészítése iránt elmondottuk első alázatos feliratunkban, hogy mindaddig, míg azok, kik törvény szerint az országgyűlésre meghívandók, meghíva nem lesznek, mi az országgyűlést kiegészítettnek nem tekinthetjük s törvények alkotásába nem bocsájtkozhatunk.

A legmagasb királyi leirat ezen jogos kívánatunkat sem teljesíti, s azt válaszolja, hogy az országgyűlés kiegészítésének kérdése majd akkor fog önként megoldatni, ha mi Magyarországnak az örökös tartományok iránti viszonyait a legmagasb szándék értelmében megállapítottuk s az 1848-iki törvényeket részint módosítottuk, részint megszüntettük.

Elébb teliát a ki nem egészített országgyűlésnek el kellene a nemzet nevében alaptörvény gyanánt fogadni az absolut hatalommal kiadott október 20-iki császári diplomát és a február 26-iki pátenst, képviselőket küldeni a birodalmi tanácsba, a szentesített törvények legfontosabb részét módosítani vagy eltörölni, s ha ekképen

az ország alkotmányát lényeges részeikül kiforgatva, az egész magyar közjogot császári diplomák és pátensek szerint átalakította s az ország jogait és így a meg nem hívottakét is feláldozta, majd akkor és csak akkor lesz kiegészítve az országgyűlés. A kiegészítés kérdésének ezen megoldása nemcsak az ország törvényeivel, hanem az alkotmányos törvényhozás természetével is ellenkezik.

Erdélyre nézve a legmagasabb királyi leirat azt mondja, hogy „annak Magyarországgali egyesítése a szász és román nemzet beleegyezése nélkül Ion elhatározva, soha teljes törvényerőre nem lépett, az egyoldalú határozatok kihirdetése után tetteleg felbomlott s kivihetlenné tekintendő mindaddig, valámig Erdély nem magyar ajkú lakosai az egyesülés által veszélyeztetve látják nemzetiségi érdekeiket, s a birodalom ebbeli igényei és érdekei kellőleg biztosítva nem lesznek^{4*}.

Magyarország és Erdélynek egyesülését mind Magyarországnak, mind Erdélynek törvényes országgyűlése ünnepélyesen határozta el, s ezen határozatokat ő felségének szentesítése törvényerőre emelte.

Ha a szászok és románok törvény által ki lettek volna zárva az erdélyi országgyűlésből, vagy ha a törvény mellőzésével oda meg nem hívtak volna, ha az országgyűlés rendkívüli módon, szokatlan alakban hivott volna össze, ha a nem valóságos többség határozott volna, vagy valamelyik rész erőszakkal gátoltatott volna szavazatának szabad kijelentésében, inkább lehetne szólni arról, hogy a határozat a szászok és románok beleegyezése nélkül hozatott, s inkább lehetne kétséget támasztani annak érvénye ellen.

De Erdélynek azon országgyűlése, mely az egyesülést elhatározta, szorosán az erdélyi törvények értelmében hivatott össze. Erdélynek akkori közjoga szerint a megyék- és szász székeknek s az országgyűlési joggal bíró városoknak követeiből, az ország egyházi s világi méltóságaiuk s főbb hivatalnokaik és regalistákból kellett alakulni az országgyűlésnek, mindezek meg is hivattak s követeik által s illetőleg személyesen meg is jelentek. A megyei követek választásánál a szász vagy román nemesek, kik pedig számosán valának, szintén úgy bírtak választási joggal, mint a magyarok, a székely és szász székekben, valamint a városokban is magyar, szász és román között a választási qualificatióra nézve ktilömbőség nem volt. A regalisták, kik törvényszerint a tekintélyesb nemcsekből voltak meghívandók és a főbb hivatalnokok nem egyedül magyarok voltak.

A törvény értelmében ily módon alakított országgyűlés az egyesülés feletti törvény alkotásában épen azon törvénytiszta módon járt el, melyet minden egyéb törvényeinek alkotásában követett, a határozat tudniillik absolut többséggel hozatott, és pedig épen ezen esetben nagy többséggel, melyhez mind a román választók befo-lyásával megválasztott követek közül, mind a szász követe-tek közül számosán járultak szabadon kijelentett szava-zataikkal. Es midőn a többség akarata határozatképen kimondatott, akkor sem történt tiltakozás a szászok vagy románok részéről.

Igaz, hogy Erdélynek 1848. előtti törvényei három külön nemzetről szóllottak, a magyar, székely és szász nemzetről, s a románokat külön nemzetnek nem tekin-

tették, igaz, hogy a három nemzetnek voltak némely jogai különösen az országgyűlési kijelölésiül függő hivatalokra nézve, miket a törvény a románokra ki nem terjesztett, de az ország gyűlésére és a követek választására vonatkozólag nemzetiség szerinti különbség nem létezett, s ugyanazon qualificatio mellett, mit a törvény megállapított, a román szintűgy bírt választási és választhatási joggal, mint a magyar, székely vagy szász, az országgyűlésen pedig nem szavaztak külön curiatum votum-képen, hanem fejenkénti szavazat szerint hozattak a határozatok.

Miután tehát Erdélynek azon országgyűlése, mely az egyesülési törvényt alkotta, szorosán az akkori törvények értelmében alakult, szászok és románok szintűgy befolytak a követek választásába, résztvettek az országgyűlési tanácskozásokban, szavaztak kényszerítés nélkül, s nem egy közülök az egyesülésre szavazott és akképen az egyesülés nagy többséggel határozottat el, lehet-e alaposan állítani, hogy a szászok és románok szabad beleegyezése nélkül alkottatott az egyesülési törvény? s lehet-e annak érvényét ennélfogva tagadni? Vagy talán az egész román és szász népnek kivétel nélküli beleegyezése lett volna szükséges a törvények érvényességéhez? a legmagasabb királyi leirat csakugyan ezen nézetből indult ki felhozott ellenvetésében, mert azon ellenvetésnek minden egyéb magyarázata ellenkeznek a történetekkel. De ki fog-e terjesztetni ezen nézet az osztrák birodalmi tanácsra is? érvényteleneknek fognak-e tekintetni annak minden oly határozatait, melyekbe például a cseh vagy lengyel követeknek, a cseh vagy lengyel népnek valamely része bele nem egyezett? pedig a birodalmi tanácsban nem

csak külön nemzetiségek, hanem külön országok vannak képviselve, s ott inkább fordulhatnak elő esetek, melyekben hasonló ellenvetésnek több nyomatéka lehet.

Igaz, hogy az országgyűlésen^ mely az egyesülést elhatározta, főképp a kiváltságos osztály volt csak képviselve s a népnek, kivált a magyar és román népnek nagy tömege nem bírt befolyási joggal. De ez természetes következése volt Erdély közjogi állásának, mely 1848-ig szintűgy mint Magyar országon, főképp aristocraticus volt. Ezt azonban az egyesülési törvénynek érvénye ellen épen úgy nem lehetne alaposan felhozni, a mint nem szabad és nem lehet Magyar ország azon törvényeinek erejét kétségbe vonni, melyek mellett a trónöröklés a dicsőségesen uralkodó Habsburg! háznak előbb fiágára, későbbben nőágára is megállapított, pedig ezen törvények is a kiváltságos osztály által, a nem kiváltságos népnek befolyása nélkül alkottattak.

Azt sem lehet alaposan állítani, hogy az egyesülésről alkotott magyarországi és erdélyi törvények teljes törvényerőre nem léptek. Tudja mindenki, hogy az 1848-ban Pesten tartott országgyűlésre, mely már népkép viselet alapján alakult, Erdélynek minden választókerületei választottak és küldöttek képviselőket. Ezeknek megválasztása az egyesülési s azzal kapcsolatban álló választási törvény szerint történt. A nép választotta meg azokat, és pedig nagy részben szász és román nép; voltak a megválasztott képviselők közt románok és szászok is. Az egyesülési törvények azon része tehát, mely az országgyűlési képviseletre vonatkozik s melynek alapján mi most Erdélynek meghi-

vatását mindenek előtt sürgetjük, egész terjedelmében tetteleg végre is hajtattott. Elfogadta tehát és tetteleg teljesítette az egyesülést Erdély népeinek azon része is, mely annak megállapításánál jogot nem gyakorolhatott. Tetteleg elfogadta és teljesítette azt a román és szász nép, mely szintúgy választott mint a magyar, s melyből azon egyének, kik a választók bizalmát bírták, meg választattak s az országgyűlésen meg is jelentek.

A beligazgatásnak azon átalakítását, mit az egyesülés szükségessé tett, a magyar ministeriumra bízta a törvény. A ministerium meg is kezdte már ezen hosszabb időt igénylő munkát, s együtt működött az erdélyi viszonyokat leginkább ismerő férfiakkal, de a közbejött zavarok s a hamar kiütött háború gátolták a munka befejezését. Végre az absolut rendszer Magyarországnak és Erdélynek alkotmányos állását elnyomta s Erdélyt is német rendszer alá kényszerítve, Magyarországtul tetteleg ismét elszakította. Lehet-e annál fogva, mert valamely törvény egyes részének tetteleges végrehajtását tetteleges zavarok, háború és tetteleges hatalom egy időre meggátolták, magát a törvényt kötelező erő nélkülinek s jogilag fenn nem állónak mondani, s nem sokkal természetesebb-e az a következtetés, hogy miután a közbejött zavarok és háború már megszűntek, miután ünnepélyesen kimondatott, hogy alkotmányosság lép az absolut rendszer helyébe s a magyar alkotmány is visszaállítatik, a törvény egész terjedelmében hajtassák végre? Ha komoly az absolut rendszernek teljes megszüntetése iránti szándék, nem

lehet akadály, mi a teljes végrehajtást, mely Magyarország felelős kormányának leendő feladata, még ezen-túl is gátolhatná.

Nem tudjuk miként veszélyeztetné az egyesülés Erdély nem magyar ajkú lakosainak érdekeit. Hiszen ugyanazon törvény, mely az egyesülést megállapította, Erdélyben is felszabadította a népet; kimondotta az egyenjogúságot, a polgári és politikai egyenjogúságot a népnek minden osztályaira és nemzetiségeire kiterjesztette, s az egyesülésnek legelső következése az volt, hogy azon különbség, mi jogok tekintetében egyrészt-ről a magyar, székely és szász nemzet, másrészt-ről a román nemzet között előbb fenállott, azonnal meg lön szüntetve. Mi Erdély nem magyar ajkú nemzetiségei-nek érdekeit szintoly teljes mértékben fogjuk méltá-nyolni, mint a magyarországiakét. De épen ezért is szükséges, hogy Erdély is a törvény értelmében or-szággyűlésünkre meghívassék s a nemzetiségi érdekek felett velünk együtt tanácskozhassál^, mert ha a ki nem egészített országgyűlés, melyhez ők meg nem hivat-tak, kényszerítőit távollétükben s így minden befolyá-suk nélkül rendelkeznek az ő érdekeik felett, sokkal több joggal lehetne majd érvénytelennek mondani azon rendelkezéseket, mint az egyesülési törvényt, mely az ő jelenlétükben, az ő befolyásukkal hozott.

Azt sem értjük, mik lehetnek a birodalom azon igényei, miket a legmagasabb királyi leirat biztosítani óhajt? Erdély is szent István koronájához tartozik s Magyarország királyán kívül másnak ahhoz jogos igé-nyei nem lehetnek.

Horvátországot az 1848-iki törvények sem akarták bekebelezni Magyarországba, hanem azt saját terri-tóriummal bíró külön állású társországnak kívánták tekinteni, mely Magyarországgal ugyanazon törvények alatt közjogi viszonyban áll. Magyarország a horvát nemzet jogait 1848-ban sem akarta sejtetni, s nem gondolhatta, hogy azon törvények, melyek az ország alkotmányát az igazság, szabadság érdekében szélesebb alpra fektették s a testületi kormányzat helyett parlamenti kormányzatot hoztak be, keserű érzelmeket, ellenszegülést idéznek elő Horvátországban. Magyarország minden jogokat, melyekkel maga bírta, Horvátországgal is megosztotta. Horvátországnak beligazgatási ügyei már elébb is a magyar kormányszék alatt állottak s az 1790: 58., mely azokat a magyar királyi helytartóság alá rendelte, egyenesen Horvátország kívánatának folytán lön alkotva. Semmi újabb viszonyt, semmi szorosabb függést nem állapítottak meg tehát az 1848-iki törvények az által, hogy a testületi kormányzat általános megszüntetésével Horvátország beligazgatási ügyeit is a felelős ministeriumhoz tették át. A törvénykezés körében Horvátországra is változatlan maradt a rendes bíróságok hatásköre. A törvényhozás terén, szélesebb népképviseleti alapon rendeztetvén az országgyűlés, Horvátországra nézve is népességének arányához képest állapított meg a képviselők száma, s ez által annak a törvényhozásban! részvéte az előbbihez képest aránylag tetemesen tágult. A nyelvre nézve semmi újabb rendelkezést nem tettek az említett törvények. Horvátország követői hajdan latinul szóltak

Magyarország gyűlésén, de 1847. évben, a horvát tartományi gyűlésnek egyenes utasításából kijelentették, hogy jövőben magyarul fognak szólni, s így Horvátország egyenes beleegyezésével lett egyedül magyar az országgyűlési tanácskozások nyelve, a közigazgatás körében pedig Horvátországiul nem is kívántatott, hogy a magyar nyelvet használja.

Ezek szerint méltán ismételhetjük, hogy Magyarország Horvátország jogait sérteni nem akarta, s tekintve, hogy annak követői tetteles részt vettek az említett törvények alkotásában, nem is hitte, hogy azok által Horvátország sértve érezhesse magát. Honnan eredtek s miképen alakultak az akkori fájdalmas események, arról egykor az elfogulatlan történelem fog csak ítéletet mondhatni. Jelenleg azonban kétségtelennek látszik az, hogy Horvátország tágítani kívánja azon kapcsolatot, mi századokon keresztül Magyarországhoz kötötte. Mi sokkal inkább méltányoljuk érdekeit és kívánatát, mint hogy készek ne volnánk erre nézve vele bármikor értekezletbe bocsátkozni s a kapcsolatnak fentartása vagy méltányos átalakítása rajtunk nem múlik. De ha Horvátország tőlünk végkép el akar szakadni, s az osztrák tartományok sorába lépve, azoknak törvény hozása kormányzata alatt akarna állani, mit azonban a horvát nemzet alkotmányos érzelmeinél fogva lehetőnek nem tartunk, mi azt nem gátolhatnánk, hanem törvényesnek és alkotmányosnak részünkről nem tekinthetjük s bele nem egyezhetünk, mert jogosítva nem vagyunk szent István koronáját szétdarabolni.

Fiúménak s a határőrvidéknek első feliratunkban sürgetett meghívására vonatkozólag semmit nem válaszol ugyan a legmagasabb királyi leirat, de kívánatunk tetteleg megtagadtatok, amennyiben a sürgetett meghívás még most sem történt meg, pedig mind Fiume, mind a határőrvidék törvény szerint kiegészítő részei az országgyűlésnek.

Fiume korábban külön territórium volt s Önállással bírt. A *sanctio pragmatica*t is külön s önállólag fogadta el, sokkal későbbben mint Horvátország, s két évvel későbbben mint Magyarország; ő felsége Mária Terézia 1779-iki ápril 23-án Fiúmét királyi pecsétes levéllel ünnepélyesen szabad révpartnak nyilvánítván, azt saját kívánságára Magyarországhoz kapcsolta. A királyi levélnek következő szavai: „*Urbs haec commercialis Fluminensis sancti viti cum districto suo, tamquam separatum sacrae coronae adnexum corpus pono quoque consideretur atque ita in omnibus tractetur, neque annalio Buccarano, velut ad Regnum Croatiae ab incunabulis ipsis pertinente districtu ulla ratione commisceatur*^a — világosan bizonyítják, miszerint Fiume nem Horvátország által, hanem egyenesen és közvetlenül kapcsoltatott Magyarországhoz. Magyarország törvényhozása az 1807: 4.-ben, hivatkozva ő felségének Mária Teréziának fentemlített királyi levelére, Fiúménak Magyarországba lett bekebelezését újabban kimondta, s Fiume kormányzójának a felső táblánál, követeinek pedig az alsó táblánál országgyűlési ülést és szavazatot adott.

Ezek folytán Fiume mindig Magyarországhoz tar-

tozott s Horvátországtul és a báni hatóságiul függetlenül Magyarországnak volt kiegészítő része. Az abszolút rendszer, mely minden alkotmányt fölfüggesztetett, Fiúmét is tetteg elszakasztotta Magyarországtul s azt önhatalmával Horvátországhoz csatolta. De Magyarország visszaköveteli törvényes jogait s visszaköveteli ezt Fiume maga is, mely, mint közönségesen tudva van, ismételve kijelentette, hogy magát Magyarország kiegészítő részének tekinti, Horvátországhoz jogilag nem tartozik s ahhoz tartozni nem is óhajt s Magyarországhoz! visszakapcsoltatását sürgeti. E kettős kívánatnak váratlan megtagadása világosan ellenkezik alaptörvényeinkkel, különösen az 1715: 3. és a királyi hitlevelekkel, mik az ország területi épségének sértetlen fenntartását biztosítják.

A határőrvidékek is kiegészítő részei az országgyűlésnek, az 1848: 5. értelmében arra ők meghívandók lettek volna. De nemcsak a törvénynyel, de a méltányossággal is ellenkezik, hogy midőn a birodalom minden népeinek alkotmány adatott vagy ígértetett, a határőrvidék el legyen zárva az alkotmány jótéteményeinek élvezetétül s azon honpolgárok, kiket az ország védelmének terhe sokkal súlyosabban nyom mint másokat s a katona-rendszernek szükséges szigora is korlátol egyéni szabadságukban, részt ne vehessenek a törvényhozásban, mire a hon más polgárainak jogot ad az alkotmány.

Felszólítja Felséged az ország gyűlését, hogy Magyarország nem magyar ajkú lakosainak nemzetiségi jogait biztosító törvényjavaslatok tárgyalásához fogjon.

Mindenekelőtt alaptalannak nyilvánítjuk azon vádat, hogy az 1848-iki törvények Magyarország nem magyar ajkú lakosainak nemzetiségi jogait sértették. Sok czélszerű intézkedést alapítottak meg ezen törvények a nép javára s a hűbéri viszonyok megszüntetésével sok terhes kötelezettséget szüntettek meg. Megállapították az egyenjogúságot, kiterjesztették minden osztályra a polgári s politikai jogokat s a népnek millióit a hon szabad polgáiraivá tették és mindezen intézkedésekben egyenlően részesítették a nemzetiségeket, nyelve és nemzetiségre vonatkozólag pedig semmi újabb rendelkezést nem foglalnak magukban az említett törvények. Megemlítették ugyan a III.: 3.-ban miszerint a törvényhozás nyelve egyedül magyar. A 16. második szakaszának c) pontja alatt ugyanez mondatik a megyei gyűlések tanácskozási nyelvére nézve. De mindezek nem valának új rendeletek, hanem korábbi törvényeinknek, névszerint az 1830: 8., 1840: 6., 1844: 2. törvéycikkeknek folytonos gyakorlat által is szentesített következményei.

De ha az 1848-iki törvények a nem magyar ajkú nemzetiségek jogait és érdekeit csakugyan annyira sértették volna is, mit tett az absolut rendszer azon sértett jogok visszaállítására s a népek nemzetiségi érdekeinek oltalmára, midőn 1849-ben a magyar alkotmányt s az ország minden törvényeit felfüggesztette? Kimondotta a nemzetiségek egyenjogúságát és ezt az által valósította, hogy mindenütt, minden nemzetiségre nézve törvénykezésben, közigazgatásban és iskolákban a német rendszert és a német nyelvet hozta be. Még a

szerb vajdaság is, mely a szerb nemzet kedvéért állítatott fel, egyedül csak nevére volt szerb.

Es még jelenleg is Csehországban, Gallíciában és az örökös tartományok többi részeiben minő politikai kedvezésekben részesülnek nyelvökre nézve a nem német ajkú lakosok, ámbár azon országok népességének túlnyomó számát képezik? a közigazgatás és törvénykezés is, nem német nyelven vitetik-e mindazon országokban? s vannak-e ott más nemzetiségek érdekei lényegben inkább méltányolva s jobban biztosítva, mint hazánkban bármikor voltak?

Egyébiránt alig van állam Európában, melynek népessége többféle nemzetiséghez nem tartoznék és vannak államok, melyekben tetemes a más nemzetiségűek száma. Es mi nyíltan merjük állítani, hogy azokban a többféle nemzetiségek jogai s érdekei több méltánylást s több biztosítékot nem találnak, mint nálunk eddig is találtak.

Bátran kérdezhetjük azt is, hogy a magyarországi románok és szlávok nemzetiségi jogaikra s érdekeikre nézve rosszabb állapotban vannak-e Magyarországon, mint azon számos románok, kik Görögországban és azon szlávok, kik Németországban lagnak?

De tudjuk mi azt, hogy a mindinkább fejlődő nemzetiségi érzet figyelmet érdemel és nem lehet azt a múlt időnek és régibb törvényeknek mértékével mérni, nem fogjuk felejtani, hogy Magyarország nem magyar ajkú lakosai szintűgy Magyarország polgárai s mi őszinte készséggel akarjuk mindazt a mit ereszben az *ő* érdekeik s a haza érdeke megkíván, törvény által biztosítani.

Ha Felséged már kezdetben a jelen országgyűlésre meghívta volna mindazokat, kik törvény szerint meghívandók valának s a kiegészített országgyűlés azonnal törvények alkotásához foghatott volna, már eddig a nemzetiségi érdekek biztosítását illetőleg, törvényjavaslataink Felséged elébe volnának terjesztve. Sőt mi azon reményben, hogy az országgyűlés mielőbb ki fog egészíteni, már bizottmányt is neveztünk ki, mely az e részben szükséges előmunkálatokat megtegye s a teendők iránt javaslatot készítse, és e bizottmány munkáját már be is fejezte. De Felséged az országgyűlésnek kiegészítését most is megtagadja, a ki nem egészített országgyűlés pedig miként bocsájtkozhatik törvények végleges alkotásába, különösen oly tárgyak felett, melyek a meg nem hívottakat leginkább érdeklik s melyeknél épen azok kívánatait kell főleg figyelembe venni?

A szerbeknek azon kívánataira nézve, miket ők, mint a legmagasabb királyi leirat mondja, ősi kiváltságaira, jogaikra s nemzeti érdekeik biztosítására vonatkozólag nemzeti gyülekezetükben kifejtettek s mikre nézve Felséged csak ezután kívánja előterjesztéseit s intézkedéseit az országgyűlés elébe juttatni, ugyanazokat ismételjük, miket fentebb a nemzetiségekre nézve kijelentettünk.

A trónruli lemondást illetőleg Felséged még azon egyszerű, méltányos és szorosan törvényes kívánatunkat is megtagadja, mit erre nézve első feliratunkban kifejtettünk. De mi soha el nem fogadhatjuk azon nézetet, hogy Magyarország az austriai császárságnak

provincziája; Austria császára egyszersmind Magyarország királya, de nem úgy s nem azért, mert császáréi Austriának, hanem egyedül azért, mert a sanctio pragmatica szerint a két külön trón ugyanazon egy fejedelmet illeti. Midőn I. Ferencz császár ő felsége 1804-ben az austriai császári czimet felvette, egyszersmind határozottan kijelentette azt is, hogy ez által Magyarország jogviszonyai semmi részben változást nem szenvednek. Magyarországnak alkotmánya s önállása tehát továbbra is sértetlenül maradt s ezen alkotmányos önállásnak szoros következése az, hogy a magyar királynak trónruli lemondása, csak az ország tudtával s hozzájárulásával történhetik. Mi a helyzet sajátosságát s nehézségeit méltányolva, csak azt kívántuk, hogy az annak idejében elmulasztott előleges értesítés legalább utólagosan forma szerint pótolassék. Kívántuk ezt az ország jövőbiztosítása tekintetéből és ugyanazon tekintetből kötelességünk ahhoz továbbra is ragaszkodni.

A politikai vádak folytán elítélt és száműzött vagy elzárt honfitársainkra nézve is újra ismételjük mindazokat, miket első feliratunkban kifejtettünk.

Ezek azok, miket a legmagasabb királyi leiratnak részleteire, tisztelettel és őszintén előadni kötelességünknek tartottunk.

Ismételjük Magyarország közjogának törvényes alapelveit.

A pragmatica sanctio, melyet a magyar nemzet a magyar királylyal 1723-ban a trónörökösödés felett önként és szabad akarattal kötött, valóságos állami

alapszerződés, mely szorosán viszonyos kötelezettségeket foglal magában.

Az émített *sanctio pragmatiea*, midőn egyrésről az uralkodóház nőágára is átruhazza a trónöröklési jogot, másrésről határozottan kiköti, hogy a király másképp Magyarországon ne uralkodjék s ne kormányozzon, mint magának az országnak eddig alkotott vagy jövendőben országgyűlésileg alkotandó saját törvényei szerint; más tartományok kormányzati módját Magyarországra be ne hozhassa; uralkodásának kezdetekor magát mindég törvényesen megkoronáztassa, koronázás előtt ünnepélyes hitlevelet adjon ki s abban az országot biztosítsa, hogy annak területi épségét, jogait, szabadságát, törvényeit sértetlenül fenn fogja tartani s mindezeket királyi esküvel is szentesítse, végre ha ő felségének I. Lipót császár és királynak minden maradéka nőágban is kihalna, visszaszálljon ismét az országra azon ősi törvényes jog, miszerint királyát szabadon választhassa.

A *sanctio pragmatiea* szerint Magyarország és az örökös tartományok között semmi más kapcsolat nem létezik, mint az uralkodóháznak ugyanazonossága s az egyedül erre alapított feloszthatlan s elválhatlan birtoklás.

Magyarországban az 1741: 4., 1790: 3. törvény-cikkek szerint csak a törvényesen koronázott király gyakorolhatja a legfőbb királyi jogokat.

Magyarországban az 1790: 3. szerint a trónörökös, kit az öröklésnek reá nézve megtörtént megnyílásától fogva Magyarország örökös királyának (*haereditarius Rex Hungariae*) nevez a törvény, tartozik a trón megürese-

désétül számítandó hat hónap alatt magát törvényesen megkoronáztatni s ezen időközben is csak az ország alkotmányával egyezőleg kormányozhat.

Magyarország az 1790: 10. törvény szerint szabad ország s kormányzatának egész alakzatára nézve független, semmi más nemzetnek vagy népnek lekötve nincs (nulli alteri regno aut populo obnoxium), hanem önállással és saját alkotmány nyal bir, mely szerint törvényesen koronázott királya által saját törvényei szerint kormányozandó és igazgatandó (regendum et gubernandum).

Magyarországban az 1790: 12. szerint is a törvényalkotási, magyarázási, eltörlési jog a törvényesen koronázott fejedelmet és a törvényesen cgybegyült országgyűlést együtt s közösen illeti s ezen jog országgyűlésen kívül nem gyakorolható. A végrehajtó hatalmat pedig ő felsége csak a törvények értelmében gyakorolhatja.

Magyarországban az 1715: 8., az 1827: 4. szerint a közadónak és bármi egyéb segélyezéseknek és a katonáj onczoknak megajánlása s meghatározása egész terjedelmében az országgyűlést illeti s attul soha semmi szín alatt, még szükség esetében sem vonathatik el. Országgyűlésen kívül sem adót kivetni vagy felemelni, sem katonajonczokat állítani nem szabad.

De Felsőged, midőn egyrésről a sanctio pragmaticában megállapított örökösödési jogánál fogva törvényes megkoronáztatását kívánja, másrésről az örökösödési jognak s törvényes koronázásnak ugyanazon pragmatica sanctióban kikötött feltételeit mellőzi; az absolut hatalommal felfüggesztett magyar alkotmányt, melynek sér-

tetlen fentartása a *pragmatica sanctio* egyik feltétele, nem teljes épségében, hanem csak némely részeire nézve akarja visszaállítani s azt kívánja, hogy a nemzet mondjon le alkotmányos jogainak leglényegesebb részéről.

Felsőged a fejedelmi teljhatalommal kiadott október 20-iki diplomát és február 26-iki pátenst a nemzetnek előleges beleegyezése nélkül önhatalmával tetteleg Magyarországra is kiterjeszti s alaptörvényeknek nevezve azokat, tőlünk is azt kívánja, hogy országgyűlési tanácskozásainkat s határozatainkat mindenben azokhoz alkalmazzuk.

Felsőged Magyarországot is azon birodalmi tanácsnak hatalma alá rendeli, melyet fejedelmi teljhatalmával, Magyarország tudta s hozzájárulása nélkül felállított, az adó és katonaaállítás meghatározásának s általában a legfontosabb közügyek feletti törvényhozásnak jogát, melyet Magyarország mindég saját országgyűlésén gyakorolt, azon birodalmi tanácsra ruházza át, és nem kérdezve, nem várva a nemzet beleegyezését, egyenesen s határozottan oda utalja az országgyűlést, hogy a birodalmi tanácshoz haladék nélkül válaszson és küldjön a pátenstben meghatározott számú képviselőket.

Ezen legmagasabb rendelkezésekben teljesen mellőztetik a *sanctio pragmatikának* azon feltétele, miszerint Magyarországot csak az eddig alkotott s ezután országgyűlésileg alkotandó törvényei szerint kormányozhatja, s nem vétetik tekintetbe a törvény azon rendelete, hogy Magyarország szabad ország s kormányzatának egész alakzatára nézve független, semmi más ország- vagy népnek lekötve nincs, hanem önállással és saját alkotmányával bir. Felsőged ezen legmagasabb rendeletek által ősi alkot-

Hiányunkat lényegében átalakítja, új törvényhozási rendszert, új alaptörvényeket octroyiroz s ekkép az összes törvényhozó hatalmat, mely a fejedelmet és nemzetet együtt és közösen illeti, egyedül maga gyakorolja.

Felsőged határozottan kijelenti, hogy szentesített törvényeinknek egy részét el nem ismeri, jövőre nem fogja elismerni s azoknak elismerésére magát kötelezettnek sem tartja s kijelenti azt is, hogy mindaddig míg ezen törvényeket a császári diploma rendeletéhez képest újabban át nem vizsgáljuk, nem módosítjuk s azoknak egy részét el nem töröljük, a koronázási hitlevél sem leend országgyűlési tanácskozás alá vehető.

Felsőged az országgyűlésnek törvényszabta kiegészítését, mely nélkül törvények alkotásába s a királyi hitlevél feletti értekezletekbe jogosan nem bocsájtkozhatunk, azon feltételhez kötötte, hogy a ki nem egészített országgyűlés elébb a császári diplomának és pátensnek rendeletéit teljesítse s ez által az ország alkotmányát lényegében alakítsa át, a már szentesített 1848-iki törvényeket azon diplomák és pátensek elveihez alkalmazva módosítsa, illetőleg törölje el, fontos közügyek felett újabb törvényeket készítsen, s tegye mindezt a meg nem hívottak távollétében s azok törvényes jogainak sérelmével.

Felsőged kormánya jelenleg sem az alkotmány-nyal egyezőleg kormányoz, a beligazgatásnak alkotmány-szerű orgánumai abszolút hatalommal korlátoztatnak eljárásukban, s azok mellett egyszersmind az abszolút hatalom alkotmányellenes tisztviselői működnek. Az országgyűlésének minden befolyása nélkül megállapított direct

és indirect súlyos adók követeltetnek s fegyveres erővel hajtatnak be, az ország legfőbb kormányzata pedig sem alakjában, sem eljárásában nem törvényszerű.

Mi tehát a legmélyebb tisztelettel, de egyszersmind azon őszinteséggel, melylyel Felsőgednek, a hazának és önmagunknak tartozunk, kénytelenek vagyunk kijelenteni, hogy mi a sanctio pragmaticához s annak minden feltételeihez kivétel nélkül szorosán ragaszkodunk, semmit, ami azzal bármi részben ellenkezik, alkotmányszerűnek nem tekinthetünk s el nem fogadhatunk.

Szorosan ragaszkodunk az ország alkotmányos önállásához s ennél fogva az örökös tartományok irányában sem ismerhetünk el semmi más szorosabb kapcsolatot, mint mi a sanctio pragmaticában van megállapítva.

El nem fogadhatjuk az október 20-iki diplomának és február 26-iki pátensnek Magyarországrai szándékos kiterjesztését, s azoknak tartalmát tanácskozásainkban alapul nem vehetjük, sem Magyarországra kötelezőnek el nem ismerhetjük.

Ünnepélyesen tiltakozunk az ellen is, hogy a birodalmi tanácsnak Magyarország felett bármi részben törvényhozási vagy rendelkezési hatalma lehessen, s kijelentjük, hogy mi abba képviselőket küldeni nem fogunk, s minden oly választásokat, mik az országgyűlésen kívül e célra netalán történhetnének, valamint az ily választásokat is alkotmányunk megsértésének nyilvánítván el nem ismerjük, hogy az ekkép választottak Magyarországot bármi tekintetben képviselhessék.

Miután Magyar ország felett s annak jogairul a törvényes királynak s nemzetnek alkotmányszerűlég egye-

sült akaratán kívül senki jogosan nem rendelkezhetik, ezennel kinyilatkoztatjuk, hogy a birodalmi tanácsnak Magyarországra s a kapcsolt részekre vonatkozó rendeleteit alkotmányelleneseknek s érvényteleneknek kell tekintenünk, semmi terhet, semmi kötelezettséget, mit a birodalmi tanács megállapít, semmi kölcsönt, melynek felvételét elhatározza, az állam vagyonának semmi eladását, mihez beleegyezését kimondja, Magyarországra nézve alkotmányszerűnek s ennél fogva kötelezőnek el nem ismerünk s kénytelenek leszünk minden időben úgy tekinteni, mint az ország beleegyezése nélkül jogtalanul történtet.

Kijelentjük, hogy a nemzetnek azon alkotmányos jogát, miszerint saját adója s katonasága felett mindég saját országgyűlésén rendelkezett, továbbra is sértetlenül akarjuk fenntartani, s annak a birodalmi tanácsrai átruházásába soha bele nem egyezünk.

Szorosan ragaszkodunk az ország azon alkotmányos jogához, miszerint a törvényhozó hatalom mind új törvények alkotására, mind a már szentesített törvényeknek magyarázatára, módosítására vagy eltörlésére nézve a fejedelmet s a törvényesen összegyűlt országgyűlést illeti. Nem tekinthetjük tehát alkotmányosnak a törvényhozó hatalom egyoldalú gyakorlását, semmi octroyirozást el nem fogadhatunk, s el nem ismerhetjük azt, hogy a már szentesített törvények bármi részben egyoldalú hatalommal felfüggesztethessenek, módosíthatassanak vagy eltöröltethessenek. Ennél fogva ragaszkodunk az 1848-iki törvényekhez is egész terjedelmükben s azokat mint alkotmányoszcűrűleg hozott s királyi megerősítéssel ünnepe-

lyesen szentesített törvényeket, teljesen jogérvény űeknek tartjuk.

Kijelentjük, hogy az ország gyűlésének törvényszabta teljes kiegészítése előtt sem törvények alkotásába, sem a királyi hitlevél feletti értekezletekbe nem bocsájtkozhatunk.

Kijelentjük végre, hogy az ország jelenlegi kormányzatát, különösen a nem alkotmányos tisztviselőknek absolut hatalmú eljárását törvényelleneseknek s a hazai törvény súlya alá esőknek, a törvény ellen kivetett s behozott direct s indirect adókat és azoknak fegyveres cróveli behajtását alkotmányelleneseknek vagyunk kénytelenek tekinteni.

Fájdalommal látjuk, hogy Felséged a legmagasabb királyi leirat által minden kölcsönös értekezletet lehetlenné tett s azoknak fonalát végkép megszakasztotta. A legmagasabb királyi leirat nem áll a magyar alkotmány alapján, hanem az absolut hatalommal kiadott s alkotmányunk lényegével ellenkező császári diplomát és pátenst fő törvényül tűzte ki; minket pedig a hon iránti kötelesség, törvényhozói állásunk s önmeggyőződésünk szorosán a magyar alkotmányhoz kötnek, mi csak annak alapján tanácskozhatunk. E két egymástul eltérő, sőt egymással ellenkező irány, óhajtott egyesülésre nem vezethet. Nekünk az irányt legszentebb meggyőződésünk tűzte ki s azt elhagynunk nem szabad. Mély sajnálattal mondjuk ki tehát, hogy a legmagasabb királyi leirat folytán, kénytelenek vagyunk mi is az országgyűlési értekezletek fonalát megszakasztottnak tekinteni.

Lehet, hogy nehéz idők következnek ismét hazánkra,

de a megszegett polgári kötelesség árán azokat megváltanunk nem szabad. Az ország alkotmányos szabadsága nem oly sajátunk, melyről szabadon rendelkezhetnénk; hitünkre bizta a nemzet annak hű megőrzését s mi felelősek vagyunk a haza s önlelkiismeretünk előtt. Ha tūrni kell, tūrni fog a nemzet, hogy megmentse az utókornak azon alkotmányos szabadságot, melyet őseitől öröklött. Tūrni fog csüggedés nélkül, mint ősei tūrtek és szenvedtek, hogy megvédhessék az ország jogait, mert a mit erő és hatalom elvesz, azt idő és kedvező szerencse ismét visszahozhatják, de miről a nemzet, félve a szenvedéseidül, önmaga lemondott, annak visszaszerzése mindig nehéz s mindig kétséges. Tūrni fog a nemzet, remélve a szebb jövendőt s bízva ügyének igazságában.

Pest, 1861. augusztus 12.

Gróf Apponyi György,

Ghiczy Kálmán,

Báró Orczy Béla,
jegyző.

Tanárky Gedeon,
jegyző.

a felsőház elnöke.

a képviselőház elnöke.

A felíratot ő felségének személyesen átadandók, gr. Apponyi György és Ghiczy Kálmán elnökök vitték Bécsbe, ő felsége az elnököket augusztus 14-én gróf Forgách Antal kancellár, gr. Eszterházy Móricz minister és gróf Crenneville hadsegédttől környezve fogadta, a felíratot Ghiczy Kálmán adta át.

Gróf Apponyi György következőleg szólt:

Magyar országnak országgy ülésileg egy begy ült főrendei és képviselői, midőn Felsőgedhez múlt hó 21-én kelt legfelsőbb leirata folytán intézett felírásukban az

ország közjogának elveit és állami viszonyait kifejtik, ezt önmeggyőződésök s a haza iránti szent kötelességük igényei mellett teszik, vezéreltetve Felséged legmagasabb személye iránt tartozó mély tisztelet érzéséit is, melynek nem felelnének meg, ha Felséged által a nemzet nevében! nyilatkozatra felhivatva, ennek érzelmeit, nézeteit s kívánatait nem köteles hűséggel és őszinteséggel fejeznék ki.

Mi, midőn ezen feliratot az országos főrendek és képviselők megbízásából Felségednek a legmélyebb tisztelettel átnyújtjuk s ezzel hazánk állami viszonyainak további fejleményét ismét Felséged kezeibe teszszük le, kérjük a Mindenhatót, hogy Felségednek legmagasabb elhatározását, hazánknak és minden országainak biztosan egyedül a jognak rendithetlen alapján fejleszthető közjávára, melyben bizonyosan Felséged is saját boldogságát találja fel, vezérelje.

Ghriczy Kálmán: Magyarország országgyűlésileg egybegyült főrendéinek- és képviselőinek, Felségednek múlt hó 21-én kiadott legmagasabb leiratára kelt feliratát Felségednek ezennel mély tisztelettel átnyújtom.

A király erre magyarul következőleg felelt: Az országosan egybegyült főrendek- és képviselőkkel, jelen felírásukra adandó válaszmatt kellő megfontolás után rövid idő múlva közölni fogom.

A felirat átadása és elfogadása csakis alkotmányos diszszertartás volt, a király az októberi diplomához, Magyarország beolvasztásához erősen ragaszkodott, a feliratbul meggyőződött, hogy a magyar nemzet alkotmánya-, nemzeti individualitásához erősen ragaszkodik, az országgyű-

lés feloszlata, a kény uralom folytatása csakis néhány nap kérdése volt. Nagyon jól tudta ezt az udvari köröket ismerő gr. Apponyi országbíró s tudta azt, hogy becsületes nyilatkozata által a császár kegyeit elveszti, tudta, hogy szónoklata a császár szándékait nem fogja megváltoztatni, Apponyi azonban a kény uralmon okulva, a 48-iki eszmékhez őszintén csatlakozott és tisztázására a kedvező alkalmat felhasználta, felégette háta megett az árulás aranyhidját és nyilatkozott mint becsületes hazafi, és valóban ezen nyilatkozat után csakis a rágalom gyanúsíthatta, mert nem volt kénytelen nyilatkozni és e nyilatkozat által megmentette hazafi-becsületét, de eljátszotta hatalmi jövőjét.

Az országgyűlés feloszlata naponta várható lévén, Deák Ferencz óvást, Tisza Kálmán határozati javaslatot adtak be, az óvást és határozatot a ház elfogadta.

Az óvás következő volt:

Az országgyűlés jogszerűleg egyedül a magyar alkotmány alapján működhetvén, semmit el nem mulasztott, hogy ezen alapot helyreállítsa és teljesen biztosítsa.

Az országgyűlésnek törvényszabta kiegészítése, a felelős ministeriumnak és a felfüggesztett törvényeknek visszaállítása valának mindenekelőtt szükségesek arra, hogy az országgyűlés törvények alkotásába bocsájtkozassék. Ezeket sürgettük tehát mindenekelőtt, de ismételt felirataink sikertelenek maradtak s ekképen az országgyűlésnek hatásköre egyedül az ország jogainak védelmére Ion szorítva, mit ki nem egészített állapotában is joga, sőt kötelessége volt erélyesen teljesíteni.

Az országgyűlési kölcsönös értekezések fonalát tetteleg

a legmagasabb leirat szakasztottá meg, midőn ősi alkotmányunkat, az alapszerződések ellenére, absolut hatalommal lényegében átalakítva, tanácskozásainkat a császári diplomák és pátensek terére s korlátai közé kívánta szorítani, hová mi jogszer illeg nem léphetünk.

Meggyőzött minket azon legmagasabb leirat arról, hogy nincs szándéka ő felségének a *sanctio pragmatica* értelmében visszaállítani alkotmányunkat, melyhez pedig mi hűtlenek soha sem lehetünk és meggyőződésünket újabban meg fogja erősíteni, ha az országgyűlésnek törvényszabta kiegészítése s a parlamentaris kormány visszaállítása helyett, az országgyűlésnek oly felosztatása következik be, mely a törvények rendeletével ellenkezik.

Az 1848: 4. szerint, az országgyűlést felosztatni mindaddig nem lehet, míg a ministerium a múlt évi számadásokat és a következő költségvetést elő nem terjeszti s az országgyűlés azok iránt határozatot nem hoz.

De a törvény ezen rendelete nem telj csittetek s nem is teljesíthetők mindaddig, míg a felelős ministerium vissza nem álltatik s az országgyűlés ki nem egészítetik, mert nincs törvényes kormány, mely a költségvetést előterjeszse, s az országgyűlés épen az által, hogy a törvényszabta kiegészítés megtagadtatok, képtelenné van téve költségvetésnek megállapítására.

Azt is rendeli az említett törvényczikk, hogy az országgyűlésnek felosztatása után három hónap alatt az újabb országgyűlés összeüljön. Ha tehát a felosztatás után az országgyűlés a törvénybe kitűzött időre ismét össze nem hívatik, a törvény rendelete ez által is újabban sértve lesz.

Mi tehát kénytelenek vagyunk már előre minden ily eljárást alkotmányellenesnek s a 12 évig fenállott abszolút rendszer további folytatásának tekinteni, az erőhatalomnak tetteleg ellene nem szegülhetünk, de azok ellen mik ekkép történnek, ünnepélyes óvást teszünk és kijelentjük, hogy minden jogilag fenálló törvényeinkhez s így az 1848-ban szentesített s országgyűlésileg meg nem változtatott törvényekhez is szorosán ragaszkodva, a hatalomnak minden oly lépését, mi azokkal ellenkezik, alkotmány ellenesnek fogjuk tekinteni.

A határozat:

Az országgyűlésnek jog- és törvény ellenes ki nem egész! tése, valamint a törvényes kormányközegek hiánya által gátoltatván a képviselőház abban, hogy a hazánkat érdeklő fő fontosságú kérdések s ezek közt az alábbiakra vonatkozólag törvényjavaslatokat készíthessen, addig is, míg erre képesítve lenne, az általa már elfogadott vagy kebelében többszörösen kifejezett elvek folytán, kijelenti a képviselőház, hogy:

1. az országban lakó minden nemzetiségek az ország területi s politikai integritásával nem ellenkező bármily igényeinek a feliratokban kifejtett elvek alapján! kielégítését,

2. a különböző vallásfelekezetek közti polgári és politikai teljes jogegyenlőségnek életbeléptetését és az izraelitákra kiterjesztését,

3. az urbérrel rokon természetű mindennemű birtokviszonyoknak a tulajdon jogsérelme nélkül mindkét fél iránti méltányosság, kárpótlás, illetőleg megváltás alapján megszüntetését a törvények alkotására képesített országgyűlés első és legfontosabb teendői közé sorozza.

A császár gróf Haller Ferenczet az országgyűlés bezárásával bízta meg; a felosztatást az országgyűlésnek a következő rendelettel adta tudtára:

Miután a már csaknem öt hónapig működő magyar országgyűlés hozzá intézett felszólításainkban kifejtett vá-
rakozásainknak meg nem felelt, s miután mi szivünk sajnálatára Magyarországunk érdekében hasznos tevékeny-
séget többé nem várhatunk oly országgyűléstől, mely magasztos hivatását jelen válságos időben, minden érdek-
lett felek legnagyobb kárával annyira félreismerte, mi-
szerint a lehetséges kiegyenlítés fonalát egyenesen elsza-
kasztottnak azért nyilvánította, mert oly követelések nem
teljesítették, melyeknek hordereje a megengedhetőség ha-
tárán messze túl terjed; kényszerítve érezzük magunkat
a folyó évi szent György hava 2-ik napján egybehívott
országgyűlést felosztatni, amint azt ezennel fel is oszlat-
juk, egy új országgyűlésnek a lehetőséghez képest hat
hónap leforgása alatti összehívását magunknak fenntart-
ván. Kikhez császári királyi kegyelmünk és kegyelmes-
ségünkkel állandóan hajlandók maradunk.

Kelt birodalmi fővárosunkban Bécsben, 1861. aug. 21.

Ferencz József.

Gróf Forgách Antal.

Rohonczy István.

Az 1861-iki képviselők névsora.

Abafy Arisztid.

Ács Károly.

Állaga Imre.

Almásy György.

Almásy Sándor,

gr. Andrássy Gyula.

Antal János.

Asztalos István.

Babes Vincze.
Babies János.
Bakalovich.
Balásy Antal.
Ballagi Mór.
Balog János.
Bánfai Simon.
Bánó József.
Bánó Miklós.
Bárczy Albert.
Baranyai József.
Bar tál György.
Bartal János.
gr. Batthyány István,
gr. Batthyány Zsigmond.
Békási Lajos.
Bende József.
Bentzúr Miklós.
Benyiczki Lajos.
Benyiczki Ödön.
Beöthy Zsiga,
gr. Berényi Ferencz.
Bernát Zsigmond.
Besze János,
gr. Bethlen József.
Bika Simon.
Bittó István.
Blaskovics Pál.
Bobori Károly.
Boczkó Dani.

Bodon Ábris.
Bogdán Vincze.
Bogdanovics Vilibáld.
Bogyó Sándor.
Bónis Samu.
Borbély Miklós.
Boronkai Lajos.
Boros Samu.
Botka Mihály.
Böszörményi László.
Branovácski István.
Buday Ló'rincz.
Búj ano vies Rudolf.
Burián Imre.
Butyan Vazul.
Buzna Lajos,
gr. Csáky László,
gr. Csáky Tivadar.
Csanády Sándor.
Cseh Sándor.
Csengeri Imre.
Csengeri Antal.
Cserki István.
Csernovics Péter.
Csernovics Arzén.
Csiky Sándor.
Csorda Bódog.
Dáni Ferencz.
Dániel Pál.
Darvas Antal.

Deák Ferencz.
Dedinszki József.
gr. Degenfeld Gusztáv.
Delimanics István.
Demjén István,
gr. Dessewfy Emil.
Dobránszki Adolf.
Domahidi Ferencz.
Döry Ádáni.
Éder István.
Eördögh András.
Eördögli Imre.
Eöry Sándor,
br. Eötvös József.
Eötvös Tamás.
Erős Lajos.
Faur János.
Fekete Lajos.
Fiáth István.
Fisser István.
Fráter Pál.
Frideczky Lajos.
Gabriel István.
Gál Péter.
Ghiczy Kálmán.
Gorove István.
Grabarics Ernő.
Hajnik Pál.
Halász Boldizsár.
Hauser Ernő.

Hodosi Ede.
Horvát Boldizsár.
Horvát Döme.
Horváth Elek.
Hunfalvi Pál.
Hunkár Antal.
gr. Hunyady János.
Huszka Mihály.
Ignatovics Jakab.
Ihász Rudolf.
Illés János.
Ilosvai Bertalan.
Imrédi Lipót.
Inkei Ádám.
Ivánka Imre.
Ivánkovics János.
Jámbor Pál.
Jekelfalusi Emil.
Jókai Mór.
Jura György.
Just József.
Just György.
Kacskovics Lajos.
Kaiser József.
Kalauz Pál.
Kállay Ödön.
! Kálóczy Lajos.
Kandó Kálmán.
gr. Károlyi Ede.
gr. Károlyi Sándor.

Károlyi János.
Kazinczy Gábor,
gr. Keglevicli Béla,
gr. Keglevicli Gyula.
Kelemen Albert.
Kende Kamit.
Királyi Pál.
Kis Dániel.
Kis Jakab.
Kis Miklós.
Klauzál Gábor.
Komáromy György.
Konkolyi Dénes.
Konkolyi Pál.
Korics Gáspár.
Kovács Ferencz.
Kovács László.
Kovács Lőrincz.
Kozma Imre.
Kozma Sándor.
Kubinyi Ferencz.
Kubinyi Flórián.
Kubinyi Ödön.
Kubinyi Rudolf.
Kupricz Imre.
Kurta György.
Latinovics Vincze.
br. Liptliay Béla.
Lónyay Gábor.
Lónyay László.

Lónyay Menyhért,
br. Lopresti Árpád.
Lovasy Ferencz.
Lukács György.
Lukinich Mihály,
br. Luzsenszky Pál.
br. Luzsenszky József.
Mácsay Lukács.
Madách Imre.
Madarász József.
Máday Lajos.
Manassy György.
Mangold Károly.
Manics Aurél.
Máriássy Ágoston.
Máriássy Béla.
Máriássy János.
Markos György.
Marko vies Antal.
Maróthy János.
Mátyás József.
br. Mednyánszky Ede.
Mihályi Gábor.
Miskolczy Károly.
Missies János.
Molnár József.
Molnár Pál.
Murgu Euthim.
Mülek Ferencz.
Návay Tamás.

Nedeczky János.
Németh Albert.
Nikolics Fedor.
Nyáry Pál.
hg. Odescalcliy Gyula.
Okolicsányi Antal.
Oláh Miklós.
Olgyay Lajos.
Olgyay Titus.
Onosi Mátyás.
Opicz Sándor.
gr. Pálffy Pál.
Papp János.
Papp József.
Papp Mór.
Patay István.
Perczel István.
Perczel Vincze.
Péter Miklós.
Pétery Károly.
Petes József.
Pesthy Frigyes.
Piller Gedeon.
Piukovics Mihály.
Plachy Lajos.
Plainer Antal.
br. Podmaniczky Frigyes.
Pongrácz Lajos.
Pop a György.
Popovics Zsigmond.

Prónay József.
Prugberger József.
Raczkovics Kozma,
gr. Ráday Gedeon.
Ragályi Ferdinand.
Ragályi Miksa.
Rakovszky Mór.
Rátonyi Lajos.
Révész Imre.
Rónay János.
Rónay Lajos.
Rutkay István.
Salamon Lajos.
Sárközy József.
Sárközy Kázmér.
br. Schmerzing Tádé,
br. Sennyey Lajos.
Seregélyi Sándor.
Simics József.
Simon Pál.
br. Simonyi Lajos.
Simonyi Simon.
Siskovics József.
Sóhalmi Samu,
gr. Somsich Imre.
Somsics Pál.
Spóner Tivadar.
Stockinger Mór.
Sümegei Ferencz.
Szabó György.

Szabó Ignác.
Szabó Imre.
Szabó József.
Szabó Kálmán.
Szabó Samu.
Szalay László.
Szalay Sándor.
Szálé Antal,
gr. Szapáry Géza,
gr. Szapáry Gyula.
Szaplóczay József.
Szatmáry Pál.
gr. Széchenyi Béla,
gr. Széchén Dénes.
Szelestey László.
Szemző Mátyás.
Szentimrei György.
Szentiványi Adolf.
Szentiványi Károly.
Szepesy Péter.
Szilágyi Virgil.
Szlíha Benedek.
Szőke Károly.
Szöllősi Károly.
Sztehló József.
Szüllő György.
Tanárky Gedeon,
gr. Teleky Gyula,
gr. Teleky László.
Thalabér Lajos.

Tisza Kálmán.
Tisza Lajos.
Tisza László.
Tizedi Miklós.
Tolnay Károly.
Tóth Vilmos.
gr. Török Napoleon.
Trefort Ágoston.
Ullman Bernát.
Urbanovszki Mór.
Urményi József.
Urményi Miksa.
Vadnay Lajos.
Vajai Károly.
Vályi János.
Váradí Gábor.
Varga Antal.
br. Vay Béla.
br. Vay Miklós.
gr. Vay Mihály.
br. Vécsey József.
Vertán Endre.
Vidacs János.
Virág Dénes.
Vojnics Lukács.
Vlád Alajos.
Zákó Sándor.
Zámory Kálmán.
Zelenay Gida.
Zichy Antal.

gr. Zichy Jenő.
 gr. Zichy János.
 gr. Zichy József.

| Zlinszky György.
 Zmertich Károly.
 Zsarnay Imre.

Összesen.....	314.
Ezekből főrend.....	38.
Nemes.....	228.
Polgár.....	48.
Ezek közt nemzetiségi	9.

A régi decretalis Kubinyi, Lónyay, Máriássy, Tisza, Vay, Zichy családokba! 3 volt megválasztva, sőt az első- és utolsóba! 4.

VIII. FEJEZET.

Házasabályok, — Nemzetiségi javaslat. — Az országbírói értekezlet bírálata.

A ház szabályai.

A ház a 48-iki következő házszabályokat vita nélkül elfogadta:

7. Általános szabályok.

1. A legidősebb az elnök, a legfiatalabb a jegyző.
2. Képviselők sorshúzás utján 9 osztályra oszlanak.
3. Az első a második osztályét, és így tovább megvizsgálja a megbízásokat, a 9-ik az elsőét.
4. A választás elleni panaszok Írásban az elnöknek átadandók.
5. Az elnök ezeket az osztályok közt felosztja.
6. Mindenik osztály elnököt és előadót választ.
7. A vizsgáló osztály azon tagja, ki a panaszlottnak ellenjelöltje volt, ez ügyben nem bírászkodhat.
8. A vitás választások a ház elé térj esztendőök.
9. Kifogás nélküli választás, melynek jegyzőkönyve rendbe van és ellene panasz nem adatott be. .
10. Panaszt írásban, indokolva, csak az ellenjelöltek vagy választók adhatnak be.
11. Az országgyűlés elején meg nem jelent tagok igazolására a ház választ egy 9 tagú bizottságot.
12. A vizsgálatnál az osztály tagjai fele részének jelen kell lenni.
13. A kétségbe vont választások érvénye felett a ház határoz, vizsgálatot rendelhet, a tagság jogait azomban a vizsgálat befejezéséig élvezi.

14. A ház alakulván, az igazoltak meg nem támadhatók, az időközben választottak ellen a panasz 30 nap alatt beadható.

II. A ház alakulásáról.

15. Midőn az igazolt képviselők száma 226, és választások ellen jelentés nincs, megkezdetik a hivatalnokok választása.

16. Először az elnököt választják választó czédulákkal.

17. Ha általános többség nincs, a szavazás a két legtöbb szavazatot nyertek közt ismételtetik.

18. Ezután az előbbi módon 2 alelnök, 6 jegyző választatik.

19. Ekkor az elnök a ház alakulását kijelenti.

20. Az elnökök és jegyzők nevei a királynak a ministerium által bejelentetnek.

III. A tanácskozási rendről.

21. A ház 9 osztályra oszlik.

22. Mindcnik elnököt és jegyzőt választ.

23. Minden törvényjavaslatot előbb az osztályok tárgyalják.

24. Ha 5 osztály végzett, az elnök központi bizottmányt hí össze.

25. A központi bizottságban az elnök vagy az általa megbízott alelnök elnököl.

26. A központ előadót választ, külön véleményét a kisebbség is betержesztheti.

27., 28. A ház valamely tárgyra az osztályok elkerülésével is küldhet ki bizottságot, mely elnökét, előadóját maga választja.

29. A ház a ministerek, elnök vagy 10 tag kívánára titkos üléssé alakulhat.

30. A ministerek és kormánybiztosaik részt vehetnek az osztály- és központi ülésekben, ennél fogva tartásukról értesítendőek.

31. A napirendet a ház többsége tűzi ki.

32. A törvényjavaslatok előlegesen kinyomatnak, kiosztatnak, előlegesen az osztályok és központ által tárgyalatnak.

33. A minister! javaslatoktól a tárgyalás meg nem tagadható.

34. A nem törvényalkotást czélzó indítvány felvételi ideje meghatározotak, kinyomatik és szétosztatik.

35. Az indítványozó a kitűzött napon indítványát kifejti, a ház szavazat utján a tárgyalást vagy elvetést elhatározza.

36. Az egyszer már félrevetett indítvány az ülészek alatt nem tárgyalható.

37. A bizottmányok felvilágosításra bárkit felhívhatnak.

38. A bizottmányok a napirendhez alkalmazkodnak.

39. A jelentések tárgyalás előtt 3 nappal szétosztatnak.

40. A ház a jelentést vagy azonnal tanácskozás alá veszi, vagy napot tűz.

41. Az indítványozó a bizottmány! előadó után kétszer szólhat.

42. A többi tagok sorrend szerint egyszer szólnak.

43. 44. A szólni kívánókat a jegyzők jegyzik fel.

45. A ministerek vagy bejelentett megbízottjaik bármikor szólhatnak.

46. Szót kérhetnek bármikor a napirendet indítványozók, a személyesen megtámadottak, a házirendre hivatkozók.

47. Az indítványozó indítványát visszavonhatja, ha azomban ezt más magáévá teszi, a tárgyalás folytatódik.

48. Beszédet olvasni tilos.

49. Az indítványozók és előadón kívül a tagok helyeikről is beszélhetnek.

50. Az ülés mindég a jegyzőkönyv hitelesítésével kezdődik.

51. A jegyzőkönyvben foglaltatik: a szerkezet, a szavazás nélkül elfogadott határozat, a szavazás eredménye.

52. Ha a szerkezet kifogásoltatik, a ház határoz.

53. A jegyzőkönyvet az elnök és jegyző aláírják.

54. A jegyzőkönyv elintézése után a kérvények kivonatban előterjesztetnek.

55. Napirend kívüli tárgyrul a ház engedd me nélkül senki sem szólhat.

56. A módosítások írásban adatnak be, az új indítványt az eredeti feletti tárgyalás és szavazás megelőzi, az új indítványnak elsősege van az elesett indítvány módosítása felett.

57. A szólót beszédében megszakasztani nem lehet.

58. Az elnöknek joga van a szólót beszéde közben is rendre utasítani, kétszeri megrovás után az elnök indítványára a szót tőle elvonhatja és jegyzőkönyvi megrovást is határozhat.

59. A tanácskozás bezárása után szavaznak. Az elnök által feltett kérdésre új tanácskozás kezdhető a kérdés tárgyában.

60. A szavazás felállás és ülve maradás által történik, ha az eredmény kétséges, ismételtetek; általános többség határoz.

61. A szavazás előtt a jegyző, elnök a cikket, kérdést vagy indítványt felolvassa.

62. Felállás és ülve maradással szavaznak. Általános többség határoz, kétség esetében a szavazatok ismét megszámláltnak.

63. Húsz tagnak írásban beadott kívánatára az elnöki kijelentés előtt és után névszerinti szavazás alkalmazandó.

61. A szavazás igen- vagy nem-mel történik.

65. Szavazás közben beszédet tartani vagy a szavazást indokolni nem szabad.

66. Tanácskozássra és határozásra az igazolt tagok általános többségének jelenléte kívántatik.

67. A határozat ellen ellenmondás nem fogadtatik el.

68. Pénz-ajánlatnál mindég a legnagyobb összeg jön szavazás alá.

69. Az elnök a rendzavaró képviselőt névszerint rendre utasítja. Ha a rendre utasított folytatja, a ház intézkedik.

70. Ha a rendetlenséget az elnök fékezni nem tudja, az elnök kijelenti, hogy az ülést fel fogja függeszteni. Ha a csend ezután sem áll helyre, az elnök az ülést legfeljebb egy órára felfüggeszti.

71. Az előadó előterjesztése után az általános tárgyalás megkezdetik, minden tag csak egyszer szólhat.

72. Ezután kezdődik a részletes tárgyalás, módosítások; minden tárgynál és módosítványnál a tag csak egyszer szólhat.

73. Ila a ház valamely módosítványt a bizottsághoz utasítja, a többiekre a tárgyalás folytattatik.

74. A cikkenti tárgyalás befejeztetvén, az egészre a szavazás egy nap közbejöttével történik.

75. Ha a ház bizottmánynyá alakul, a jegyzőkönyv mellőzését elhatározhatja.

76. A ház minden okiratok kinyomatását és szétosztását elrendelheti.

IV. A kérvényekről

77. Minden kérvény írásban adatik be az elnöknek vagy valamely tagnak, ki azt a ház elé terjeszti.

78. Kérvényeket egyes polgároknak vagy küldöttségeknek a ház elé vinni nem szabad.

79. A kérvényeknek a jegyző által csak tárgya jelentetik be, a kérvény maga a bizottsághoz áttétetik, hol azt minden képviselő megolvashatja.

80., 81. A ház 15 tagú bizottságot választ, mely hetenként tesz jelentést. A jelentés előtt három nappal a tanácskozási teremben kifüggesztetik a kérvény tárgya, a kérvényező neve, lakása, az országos tárgyalás napja; ezen bizottmányok havonkint újra választatnak.

V. Az elnökről. “

82. Az elnök a ház akarata szerint megnyitja és eloszlatja az ülést, örködik a csend- és rendszabályok megtartása felett.

83. Ha ülés nincs kitűzve, 20 tag felszólítására köteles ülést tartani és ezt az országház kapuira kifüggeszteti.

84. Az elnök a tanácskozási rendhez mindég szólhat, ha azomban a tárgyhöz akar szállani, az elnökséget az alelnöknek átadja s az elnökséget a tárgy bevégeztéig nem foglalhatja el.

85. Az elnök csak a szavazatok egyenlősége esetében köteles szavazni.

86. A tagoknak a ház engedelmé nélkül elutazni nem szabad. A rövidebb időre távozókat tartoznak magukat az elnöknek bejelenteni.

VI. A jegyzőkről,

87., 88., 89. A jegyzők vezetik a jegyzőkönyvet, olvassák az iratokat, jegyzik fel a szólani akarókat, számítják össze a szavazatokat. A jegyzőkönyvek időszakonként kinyomatnak, minden nyomtatványok a tagok közt kiosztatnak, a nyomtatványok hibátlanságára a jegyzők ügyelnek, főigazgatásuk alatt áll az összes irattár és iroda.

VII. A nyilvánosságrol

90. A ház ülései nyilvánosak.

91. A hírlapok tudósítóinak számára czélszerű és elegendő hely lesz.

92. A hallgatóság helye egyedül a karzaton lesz.

93. A karzatok egy része mindenkinek nyitva áll, más része a jegygyei bírók számára van fenntarva, melynek egy része a hölgyek számára van rendelve.

94., 95. Tetszést vagy nemtetszést nyilvánítani nem szabad.

96. A karzaton rendfelügyelők lesznek.

97. Ibi valaki a rendet zavarja s az elnök egyszeri

intése sikertelen, másodízben az 1848: IV. értelmében az egyes hallgató vagy illetőleg karzat-osztályi hallgatóság kiharancsoltatik a karzatrul.

98. Ha a hallgatóság minden karzat-osztályrul kiharancsoltatott, a tanácskozás a többség határozata szerint vagy még azon nap, vagy máskor, de ismét hallgatóság bebocsátásával nyilvánosan folytattatok.

99. A csendzavarók a kitiltáson kívül az elnök felhívására a ház által meg is fenýittethetnek.

100. A ház tisztjeinek és az alárendelt személyzetnek megválasztása és alkalmazása az elnököt illeti.

101. A házhoz a budapesti nemzetőrségből minden időre kellő számmal rendeltetnek nemzetőrök, kik az elnök intézkedése szerint a rendre felügyelnek.

102. Szükség esetében a parancsnokokhoz intézendő írott rendelet által a törvényhozás biztosítására az egész helybeli mind nemzetőrségi, mind katonai fegyveres erővel rendelkezik az elnök saját felelőssége mellett, melylyel a háznak tartozik.

103. A rendszabályok ezen pontjai külön kinyomva,, minden kijárásnál és karzatosztályban kifüggesztetnek.

104. A ház ezen szabályokat 30 tagnak indítványára tárgyalás alá tartozván venni, módosíthatja.

Nemzetiségi javaslat.

Magyarországnak minden ajkú polgárai politikai tekintetben csakis egy nemzetet, a magyar állam történelmi fogalmának megfelelő) egységes és oszthat!an magyar nemzetet képezik.

Az országban lakó minden népek, névszerint a magyar, szláv, román, német, szerb, orosz stb. egyenjogú nemzetiségeknek tekintendők, melyek külön nemzetiségi igényeiket az ország politikai egységének korlátain belül az egyéni és egyesülési szabadság alapján, minden további megszorítás nélkül szabadon érvényesíthetik.

A. Az egyesek és testületek nemzetiségi jogairul.

1. Minden honpolgár községi és törvényhatósági beadványaiban anyanyelvét használja.

2. Más községek és hatóságok csak a területükön (lívó nyelven kötelesek a beadványokat elfogadni.

3. A községi gyűléseken mindenki anyanyelvén szólhat.

4. A község ügykezelési nyelvét a többség határozza meg, a kisebbség azomban a saját nyelvén ügykezelést is kívánhatja.

5. A községi elöljárók a tagokkal saját nyelvükön érintkeznek.

f. Az egyházközségek szabadon intézkednek ügyeik kezeléséről, az anyakönyvek, elemi iskolák nyelvét maguk határozzák meg.

7. Az állam segélyét minden tehetetlen nemzetiség és vallásfelekezet igénybe veheti.

8. Minden vallásfelekezet és nemzetiség közép- és felső iskolákat állíthat, úgy ezekben, mint a régiekben a nyelvet és tanrendszert az állam főfelügyelete meghagyása mellett a felekezetek határozzák meg.

9. Az államintézetekben a tannyelvet, tekintve a kerületben dívó nyelvekre, a ministeriu határozza meg.

10. Az egyetemen minden nyelv számára tanszék állítandó.

B. A törvényhatóságokról,

11. A gyűléseken a tagok anyanyelvükön beszélhetnek.

12. A jegyzőkönyv és tisztviselők hivatalos nyelvét a közgyűlés határozza meg; ezenkívül azonban minden nemzetiség követelheti, hogy a jegyzőkönyv az ő nyelvén is vitessék.

13. Ha nem a magyar nyelv fogadtatik el, a jegyzőkönyvek magyarul is vezetendők.

14. A tisztviselők a lakosokkal mindenben azok nyelvén érintkeznek.

15. A törvényhatóságok magyarul érintkeznek, az egynyelvűtek azonban saját nyelvükön is érintkezhetnek.

16. Oly törvényhatóságokkal, melyekben a törvényhatóság elfogadott nyelve nem dívik, a mellékletek is magyar fordításban közlendők.

17. A hatóságok az államhatóságokkal magyarul érintkeznek.

C. Az államhatóságokról.

18. Az államhatóságok nyelve magyar.

19. Az államhivatalok nemzetiség-külömbőség nélkül betöltendők.

20. A ministeriumok ügyelni fognak, hogy alkalmas nemzetiségi egyének alkalmaztassanak; ez a főispányságok betöltésénél is szemmel tartandó.

D. Az országgyűlésről,

21. Az országgyűlés nyelve magyar.
22. A törvények minden hazai nyelvre leiordittatnak.
23. Az ezekkel ellenkező minden törvények eltör ültetnek.

24. A nemzetiségi jogról szóló törvény sarkalatosnak tekintetik és a nemzeti becsület védpaizsa alá helyeztetik. Bartal György.

Általános törvényjavaslat a nemzetiségi ügyben, beadva Vlad Alajos és Popovics Zsigmond által. Ezen javaslat túlzásokba megy át, Magyarországot a nemzetiségek szövetségének tekinti, az országot nemzetiségekre osztja fel, az egységes kormányzatot lehetlenné teszi.

A császár az abszolntismus, a germanisatio terére nem kívánt teljesen visszalépni, az igazságügyek feletti rendelkezést az októberi diploma is megadta Magyarországnak; mintán az országbírói értekezlet határozatait mind az országgyűlés elfogadta, mind a császár megerősítette, az országbírói értekezlet határozatai osztrák szempontbul is érvényeseknek tekintetvén, határozatai életbe léptettek.

Az országbírói értekezlet főfeladatát a jogügyeknek a változott viszonyokhoz! alkalmazása, a fel- és alperes közti törvénykezési egyensúlynak helyreállítása, a birtoknak az uzsorások rohama elleni védelme képezte. Az értekezlet ezen feladatnak, tekintve a változott viszonyokat, tekintve a zavaros politikai viszonyokat, melyek nyomása

alatt gyorsan kellett intézkedni, meg is felelt. Kétségkívül hiányai is számosak, de általában a birtok védelmére segédkezet nyújtott, és pedig védte a pénztőke érdekei sértése nélkül.

A kor és tulajdon eszméjével ellenkezik az ági örökösödésről szóló czikk, ez által a birtok családi természetet nyer, a birtok családi természete a tulajdonjoggal, az ági örökösödés a vérjoggal ellenkezik, az ősiség megszűntével a birtokos a birtoknak teljes tulajdonosává lett, ennél fogva a természet törvényei szerint egyenes leszármazó vagy felmenő örökösök hiányában a véroközelségen alapuló természet törvényei szerint nem a távolabbi rokon vagy rokonoknak, de a legközelebbi rokonnak vagy rokonoknak kell örökölni, mert a birtok nem a Sárkány családé, de az elhalt Sárkány Ambrusé volt és valóban (példával világítva meg a kérdést) a legnagyobb igazságtalanság az, ha Sárkány Ambrus apjának testvérei nem voltak, de anyja Zöld Annának igen, hogy az egész Sárkány-féle vagyonban nem a közeli Zöld rokonok örökölnek egyedül, de a Sárkány eredetű birtokban örökölnek a távolabb álló Sárkányok, ez már azért is felesleges, mert a birláló korlátlan végrendelkezési joggal bir, ha tehát saját családját vagy távolabbi rokonait meg akarta volna különböztetni, a vérrokonság közelebbsége daczára ezt megtehetette. Ezen törvénynél az országbírói értekezletet a nemesség fentartásának eszméje vezérelte, kétségkívül a poliglott Magyarországon a nemesség birtoka és ez által befolyásának megőrzése fontos állami érdek, mert a magyar nemesség kiválólag magyar, szabadságszerető osztály, mely vére,

pénze és eszével mentette meg a magyarságot és Magyarországot, a nemesség fentartása azonban nem azt követeli, hogy a vagyon kizárólag a családban maradjon, de azt, hogy lehetőleg a magyar családok közt maradjon, ha például a Máriássy-birtok leányágon Fayra megy, vagy viszont, ez mindegy, mert mindkettő telivér magyar, de igenis érdekében van, hogy Bernát, Ábrahám uzsorás, Postpichil jövevény el ne rabolhassa. Tehát e törvénynek kiindulási pontja sem helyes, de czélszerűtlen is, mert a birtok ma már csak majorátusok, olcsó és állandó hitel, a termelés állami segítése által megmenthető.

Helytelen a korona öröklését szabályozó 15. §. is, mely az ági örökösödés alapján a birtokot vagy a birtok azon részét, melynek örököse nincs, a koronára szállítja, ez a vérrokonnak eléje teszi a koronát, kit ül a birtok az örök-hagyóra nem származott. A korona, a hűbériség megszűnván, észszerűleg csakis ott örökösödhet, hol semminemű rokon nincs, még ez esetben is elsőszéggel bir a falu vagy város közönsége, mert ezek és az elhalt közt némi viszony létezett, ezek lakosai közt sok oly tag lehet, kit az ilyen örökség! csekélység boldoggá tehet.

Helytelen a 31. mely az alperesnek nem birtokügyekben azon hatóság elé idéztetését megengedi? hol az alperes birt, mert a peres félnek ügyvédjével 1)bször kellett személyesen beszélni, ez az alperesnél nagy költséget rótt, a felperes csak azon esetben nyert ál la, ha 1 birtokbiróság területén lakott, az alperest vagy azért terelte be hogy boszantsa, vagy mert ezen helyen az ismeretlen alperes ellenében a bíróságot jobban befolyá-
lta, felesleges kedvezmény volt ez azért is, mert köte-

lezáráskor a hitelező a bíróságot kiköthette és ha ki nem kötötte, ez azt bizonyította, hogy rendes viszonyok közt ez reá közönyös volt.

Helytelen a haszonbérletekről szóló 53. §. azon rendelkezése, mely a sommás kereset alul a kártérítést és haszonbérletfizetést kiveszi, itt ellentétbe jön önmagával, mert a haszonbérleti ügynek mindkettő jogkövetkezménye, a jogkövetkezmény logice más elbírálás alá nem tartozhatik, mint maga az alap, a bérletszerződés, melynek a törvény sommás utoni elbírálását rendeli el. Czélszerűtlen ez azért is, mert ez által a bérlő hosszú pörázra jutva, a fizetést elhúzta, a tulajdonosnak nagy kárt okozott, a tulajdonos nem csak jövedelmétül esett e], de birtokát megrongálva, kártérítés reménye nélkül volt kénytelen visszavenni.

Helytelen a 110. §., mely a konok perlekedők büntetése összegének meghatározását a hétszemélyes táblára bízza, ez által a tábla önkényes hatalmat nyert, a befolyásoknak, a tekintélyek nyomásának nagy tere nyílt, mit a jog és méltányosság tilt.